

॥ हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम् ॥

THE

GRIHYASŪTRA OF HIRANYAKESIN

EXTRACTS FROM THE COMMENTARY
OF MATRIDATTA

EDITED

BY

D^r J KIRSTE

PRINTED AT THE EXPENSE OF THE IMPERIAL ACADEMY OF SCIENCES
OF VIENNA

VIENNA 1889

ALFRED HOJDLER

PUBLISHERS TO THE I. R. COURT AND THE UNIVERSITY

I. DOTLINTHGENSTRASSE 5.

THIS BOOK IS INSCRIBED

DR. G. BÜHLER, C. I. E.,

PROFESSOR IN THE UNIVERSITY OF VIENNA,
ETC ETC

THE GRATEFUL

EDITOR.

PREFACE.

The present edition of the Hiraṇyakeśi Gṛihyasūtra, which fills the 19th and 20th Prasnas of the great Kalpa of the Hiraṇyakeśas, is based on the following materials —

* I *MSS of the text alone*

1 C, No 55 Bühler Sanskr MSS in the India Office Library, fols 51, ll 18, Śake 1733,

2 E, No 33 Sanskr MSS of the Court and State Library at Munich (Professor Haug's collection) fols 138, ll 40, Śake 1785 containing the whole Kalpasūtra of the Hiraṇyakeśas (the Gṛihyasūtra filling fols 96—108),

3 F, No 211^b Cod MSS Orient of the University Library at Goettingen, fols 45, ll 20, Śake 1738,

4 H a MS belonging to Professor Hillebrandt and lately copied at Benares pp 12 (numbered pp 421—462), about ll 20 :

II *MSS of the text with the commentary,*

5 A, a copy of a Bombay MS made by the late Dr Schönberg, which comprises the first twenty-six Khandas of Prāna I,

6 D, No 56 Bühler Sanskr MSS in the India Office Library, fols 97, ll 22, without date

III *MSS of the commentary alone,*

7 B No 41 Cod Sanskr of the Court and State Library at Munich (Professor Haug's collection), fols. 97, ll 18, without date,

* As I received this MS after the printing of my text had been begun I have not been able to give its complete *varietas lectioannis* in the notes. But it has been added below

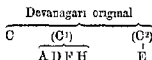
8 G, a modern MS in the possession of Professor Kielhorn,
pp 127 ll 20

As regards the relation of the MSS of the text to each other, they appear to go back to one Devanagari copy, which probably has been copied from a Grantha MS. The latter conjecture is suggested by the fact that the Charana has its original home in southern India as well as by the circumstance, that Matridatta quotes in four passages¹ readings of the Udichyas or Northerners which with two exceptions are not found in my MSS.

The MS E it would seem, stands furthest from the *codex archetypus*. For it shows the greatest number of independent readings. Thus it inserts —I, 1, 21 द्रव्याणि I 4 2 प्रज्ञात, I, 7, 21 सर्पिर्मिषस्य जुहोति, I 13 19 सद्य वा प्राण्य. Further it omits —I, 21, 2 सप्तम पदमत्रस्याप्य जपति I 22 2 अन्निम II, 19, 6 चेदेभ्यश्च पृथग्पृथक्. Finally it offers —I, 2 18 सराधनी for सराधनी (a difference noted by the commentary) I 10 5 अन्तरेण for अपरेण, I, 10, 7 स्वाहाकार रित्तं for अस्याहाकारे II, 4 9 चतसो धात्री for द्वादशाहुती, II, 9 9 कथानेषु for पन्नाशु II 10, 7 प्राथमिचत्तिपर्यन्त for व्याचक्षि

As regards *C* my materials indicate that it comes nearest to the *codex arctotypus*. This MS has very few independent readings only in some cases it agrees with one or the other of the group just described. Thus it reads with L H II 4 15 अस्माज्जित with D F H I 14 अस्मा with E F H I 17 1 अस्मा न रात्रि

The facts just stated permit us to draw up the following pedigree

As regards the MSS of the commentary it will suffice to note that *G* agrees more closely with *A* and *D* than with *B* but that the latter copy in spite of numerous clerical errors is most important for restoring the original readings.

As Matridatta's commentary is very full and nearly everywhere clearly shows his readings of the Sūtras I have tried to restore his text as far as the prose portions are concerned. For the Mantras the explanation of which he in general omits I very much felt the want of a good Grantha MS which no doubt would have solved many difficulties. As I was unable to procure such a copy from southern India I have consulted besides the published Grihyasūtras the Mantrapāthā of Apastamba's Grihyasūtra¹ the Grihyasūtras of Baudhayana² Bharadvāja³ and Manu⁴ and the Mantrabrahmana of Gobhila's Grihyasūtra⁵ in order to remove the numerous corruptions. Two longer passages however II 3 7 and II 7 2 I've withstood all my attempts at emendation. The proposed corrections have in every case been inserted in the notes not in the text.

The language of the Grihyasūtra shows many irregularities. Thus we have ~स्मिन् for स्मिन् I 1 17 द्वापुः for द्वापुः

¹ The copy used is a transcript made by Dr Winternitz and kindly placed at my disposal.

² No 33 Dublin Sanskr MSS in the India Office Library.

³ A copy kindly procured by Dr Peterson from the library of the Maharaja of Bund.

⁴ No 35 Dublin Sanskr MSS in the India Office Library.

⁵ A copy was kindly lent to me by Prof. Hauser.

1, 1, 21; सरस्यते for सरस्यति I, 2, 9; आहुतोभिः for आहुतिभिः I, 3, 7; परिधातया उ for परिधातया उ I, 4, 2, ममिद्धम् (a Prakritic form) for ममिद्धम् I, 4, 6, अभ्यात्मन् for अभ्यात्मम् I, 5, 8; पुष्करमादिः for पुष्करमादिः I, 6, 8; येषम् for येषम् I, 6, 9 12, 17, 21, 2; स्यानीय for स्यानीय I, 9, 19; अमिष्टोः for अमिष्टः I, 11, 1; नसि for नसि I, 16, 3. अघेदीत् for अघासोत् । अरोक्षीत् for अरुक्षत् । उदंतीत् for उदधिचत् I, 17, 5; भूयास्त for भूयास्त I, 18, 3; अभ्याय्य for अभ्यायत्य I, 20, 2; अतिक्रामोः for अक्रामोः I, 20, 10, देहनि for देहनी I, 22, 6; वारुनिययो for वारुणयो I, 22, 10; सृष्टये for सृष्टये I, 24, 5; अनभिगस्तोः for अगिस्तः I, 26, 23; स्पृष्टो for स्पृष्टो I, 27, 7; व्याहृतीभिः for अतिभिः II, 1, 3; अभिजिह्व for अभिजाय II, 4, 17; चान्दन* चान्दने II, 9, 7, विन्द्यात् for विद्यात् II, 12, 4; ऊर्षास्तुक्तान् for ऊर्षास्तुक्ताः II, 12 8; वृद्धम् for वृद्धम् II, 12, 8; एकादि for एकादि II, 17, 3, एकवेद्यान्त for एकवेद्यान्त II, 19, 6.¹

To a different class belong the cases of erroneous nasalization in देवने मेधा I, 8, 4, रते मे I, 13, 13, and probably in समितो I, 27, 4 (compare Rig. Prāt XIV, 24); the addition of a Visarga caused by a following ण in अघोयानः for अघ I, 5, 10, the cases of a faulty substitution of e, ai for ī in—अघोपे I, 10, 6. 11, 3; कनयोः I, 27, 4 and अकप्येः II, 16, 8. All these forms are owing to a negligent pronunciation, and the same remark applies to व्यं for व्यं I, 15, 3; द्योयैः for द्योयि I, 18, 3 (compare Rig. Prāt XIV, 19); अमूहम् for अमोहम् । विषयते for विषयते I, 20, 2; धेनुया for धेनुका I, 25, 1; अग्नेयसोयि for अग्ने अघोयि II, 3, 7; जायय and जायत for जायय and जायत II, 4, 5; क्रोधायते for क्रोधायते II, 14, 3. Finally जगम्या for जगम्याः or जगम्यात् I, 8, 4 may be noted here.

New words occur also both in the Sūtras and the Mantras, but the readings of most of them are doubtful I note here अनुमृजिन्, अनुमृजिन and अनुपृजिचा, all three explained by the commentary

As regards the original form of the Sūtra, the 26th Khanda of the first Praśna is without a doubt spurious.² Possibly the three last Khandas of the second Praśna may also be later additions, for the commentator says at the end of chapter II, 17 ममाप्तानि च षट्शतमसिंहि.

¹ In many cases these forms are characterized by the commentary as अघपाट or अमादपाट, sometimes with the alternative हान्दसु.

² See note to I, 26, 22

The age and the relation of the Haranyakeśas to the other schools of the Black Yajurveda have been discussed by Professor Bühler S B E II, pp XVI, XXIII

Matridatta seems to have written before the end of the sixteenth century A D, as he is quoted by Kamalakaraḥṭṭa, who wrote the Nirṇayasindhu in Vikramasamvat 1668¹ He frequently quotes the opinions of earlier commentators and gives sometimes as many as three different opinions He seems to have been very learned in the science of the sacrifice, but his acquaintance with Sanskrit grammar was only superficial For he commits numerous grammatical mistakes and uses such forms as प्रज्ञानपित्या I, 2, 11, अज्ञानपित्या I, 5, 8, प्रत्यङ्मुखा I, 20, 1, राजसूतो I, 24, 7, यज्ञान II, 6, 4, अष्टुपदिमच II, 14, 7

In conclusion I have to thank Professor BÜHLER, at whose recommendation I undertook the edition of this work, for his continued assistance during its preparation and printing, to the Imperial Academy of Sciences of Vienna for its generous patronage, to Professors HILLEBRANDT, KIELHORN, KNAUER, PETERSON and to Dr WINTERNITZ, as well as to the Chief Librarians of the India Office, of the University of Goettingen and of the Court and State Library in Munich for the liberal manner in which they have lent me their MSS

J KIRSTE

¹ See Aufrecht, Cat. p 279^a

APPENDIX.

Varietas Lectionum of the MS H

(See also above the preface and the notes to I 11 5 20 2 24 3. II 3 3
12 10 15 3)

I,

1, 10 'समदधाति । 11 प्राग्येदे' । 2, 6 कुमारमुप' । 3, 5 पुत्र । 7 'ष्टरुद्धि
द्वा' । सहुतुते । 14 'माम्मान । 4, 2 परिधायपयति । 3 पुरुषो । 5 उत्तरे ना' ।
5 2 द्रक्ष्यथर्चमा' । 6, 10 'याजनी क' । 7, 6 प्रासोदो । 17 प्रथमीयास्य । 8, 7
यतपतामचा' । 9, 16 केशमयूषु । 10, 4 द्वेषेभ्य । 11 7 प्रणह्य । 12, 2 अतो' ।
5 करिष्यता । 13 1 यज्ञो' । 12 नृणान्यसु । 14 4 यदिती मानतिमन्वायध्व ।
15 3 नायनो' । 16 8-13 यातिपते । 16 यदुपस्य' । यद्येकमु' । 17 अनिदुत ते
परिदुत । 17, 1 सालीशुको' । 5 उन्का कपोत । 18 3 स्य मा च्योष्ट्य । 5 द्विगो
द्विग्य । 19, 7 सांभ्ये प्रजा । पांत्रमघन्त री । यिकेन्सुर । 21 6 'धिषयाति ।
22, 9 घृषा निषोदतु । 24 6 यद्युक्ते । 27, 1 'भ्यतरणाम्' । 28, 1 सु शचीपति
the first time ।

II,

3, 1 'ष्ट यजति । 8 'मानभ्यते । 4, 5 om धय । 17 om कुम । 6, 13
यथाथाद् । 7, 2 इत्यमुवाचयान्वाजिमच्छ' । 9, 2 सम वनत्रय । 10 तत्र यजते ।
14, 3 क्रियायति वि' । 4 वायाणा चावकत । 15 2 पितृन्त्सा' । 3 अष्टेनामुप्रा-
करति । 4 प्रायति प' । 10 'यद्दानाय । 16, 5 ज' म' ज' वि' ज' व्य the
third time । 10 यनो' र' p m यनोन्द s m । 17 1 चावपथाने' । 3 वा
द्विगन्धि । 18, 6 जवादीन्वा' । 19, 6 सु यज्ञे सुत यज्ञे । 20, 9 जवादीन्वा' ।
10 om वा यज्ञे ।

विषयानुक्रमणी

<u>विषय</u>	<u>पृष्ठ</u>
उपनयनम्	1
समावर्तनम्	18
अर्घं	26
अमात्यान्तेषामियुक्ति	29
दारगुप्ति	31
ष्यपसिद्धि	31
क्षोभयिनयनम्	31
मयादाभिज्ञयनम्	32
प्रायश्चित्तानि	33
वियज्ञ	39
शानाकर्म	53
सौमन्तोत्रयनम्	57
पुनयनम्	58
वास्तकर्म	59
शेषाजननम्	62
नामकरणम्	64
अचप्राशनम्	65
वृडाकर्म	66
श्वपटुप्रायश्चित्तम्	68
गूणमन्त्रम्	70
वाद्रविष्टार	71
भासिकर्म	73
अष्टका	79
श्रवणाकर्म	83
प्रायहाप्यो	85
उपाकरणसंज्ञे	88

अथ हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्

उपनयनं व्याख्यास्यामः । १ ।

सप्तवर्षे ब्राह्मणमुपनयीत । २ ।

एकादशवर्षे राजन्यं द्वादशवर्षे वैश्यम् । ३ ।

वसन्ते ब्राह्मणं यीप्से राजन्यं शरदि वैश्यम् । ४ ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे विशेषेण पुंनामधेये । ५ ।

युग्मान्ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति
वाचयित्वा । ६ ।

आशितस्य कुमारस्य केशान्वापयित्वा स्नातमलंकृतम् । ७ ।

अहतं वासः परिधाप्य । ८ ।

प्राचीनप्रवणे उदीचीनप्रवणे प्रागुदक्प्रवणे समे वा देशे
उद्धत्यावोक्ष्य । ९ ।

अग्निं मथित्वा लौकिकं वाहृत्य न्युषोपसमादधाति । १० ।

प्रागग्निर्दक्षिणं परिस्तृणाति । ११ ।

अपि वोदग्याः पश्चात्पुरस्ताच्च भवन्ति । १२ ।

दक्षिणानुत्तरान्करोत्युत्तरानधरान्यदि प्रागुदग्याः । १३ ।

I 1, 7 'त्याग्नि' C 'त्याग्नि' F 'अग्नि' DGB s m

I 1 9 उद्धृष्टान् F

I 1, 12 पश्चात्पुरः F

I 1 13 'दक्षिणान' C

दक्षिणेनाग्निं ब्रह्मायतने दर्भान्संस्तीर्य । १४ ।

मयि गृह्णामि ॥ यो नो अग्निः ॥ इति द्वाभ्यामात्मन्नग्निं
गृहीत्वा । १५ ।

उत्तरेणाग्निं दर्भान्संस्तीर्य यथार्थं द्रव्याणि प्रयुनक्ति । १६ ।

अश्मानमहतं वासोजिनं मौञ्जी मेखलां चिवृतां ब्राह्मणस्य
ज्यां राजन्यस्यावीसूत्रं वैश्यस्य वैत्वं पालाशं वा दण्डं
ब्राह्मणस्य नैययोधं राजन्यस्यौदुम्बरं वैश्यस्य । १७ ।

एकविंशतिदारुमिध्रं संनहत्याहुतिपरिमाणं वा । १८ ।

तस्मिञ्छर्म्याः परिधीनिध्र उपसंनहति । १९ ।

दर्वीं कूर्चमाज्यस्थालीं प्रणीताप्रणयनं येन चार्थः । २० ।

सकृदेव सर्वाणि यथोपपदं वा । २१ ।

एतस्मिन्काले ब्रह्मा यज्ञोपवीतं कृत्वाप आचम्यापरेणाग्निं
दक्षिणातिक्रम्य ब्रह्मसदनात्तृणं निरस्याप उपस्पृश्या-
ग्निमभिमुख उपविशति । २२ ।

सनावप्रच्छिन्वायौ दर्भौ प्रादेशमाचौ पवित्रे कृत्वान्येन
नखाच्छिन्वाद्भिरनुमृज्य पवित्रान्तर्हिते पात्रेषु आनी-
योपविलं पूरयित्वाद्गयाभ्यां पवित्राभ्यां चिरुत्पूयोत्त-
रेणाग्निं दर्भेषु सादयित्वा दर्भैरपिदधाति । २३ ।

I 1 15 T S 5 7 9 1 । *त्मन्मनि D

I 1 16 दर्भे म* F

I 1 17 त्रिभृता see the comm । ज्याया रा F । नैययोध C नययोध F

I 1 19 तस्मिन् F तस्मिन् GDE । धमसुप* DE

I 1 20 कूर्चं D । DF add प्रादयोपात्र before येन but see the comm ।

B joins this sutra with the following

I 1 21 E ins द्रव्याणि after सर्वाणि । यथापपद all MSS but see the comm

तिरःपवित्रं प्रोक्षणीः संस्कृत्य यथा पुरस्ताद्विलबन्धुत्तानानि
कृत्वा विषायेध्मं चिः सर्वाभिः प्रोक्षति । २४ ।

दर्वीं निष्टप्य संमृज्य पुनर्निष्टप्य निदधाति । २५

संमार्गानभ्युक्ष्यामावादधाति । २६ ।

आज्यं विलाप्य पवित्रान्तर्हिंतायामाज्यस्थात्यामाज्यं निरू-
थोदीचोद्गारान्निरूह्य तेष्वधिश्चित्वावद्योत्य दर्भतरुणां-
भ्यां प्रत्यस्य चिः पर्यागि कृत्वाद्गुडास्याङ्गारात्प्रत्यूहो-
दग्याभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारमाज्यं चिरुमुयु पवि-
त्रेषावाधाय । २७ । ॥ १ ॥

शम्याभिः परिदधाति । १ ।

अपरेणाग्निमुदीचीनकुशां मध्यमां निदधाति । २ ।

दक्षिणेनाग्निं संस्पृष्टां मध्यमया प्राचीनकुशाम् । ३ ।

उत्तरेणाग्निं संस्पृष्टां मध्यमया प्राचीनकुशाम् । ४ ।

अपरेणाग्निं प्राङ्मुख उपविशति । ५ ।

दक्षिणतो यज्ञोपवीत्याचान्तः कुमार उपविश्यान्वारभते । ६ ।

अथ परिपिञ्चति । ७ ।

अदितेनुमन्यस्व ॥ इति दक्षिणतः प्राचीनम् । ८ ।

I, 1, 24 पोरुति F

I, 1, 25 समज्य E

I 1, 27 पवित्रेणा* all MSS except C s m पवित्रे क, which the
com, too has without a remark

अनुमतेनुमन्यस्व ॥ इति पश्चादुदीचीनम् । सरस्वतेनुमन्यस्व ॥

इत्युत्तरतः प्राचीनम् । ९ ।

देव सवितः प्रसुव ॥ इति सर्वतः प्रदक्षिणम् । १० ।

परिषिच्येध्ममङ्क्लाभ्यादधाति ।

अयं त इध्म आत्मा जातवेदस्तेनेध्मस्व वर्धस्व चेन्दि ।

वर्धय चास्मात्प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय ।

स्वाहा ॥ इति । ११ ।

अथ दर्या जुहोति । १२ ।

उत्तरं परिधिसंधिमन्ववहत्य दवीम् । प्रजापतये मनवे स्वाहा ॥

इति मनसा ध्यायन्दक्षिणाप्राञ्चमृजुं दीर्घं संततं जुहोति । १३ ।

दक्षिणं परिधिसंधिमन्ववहत्य । इन्द्राय स्वाहा ॥ इति प्राञ्च-

मुदञ्चमृजुम् । १४ ।

आधारावाघायोज्यभागौ जुहोति । १५ ।

अग्नये स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धे । सोमाय स्वाहा ॥ इति

दक्षिणार्धपूर्वार्धे । १६ ।

तावन्नरेणेतरा जुहोति । १७ ।

युक्तो वह जातवेदः पुरस्तादग्ने विद्धि कर्म क्रियमाणं यथेदम् ।

I, 2, 9 सरस्वतेनुमन्यस्व Bhar I, 4 Âp 2, 3, Bandh I, 4, but Gobh I : 3 has सरस्वत्यनुमन्यस्व ।

I, 2, 10 सवितु प्रसुव E : T S 1, 7, 7, 1

I, 2, 11 दधाति D : चेन्दि is probably a corruption of चेदः, or चेदः Âp I, 10, 12 and Bhar I 1, but in the latter too, चेदः is followed by स्पर्धे ।

I, 2, 15 B omits आधारावाघायः ।

I, 2, 15 यन्मे is superfluous and against the metre but it is found too in the versions of Bandh I, 3 and Bhar I 5

त्वं भिषग्भेषजस्यासि कर्ता त्वया गा अश्वान्मरुपान्स्नेम ।

स्वाहा ॥

या तिरश्ची निषद्यसेहं विधरणी इति ।

तां त्वा घृतस्य धारयाभौ संराधनीं यजे । स्वाहा ॥

संराधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ प्रसाधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ इति । १६ ॥ २ ॥

सर्वदर्विहोमाणामेष कल्पः । १ ।

मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकारः । २ ।

अमन्त्रासु । अमुष्मै स्वाहा ॥ इति यथादेवतम् । ३ ।

भूः ॥ भुवः ॥ सुवः ॥ इति व्याहृतिभिर्जुहोत्येकैकशः समस्तो-
भिश्च । ४ ।

आयुर्दा अग्ने ॥ इत्येषा ।

आयुर्दा देव जरसं गृणानो घृतप्रतीको घृतमृष्टो अग्ने ।

घृतं पिवन्नमृतं चारु गव्यं पितेव पुत्रं जरसे नयेमम् ।

स्वाहा । ५ ।

इमं मे वरुण ॥ तज्ज्ञा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥

I, 2, 18 गारुशान्यु* F । निषद्यसेहं Bhr I, 5, Baudh I, 5, Ap M II, 8, 5, while Gobh M I, 5, 6 gives निषद्यते । सराधनी F. *घनि Baudh I, 5 । स्वाहा is omitted by Ap M II, 8, 5 and Gobh M I, 5 6 । D has only the pratika of this sūtra

I, 3, 1 सर्वदर्विहो* F.

I, 3, 3 BD om अमन्त्रासु ।

I, 3, 5 आयुर्दाने E । T S 1, 3, 14, 4 । D om आयुर्दा देव* स्वाहा । गृणानो Bhr I, 5, Baudh II, 5, Ap M II, 2, 1, but Ath V II, 13, 1 and Mastr S IV, 12, 4 गृणानो ।

I, 3, 6 T S 2, 1, 11, 6 । 2, 5, 12, 3 । A om स* अग्ने ।

त्वमग्ने अयास्यया सन्मनसा हितः ।

अया सन्व्यमूहिषेया नो धेहि भेषजम् । स्वाहा ॥

प्रजापते ॥ इत्येषा । ६ ।

यदस्य कर्मणोत्परीरिचं यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।

अपिष्टत्स्विष्टकृद्विज्ञान्सर्वं स्विष्टं मुहुतं करोतु मे ॥

अग्नये स्विष्टकृते मुहुतहुते सर्वहुत आहुतीनां कामानां स-
मर्धयिष्वे स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धसंसक्तामितराभिरा-
हुतीभिर्जुहोति । ७ ।

अत्रैके जयाभ्यातानान्नाष्टभृत इत्युपजुहति पुरस्तात्स्विष्ट-
कृतः । ८ ।

चिन्नं च स्वाहा ॥ चिन्तिश्च स्वाहा ॥ इति जयाञ्जुहोति ।

चिन्ताय स्वाहा ॥ चिन्तये स्वाहा ॥ इति वा । ९ ।

अपिर्भूतानामधिपतिः स मावतु ॥ इत्यभ्यातानान् । १० ।

अस्मिन्द्रहन्नस्मिन्दाचे ॥ इत्यभ्यातानेष्वनुपजति । ११ ।

पितरः पितामहाः ॥ इति प्राचीनावीती जुहोत्युपतिष्ठते
वा । १२ ।

I, 3, 6 The metre requires the separation of अया in each pada ।
T S 1, 5, 14, 2 । D has only the pratika of this sutra

I, 3, 7 मुहुत appears to be a gloss, but is found Baudh. I, 7
Ap. 2, 7 and Āśv. I, 10 27 । स्विष्टकृते इ । 'राहुतिभिर्जु' all MSS, but
see the comm

I, 3, 8 D has अया before पुरस्ता ।

I, 3, 9 T S 3, 1 1

I, 3, 10 T S 3 4, 5

I, 3, 12 T S 3 4, 5

चृतापाहृतधामा ॥ इति राष्ट्रभृतः । पर्यायमनुदृत्य । तस्मै
 स्वाहा ॥ इति पूर्वामाहुतिं जुहोति । ताभ्यः स्वाहा ॥
 इत्युत्तराम् । १३ ।
 अग्नेशोत्तरं परिधिसंधिमश्मानं निधाय दक्षिणेन पादेन
 । १४ । ॥ ३ ॥

कुमारमास्थापयति ।

आतिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरो भव ।

प्रमृणीहि दुस्त्यन्तहस्व पृतनायतः ॥ इति । १ ।

अथैनमहतं वासः परिधापयति पूर्वं निधाय ।

या अकृन्तन्नवयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोददन्त ।

तास्वा देवीर्जस्ता संव्ययन्वायुष्मानिदं परिधत्स्व वासः ॥

परिधत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्तोमाय राज्ञे परिदात्तवा उ ॥

जरां गच्छासि परिधत्स्व वासो भवा कृष्टीनामभिः शस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च षोडशमुपसंव्ययस्व ॥ इति । २ ।

परिधायाभिमन्त्रयते ।

परीदं वासो अधिधाः स्वस्तयेभूरापीणामभिः शस्तिपावा ।

I 3 13 T 6 3 4 - । *दृत्य* D *दृत्य* F

1 4 1 *स्थापयति* F । *अग्नेः स्थि* D । स्थिरो भव F

I 4 9 F 100 प्रजात before निधाय । *जैर* ए F । परिधत्स्व A ।
 कृणुतु F । परिदात्तया 1510 doubt a corruption for परिधात्तया which gives
 G p m and which is found Bhar I 3 Baulk II 5 Ap M II 2 6
 and Ath V II, 13 2 । जीव 1 E F । D gives only the pratika of
 this sutra

I 4 1 धारोधि C F F L *धिधा* A । *परीताय* A

त्वमग्रे अयास्यया सन्मनसा हितः ।

अया सन्ह्यमूहिषेया नो धेहि भेषजम् । स्वाहा ॥

प्रजापते ॥ इत्येषा । ६ ।

यदस्य कर्मणोत्परीरिच यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।

अपिष्टन्स्विष्टकृच्चिद्वान्सर्वं स्विष्टं मुहुतं करोतु मे ॥

अग्नये स्विष्टकृते मुहुतहुते सर्वहुत आहुतीनां कामाना स-
मर्धयिन्ने स्वाहा ॥ इत्युत्तरार्धपूर्वार्धससक्तामितराभिरा-
हुतीभिर्जुहोति । ७ ।

अत्रैके जयाभ्यातानान्नाप्रभृत इत्युपजुहति पुरस्तात्स्विष्ट-
कृत । ८ ।

चित्तं च स्वाहा ॥ चित्तिश्च स्वाहा ॥ इति जयाञ्जुहोति ।

चित्ताय स्वाहा ॥ चित्तये स्वाहा ॥ इति वा । ९ ।

अग्निभूतानामधिपति, स मावतु ॥ इत्यभ्यातानान् । १० ।

अस्मिन्ब्रह्मन्नसिन्धवाचे ॥ इत्यभ्यातानेष्वनुपजति । ११ ।

पितर पितामहा ॥ इति प्राचीनावीती जुहोत्युपतिष्ठते
वा । १२ ।

I 3 6 The metre requires the separation of अया in each pada ।
T S 1 8 14 ० । D has only the pratka of this sutra

I 3 7 मुहुत appears to be a gloss but is found Bandh I
Ap 2 7 and Aśv I 10 23 । स्विष्टकृत L । अराहुतिभिर्जु० all MSS । t
see the comm

I 3 8 D has एया before पुरस्ता० ।

I 3 9 T S 3 1 4

I 3 10 T S 3 1 5

I 3 12 T S 3 1 6

चृतापाङ्कतधामा ॥ इति राष्ट्रभृतः । पर्यायमनुद्गत्य । तस्मै
 स्वाहा ॥ इति पूर्वामाहुतिं जुहोति । ताभ्यः स्वाहा ॥
 इत्युत्तराम् । १३ ।
 अयेणीत्तरं परिधिसंधिमश्मानं निधाय दक्षिणेन पादेन
 । १४ । ॥ ३ ॥

कुमारमास्थापयति ।

आतिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरो भव ।

प्रमृणीहि दुस्सून्सहस्व पृतनायतः ॥ इति । १ ।

अथैनमहतं वासः परिधापयति पूर्वं निधायं ।

या अकृन्तन्नवयत्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोददन्त ।

तास्वा देवीर्जरसा संव्ययन्वायुष्मानिदं परिधत्स्व वासः ॥

परिधत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।

बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परिदातवा उ ॥

जरसं गच्छासि परिधत्स्व वासो भवा कृटीनामभिशस्तिपावा ।

शतं च जीव शरदः सुवर्चा रायश्च पोषमुपसंव्ययस्व ॥ इति । २ ।

परिधाप्याभिमन्त्रयते ।

परीदं वासो अधिधाः स्वस्तयेभूरापीणामभिशस्तिपावा ।

I 3 13 T S 3 1 " । *द्वत्य D *द्वत्य F

I 4 1 *स्थापत्या F । *अमेय स्थि D । स्थिरा भव F

I 1 2 E 109 प्रजात before निधाय । *जर स F । परिधत्स्व A ।
 कृणुतु F । परिदातया 1910 doubt a corruption for परिधातया which gives
 C p m. and which is found Bhar I 5 Baudh II 5 Ap M II 2 6
 and Ath V II 13 2 । लोय AEF । D gives only the partika of
 this sutra

I 4 3 धासाधि CFE L धिया A । *पौनाम A

शतं च जीव शरदः पुरुचीर्वसूनि चाय्यो विभजा स जीवन् ॥
इति । ३ ।

अधैनं मेखलया नाभिदेशे त्रिः प्रदक्षिणं परिव्ययति ।
द्विरित्येके ।

या दुरिता परिवाधमाना शर्मवरूपे पुनती न आगात् ।
प्राणापानाभ्यां बलमावहन्ती स्वसा देवानां सुभगा मेख-
लेयम् ॥ इति । ४ ।

उत्तरतो नाभेस्त्रिवृतं यन्त्रियं कृत्वा दक्षिणतो नाभेः परि-
कर्षति । ५ ।

अथास्मा अजिनमुत्तरीयं करोति ।

मित्रस्य चक्षुर्धरुणं धरीयस्तेजोयशस्वि स्थविरं समिद्धम् ।

अनाहनस्यं वसनं जरिष्णु परीदं वाज्यजिनं धन्स्वासी ॥

अदितिस्ते कक्षां चधातु वेदस्यानुवक्तवै मेधायै श्रद्धाया

अनूक्तस्यानिराकरणाय ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय ॥ इति । ६ ।

1 4, 3 जीव A E F । विभया E's चाय्यो, thus also Ap M II, 2 5 but चाय्यो Bhar I 13 and चाय्ये Gobh M I, 1, 6 point to चाय्यो as original reading. Instead of विभजा स one might read विभजासि according to Bhar I 6 13 Ap M I c and Ath V XIX 24, 6 Baudh II, 5 has विभजा मुजोयन् । D has only the pratika of the mantra.

1, 4 1 पुनती A । The same form of the last pada with a redan-
dant syllable occurs also Bhar I, 6 Baudh II 5 Ap M II, 2 9 ।
D gives only the pratika of this sutra.

1, 4, 5 दक्षिणता F

1 4, 6 मयिद्धम् is apparently a s'krit form found also Bhar I 6
Baudh II 5 Ap M II, 2, 11 for मयिद्धम् Sankh II, 1, 30 । जरिष्णु ।
जरिष्णु which is also found Bhar I 6 Baudh II, 5, Ap M II 2 11,
seems to be corrupt. Sankh II, 1, 30 परिष्णु । कक्षा F । श्रद्धाया ।
D gives only the pratika of this sutra.

कृष्णाजिनं ब्राह्मणस्य रौरवं राजन्यस्य वस्ताजिनं वैश्यस्य।७।
अथैनं परिददाति ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे श्रोत्राय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योक्थोचे अधिजागरत् ॥ इति
ब्राह्मणम् ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे राष्ट्राय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योयाष्ट्रे अधिजागरत् ॥ इति राजन्यम् ।

परीममिन्द्र ब्रह्मणे महे पोषाय दध्मसि ।

अथैनं जरिमा णयेज्ज्योक्पोषे अधिजागरत् ॥ इति
वैश्यम् । ८ ।

तमपरेणाग्निमुदञ्चमुपवेश्य हुतोच्छेषणं प्राशयति । त्वयि
मेधां त्वयि प्रजाम् ॥ इत्येतैः संनतैः । ९ ।

पृषदाज्यमेके प्राशयन्ति । १० ।

योगे योगे तवस्तरम् ॥ इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि ॥ इति
द्वाभ्यां प्राश्नन्तं समीक्षते । ११ ।

प्राशयन्त्येके । १२ ।

आचान्तमुपस्पर्शयित्वाभिमन्त्रयते ।

गतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

I 4, 8 एतेज्याङ् CEF ; *वेधिता* C p m ; एयेज्ज्योक्* CFF ;
वेधिता C p m ; एयेज्याङ् CEF ; इवायवा* F ; *वेधिता* C p m ;
*जास्त F ; D gives only the pratika of the mantra

I 4 9 T A 10 44 (Calc ed p 916)

I 4 10 प्राशति F

I 4 11 *रिमन्त्र E ; T S 1 1, 2, 1 2 3 10 3

I, 1 12 BDG om this sutra but gave the comm:

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिपतायुर्गन्तो ॥
इति । १३ । ॥ ४ ॥

प्रथमः पटलः

आगन्त्वा समगन्महि प्र स मृत्युं युयोतन ।

अरिष्टाः संचरेमहि स्वस्ति चरतादिह ॥

स्वस्त्या गृहेभ्यः ॥ इति प्रदक्षिणमग्निं परिक्रामन्तमभिमन्त्र-
यते । १ ।

अथैनमभिव्याहारयति । ब्रह्मचर्यमागामुप मा नयस्व ब्रह्म-
चारी भवानि देवेन सवित्रा प्रसूतः ॥ इति । २ ।

तं पृच्छति । ३ ।

को नामासि ॥ इति । ४ ।

असौ ॥ इत्याचष्टे यथानामा भवति । ५ ।

स्वस्ति देव सवितरहमनेनामुनोद्वचमशीय ॥ इति नामनी
गृह्णाति । ६ ।

शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभिस्रवन्तु नः ॥
इति मार्जयेते । ७ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणमंसमन्वारभ्य सव्येन सव्यं

व्याहृतिभिः सावित्रेति दक्षिणं बाहुमभ्यात्मनुपनयते ।
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ता-
 भ्यामुपनयेसौ ॥ इति च । ८ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
 अग्निष्टे हस्तमयभीत्सोमस्ते हस्तमयभीत्सविता ते हस्त-
 मयभीत्सरस्वती ते हस्तमयभीत्पूषा ते हस्तमयभीद्वृह-
 स्पतिस्ते हस्तमयभीन्मित्रस्ते हस्तमयभीवृहणस्ते हस्त-
 मयभीच्चष्टा ते हस्तमयभीवाता ते हस्तमयभीद्विष्णुस्ते
 हस्तमयभीत्प्रजापतिस्ते हस्तमयभीत् ॥ इति । ९ ।

सविता त्वाभिरक्षतु मित्रस्त्वमसि धर्मणा । अग्निराचार्यस्तव ॥
 देवेन सवित्रा प्रसूतो बृहस्पतेर्वृहचारि भवासावपोगानः
 समिध आधेहि कर्म कुरु मा दिवा स्वाप्सीः ॥ इत्येनं
 संशास्ति । १० ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणमंसमुपर्युपर्यन्ववमृश्य हृद-
 यदेशमभिमृशति ।

मम हृदये हृदयं ते अस्तु मम चित्तं चित्तेनान्वेहि ।

मम वाचमेकमना जुषस्व बृहस्पतिस्त्वा नियुनक्तु मह्यम् ॥

माग्नेवानुसंरभस्व मयि चित्तानि सन्तु ते ।

मयि सामीच्यमस्तु ते मह्यं वाचं नियच्छतात् ॥ इति । ११ ।

प्राणानां यन्थिरसि स मा विस्रसः ॥ इति नाभिदेशम् । १२ ।

भूर्भुवः सुवः सुप्रजाः प्रजया भूयासं सुवीरो वीरैः सुवर्चा

I, 5, 8 *नुपयते E *नुनयते D

I, 5, 10 सवित्रा D । हृदयस्ते प्र' E

I, 5, 11 वाचं E

वर्चसा सुपोपः पोपैः सुमेधा मेधया सुव्रत्सा व्रत्सच-
रिभिः ॥ इत्येनमभिमन्त्र्य । भूर्चर्षु त्वाग्नौ पृथिव्यां वाचि
व्रत्सणि ददेसौ । भुवो यजुःषु त्वा वायावन्तरिक्षे प्राणे
व्रत्सणि ददेसौ । सुवः सामसु त्वा सूर्ये दिवि चक्षुषि
व्रत्सणि ददेसौ ॥ इष्टस्ते प्रियोसान्यसावनलस्य ते प्रि-
योसान्यसौ ॥ इदं वत्स्यावः प्राण आयुषि वत्स्यावः प्राण
आयुषि वसासौ ॥ इति च । १३ ।

अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
अगिरायुष्मान् । इति पञ्चभिः पर्यायैः । १४ ।

आयुष्टे विश्वतो दधत् ॥ इति । १५ । ॥ ५ ॥

दक्षिणे कर्णे जपति । १ ।

आयुदौ अग्ने ॥ इत्युत्तरे । २ ।

अग्नौ पृथिव्यां प्रतिनिष्ठ वायावन्तरिक्षे सूर्ये दिवि ॥ यां
स्वस्तिमग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आपोनुसंचरन्ति तां
स्वस्तिमनुसंचरासौ ॥ प्राणस्य व्रत्सचार्यभूरसौ ॥ इत्यु-
भयत्रानुपजति । ३ ।

मेधां त इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती ।

मेधां ते अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥

I 5 13 E om अग्नौ after इष्टे the first two times ; *यनऊत्य CD
perhaps *यननमस्ते to be read

I 5 11 1 S 2 3 10 3

I 5 10 T S 1, 3 11 1

I 6 2 *दोम F ; T 9 1 3 14 1 ; G om the pratika of this
sutra

I 6 1 अश्विनाभा 1)

इति तस्य मुखेन मुखं संनिधाय जपति । ४ ।

अथैनं परिददाति । कपकाय त्वा परिददाम्यन्तकाय त्वा
परिददाम्यघोराय त्वा परिददामि गदाय त्वा परिददामि
यमाय त्वा परिददामि मखाय त्वा परिददामि वशिन्यै
त्वा परिददामि पृथिव्यै त्वा सवैश्वानरायै परिददाम्य-
द्भस्त्वा परिददाम्योपधीभ्यस्त्वा परिददामि वनस्पति-
भ्यस्त्वा परिददामि द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि
सुभूताय त्वा परिददामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा परिददामि
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परि-
ददामि सर्वाभ्यस्त्वा देवताभ्यः परिददामि ॥ इति । ५ ।

अत्र सावित्रीं वाचयति यदि पुरस्तादुपेतो भवति । ६ ।

यद्यनुपेतस्त्वहे पर्यवेते । ७ ।

सद्यः पुष्करसादिः । ८ ।

अपरेणाग्निमुदगमं कूर्चं निधाय तस्मिन्नाङ्मुख उपविशति ।
राष्ट्रभृदस्याचार्योसन्दी मा त्वद्योपम् ॥ इति । ९ ।

आदित्यायाञ्जलिं कृत्वाचार्योपसंगृह्य दक्षिणतः कुमार
उपविश्य । अधीहि भो । इत्युक्त्वाथाह । सावित्रीं भो
अनुव्रूहि ॥ इति । १० ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे ॥ इत्येनमभिन्मन्त्याथासौ
पञ्चोयेन्वाहाथार्धर्चशोय संतताम् ।

J, 6, 5 कपकाय F B begins a new sutra with कपकाय । गदाय त्वा
प* comes after यमाय त्वा प* in E

I, 6, 6 इति is cancelled in C. B begins there a new sutra

1, 6, 5 पुष्करसादिः all MSS, but see the comm

I, 6, 9 D has only the pratika of this sutra

I 6, 11 T S 2, 3, 14, 3

भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् ।

भुवो भर्गो देवस्य धीमहि ।

सुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

भूर्भुवस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

सुवर्धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

भूर्भुवः सुवस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो
नः प्रचोदयात् । इति । ११ । ॥ ६ ॥

अथ सप्त पालाशीः समिध आर्द्रा अप्रच्छिन्नायाः प्रादेश-
मात्रीर्घृतान्वक्ता आभ्याधापयति । १ ।

अपये समिधमाहार्यं बृहते जातवेदसे । यथा त्वमग्ने समिधा
समिध्यस एवं मां मेधया प्रज्ञया प्रजया पशुभिर्ब्रह्म-
वर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा ॥ इत्येकाम् । २ ।

अपये समिधौ ॥ इति द्वे । ३ ।

अपये समिधः ॥ इति चतस्रः । ४ ।

अथ परिपिञ्चति यथा पुरस्तात् । ५ ।

अन्वमंस्याः ॥ प्रासावीः ॥ इति मन्वान्तान्संनमति । ६ ।

अथ देवता उपतिष्ठते । ७ ।

अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि ॥ इत्यग्निम् । वायो व्रतपते ॥

I, 6, 11 F om भूस्तत्सवितुर्वरेण्यम् इति ।

I 7, 1 *आर्द्राभ्याधा* E.

I, 7 2 *महार्यं D *माहार्यं F । F om प्रजया ।

I 7, 5 B begins a new sutra with यथा । See above I 2, 7

J 7, 6 See above I 2 8--10

इति वायुम् । आदित्य व्रतपते ॥ इत्यादित्यम् । व्रतानां
व्रतपते ॥ इति व्रतपतिम् । ८ ।

अत्र गुरवे वरं ददाति । ९ ।

उदोयुषा ॥ इत्युन्थाप्य । सूर्येण ते पुत्रस्तं ते परिदामि ॥
इति परिदाय ।

तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ।

पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् ।

नन्दाम शरदः शतं मोदाम शरदः शतम् ।

भवाम शरदः शतं शृण्वाम शरदः शतम् ।

प्रव्वाम शरदः शतमजिताः स्याम शरदः शतम् ।

ज्योक् च सूर्ये दृशे ॥ इत्यादित्यमुपतिष्ठते । १० ।

अग्निष्ट आयुः प्रतरां कृणोत्वग्निष्टे पुष्टिं प्रतरां दधातु ।

इन्द्रो मरुद्भिर्हि ते दधान्वादित्यस्ते वसुभिरादधातु ॥

इति दशदं प्रदायामवं प्रयच्छति । ११ ।

अथाह । भिक्षाचर्यं चर ॥ इति । १२ ।

स मातरमेवाप्ये भिक्षेत । १३ ।

अतोन्वेषु रातिकुलेषु । १४ ।

आदित्य । भैक्षम् ॥ इति गुरवे प्राह । १५ ।

तत्सुभैक्षम् ॥ इत्युक्त्वा । १६ ।

यस्य ते प्रथमवास्यं हरामस्तं त्वा विश्वे अवनन्तु देवाः ।

I 7, 10 T S 1 2 8 । अजिता स्याम F

I 7, 11 दधातु E instead of दधातु ।

I, 7, 15 E om अष्टुं रये । (D om गुरवे । गुरवे is cancelled in F ।

भिक्षम् ACD s m F । G om this sutra

I 7 16 तत्सुभैक्षम् (D) । C has this sutra in the margin

तं त्वा भातरः सुहृदो वर्धमानमनुजायन्तां बहवः सुजातम् ॥

इति प्रथमवास्यमस्यादत्ते । १७ ।

उपस्थितेन ओदनस्यापूपानां सकूनामिति समवदाय
सर्पिर्मित्रस्य जुहोति । अग्नये स्वाहा ॥ सोमाय स्वाहा ॥

अग्नयेन्नादाय स्वाहा ॥ अग्नयेन्नपतये स्वाहा ॥ प्रजा-

पतये स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ॥ सर्वाभ्यो

देवताभ्यः स्वाहा ॥ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ॥ इति । १८ ।

सर्वैवमनादिष्टदेवते । १९ ।

अमुष्मै स्वाहा ॥ इति यथादेवतमादिष्टदेवते । २० ।

एतेषामेवान्नानां समवदाय प्रागयेषु दर्भेषु बलिं करोति ।

वास्तुपतये स्वाहा ॥ इति । २१ ।

त्रिवृत्तान्नेन ब्राह्मणान्यरिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति
वाचयित्वा । २२ ॥ ७ ॥

अहवतं चरति । १ ।

अक्षारमलवणमगमीधान्यं भुञ्जानीधःशाय्यमृन्मयपाय्यशू-

द्रोच्छिष्टमधुमांसाग्न्यदिवास्वापुभौ कालौ मिष्टा-

चर्यमुदकुम्भमित्याहन्नहरहः काष्ठकलापमुभौ कालौ

सायं सायं वा समिधोभ्यादधाति । २ ।

I * 15 II begins a new sutra with अहवतं व्याहृ ।

I 7 20 यथादिष्टदेवते D

I 7 21 E 30* सर्पिर्मित्रस्य जुहोति after समवदाय । अस्तुय* F

I 5 2 *मन्वाद्य* F । *विष्टयभु* F C p m । *व्याहृत्तद* D p

F om इति । *कनापुभा* 上

पुरस्तात्परिषेचनात् । यथा ह तद्वसवो गौर्यम् ॥ इति प्रद-
 क्षिणमग्निं परिमृज्य परिषिञ्चति यथा पुरस्तात् । ३ ।
 व्याहृतिभिः समिधोभ्यादधात्यैकैकगः समस्ताभिश्च ।
 एषा ते अग्ने समिन्नया वर्धस्व चा च प्यायस्व ।
 वर्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहि । स्वाहा ॥
 मेधां म इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती ।
 मेधां मे अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ । स्वाहा ॥
 अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः ।
 देवी मेधा मनुष्यजा सा मां मेधा सुरभिर्जुषताम् । स्वाहा ॥
 आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या ।
 ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां मेधा सुप्रतीका जुष-
 ताम् । स्वाहा ॥ इति । ४ ।
 तथैव परिमृज्य परिषिञ्चति यथा पुरस्तात् । ५ ।
 यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहम् ॥ इत्येतैर्मन्त्रैरुपतिष्ठते । मयि मेधां
 मयि प्रजाम् ॥ इति च । ६ ।
 अथे पर्यवेते तथैव त्रिवृतात्वेन ब्राह्मणान्परिविष्य पुण्याहं
 स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा व्रतं विसृजते । अग्ने
 व्रतपते व्रतमचारिषम् ॥ इत्येतैः संनतैः । ७ ।
 एतद्धृत एवात ऊर्ध्वम् । ८ ।

५, ४, ३ T S 1 7 1 > 7 : See I 2 7—10
 I 5 1 व्याहृतिभिः F s m 1 अथया F 1 Read देवै with T A 10
 11 1 म मा 1 1 ऊर्जः C कजः D 1 जुषन्ताम् C D E
 I 5 1 तेज इत्येतैर्मन्त्रैः D तेज इत्येतैरुपतिष्ठते C E 1 T A 1 12 2 13
 I 6 7 पुण्याहं स्वः F 1 D om सनते 1 See above I 7 5
 I, 5 5 एषा ऊः E

आचार्यकुलवास्यघ्नाति क्षारं लवणं शमीधान्यमिति । ९ ।

दराडी जटी मेखली । १० ।

शिखाजटो वा स्यात् । ११ ।

काषायमजिनं वा वस्त्रे । १२ ।

न स्त्रियमुपैति । १३ ।

अष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि चतुर्विंशतिं द्वादश यावद्ग्रहणं वा
। १४ ।

न त्वेवाव्रतः स्यात् । १५ ।

कारणोपाकरणे कारणविसर्गे च ।

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

सनिं मेधामयासिषम् । स्वाहा ॥

इति कारणदर्पिद्वितीयः । इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं

नो अये ॥ स त्वं नो अये ॥ त्वमये अयासि ॥ प्रजापते ॥

यदस्य कर्मणोत्यरीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-

तानान्वाष्टभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । १६ ॥ ६ ॥

द्वितीयः पटलः

अधीत्य वेदं स्नानम् । १ ।

तद्वाख्यास्यामः । २ ।

उदगयन आपूर्यमाणपक्षे रोहिण्यां मृगशिरसि तिष्य उक्त-

रयोः फल्गुन्योर्हस्ते चित्रायां विशाखयोर्चैतेषु स्नायात् । ३ ।

I 8 9 *मघघ्नाति D

I 8 11 *यतिद्विंशत्य D

I 6, 16 \ om काषाद्य* *मं च । *द्विद्वितीय I । See above I 3 5

1, 9 2 संख्या* E

यत्रापस्तत्रत्वाग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा पालाशौ
समिधमादधाति ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव संमहेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यसे सख्ये मा रिषामा वयं तव ।
स्वाहा । इति । ४ ।

अथ व्याहृतिभिर्जुहोति यथा पुरस्तात् । ५ ।

आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् ।

यद्देवानां आयुषं तन्मे अस्तु आयुषम् । स्वाहा । ६ ।

इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥

त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥

इति च । अचैके जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहृति
यथा पुरस्तात् । ७ ।

ब्राह्मणान्नेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वा-

चयित्वा व्रतं विसृजते । अग्ने व्रतपते व्रतमचारिपम् ॥

इत्येतैः । ८ ।

व्रतं विसृज्य । उदु त्वम् ॥ चित्रम् ॥ इति द्वाभ्यामादित्यमु-

पतिष्ठते । ९ ।

उदुत्तमं वरुण पाशमस्सत् ॥ इत्युत्तरीयं ब्रह्मचारिवासो नि-

धायान्यत्परिधाय । अचाधमम् ॥ इत्यन्तरीयम् । वि

I, 9, 4 लोमर्हते D ५ प्रमतिरसि D ६ संसद्यसे GE

I, 9, 5 See above I, 3, 4

I, 9, 7 See I, 3, 8

I, 9, 8 See I, 8, 7.

I, 9, 9 उदु त्वम् F । T S 1, 1, 43, 1

I, 9, 10 I S 1, 9, 11, 3 1. चारिवासो DEC ५ 10.

मध्यमम् ॥ इति मेखलाम् । अथा वयमादित्य व्रते ॥
इति दराडम् । मेखलां दराडं कृष्णाजिनं चाप्सु प्रवेश्या-
परेणाग्निं प्राङ्मुख उपविश्य द्युरं संमृशति । द्युरो ना-
मासि स्वधितिस्ते पिता नमस्ते अस्तु मा मा हिंसी ॥
इति । १० ।

वभ्रे प्रदायोन्दनीया अपोभिमृशति । शिवा नो भवथ स-
स्यजे ॥ इति । ११ ।

आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे ॥ इति दक्षिण
गोदानमुनक्ति । १२ ।

ओपथे त्रायस्वैनम् ॥ इत्यूर्ध्वायामोषधिर्मन्तर्दधाति । १३ ।

स्वधिते मैन हिंसीः ॥ इति द्युरेणाभिनिदधाति । १४ ।

देवधूतानि प्रवपे ॥ इति प्रवपति । १५ ।

यत्क्षुरेण मर्चयता सुपेशसा वप्वर्वपसि केशम्मथु ।

वर्चया मुख मा न ज्ञायुः प्रमोषीः ॥

इति वप्वारं समीक्षते । १६ ।

म्मथूत्तये वापयतेथोपपक्षावथ केशानथ लोमान्यथ न-
खानि । १७ ।

पानद्गृहे शकृत्पिण्डे संयम्य केशश्मश्रुलोमनखानि । इदम-
हममुषामुषायणस्य पाप्मानमवगूहामि ॥ इति गोष्ठ
उदुम्बरे दर्भस्तम्बे वा निखनन्ति योस्य रातिर्भवति । १६ ।
ज्ञायनीयेनोत्साद्यौदुम्बरेण दन्ताम्रक्षालयते । १७ । ॥ ९ ॥

अन्नाद्याय व्यूहध्वं दीर्घायुत्वाय व्यूहध्वं ब्रह्मवर्चसाय व्यूहध्वं
दीर्घायुरहमन्नादौ ब्रह्मवर्चसी भूयासम् ॥ इति । १ ।
अधोष्णशीताभिरद्भिः स्नापयति । आपो हि ष्ठा मयोभुवः ॥
इति तिसृभिः । हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति
चतसृभिः । पवमानः सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन । २ ।
गोष्ठे वावच्छाद्य संपरिधित्य पुरोदयमादित्यस्य प्रविशति ।
अत्र सर्वं क्रियते ॥ नैनमेतदहरादित्योभितपतीत्येके-
षाम् । स्नातानां वा एष तेजसा तपति य एष तपति
तस्मात्त्रातकस्य मुखं रेफायतीव । ३ ।
आहरन्त्यस्मै सर्वसुरभि चन्दनं वा पिष्टम् । तदभ्युक्ष्य । नमो
यहाय चाभियहाय च नमः शकज्जम्भाभ्यां नमस्ताभ्यो
देवताभ्यो या अभियाहिणीः ॥ इति देवेभ्यः प्राचीन-
मञ्जलिं कृत्वा तेनानुलिम्पते ।
अप्सरासु च यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः ।
दैव्यो यो मानुषो गन्धः स मामाविशतादिह ॥ इति । ४ ।

I 10 2 I S 4 1 3 1 । चतसृभिः D instead of तिसृभिः । I S
+ f 1 + I B 1 3 5

I 10 3 चायच्छाद्य C । F om इति । According to the comm we
ought to read स्नातानां वा एष न तपति । रेफायतिव F

I 10 4 अभियाद्याय F । A D E C u m om ष्च before या गन्धः ।

एतैरेव पञ्चभिरस्वाहाकारैस्त्रिः प्रदक्षिणमुदपात्रेणपरिप्राच्य
1 9 । ॥ १० ॥

विराजं च स्वराजं चाभिष्टीर्या च नो गृहे ।
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तथा मा ससृजामसि ॥
इति कुण्डले प्रतिहरते दक्षिणे कर्णे दक्षिणं सव्ये सव्यम् । १ ।
चतुभिर्घ्रातवैरायुषे वर्चसे ।
संवत्सरस्य धायसा तेन सन्ननुगृह्णासि ॥
इति कुण्डले संगृह्णीते । २ ।
इयमोपधे त्रायमाणा सहमाना सहस्वती ।
सा मा हिरण्यवर्चसं करोतु पूरुषु प्रियम् ॥
व्रक्षवर्चसिनं मा करोत्वपाशोसि ॥ इति मीवायां मणि प्रति-
मुञ्चते । ३ ।
शुभिके शुभमारोह शोभयन्ती मुख मम ।
मुख च मम शोभय भूयांसं च भगं कुरु ॥
यामाहरज्जमदग्निः श्रद्धायै कामायास्यै ।
इमां तां प्रतिमुञ्चेहं भगेन सह वर्चसा ॥
इति द्वाभ्यां स्रजं प्रतिमुञ्चते । ४ ।

I 10 - 'मिमन्त्रैस्वाहाकारैस्त्रिभिः F + 'वाचेणपरि' A F C P n वाचे
पापरि' D

I 11 1 तथा मा all MSs

I 11 2 Read with Ad V V 25 13 तत्र मन्त्रेण उपधायिं therewith
we make (them) touch our jaws

I 11 3 Read श्रावणं as above I 10 6 1 म F 1 पूरुषु C F पूरुषुभिः E

I 11 4 'शोभय' A + Bhor II 22 a 1 A₁ M II 3 10 कामायास्यै ।
कामायास्ये may perh. stand for कामायास्ये (अपास्ये dative of 'श्रावणं') ।
इमा तं प्रति' A + D om th whole sutra

यदाञ्जनं चैककुदं जातं हिमवत उपरि ।
 तेन वामाञ्जेहं भगेन सह वर्चसा । मयि पर्वतपूरुषम् ॥
 इति चैककुदेनाञ्जनेनाङ्गे तस्मिन्नविद्यमाने येनैव केन-
 चित् । ५ ।

यन्मे मनः परागतम् ॥ इत्यादर्शवेक्षते । ६ ।
 देवस्य त्वा ॥ इति वैणवं दराडं प्रतिगृह्य । इन्द्रस्य वज्रीस्य-
 श्विनौ मा पातम् ॥ इति त्रिरूर्ध्वमुन्मार्ष्टि । ७ ।
 वेग वेजयासहिषतस्तस्करान्सरीसृपाञ्छ्वापदानक्षांसि पि-
 शाचान्पौरुषेयाद्गयान्त्रो दराड रक्ष विश्वस्माद्गयाद्रक्ष
 सर्वतो जहि तस्करान् ॥

अनयः सर्ववृष्टेषु जायसे त्वं सपत्नहा ।
 जहि शत्रुगणान्सर्वान्समन्तं मघवानिव ॥
 इति त्रिः प्रदक्षिणमुपर्युपरि शिरः प्रतिहरते । ८ ।
 प्रतिष्ठे स्यो देवते मा मा संताम्रम् ॥ इत्युपानहावध्यवरो-
 हति । ९ ।

प्रजापतेः शरणमसि ब्रह्मणश्छदिः ॥ इति च्छत्रं प्रतिगृह्णा-
 ति । १० ।

I 11, 5 उपरि A C D F F Bihar II, 22 Ap M II, 5 11 'उपत्यार
 H which according to Ath V IV 9 9 might be corrected to 'उपत्यारि ।
 भगेन F । It appears from Ap M II 9 1 that मयि पर्वत is only the
 beginning of a longer matra

I 11 (T S 6 1 7, 2

I 11, 7 T S 7 1 11

I 11, 5 प्रिजया F । 'उत्पयादा' A 'उत्पयादा' F F 'उत्पयादा' C
 यर्मान C । न न न D

I 11, 10 प्रानय'श्रदि F

यो मे दण्डः परापतद्विहायसोधि भूम्याम् ।

इमं तं पुनराददेयमायुषे च बलाय च ॥

इति दण्डं पुनरादत्ते यद्यस्य हस्तात्पतति । ११ । ॥ ११ ॥

तृतीयः पटलः

आनयन्त्यस्मै रथमश्वं हस्तिनं वा । १ ।

रथंतरमसि वामदेव्यमसि बृहदसि ॥

अङ्गौ न्यङ्गावभितः ॥ इत्येषा ।

अथं वामश्विना रथो मा दुःखे मा सुखे रिपत् ।

अरिष्टः स्वस्ति गच्छतु विविघ्नन्नभिदासतः ॥

इह धृतिरिह विधृतिरिह रम इह रमताम् ॥ इति रथमाति-
ष्ठते यदि रथेन प्रविशति । २ ।

अश्वोसि हयोसि मयोसि ॥ इत्येकादशभिरश्वनामभिरश्वं
यद्यश्वेन । ३ ।

उन्द्रस्य त्वा वज्रेणाभ्युपविशामि वह कालं वह श्रियं मा-
भिवह हस्त्यसि हस्तियशसर्मोसि हस्तिवर्चसमसि हस्ति-
यशसिहस्तिवर्चसी भूयासम् ॥ इति हस्तिनं यदि
तेन । ४ ।

J 11 11 Par II, 2 12 reads समद्रे पुनराददे and it is possible
that आददेयम is a corruption of आददेहम ।

I 12 2 I S 1 7 7, 2 ; D om the whole sutra

I 12 3 See I S 7, 1 12 Ap M. II 21 20—30 and V S 22
13 where however the third name is अश्व see the coms

I 12 4 इन्द्र स्या E ; कालं धत् D F ; E us हस्तिं अति हस्त्यसि ।
E om हस्तियशसिहस्तिवर्चसी । G om this sutra

तद्गच्छति यत्रासा अपचितिं करिष्यन्तो भवन्ति । ५ ।
 संस्रवन्तु दिशो मयि समागच्छन्तु सूनृताः ।
 सर्वे कामा अभियन्तु नः प्रिया अभिस्रवन्तु नः प्रियाः ॥
 इति दिश उपतिष्ठते । ६ ।
 यशोसि यशोहं त्वयि भूयासम् ॥ इति योस्यापचितिं करि-
 ष्यन्भर्वात तमभ्यागच्छन्समीक्षते । ७ ।
 अथासा आवसथं कल्पयित्वा । अर्घः ॥ इति प्राह । ८ ।
 कुरुत ॥ इति प्रत्याह । ९ ।
 कुर्वन्त्यसौ त्रिवृतं पाङ्कं वा । १० ।
 दधि मधु घृतमिति त्रिवृत् । ११ ।
 दधि मधु घृतमापः सक्तव इति पाङ्कः । १२ ।
 कंसे दध्यानीय मध्वानयति । १३ ।
 हृसीयस्यानीय वर्षीयसापिधायानूचीनानि पृथगादापयति
 कूर्चे पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्कं इति । १४ ।
 अन्वद्गुनुसंवृजिना सोनुपकिंचया वाचिकैकं प्राह । १५ ।

- 1 12 5 अपचितिं F | G om this sutra
 1 12 6 C puts B after the first and second न ।
 1 12 7 पास्या अप D Possibly the original reading was दोष्मा च ।
 1 12 8 D om त्रि after इति ।
 1 12 9 कस्तव
 1 12 10 पाङ्क (पाङ्क) पाङ्क F | G joins this sutra with the two
 f. flows.
 1 12 12 पाङ्क } पाङ्क (D)
 1 12 11 दधिपसा D | B begins a new sūtra with कूर्चे । मध्वान
 नोपयु ।
 1 12 15 अन्वद्गुनु D अन्वद्गुनु A F | G including अनुसंवृजिना see
 the c .)

कूर्चः ॥ इति कूर्चम् । १६ ।

तस्मिन्नाहमुख उपविशति । राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी मा
त्वद्योषम् ॥ इति । १७ ।

अथासौ । पाद्यम् ॥ इति प्राह । १८ ।

तेनास्य शूद्रः शूद्रा वा पादौ प्रक्षालयति सथ्यमये ब्राह्मणस्य
दक्षिणमितरयोः । १९ । ॥ १० ॥

विराजो दोहोसि ॥ मयि दोहः पद्यायै विराजः ॥ इति योस्य
पादौ प्रक्षालयति तस्य हस्तावभिमृश्यात्मानं प्रत्यभि-
मृशति । मयि तेज इन्द्रियं वीर्यमायुः कीर्तिर्वर्चो
यशो बलम् ॥ इति । १ ।

अथासौ । अर्घ्यम् ॥ इति प्राह । २ ।

तत्प्रतिगृह्णाति । आ मागन्वशसा संसृज तेजसा वर्चसा
पयसा च ।

तं मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनाम् ॥ इति । ३ ।

समुद्रं वः प्रहिणोम्यक्षिताः स्वां योनिमपिगच्छत ।

अच्छिद्रः प्रजया भूयासं मा परासेचि मत्पयः ॥

इति शेषं निनीयमानमनुमन्त्रयते । ४ ।

अथासौ । आचमनीयम् ॥ इति प्राह । ५ ।

1 12 16 G. om. the sutra

1 12 17 *भृदस्या* D F

1 12 19 ब्रह्मणस्य F

1 13 1 B begins a new sutra with मयि तेज । *मयते F j n

1 13 2. D joins the mantra with the following sutra । *पशूना
नामधि* A

अमृतोपस्तरणमसि ॥ इत्यप आचामति । ६ ।

अथासै । मधुपर्कः ॥ इति प्राह । ७ ।

तं सावित्रेणोभाभ्यां हस्ताभ्यां प्रतिगृह्य । पृथिव्यास्त्वा नामौ
सादयामीडायाः पदे ॥ इति पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य ।

यन्मधुनो मधव्यं परममन्नाद्यं रूपम् ।

तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण रूपेण परमो मधव्योन्नादी
भूयासम् ॥ इत्यङ्गुष्ठेनोपमध्यमया चाङ्गुल्या चिः प्रद-
क्षिणं संयुज्य । तेजसे त्वा श्रियै यशसे वलायान्नाद्याय
प्राश्नामि ॥ इति चिः प्राश्य योस्य रातिर्भवति तस्मा
उच्छिष्टं प्रयच्छति । ८ ।

सर्वे वा प्राश्य अमृतापिधानमसि ॥ इत्यप आचामति । ९ ।

अथासै । गौः ॥ इति प्राह । १० ।

तस्याः कर्मोत्सर्गो वा । ११ ।

गौर्धेनुर्भव्या

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य
नाभिः ।

प्र सु वीचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट ॥
पिवतूदकं तृणान्यन्तु ॥ ओमुत्सृजत ॥ इत्युत्सर्गे संशास्ति । १२ ।

I 11, 6 इत्यपआचामति E

I 13 5 मयिचेणो P The Savitra Yajus stands I 8 7, 1 11 1 1

*दाया पदे D । परमवाद्य F । रूपेण F

I 13 9 अमृतापिधानम् D

I 13, 11 तस्या क* F । TI conus * ens* to read *सर्गो वा ।

I 13 12 गौर्धेनुर्भव्या all MSs Bandh I, 1 and Bhar II 2 1

मृणान्यन्तु F

गौरस्यपहतपाप्माय पाप्मानं जहि मम चामुष्य च हतं मे
द्विपन्तं हतो मे द्विपन् । कुरुत ॥ इति क्रियमाणा-
याम् । १३ ।

उत्सर्गेन्येन मांसेनाचं संस्कृत्याथासै । भूतम् ॥ इति प्राह । १४ ।
तत्सुभूतं विराडन्वं तन्मा श्वायि तन्मेशीय तन्म ऊर्जे धास्त-
त्सुभूतम् ॥ इत्युक्त्वाथाह । ब्राह्मणान्भोजयत ॥ इति । १५ ।
तेष्वसै भुक्तवत्स्वनुसंवृजिनमन्वमाहारयति । १६ ।

तत्प्रतिगृह्णाति । द्यौस्ते ददातु पृथिवी प्रतिगृह्णातु पृथिवी
ते ददातु प्राणः प्रतिगृह्णातु प्राणस्त्वाध्नातु प्राणः
पिबतु ॥ इति । १७ ।

इन्द्रायी मे वर्चः कृणुताम् ॥ इति यावत्कामं प्राश्य योस्य
रातिर्भवति तस्मा उच्छिष्टं प्रयच्छति । १८ ।

यं कामयेत न विच्छिद्येतेति ।

यस्मिन्भूतं च भयं च सर्वे लोका इह श्रिताः ।

तेन त्वाहं प्रतिगृह्णामि त्वामहं ब्रह्मणा त्वा मह्यं प्रतिगृह्णा-
म्यसौ ॥ इत्याचम्य । १९ ॥ १३ ॥

I, 13, 13 'य्य च हत मे C । द्विपन्तं F । हत -stands for हत compare
Van I, 9 हतो मे यस्या यप्मान मे हतो कुरुतेति and Bhar II, 24 यदि द्वि-
पन्तं जलोममद्विपन्तं कुरुतेति [?] ।

I, 13, 14 G om this sutra with the comm

I, 13, 15 छायां E । श्वायिन्मै* C D । तन्मेशीयत तन्म C D

I 13, 17 *स्यास्यानु E । F om इति ।

I, 13, 15 F adds 'वर्चः मोमं पृथ्व्यति चर्चा मे विष्टे देवा चर्चो मे
धतमश्चिन्वा before इति ।

I, 13, 19 Before प E m* सर्वे वा प्राश्य । *मये न वि* F वाच्यः D
कामयेता न G p m । सर्वे कामा D । परित् F । ब्राह्मणा F । त्वामहं प्र* C
स्यामहे गृह्णा* I महा पश्य* F

भुक्तवतो दक्षिणं हस्तं गृह्णीयात् । १ । .

यममात्यमन्तेवासिनं प्रेष्यं वा कामयेत ध्रुवो मेनपायी
स्यादिति स पूर्वाह्णे स्नातः प्रयतवस्त्रोहःक्षान्ती ब्राह्म-
णसंभाषो निशायां तस्यावसथं गत्वा जीवशृङ्गे प्रसाद्य
त्रिः प्रदक्षिणमावसथं परिषिञ्चन्परिक्रामेत् ।

परि त्वा गिरेरिह परि भ्रातुः परि ध्वसुः ।

परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः परिषीदः क्लेषसि ॥

शश्वत्परिकुपिलेन संक्रामेणाविच्छिदा ।

ऊलेन परिमीढोसि परिमीढोस्यूलेन ॥ इति । २ ।

अनिगुप्ते जीवशृङ्गं निदधाति । ३ ।

यस्मा अमात्या अन्तेवासिनः प्रेष्या वोद्भवेयुस्तान्परिक्रोशेत् ।

अनुषौहदनुपहृयेचिर्वर्तो यो न्यवीवृधः ।

एन्द्रो वः परिक्रोशः परिक्रोशतु सर्वदा ॥

यदिति मामतिमन्यध्वं मायादेवा अवतरन् ।

इन्द्रः पाशेन वः सिक्का मह्यं पुनरुदाजतु ॥ इति । ४ ।

I 14 2 'यातिन प्रे- G । कामयेत F । B begins new sutras with स पूर्वाह्णे
and जीवशृङ्गे । परिषन्व- D । प्रदक्षिणमय- F । गिरेरिहमित्त्वा ACFF Bhar II, 27 ।
D om परि भ्रातु- 'इति । परिषीदमा क्ले- Bhar II 2; परिषीद is possibly a
corruption of परिषित Ap M II, 22 5 has परिषीत । क्लेषसि A क्लेषसि
Ap, real क्लेषसि compare Par III 7, १ कथ गमिष्यसि । शश्वत्पर- F Ap
reads कुपिलेन Bhar त्व्यपिलेन । ऊलेन I and Ap but Bhar उच्छेन, which
may be correct । A F om परिमीढोसि । परिमीढो- A

I, 14 1 'यैतु म्नाय- F । अनुपहृय- F । अनुषौहदनुपहृययो Ap M II
22, 9 'नुष्ययो Bhar II 27 । योग्य- C p m न्यवीवृधत Ap I c II c
mantra m, lit to testori has follows अनु यो हृदगुणयो नियता यो निव्री
यतः । परिक्राश I । पतिदिति F Del. ति with Ap M II 22 10 and
Bhar II 27 । मामितिमन्याध्व (s m F) 'मन्याध्व C p m 'मन्यध्व D ।
मायादेवा डे- D । अवतराम A अवतरं I । अवतर C D । पाशेन C F । पुनर-
तिन्या with Par III, 7, १ । 'उदाजितु F

सोष स्वागारं प्रविश्य सैधकीं समिधमाधाय । अ वर्तन
वर्तय ॥ इत्याकर्षणेन जुहोति । ५ ।

अथातो दारगुप्तिम् । ६ ।

स्थूरा दृढा जारी चूर्णानि कारयित्वा सुभ्रायै योनिमुपवपेत ।
इन्द्राययास्य शेफमलीकमन्येभ्यः पुरुषेभ्योन्यत्र मत् ॥
इति । ७ ।

अथातः पर्यसिद्धिः । ८ ।

पर्यस्यापादाय जुहोति । ९ ॥ १४ ॥

यद्वा देवाः प्रपणं चराम देवा धनेन धनमिच्छमानाः ।
तस्मिन्सीमो रुचमादधात्वग्निरिन्द्रो बृहस्पतिरीगानश्च ।
स्वाहा ॥ इति । १ ।

अथातः क्रोधविनयनम् । २ ।

या त एषा रराट्या तनूर्मन्योर्मृडस्य नाशिनी ।
तां देवा ब्रह्मचारिणी विनयन्तु सुमेधसः ॥
यत् एतन्मुखे मत्तं रराटमुदिव विध्यसि ।

I, 14, 5. सोष C D F । BG om सोष । T S 3, 3, 10, 1. । In EF
" sūtra 5 the last of chapter 14.

I, 14, 6. टारगु E

I, 14, 7. स्थूरा F । स्थूरा C । दृढा रिधा वृ F । दृढाश्या D । F ms
जारी after चूर्णानि । सुभ्रायै D । इन्द्राय यया यास्य A । Read इन्द्र यायास्य ।
शेफमलीक C E F "यास्य फलीक" D । मात् D

I, 15, 1. यद्वा F । प्रपणं E प्रपणं F । "गानं च D । Ap. M. II, 22, 4
instead of ईगानश्च puts in स्वाहा ।

I, 15, 2. "नयं D

I, 15, 3. रराट्या C p m । तनूर्मन्योर्मृ F । "मृडस्य E. read "मृडस्य ।
मन्योः "seems superfluous" । D ms. त्या after तां । यत् C = m E. F ।
मत्तं F । "टमुदिव D । Read विध्यसि with Ap. M II, 22, 1.

अव द्यामिव धन्विनो हृदो मन्युं तनोमि ते ॥

अहर्द्योश्च पृथिवी च विधे क्रोधं नयामसि । गर्भमश्वतर्या इव ।
इति क्रुद्धमभिमन्त्रयते । ३ ।

अथातः संवादाभिजयनम् । ४ ।

निशायामन्तरागारेषुमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा क
रौराज्यमिथैर्जुहोति ।

अवजिह्व निजिह्विकाव त्वा हविषा यजे ।

यथाहमुत्तरो वदाम्यधरो वदसौ वदा । स्वाहा ॥ इति । ५ ।

अथैनं संनिधावभिजपति ।

आ ते वाचमास्याददे मनस्यां हृदयादधि ।

अङ्गादङ्गात्ते वाचमाददे यत्र यत्र निहिता वाक्तां त आददे ॥

रुद्र नीलशिखराड वीर कर्मणि कर्मणि । इमं मे प्रतिसंवा-
दिनं वृक्षमिवाशनिना जहि ॥

अधो वदाधरो वदाधस्ताङ्गम्या वद ।

अधोप्रतिरिव कूटेन निजस्य निहितो मया ।

I 10 3 According to Ap M I c 31 Ath V VI 42 we ought
to read द्यामिव धन्विना । Read द्योश्च वाह according to द्योश्च वाह of 1st
III 13 3 । According to Ap M II, 22 2 वि ते क्रोधं । Par III
13 3 ता त क्रोधं one might correct वि ते क्रोधं ।

I 10 4 अभिजयनम् D

I 10 निजिह्वतकाय D । हविषा F । यथाहमु F । वदसौ E । Read
मदना according to Ap M II 21 32 and वदात्त given by Blur II 2
(अधोप्रतिरिव वदात्त) ।

I 15 1 मास्याद A D । तथे D । The original reading was probably
मास्याददे । मनस्या हृ D । मास्या हृद F । तत्र वाक्तां F । मन्त्रिय वीर F ।
A F 0 the first कर्मणि । मयादिन D प्रतिवादिन २ नः to be required
15 11 २ त्रे । अधो D । वदात्त । 15 11 3 कूट to be read । निहित A
D C । in । 15 11 3 निजस्य to be read

तत्सत्यं यदहं ब्रवीम्यधरो मत्पद्यस्वासौ ॥ इति । ६ ।

हिरण्यचाहुः सुभगा जिताक्ष्यलंकृता मध्ये ।

देवानामासीनार्थं मत्समवोचन्स्वाहा ॥

इति सभामालभ्य जपति । ७ ।

मम परे ममापरे ममेयं पृथिवी मही ।

ममाग्निश्चेन्द्रश्च दिव्यमर्षमसाधयन्निव ॥

इति परिषद्मभिर्वीक्षतेभ्येव जपति । ८ । ॥ १५ ॥

चतुर्थः पटलः

दर्शं चन्द्रमसं हृष्ट्वाप आचम्यापो धारयमाणः । आ प्यायस्व ॥

सं ते ॥ नवो नवो भवति जायमानः ॥ यमादित्वा

अंशुमाप्याययन्ति ॥ इति चतसृभिरुपतिष्ठते । १ ।

मयि दद्यात्क्रतू ॥ इति जज्ञभ्यमानो जपति । २ ।

सिगसि नसि वज्रो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥ इति

सिचाधिद्विप्रो जपति ॥ ३ ॥

तस्य तन्तुमाच्छिद्य मुखवातेन प्रध्वंसयेत् । ४ ।

ये षक्षिणः पतयन्ति विभ्यतो निष्कृतैः सह ।

I 15, 6 ब्रवीम्यः F । *व्यातिविति D

I 15 7 सुभगा जिताक्ष्यः F । *कृता CD । मत्समोऽः D । *चत्सति C
*वत्सभामाः D F । *मत्स्य D

I 15 8 मही D । *न्दस्य D । *योऽहमभ्येव D

I 16, 1 T S 1 2 7, 1 un 1 2 1 1 1 । *प्यायति F । *तिष्ठते F

L 16 3 A F em नसि । A C I un नि after वज्रो । सिचा F

I, 16 4 E un मा after *विद्युत् । प्रध्वंसयेत् F

I 16 5 विभ्यते सह F । Possibly a corruption of निष्कृते सह

ते मा शिवेन शग्मेन तेजसोन्दन्तु वर्चसा ॥

इति वयसाधिद्विप्रो जपति तदन्येन हस्तात्प्रमृज्याद्भिः प्र-
क्षालयीत । ५ ।

दिवो नु मा बृहतो अन्तरिक्षादपां स्तोको अभ्यपतच्छिवाय ।

समिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा गुप्तः सुकृता कृतेन ॥

इति जपेद्यद्येनमविज्ञातोपां स्तोकोभिच्छादयेत् । ६ ।

यदि वृक्षाय्यादभ्यपतत्फलं यद्वान्तरिक्षात्तदु वायुरेव ।

यत्रा वृक्षास्तनुवै यत्र वास आपो वाधन्तां निर्वृतिं पराचैः ॥

इति जपेद्यद्येनमविज्ञातं फलमभिपतेत् । ७ ।

नमः पथिपदे वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय पथिपदे ॥ इति

चतुष्पथमवक्रम्य जपति । ८ ।

नमः पशुपदे वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय पशुपदे ॥ इति

शकृद्वतौ । ९ ।

नमः सर्पसदे वातेपवे रुद्राय नमो रुद्राय सर्पसदे ॥ इति

सर्पसृष्टे । १० ।

नमोन्तरिक्षसदे वातेपवे रुद्राय नमो रुद्रायान्तरिक्षसदे ॥

इति जपेद्यद्येनं संवर्तवात आगच्छेत् । ११ ।

1 10 5 ते मा शि D तेन मे शिधेन F । वयसा* E । ब्रह्मास्यति F

1 10, 6 न मा E । मताः F । शत शिधे E । समिन्द्रेण F । सुकृतेन E ।
कृतेति D । *द्यद्येनम* D । *यवतेत B which is found too, in the copy
ms. 1 of *च्छादयेत् ।

1 10 7 बृहता* C. s. 11 ब्रह्मेशा E । *पतत्यन F । *रिस्तातु F । वा
पुरेया E । धाधता D । *पेद्यद्येनम* C. p. n

1 10 8 परिपदे पदे वाते* D पथदे वातेपथं E । रुद्रायान्तरिक्षसदे E । परिपदे D

1 10, 9 F m. नमा रुद्राय अit r *पथे रुद्राय । शकृद्वतौ E

1 10 10 सर्पसदे D सर्पसते A C E F but see 11 copy । इति सर्पसते
A C D E F

1 10 11 परिपदे E । अपेपथे D

नमोऽप्सुषदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्रायाऽप्सुषदे ॥ इति नदी-
मुदन्वतीभवगाह्य जपति । १२ ।

नमस्तत्सदे वातेषवे रुद्राय नमो रुद्राय तत्सदे ॥ इति चित्रं
देशं देवयजनं वनस्पतिं वाक्रम्य जपति । १३ ।

सूर्याभ्युदितोहनि नाश्रीयाद्वाग्यतोहस्तिष्ठेत् । १४ ।

सूर्याभिनिमुक्तो रात्रावेवम् । १५ ।

न यूपमुपस्पृशेत् । यद्युपस्पृशेद्दुरिष्टं यज्ञस्य प्रतिमुञ्चीत् । यद्ये-
कमुपस्पृशेत् । एष ते वायो ॥ इति ब्रूयाद्यदि द्वौ । एतौ
ते वायू ॥ इति यदि बहून् । एते ते वायवः ॥ इति । १६ ।

अनिहूतं परिहूतं परिष्टुतं शकुनै रुदितं च यत् ।

मृगस्य शृतमदृश्या तद्द्विपद्मो भयामसि ॥

इत्यध्वानमभिप्रवजज्ञपति । १७ ।

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शंससि ।

स्वस्ति नः शकुने अस्तु शिवो नः सुमना भव ॥

इत्यनभिप्रेतं शकुनं प्रतिजपति । १८ ।

यदेतद्भूतान्यन्वाविश्य देवी वाचं वदसि ।

द्विपत्तो नः परावद तान्मृत्यो मृत्यवे नय ॥

1, 10 12 *मुपगाह्य F

I 10, 13 नमस्तत्सदे D ; F om वातेषवे* *तत्सदे ।

I 10 11 नाश्रीयाद्वाग् F

I 11 16 *सुवीषदेवम्* F *सुवीषदे E

I 16 17 Probably अनुहूत (Baudh Gen Praśāṅgīta 3 अनुहूत) ।
A om परिहूत read परिहूत with Baudh । Delo परिष्टुत । गतम् A C E F
probably गतम् (Baudh गतम्) । D om तद । Read भजाप्रसि (Baudh
दशाग्रहम् Bhar II 31 दिशाम्यहम्) । *यज्ञं जपति F

I 16, 18 सवनेषु E

I 10, 13 देवी F । तन्मृ D 1 m तन्मृ D 2 m

इत्येकसृकम् । १९ ।

अथास्मा उभयत आदीप्तमुल्मुकं तां दिशं प्रति निरस्यति ।

अग्ने अग्निना संवदस्व मृत्यो मृत्युनां संवदस्व ॥ इत्यप

उपस्पृश्य । २० ।

अथैनमुपतिष्ठते । विभूरसि प्रवाहणः ॥ इत्येतेनानुवाकेन

। २१ । ॥ १६ ॥

यदीपितो यदि वा स्वकामी भयेहको वदति वाचमेताम् ।

तामिन्द्राणी ब्रह्मणा संविदानौ शिवामसभ्यं कृणुतं गृहेषु ॥

इति सलावृकीम् । १ ।

प्रसार्य सकथ्यौ पतसि सव्यमक्षि निपेपि च ।

मेह कस्य चनाममत् ॥

इति शकुनिम् । २ ।

हिरण्यपथाः शकुनिर्देवाना वसतिंगमः ।

याम प्रदक्षिणं कृत्वा स्वस्ति नो वद कौशिक ॥

इति पिङ्गलाम् । ३ ।

पुनर्मामिन्द्रियं पुनरायुः पुनर्भगः ।

पुनर्वाहणमैतु मा पुनर्द्विविणमैतु मा ॥ इति

1 10 20 ता प्रति दिश प्रति F । In B D this extra et is with fi
रस्यति । इत्युपस्पृश्य A

1 11 21 इत्यपना A । I S J 1 1

1 1 1 शिवा मा रात्रि छ (F F 1 माना A C s m F F ग्राम
()

1 1 2 - सव्यं F । निपेपि वा F । I A 1 1 1 1 शकुनि D

1 1 3 - पथ य D । शकुनिर्दे F । सतिंगम D । पिङ्गला F

1 1 4 - पुनर्भग F । मा ॥ D

अथैते धिष्ण्यासो अग्रयो यथास्थानं कल्पन्तामिहैव ।

स्वाहा ॥

पुनर्म आत्मा पुनरायुरागात्पुनः प्राणः पुनराकृतमागात् ।
वैश्वानरो रश्मिभिर्वावृधानोन्तस्तिष्ठतु मे मनोमृतस्य केतुः ।

स्वाहा ॥

यदन्नमद्यते सायं न तत्रातरवति द्युधः ।

सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्दिवा दृष्टे दिवः । स्वाहा ॥

इत्यनभिप्रेतं स्वप्नं दृष्ट्वा तिलैराज्यमिथैर्जुहोति । ४ ।

अथैतान्यद्भुतप्रायश्चित्तानि भवन्ति । कुम्भा कपोत उपावि-

क्षत् । मधागार उपाविक्षत् । गौर्गामधैषीत् । स्यूणा

व्यरौक्षीत् । वल्मीक उदैक्षीदित्येवंरूपाणि । ५ ।

स पूर्वाह्णे स्नातः प्रयतयस्त्रोहःक्षान्तो ब्राह्मणसंभाषीन्तरा-

गारेषिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति । इमं

मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥

त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥

इति च । अथैके जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति

यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणान्नेन परिविष्य पुण्याहं स्व-

स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा । ६ । ॥ १७ ॥

I, 17, 1 पयान कल्पता F । *पुराण F *युर्म आगात् D । *कृत म आगात् D ।
तत्रात इत्यदि D । *न्मा ऋ F । तिलो न D हिंसोमे A E C s m F । स्त-
क्षिया F F । इत्यभिप्रे D

I, 17, 2 Read कुप्या with Ap 23, 9 । कुपेत F । उपाविचत् D ।
उपाविक्षत् U s m. उपाविगत D । *धर्म स्यूणा व्यरौ D । उदैक्षीत् stands
probably for उदधिक्षीत् or an irregular form उदैक्षीत्, comp अदुक्षत् for
अधुक्षत् (Rig Prat IV, 11)

I, 17, 6 पूर्वाह्णं स्नात् D । *ह आतिता D । See above I, 3, 6 । पुण्याहस्त F

इन्द्राग्नी वः प्रस्थापयतामश्विनावभिरक्षताम् ।
 वृहस्पतिर्वो गोपालः पूषा वः पुनरुदाजतु ॥
 इति गाः प्रतिष्ठमाना अनुमन्त्रयते । पूषा गा अन्वेतु नः
 इति च । १ ।

इमा या गाव आगमन्त्रयक्ष्मा बहुसूवरीः ।
 नद्य इव स्रवन्तु समुद्र इव निषिञ्चन्तु ॥
 इति गा आयतीः प्रतीक्षते । २ ।
 संस्था स्थ संस्था वो भूयास्थाच्युता स्थ मा मा च्योद्धं माह
 भवतीभ्यश्चौपीः ॥ इति सस्थिताः । ३ ।

ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मा पश्यत ॥ इति गोष्ठगताः । सह
 सपोपं वः पुष्यासम् ॥ इति च । ४ ।
 अतो गवां मध्येगिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा पयसा
 जुहोति ।

उद्दीप्यस्व जातवेदोपघ्नन्निर्हृतिं मम ।
 पशूंश्च मह्यमावह जीवनं च दिशो दिश । स्वाहा ॥
 मा नो हिंसीज्जातवेदो गामश्वं पुरुषं जगत् ।
 अविभ्रदय आगहि थ्रिया मा परिपातय । स्वाहा ।

I 18 1 अश्विनावभिरक्षताम् C । अजंतु । गा प्र ।
 T S I I I 2 इति धमा ।

I 18 2 C I II D o या । आगमयत् D । सुयोते । सयतु D ।
 इति मापती ।

I 18 3 Er fallt na r seit ha 1 ut 1 r ya । भुवासा न
 m at for भुवासा । मा मा । r मा अख्याय । मासा D । भापती । अश्वान्वेते
 D (rs) अश्वान्वेते ।

I 18 4 पाव य ।

I 18 5 उददीप्यस्व । मह्यमावह । जीवनं च । दिशो दिश । पातय ।

अपामिदं न्ययनम् ॥ नमस्ते हस्ते शोचिषे ॥ इति च । ५ ।
 उमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अये ॥ स त्वं नो अये ॥
 त्वमये अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्वरीरिचम् ॥
 इति च । अत्रिके जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपब्रुहति
 यथा पुरस्तात् । ६ । ॥ १८ ॥

पञ्चमः पटलः

समावृत्त आचार्यकुलान्मातापितरौ विभृयत् । १ ।
 ताभ्यामनुज्ञातो भार्यामुपयच्छेत्सजातां नमिकां ब्रह्मचारि-
 णीमसगोत्राम् । २ ।
 अहः पञ्चसु कालेषु प्रातः संगवे मध्यंदिनेपराह्णे सायं
 वितेषु यत्कारी स्यात्पुण्याह एव कुरुते । ३ ।
 अग्निमुपसमाधाय परिधानान्तं कृत्वा बधूमानीयमानां स-
 मीक्षते ।
 सुमङ्गलीरियं बधूरिमां समेत पश्यत ।
 सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं विपरेतन ॥ इति । ४ ।
 दक्षिणतः पतिं भार्योपविशति । ५ ।
 आचान्तसमन्वारब्धायां परियिञ्चति यथा पुरस्तात् । ६ ।

- I 18 5 नद्यनम् F 1 T S 1 1 1 1
 I 18 6 See above I 7 8
 I 18 7 विष्णुणा 1
 I 18 8 'स्वनातान' D F F
 I 18 9 C p 11 दैत्यु कान्यु । D (on the whole sutra
 I 18 1 परिधाना F । परिधिपरिधानान्तं (F 1 I be-105 6 7 8) sutra
 with सुमङ्ग 1 'यमन्व' F
 I 18 1 आचान्तं D आचान्तं F 1 See Ios 1 2 1-10

व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति ।

अग्निरैतु प्रथमो देवतानां सोस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तदयं राजा वरुणोनुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमयं न रोदात् ।

स्वाहा ॥

इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।

अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभिप्रवृथ-
तामियम् । स्वाहा ॥

मा ते गृहे निशि घोष उत्यादन्यत्र तद्गुदत्यः संविशन्तु ।

मा त्वं विकेश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विरगं
प्रजां पश्यन्ती सुमनस्यमानाम् । स्वाहा ॥

द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु वायुरूह अश्विनौ च स्तनं धयतस्ते पुत्रा-
न्सविताभिरक्षतु ।

आ वाससः परिधानाद्बृहस्पतिर्विश्वे देवा अभिरक्षन्तु प-
थात् । स्वाहा ॥

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाघम् ।

शीर्षाः स्रजमिवोन्मुच्य द्विपद्मः प्रतिमुञ्चामि पापम् ।
स्वाहा ॥

देवकृतं द्राक्ष्यणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिपदः पिशाचान् ।

क्रय्यादो मृत्यूनधरात्वादयामि दीर्घमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः ।
स्वाहा ॥ इति । ७ ।

1, 19 7 देवता A । सोमस्यै C । P 10 । यदयं D । 'मघयत्र रो' D ।
'पत्न्याश्रये' D । उत्या P । विकेशुर D । विकेशुर (1) 11 । विरगं F । 'व' D ।
'व' A । 'पानाय' F । 'मृच' D । द्विपदस्य A । कल्पमान C P 10 ।
मृत्यूनधरात्वाद' F । मृत्यूनधरात्वा C । P 10 । 'पु' मय F । पुत्रात्पत्न्यात् D । C ।
11 । इति ।

इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ इति हुत्वाश्मानमास्या-
पयति ।

आतिष्ठेममश्मानमग्नेव त्वं स्थिरा भव ।

प्रमृणीहि द्रस्यूनसहस्र पृतनायतः ॥ इति । ६ ।

अपरेणामिं इयान्दर्भान्पूर्वापरानुदग्यान्संस्तीर्य तेषु पूर्वाप-
राववतिष्ठेते । ९ । ॥ १९ ॥

प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुख्या हस्तं गृह्णीयात्प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुख्या
वा । यदि कामयेत पुंसी जनयेयमित्यङ्गुष्ठं गृह्णीयात् ।
यदि कामयेत स्त्रीस्त्रियङ्गुलीः । यदि कामयेतोभयं जन-
येयमित्यभीव लोमान्यङ्गुष्ठं सहाङ्गुलिभिर्गृह्णीयात् ।

सरस्वति प्रेदमिव सुभगे वार्जिनीवति ।

तां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रजायामस्ययतः ॥

गृह्णामि ते सुप्रजास्त्याय हस्तं मया पत्या जरदृष्टिर्यथासत् ।

भगो अर्यमा सविता पुरंधिर्मह्यं त्वादुर्गाहंपत्याय देवाः ॥

इति । १ ।

I 19 S See above I 3 C 1 स्थिरा C p m

I 11 1 हुत्वाट C 1 D on the whole sutra

I 90 1 अत्यङ्मुख्य प्रा A 1 अनुभि A 1 I end प्रेदमय according t

B r I 10 Ap M I 3 5 Bandl I C and I r I 2 Man I 10

1 1 1 प्रेदमिव 1 अनयती A 1 A 1 M I 3 5 Man I 10 and Par I 1 2

प्रजायामस्ययत without doubt the original reading B r I 10 B 11

I 1 1 1 d some MSS of P r (see the critical notes) too gave प्रजायाम

स्ययत 1 1 1 1 1 ययत with I V X S 16 B r I 10 Baulh I r

Ap M I 3 3 etc

तामयेण दक्षिणमंसं प्रतीचीमभ्यावृत्याभिमन्त्रयते ।
 अघोरचक्षुरपतिष्ट्येधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।
 जीवसूवीरसूः स्योना शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
 तां नः पूषञ्छिवतमामेरयस्व यस्यां वीजं मनुष्या वपन्ति ।
 या न ऊरु उशती विस्रयातै यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेषम् ॥
 सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ।
 तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयोहं मनुष्यजाः ॥
 सोमोददाद्गन्धर्वाय गन्धर्वोऽग्रेयेददात् ।
 पशूंश्च मह्यं पुत्रांश्चाग्निर्ददात्यथो त्वाम् ॥
 अमहूमसि सा त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वं सामाहमृक्कं तावेहि
 संभवाव सह रेतो दधावहै पुंसे पुत्राय वेत्तवै रायस्मी-
 पाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ॥
 इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कुरु ।
 दशास्यां पुत्रानार्थेहि पतिमेकादशं कुरु ॥ इति । २ ।
 तां यथायतनमुपवेश्याथास्या अञ्जलावाज्येनोपस्तीर्य ला-
 जान्दिरावपति ।
 इमाँल्लाजानावपामि समृद्धिकरणान्मम ।

तुभ्यं च संवननं तर्दायरनुमन्यतामयन् ॥ इति । ३ ।

अभिघार्य ।

इयं नार्युपवृतेयौ लाजानावपन्ती ।

दीर्घायुरस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम । स्वाहा ॥

इति तस्या अञ्जलिना जुहोति । ४ ।

उदायुषा ॥ इत्युत्थाप्य ।

विश्वो उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि द्विपः ॥

इति प्रदक्षिणमणिं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति । ५ ।

द्वितीयं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति । ६ ।

तृतीयं परिक्रम्य सौविष्टकृती जुहोति । ७ ।

अत्रैके जयाभ्यातानान्वाष्टभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ८ ।

तामपरेणामिं प्राचीमुदीचीं वा विष्णुक्रमान्क्रामयति । ९ ।

अथैनां संशास्ति । दक्षिणेन प्रक्रम्य सव्येनानुप्रक्राम मा

सव्येन दक्षिणमार्तिक्रामीः ॥ इति । १० । ॥ २० ॥

एकामिपे विष्णुस्त्वान्वेतु । द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वान्वेतु । त्रीणि
प्रताय विष्णुस्त्वान्वेतु । चत्वारि मायोभवाय विष्णु-
स्त्वान्वेतु । पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वान्वेतु । षड्वायस्पोषाय

1, 20, 3 उभ्यं च E । *तामिपम Cs m F

I 20, 1 *वपती F

I, 20, 5 G adds त्वाम before उदा° । T 5 । 2 S । लाजानावपि L

I, 20, 8 See above I 7 8

I 21 9 *क्रामति E

1, 20 10 All MSS अतिजामौ but no note in the comm

विष्णुस्त्वान्वेतु । सप्त सप्तभ्यो होत्राभ्या विष्णुस्त्वान्वेतु ॥
इति । १ ।

सप्तमं पदमवस्थाप्य जपति । सखायौ सप्तपदावभूव सख्यं ते
गमेयं सख्यात्ते मा योषं सख्यान्मे मा योषाः ॥ इति । २ ॥
अथास्या दक्षिणेन पादेन दक्षिणं पादमवक्रम्य दक्षिणेन
हस्तेन दक्षिणमंसमुपर्युपर्यन्ववमृश्य हृदयदेशमभिमृ
शति यथा पुरस्तात् । ३ ।

प्राणानां यन्धिरसि स मा विस्रसः ॥ इति नाभिदेशम् । ४ ।
तामपरेणाग्निं प्राचीमुपवेश्य पुरस्तात्प्रत्यङ् तिष्ठन्नङ्घ्रिः प्री
द्यति । आपो हि ष्टा मयोभुवः ॥ इति तिसृभिः । हि
रायवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति चतसृभिः । पवमान
सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन । ५ ।

अत्र बीजान्यधिप्रयन्ति । ६ । ॥ २१ ॥

पष्ठः पटलः

तां ततः प्रवाहयन्ति प्र वा हारयन्ति । १ ।

समोषैतर्माषमनुहर्षन्ति । २ ।

नित्यो धार्यः । ३ ।

I 21 1 F om इति ।

I 21 2 F सप्तमं पदमवस्थाप्य जपति । *पदाभूव C *पदाभूव D

I 21 3 अथास्या (DF see above) २ ॥

I 21 4 प्राणदेना उक्त्वाय प्राणानां D

I 21 D 10* तस्या before पुरस्तात् । *स्वायत्तमुत्प्रसिष्टं D २०*

above I 10 2

I 22 2 साम्राज्ये } I om अस्मिन् ।

अनुगतो मन्थ्यः योत्रियागाराद्वाहार्यः । ४ ।

उपवासश्चानुगते भार्यायाः पत्युर्वा । ५ ।

आगारं प्राप्याथैनां संगतिः । दक्षिणं पादमपेतिहर देहलिं
माधिष्ठाः ॥ इति । ६ ।

पूर्वार्धं गलायां न्युषोपसमादधाति । ७ ।

अपरेणामिं लोहितमानदुहं चर्मं प्राचीनपीवमुत्तरलोमास्तृ-
णाति । ८ ।

तस्मिन्नाद्मुखावुदङ्मुखौ वोपविशतः । पश्चात्पतिं भार्योप-
विशति ।

इह गावो निषीदन्त्वहाश्या इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणोपि पूषा निषीदतु ॥ इति । ९ ।

वाचंनियमावासाते आ नक्षत्राणामुदयात् । १० ।

उदितेषु नक्षत्रेषु प्राचीमुदीची वा दिशमुपनिष्क्रम्य । देवीः
पदुर्वीः ॥ इति दिश उपतिष्ठते । ११ ।

मा हासहि प्रजया ॥ इति नक्षत्राणि । १२ ।

मा रधाम द्विपते सोम राजन् ॥ इति चन्द्रमसम् । १३ ।

सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धतीं ये ध्रुवतां ह निन्युः ।

पदकृत्तिकामुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकं भ्राजन्वष्टमी ॥

I, 22, 1 'द्वारायापयमा' E C

I, 22, 6 'थेना शान्ति D

I, 22, 9 'नक्षत्रेण' Δ 'निर्दिष्टवर्ति' ४

I, 22, 10 'वाचपमा' C P m

I, 22, 11 'दिशमुप' E F ; This mantra and the next two are found
T b 1, 7, 11 २

I, 22 14 'इति चन्द्रम' D ; C P m om 'ये' ; नन्युः F ; मा 'उरु' C ;
'व्यष्टिपति' F

इति सप्तर्षीनुपस्थाय ध्रुवमुपतिष्ठते ।

ध्रुवदक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत स्थितम् ।

त्वं नक्षत्राणां मेथ्यसि स मा पाहि पृतन्यतः ॥

नमो ब्रह्मणे ध्रुवायाच्युतायास्तु नमो ब्रह्मणः पुत्राय प्रजा-

पतये नमो ब्रह्मणः पुत्रेभ्यो देवेभ्यस्त्रयस्त्रिंशेभ्यो नमो

ब्रह्मणः पुत्रपौत्रेभ्योऽङ्गिरोभ्यः ॥

यस्त्वा ध्रुवमच्युतं सपुत्रं सपौत्रं ब्रह्म वेद ध्रुवा अस्मिन्पुत्राः

पौत्रा भवन्ति । प्रेषान्तेवासिनो वसनं कक्षलानि कंसं

हिरण्यं स्त्रियो राजानोन्नमभयमायुः कीर्तिर्वर्चो यगे

वलं ब्रह्मवर्चसमन्वाद्यमित्येतानि मयि सर्वाणि ध्रुवा-

ण्यच्युतानि सन्तु । १४ । ॥ २२ ॥

ध्रुवं त्वा ब्रह्म वेद ध्रुवोहमस्मिँल्लोकेसिंश्च जनपदे भूयासम् ॥

अच्युतं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाच्च्योपि

द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाच्च्यवताम् ।

अचेष्टं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाच्चेष्टिपि

द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाच्चेष्टताम् ।

अव्यथमानं त्वा ब्रह्म वेद माहमस्माल्लोकादस्माच्च जनपदा-

द्यापिपि द्विपन्ने भ्रातृव्योस्माल्लोकादस्माच्च जनपदाच्च-

पताम् ॥

I 22 14 ध्रुवमुपतिष्ठते is cat cell d in D । *दक्षितिः D । धमसि स्थित
 F ध्रुव स्थित C । m । देवेभ्य इयं C F । ब्रह्मपुत्र C p m । सुपुत्र DE
 F । ध्रुवाम् C D । भवति D । धमनक D । अस्मिँयथा C F । D o । २२
 I 23 1 *मस्मिन्नादे C D F F । *पदाच्छावोहि F । भाव्यो F । *पदा
 चोष्टिपि D । *पदाच्छेष्टताम् D

नभ्यं त्वा सर्वस्य वेद नभ्यमहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 मध्यं त्वा सर्वस्य वेद मध्यमहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 तन्तिं त्वा सर्वस्य वेद तन्तिरहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 मेथीं त्वा सर्वस्य वेद मेथ्यहमस्य जनपदस्य भूयासम् ।
 नाभिं त्वा सर्वस्य वेद नाभिरहमस्य जनपदस्य भूयासम् ॥
 यथा नाभिः प्राणानां विपूवानेवमहं विपूवान् । एकगतं
 तं पाप्मानमृच्छतु योसान्देष्टि यं च वयं द्विष्मी भूयांसि
 मामेकशतात्पुण्यान्यागच्छन्तु ॥ इति । १ ।
 अत्र मनोज्ञेन संभाषागारं प्राप्याथैनामाग्नेयेन स्थालीपाकेन
 याजयति । २ ।
 पत्न्यवहन्ति । ३ ।
 अथयित्वाभिघार्योद्वास्याग्नेये हुत्वाग्नेये स्विष्टकृते जुहोति । ४ ।
 तेन वासुशं विद्यावन्तं परिवेवेष्टि । ५ ।
 योस्यापचितो भवति तस्मा चृपभं ददाति । ६ ।
 नित्यमत ऊर्ध्वं पर्वस्वाग्नेयेन स्थालीपाकेन यजते । ७ ।
 नित्यं सायं प्रातर्ग्रीहिभिर्यवैर्वा हस्तेनैते आहुती जुहोति ।
 अग्नेये स्वाहा ॥ प्रजापतये स्वाहा ॥ इति । ८ ।
 सौरी पूर्वा प्रातरेके समामनन्ति । ९ ।
 चिराचमक्षारालवणाशिनावधःशायिनावलंकुर्वाणौ ब्रह्म-
 चारिणौ वसतः । १० ।

I, 23, 1 नभ्यमहमस्य D ; मध्यमहमस्य D ; तन्तिरम F ; मेथ्यमहम I मेष्टि-
 रासमस्य E ; E om न before पाप्मानम् । अत्रापुपपा D p in

I, 23, 2 मनोज्ञेय F

I, 23, 4 D has अथयित्वा in the margin

I, 23, 8 प्रातर्ग्रीहि D ; आहुतीजुहोति I ; D om अग्नेये इति ।

चतुर्थ्यामपररात्रेग्रिमुपसमाधाय प्रायश्चित्तिपर्यन्तं कृत्वा
नव प्रायश्चित्तीर्जुहोति । ११ । ॥ २३ ॥

अग्ने प्रायश्चित्ते त्व प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै घोरा तनूस्तामितो नाशय स्वाहा ॥
वायो प्रायश्चित्ते त्वं प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै निन्दिता तनूस्तामितो नाशय
स्वाहा ॥

आदित्य प्रायश्चित्ते त्वं प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम
उपधावामि यास्यै पतिघ्नी तनूस्तामितो नाशय स्वाहा ॥
आदित्य प्रायश्चित्ते वायो प्रायश्चित्तेमे प्रायश्चित्तेमे प्रायश्चित्ते
वायो प्रायश्चित्त आदित्य प्रायश्चित्ते ॥ इति । १ ।

हुत्वाथास्यै मूर्ध्नि संसाव जुहोति । भूर्भगं त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥
भुवो यशस्त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ सुवः श्रिय त्वयि जुहो-
मि स्वाहा ॥ भूर्भुवः सुवस्त्वपि त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥
इति । २ ।

अत्रैवोदपात्र निधाय प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्यापरेणामि
प्राचीमुदीची वा संवेश्याथास्यै योनिमभिमृणति ।

अभि त्वा पञ्चशालेन शिवेनाविद्विषावता ।

साहस्रेण यशस्विना हस्तेनाभिमृणामसि सुप्रजास्त्वाय ॥
इति । ३ ।

I 21 1 F 01 ब्राह्मण "धावामि" the second and third matras ।
I 01 वाया प्रायश्चित्ते coming after आदित्य प्रायश्चित्ते ।

I 21 9 सुप्रान्त्यथ A सुप्र स्त्रियि CF

I 21 7 अभिष्टया DF । हस्तेन परिक्रमयता II r I 19 शिवेनाभिर्द्वि
all MSS except H । सट्शेषा C D F and Bjar I 13

अथैनामुपयच्छते ।

सं नाम्न' सं हृदयानि सं नाभिः सं त्वचः ।

सं त्वा कामस्य योक्त्रेण युञ्जान्यविमोचनाय ॥ इति । ४ ।

अथैनां परिष्वजते ।

मामनुघता भव सहचर्या मया भव ।

या ते पतिघ्नी तनूर्जाग्रघ्नी त्वेता करोमि ।

शिवा त्वं मह्यमेधि द्युरपविर्जोरेभ्यः ॥ इति । ५ ।

अथास्यै मुखेन मुखमीप्सते ।

मधु हे मध्विदं मधु जिह्वा मे मधुवादिनी ।

मुखे मे सारघं मधु दासु संवननं कृतम् ॥

चाक्रवाकं संवननं यन्नदीभ्य उदाहृतम् ।

यद्युक्तो देवगन्धर्वस्तेन संवनिनौ स्वके ॥ इति । ६ ।

चिराचं मलवदाससा ब्राह्मणव्याख्यातानि घतानि चरति । ७ ।

चतुर्थ्यां स्नातां प्रयतवस्वामलंकृतां ब्राह्मणसंभाषामाचम्यो-
पहृत्यते । ८ । ॥ २४ ॥

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।

आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥

I 24 4 I read with Ba II C in Pmh 2 स मो मन • स तनुत्वच
r I correct नाभि ।

I 24 5 मह्यमेधि all MSS

I 24 6 In text of मध्विदं मधु Bhr I 10 ar I Boud I C gave
मध्यगाथ । सवननं F I In text of स्वके read स्वह for स्व (Boudl I C)

I 24 7 चिराचमय A । श्वासा FC s m । D has only the preface
of the sutra

गर्भं धेहि सिनीवाल्लि गर्भं धेहि सरस्वति ।
 गर्भं ते अश्विनावुभावाधत्तां पुष्करस्रजौ ॥
 हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना ।
 तं ते गर्भं हवामहे दशमास्याय सूतवै ॥
 यथाग्निगर्भा पृथिवी द्यौर्यथेन्द्रेण गर्भिणी ।
 वायुर्यथा दिशं गर्भं एवं गर्भं दधामि ते ॥
 यस्य योनिं प्रति रेतो गृहाण पुमान्बुधो जायतां गर्भो अन्तः ।
 तं माता दश मासो विभर्तु स जायतां वीरतमः स्वानाम् ॥
 आ ते गर्भो योनिमेतु पुमान्वाण इवेपुधिम् ।
 आ वीरो अब जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥
 करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमेतु ते ।
 अनूनः पूर्णो जायतामनन्धोष्टोणोपिशाचधीरः ॥
 यानि प्रभूणि वीर्याण्यृषभा जनयन्तु नः ।
 तैस्त्वं गर्भिणी भव स जायतां वीरतमः स्वानाम् ॥
 यो वशायां गर्भो यश्च वेहतीन्द्रस्तं निदधे वनस्पतौ ।
 तेन त्वं गर्भिणी भव सा प्रसूर्धेनुगा भव ॥
 सं नाम्नः ॥ चाक्रवाकम् ॥ इति च । १ ।
 भूः प्रजापतिनात्यृषभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासौ ।
 भुवः प्रजापतिनात्यृषभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासौ ।

I 25 1 मिनीवाली C 1 11 1 सरस्य D 1 अरणी D 1 यथाग्निं (1 11 1 यस्य Sackl I 19 1 read ध्यस्य with Aq M I 13, S 1 विभर्तुं (F p n 1 पुमान्बुध F 1 यामि C 1 R 31 with Sackl I 17 C at I Ath V III 21 1 जनयन्ति for जनयन्तु 1 *दशत्य नि* C 1 11 *दृ सति* F 1 Real *पुनुषा according to Sackl I 19 1 at I Ath V III 21 1 1 1 1 I 24 4 and 1

सुवः प्रजापतिनात्युपभेण स्कन्दयामि वीरं धत्स्वासौ ॥

इति वीरं हैव जनयति । २ ।

सर्वाण्युपगमनानि मन्त्रवन्ति भवन्तीत्याचेयः । ३ ।

यच्चादौ यच्चताविति बादरायणः । ४ । ॥ २५ ॥

[पाणियहणादिरग्निस्तमौपासनमित्याचक्षते । १ ।

तस्मिन्गृह्णाणि कर्माणि क्रियन्ते । २ ।

तस्यौपासनेनाहिताग्निं तथा पार्वणेन चरुणा दर्शपूर्ण-
मासयाजित्वं चेति । ३ ।

द्वादशाहं विच्छिन्नः पुनराधेयः । ४ ।

प्रतिसंख्याय वा सर्वान्होमाञ्जुहुयात् । ५ ।

परिथित उद्धतेवोक्षिते सिकतोपोप्रे । ६ ।

उदुम्बरशाखाभिः प्लक्षशाखाभिर्वा प्रच्छाद्य यथालाभं तूष्णी
संभारान्संभृत्य याज्ञिकात्काष्ठादग्निं मथित्वा लौकिकं
वाहृत्य सते कृत्वा प्रज्वलयित्वाभ्यादधाति । ७ ।

भूर्भुवः सुवरो प्रतिष्ठ ॥ इति । ८ ।

अथैनमग्निमुपसमाधाय घ्राहतिपर्यन्त कृत्वा द्वे सिन्दाहुती
जुहोति । यन्म आत्मनो सिन्दाभूत् ॥ पुनरग्निश्चक्षुर-
दात् ॥ इति । ९ ।

I 25 2 इव A D

I 25 3 *यात्र E

I 26 1 *मित्य यण E । चरुण A

I 26 3 *न्दोमान्तु C *न्दोमा तु D E

I 26 6 परिधि E । *पोक्षते D । कतेपोपे E

I 26 7 *अप्रगणा A । तूष्णीं A । सते कृत्वा all MSS । प्रज्यास्य

E F । *भ्यादधाति D

I 26 9 T S 3 2 ० 1

तिसस्तनुमतीर्जुहोति । तन्तुं तन्वन् ॥ उद्बुध्यस्वाये ॥ त्रय-
स्त्रिंशत्तन्तवः ॥ इति । १० ।

चतस्रोभ्यावर्तिनीर्जुहोति । अग्नेभ्यावर्तिन् ॥ अग्ने अङ्गिरः ॥
पुनरूर्जा ॥ सह रथ्या ॥ इति । ११ ।

एकैकशो व्यादतीः समस्ताश्च । १२ ।

हुत्वा ।

अयाश्चाग्नेस्यनभिगस्तीश्च सत्यमिच्चमया असि ।

अयसा मनसा धृतोयसा हव्यमूहिषेया नो धेहि भेषजम् ।
स्वाहा ॥ इत्येतां मनस्वतीम् । १३ ।

प्राजापत्यां सप्तवतीं च हुत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्य सयहं
हुत्वा ॥ इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥
स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य
कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्याताना-
नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति यथा पुरुस्तात् । १४ ।

वास्तुणानन्नेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाच-
यित्वा प्रसिद्धमाग्नेयेन स्थालीपाकेन यजते । १५ ।

अथ गुरवे वरं ददाति वाससी धेनुमनद्वाहं वा । १६ ।

यदि प्रयायाश्चाख्यातमात्मन्वराण्योर्वा समारोपणम् । १७ ।

समिधि वा समारोपयेत् । १८ ।

I 26 10 1 9 3 1 2 2 1 7 13 1 10 10, 1

1 26 11 अयावर्तिनी F तिनो तु D : T S 1 2 1 2 1

1 26 11 अयावर्तिनी इ

1 26, 11 A om म स्य ना चान्ने । प्रजापतेषु D । चारुके A । her

above 1 3 5

1 26 17 प्रयाया D प्रयायाश्चाख्यातमात्मन्वराण्योर्वा समारोपणम् = इ

अरणी कल्पेन खादिरः पालाश औदुम्बर आश्रयश्च । १९ ।
 अत्रैकतरस्मिन्वावस्येत्तस्मिञ्छ्रोत्रियागारादयिमाहत्याजु-
 हानः । उद्बुध्यस्व ॥ इति द्वाभ्यां यस्यां समाहूढस्ता-
 मादधाति । २० ।

व्याख्यातो होमकल्पः । २१ ।

यदि पार्वणो विच्छिद्येत तस्मिन्वाधिकृतेन याजयेत् । यदि द्वौ
 वैश्वानरपाधिकृतौ । यदि बहून्पुनराधेयः । यदि नाशे वि-
 नाशे वान्यैरयिभिरसौ संसृष्टे वा पुनराधेयः । २२ ॥ २६ ॥]

सप्तमः पटलः

शालां कारयिष्यन्नुदगयन आपूर्यमाणपक्षे रोहिण्यां त्रिषु
 चोत्तरेष्वयिमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जुहोति ।
 इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो
 अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणीत्यरी-
 रिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्यातानानाष्टभृत इत्यु-
 पजुहति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानन्नेन परिविष्य
 पुरायाहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वाहतं वासः

1 20 10 Probably अरणि m to be read । ग्वादितरे पालाशोदुम्बरा-
 ग्वासी वा A । C om च ।

I 26 20 C F om अत्र । *स्मिन्द्धौ C D E F । T S 4 7, 13 5

I, 26 22 Instead of the acc वरुण the nom वरुण is required ।
 The last इति distinctly the construction and is superfluous । वा अन्यै-
 C E वान्यैर्द्विभिः A । *भिरान्ये स D । The chapter on which no comm-
 is given and which is wanting in B and G is no doubt spurious । The
 colophon of Prasna I however includes it and the number of the
 chapters is stated to be 27

I 27 1 अरपाति F । See above I 9 9

परिधाय उपस्पृश्य । देवस्य त्वा ॥ इत्यभिमादाय ।
परिलिखितम् ॥ इति त्रिः प्रदक्षिणं परिलिख्य यथार्थ-
मवटान्खात्वाभ्यन्तरं पांसून्करोति । १ ।

इहैव ध्रुवां निमिनोमि शालां क्षेमे तिष्ठति घृतमुक्षमाणा ।
तां त्वा शाले सुवीराः सर्ववीरा अरिष्टवीरा अनुसंचरेम ॥
इति दक्षिणां द्वारस्थूणामुच्छ्रयति । २ ।

इहैव ध्रुवा प्रतितिष्ठ शाले अश्वावती गोमती सूनृतावती ।
ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमानोच्छ्रयस्व महते. सौभगाय ॥
इत्युत्तराम् । ३ ।

आ त्वा कुमारस्तरुण आ वत्सो जगता सह ।

आ त्वा हिरण्मयः कुम्भ आ दध्नः कलशैरयन्निव ॥

इति संमितावभिमृशति । ४ ।

एवमेव स्थूणाराजावुच्छ्रयति । ५ ।

एवमभिमृशति । ६ ।

मृतेन स्थूणावधिरोह वंशोर्ध्वो विराजनपसेध शत्रून् ।

अथास्मभ्यं सहवीरां रयिं दाः ॥ इति पृष्ठवंशमारोपयते । ७ ।

I, 27, 1 T S 6, 2, 10, 1 । ध्यायावटा- D

I, 27, 2 निमिनोमि C । तिष्ठ F । 'मुक्षमाणाः D । सर्ववीरा D in the margin । 'वत्सम A । 'द्वारस्थूणाः F

I, 27, 3 प्रतिष्ठ F । ऊर्ज- CF

I, 27, 4 जगता सह Bhār II, 3 and Ath V III, 12, 7 Mān II, 11 gives जगता सह, while Par III, 4, 1 has जगदेः सह । In Aśv. II, 8, 16 and Āp M II, 15, 1 we find जगतां सह । शोढनः कञ्चोर्ध्वनिव F. Read with Āp and Bhār कञ्चोर्ध्वनि, as a noun pl is required. The other parallel passages have all कञ्चो, owing to a bad pronunciation.

I, 27, 6 अयम- F

I, 27, 7. स्वधावधि- D । वंशोर्ध्वो D । 'वंश चारो- D । पृष्ठ समारोहणं F.

मा नः सपत्नः शरणः स्योना देवो देवेभिर्विमितास्ये ।
 तृणं वसानाः सुमना असि त्वं शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ॥
 इति छन्नामभिमृशति । ८ ।
 ततो नूराधैर्वास्तुशमनम् । ९ ।
 निशायामन्तरागारेग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा जु-
 होति । १० । ॥ २७ ॥

वास्तोष्पते ॥ वास्तोष्पते ॥ इति द्वे ।

वास्तोष्पते प्रतरणी न एधि गयस्कानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रात्रति नो जुषस्व । स्वाहा ॥
 अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु ।
 पर्णे वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः सचतां नः शची-
 पतिः । स्वाहा ॥

परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।
 वास्तोष्पते शृण्वते ते व्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मीत
 वीरान् । स्वाहा ॥

इदमू नु थ्येयो वसानमागन्म यज्ञीजिद्धनजिदश्वजिद्यत् ।
 पर्णे वनस्पतेरिवाभि नः शीयतां रयिः सचतां नः शची-
 पतिः । स्वाहा ॥

I 27, 8 सुपत्रशरणस्योना D । शरणा Bl ar II, 3 । 'मिताये F । Ath
 V III, 12, 5 मानस्य पति शरणा म्याना देवो देवेभिर्विमितास्ये is more correct ।
 Read with Bl ar and Ath V 1 c वसाना । D om the second अ ।
 छन्नामि C D E छिन्नमि F See the comm

I, 27, 9 'राधैवा' F 'राधैर्वा' D

I 28, 1 T b 3, 4, 10, 1 । गयस्याना D E । 'रिन्दो E । D om स्वाहा ।
 शृणुत F । श्रुत्वापति E । E om स्वाहा । इदमू C D E

इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
 त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
 इति च । अत्रैके जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति
 यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्व-
 स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा । १ ।
 एवं विहितं संवत्सरे संवत्सरे वास्तुशमनम् । २ ।
 ऋतावृतावित्येके । ३ । ॥ २८ ॥

गृहा मा विभीत मा वेपिद्धमूर्जं विभ्रत एमसि ।
 ऊर्जं विभ्रद्वसुवनिः सुमेधा गृहानेमि मनसा मोदमानः ॥
 येषामध्येति प्रवसन्नेति सौमनसो बभुः ।
 गृहानुपह्वयामहे ते नो जानन्तु जानतः ॥
 उपहृता इह गाव उपहृता अजावयः ।
 अथो अन्नस्य कीलाल उपहृतो गृहेषु नः ॥
 उपहृता भूरिस्त्राः सखायः स्वादुसंमुदः ।
 अरिष्टाः सर्वपूरुषा गृहा नः सन्तु सर्वदा ॥
 ऊर्जस्वन्तः पयस्वन्त इरावन्तो हसामुदः ।
 अन्नश्या अतृष्या गृहा मासद्विभीतन ॥
 इति गृहानभ्येति । १ ।

I, 28, 1 See above I, 3 8

I, 29 1 *वेपिद्धमूर्जं D F C p m and Blur I 20 ; अध्येति C F F ।
 According to Blur 1 c, Sukh III 7, 2 and Ath V VII 60, 3 we ought
 to read प्रवसन्नेषु सौमनसो धृत् । सौमनसां } C p m । ते ते नो E । अत्रज्ञानान
 उपहृता E । अन्नश्या F Perhaps अन्ननाश्या अन्व्या म् to be read, compare
 Ath V VII, 60 1

शेमाय वः शान्त्यै प्रपद्ये शिवं शम् शं योः शं योः ॥
 इति प्रविशति न तदहरागतः कलहं करोति ।
 गृहानहं सुमनसः प्रपद्ये अवीरघ्नो वीरतमः सुशेवान् ।
 इरां वहन्तः सुमनस्यमानास्तेष्वहं सुमनाः संविशामि ॥
 इति संविशति ।
 विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि द्विषः ॥
 इति भार्या समीक्षते समीक्षते । २ । ॥ २९ ॥

अष्टमः पटलः

प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

अथातः सीमन्तोन्नयनम् । १ ।

प्रथमगर्भायाश्चतुर्थे मास्यापूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेषिमु-
 पसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु नो र-
 यिम् ॥ इति चतस्रो धात्रीर्जुहोति । २ ।
 इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
 त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
 इति च ॥ अत्रैके जयाभ्यातानान्नाप्रभृत इत्युपजुहति
 यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्व-

I 29 2 शेमाय वः शान्त्यै प्रपद्यते F । शम् D । यो अ F । प्रपद्यते DE
 II 1 2 TS 3 3 II 2 3
 II 1, 3 See above I 3 5

स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा स्नातां प्रयतवस्त्रामलं-
कृतां ब्राह्मणसंभाषामपरेणाग्निं मण्डलागारे प्राचीमु-
पवेश्य वेण्या शलस्या शलालुपसमुपसंगृह्य पुरस्ता-
त्प्रत्यङ् तिष्ठन्व्याहृतीभिः । राकामहम् ॥ यास्ते राके ॥
इति द्वाभ्यामूर्ध्वं सीमन्तमुन्नीयाभिमन्त्रयते ।

सोम एव नो राजेत्याहुर्ब्राह्मणीः प्रजाः । विवृत्तचक्रा आ-
सीनास्तीरे तुभ्यं गङ्गे ॥

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अतिगाहेमहि
द्विषः ॥ इति । ३ । ॥ १ ॥

अथातः पुंसवनम् । १ ।

तृतीये मास्यापूर्वमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेषामुपसमाधाय
व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु नो रयिम् ॥ इति
चतस्रो धात्रीर्जुहोति ॥ इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥
त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजा-
पते ॥ यदस्य कर्मणोत्वरीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके
जयाभ्यातानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् ।
ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति
वाचयित्वा स्नातां प्रयतवस्त्रामलंकृतां ब्राह्मणसंभाषा-
मपरेणाग्निं मण्डलागारे प्राचीमुपवेश्य । वृषासि ॥
इति तस्या दक्षिणे पाणी यवमादधाति । २ ।

II 1 3 महमा f । *मुर्षावश्य f । *वृषासि f इत्य D । *व्याहृतिभि
C D f । T S 3 3 11 ७ । *प्राञ्जली D । तत्त्वा D । Blar J 9
Bauha I 1 3 ard (p M II 11 12 सर्विषासो स्य ।
II 2 2 T S 1, 3 11 2 3 ; S 2 above I 3 5

आराडौ स्थः ॥ इत्यभितो यवं सर्पपौ धान्यमापौ वा । ३ ।

श्ववृक्षत् ॥ इति दधिद्रुप्तम् । तदेनां प्राशयति । ४ ।

आचान्ताया उदरमभिमृशति । आभिष्टाहं दशभिरभिमृशामि
दशमास्याय सूतवै ॥ इति । ५ ।

न्यपोधशृङ्गं वा घृतेन कोशकारी वा प्रैयङ्गवेण संयावेन
यूपशकलं वोत्तरपूर्वस्याभिष्टेरसिं वा निर्मन्थ्य मूरूमू-
लोपधानायै दक्षिणे नासिकाछिद्रे प्रणयेत् । ६ ।

यदि गर्भः स्रवेदारिण्यास्याः पाणिना त्रिरूर्ध्वं नाभेरुन्माष्टिं ।
पराञ्चं त्वा नार्वाञ्चं त्वष्टा वध्नातु बन्धने ।

स ऋतूनुपवेश्य दश मासो अवीरहा ॥ इति । ७ ।

विजननकाले क्षिप्रप्रसवनम् । शिरस्त उदकुम्भं निधाय
पत्तस्तूर्यन्तीमपास्या उदरमभिमृशति । ८ । ॥ २ ॥

यथैव चायुः पवते यथा समुद्र एजति ।

एवं ते गर्भे एजतु सह जरामुणावसर्पतु ॥

इत्यवाङ्मवमाष्टिं । ९ ।

II, 2, 1 श्ववृक्ष इति F s m Perhaps श्ववृक्षत् to be read

II, 2, 5 आभिष्ट्या D F s m Ap M II, 11, 11, too, has आभिष्ट्या ।

II, 2 6 प्रणयः OE प्रणयः F । वोत्तरः D F p m । श्याभिष्टेरसे वा C
s m श्याभिष्टेरः C p m श्याभिष्टेरसिं निसेः E श्याष्टेरसिं F p m ।
मूरुः 'm' मूरुः D । 'मुला' C D । 'मुला' F

II, 2 7 बन्धने given by Bhar I, 21, seems to be more correct

II, 2 8 त्विष मघन F

II, 3, 1 यत् which Ap M II, 11, 10 सह जरामुणा निधाय प्रतिष्ठितु
Bhar I, 21 सह जरामुणावसर्पतान् and Baudh Gri Paris II, 2 सह जरामु
णावसर्पतु give likewise is superfluous

जातेश्मनि परशुं निधायोपरिष्ठाद्धिरण्यं तेपूत्रराधरेषूपरि-
ष्ठात्कुमारं धारयति ।

अश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।

वेदो वै पुत्रनामासि जीव त्वं शरदः शतम् ॥

अङ्गादङ्गात्संभवसि हृदयादधिजायसे ।

आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतम् ॥ इति । २ ।

यद्यपरा न पतेदञ्जलिनोदकमादाय मूर्धानमस्यावसिञ्चेत् ।

तिलदेव पद्यस्व न मांसमसि नो दलम् । अवपद्यस्व स्व-

पयात् ॥ इति । ३ ।

उपनिर्हरन्त्यौपासनमतिहरन्ति सूतिकायिम् । ४ ।

स एष उन्नपनीय एव । ५ ।

नासिन्किञ्चन कर्म क्रियतेन्यत्रोद्धूपनात् । ६ ।

अथैनं करौः सर्पपमिथैरुद्धूपयति ।

शरदो मर्क उपवीरः ग्राह्यदीकोर उलूखलः । च्यवनो नश्यता-

दितः । स्वाहा ॥

आलिखन्विलिखन्ननिमिषन्किंवदन्त उपश्रुतिः । स्वाहा ॥

अर्यम्णः कुम्भी शत्रुः पावपाणिर्निपुणः । स्वाहा ॥

आन्वीमुखः सर्पपारुणी नश्यतादितः । स्वाहा ॥

II 3 2 D in प्राच before कुमार । स ज्ञोय शर D in the first mantra

II 3 3 According to the comma we ought to read 'मस्या अथ
सिञ्चेत् । F 01 न after पद्यस्य । *पद्यम्यस्तात D *पद्यस्यस्तयात् F दाम्य
पयात् G F म्यपयात् is given by H

II 3 6 *दृपयार्थे F

II 3 7 गोविद् F G p m Ap M II 13 S 1 as अहिनेर I ar I
II 23 गोविहजेय H ar I 22 सुविहजेर । अनिषत् F । Par 1 c gives नमसि
*steal of निपुण । I r 1 as दन्वीमुण ।

केशिनी श्वलोमिनी वजावोजोपकाशिनी । अपेत नश्य-
तादितः । स्वाहा ॥

कौवेरका विश्ववासो रक्षीराजेन प्रेषिताः ।

यामान्सजातयो यन्तीसन्तः परिजाकृतान् । स्वाहा ॥

एतान्हतैतान्वधीतेत्ययं ब्रह्मणो दूतस्तानग्निः पर्यसरत् ।

तानिन्द्रस्तान्वृहस्पतिस्तानहं वेद ब्राह्मणः ।

प्रमृशतः कूटदन्तान्विकेशाल्लक्षस्तनान् । स्वाहा ॥

नक्तंचारिण उरस्पेशाञ्छूलहस्तान्कपालपान् । स्वाहा ॥

पूर्वं एषां पितेत्युच्चैःश्राव्यकर्णकः ।

माता जघन्या गच्छन्ति यामे विखुरमिच्छन्ती । स्वाहा ॥

नक्तंचारिणी स्वसा सन्धिना प्रेक्षते कुलम् ।

या स्वपत्सु जागर्ति यस्यै विजातायां मनः । स्वाहा ॥

तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्लोमानं हृदयं यकृत् । अयेयक्षीणि

निर्देह । स्वाहा ॥

इति प्रतिमन्त्रमङ्गारेष्ववपति । ७ ।

II 3 7 यजावोजोपका D Ap M II, 13 10 gives सज्जा घोषोप
काशिनी Bhar I 22 यजावोजोप । Bhar I 22 an I Ap M II 13, 11
give मिश्रशामन कौवेरका रक्षा । यामे F । अक्षत F अन्तोपरिवाहः D सजा
नयो गच्छन्तीव्यन्तो पन्थिता क्तास्यथाहा Ap M I c सजातयो गच्छन्तीव्यन्तो परि-
जादाकृता स्याहा Bhar I c । ब्राह्मणो F P m । तानिन्द्र स्ता F । Read
मय्यनस्तनान् with Bhar I c । स्पेशान् कू O स्पेशान्कू F स्पेशान्कू D
उपस्पेशा कू F । पूर्वं यदा योज thus also Ap M II, 14, 1 and Bhar I
Read गच्छति Ap M I c gives सर्पति as I विखुरमि instead of विखु-
रमि । प्रदोषपरिणी (sic) given by Bhar corre ponds better with the
metre । प्रेक्षते C D F । यद्यप्य F स्पपत्सु F । यस्यै F F । Bhar gives
या स्पपत्सु घोषति यामे । यामे F यामने F । यतिणि D F Read यामे
यतिणि with Ap M II 14 2

ततः पाणी प्रक्षाल्य भूमिमालभते ।
 यत्ने सुसीमे हृदयं दिवि चन्द्रमसि स्थितम् ।
 तस्यामृतत्वस्य नो धेहि माहं पौत्रमघं रुदम् ॥
 वेद ते भूमि हृदयं दिवि चन्द्रमसि स्थितम् ।
 तस्यामृतत्वस्येशानो माहं पौत्रमघं रुदम् ॥ इति । ८ ।
 अथातो मेधांजननम् । दर्भेण हिरण्यं प्रबध्य तदन्तर्धायोष-
 रिष्टात्प्राञ्चं कुमारं धार्यमाणं घृतं प्राशयति । भूर्भुव-
 स्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ भुवो यजूषि त्वयि जुहोमि
 स्वाहा ॥ भुवः सामानि त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ भूर्भुवः
 सुवरथवाङ्गिरसस्त्वयि जुहोमि स्वाहा ॥ इति । ९ ।
 अथैनमुष्णशीताभिरद्भिः स्नापयति ।
 द्योचियै त्वा निर्ऋत्यै त्वा द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।
 अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे ॥
 शं ते अयिः सहाङ्गिरस्तु शं द्यावापृथिवी सहोषधीभिः ।
 शमन्तरिक्षं सह वात्तेन ते शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ॥
 सूर्यमृतं तमसो यास्या यद्देवा अमुञ्चन्वसृजन्व्येनसः ।
 एवमहमिमं द्योचियाज्जामिशंसाद्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पा-
 शात् ॥ इति । १० ।
 अथैनं मातुरुपस्य आदधाति । ११ । ॥ ३ ॥

II, 3, 8 सुसीमे C s m E. F. । तस्यामृतस्य D । तस्यामृतस्य नो धेहि मा. F । तस्यामृतस्येशानो धेहि मा. D

II 3, 9 धार्यमाण F । *म. स्वयि F

II 3, 10 F om एनम् । D gives only the pratikas of the mantras ।
 धेहिमा, thus also Ap M II, 12 6, Bandh II, 1 and 7, F Br 2, 6 । 1,
 1st Ath V II, 10, 1 gives धेहिपाल्या निऋत्यै । वरुणस्य पा. F । *ज्जामिशं ।

या दैवीश्वतसः प्रदिशो वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे ।
तासां त्वा जरस आदधामि प्र यक्ष्म एतु निर्ऋतिं पराचैः ॥
इति । १ ।

आधायामिमन्त्रयते ।

मा ते पुत्रं रक्षो हिंसीन्मा धेनुरतिसारिणी ।
प्रिया धनस्य भूया एधमाना स्वे वशे ॥ इति । २ ।

प्रक्षाल्य दक्षिणं स्ननमाधापयति ।

अयं कुमारो जरां धयतु सर्वमायुरेतु ।
तस्मै स्ननं प्रथायस्वायुः कीर्तिर्वचो यशो बलम् ॥ इति । ३ ।
एवमुक्त्वा ॥ ४ ।

नामयति न रुदति यत्र वयं वदामो यत्र वाभिमृशामसि ॥
इत्युभावभिमृशयाथास्यै शिरस्त उदकुम्भमपिहितं निद-
धाति ।

आपो गृहेषु जायत यथा देवेषु जायत ।

एवमस्यै सुपुत्रायै जायत ॥ इति । ५ ।

द्वादश्यां मातापुत्रौ स्नातः । ६ ।

शुच्यगारं कुर्वन्ति । ७ ।

उपनिर्हन्ति सूतिकाग्निमतिहरण्यौपासनम् । ८ ।

II 4 1 D has only the pratika ; निर्ऋतिं thus also Ap V II 12 8 and T Br 2 0 C 2 but Ath V II 10 0 has निर्ऋति, which is a letter reading.

II 1 2 द्वितीयां F ; एधमाना C ; स्वया इति E ; व्ये दट Ap M II 13 1

II 4 3 कीर्तिर्वचो E

II 4 5 इत्युभां अभिमृशयाथास्यै E ; जायत instead of जायत E. Read जायत and जायत ।

II 1 5 *पसन F

तमग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा । धाता ददातु
नो रयिम् ॥ इति द्वादशाहुतीर्जुहोति । त्रयोदशेत्येके
षाम् । ९ ।

इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥
त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥ यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥
इति च । अत्रैके जयाभ्यातानान्नाप्रभृत इत्युपजुहति
यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणान्नेन परिविष्य पुण्याहं स्व-
स्त्ययनमृद्धिमिति वाचयित्वा पुत्रस्य नाम दध्याद्दश-
क्षरं चतुरक्षरं वा घोषवदाद्यन्तरन्तस्यं दीर्घाभिनिष्ठा-
नान्तं यत्र वा स्वित्युपसर्गः स्यात् । तद्धि प्रतिष्ठितमिति
विज्ञायते । १० ।

पिता मातेत्येभिर्व्याहरेयाताम् । विज्ञायते च मम नाम
प्रथमं जातवेद इति । ११ ।

द्वे नामनी कुर्यात् । विज्ञायते च तस्माद्विनामा ब्राह्मणोर्धुक
इति । १२ ।

नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यादन्यतरद्गुह्यं स्यात् । १३ ।

अन्यतरेणैतानामन्वयीरन् । १४ ।

सोमयाजी तृतीयं नाम कुर्वीतेति विज्ञायते । १५ ।

II, 4, 9 D om तम् । T S 3, 3, 11, 2—5 । इति छतमो धातोर्जु E
II, 4, 10 See above I, 3, 5 । दध्यादशक्षरं E । 'निष्ठाणा' C s m ।
स्वित्यु' E

II, 4, 11 'तवेदस इति F

II, 4, 12 'घार्धक F

II, 4, 13 'सत्पुत्र F

II, 4, 14 'अन्वयेरन् F C p m

II, 4, 15 'याजीति एतौय CE

प्रवासादेत्यागतं वा पुत्रमभिमृशति । सोमस्य त्वा द्युम्नेना-
 भिमृशाम्यग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसा ॥ इति । १६ ।
 पशूनां त्वा हुंकारेणाभिजिघ्राम्यसावायुषे वर्चसे हुम् ॥ इति
 मूर्ध्निभिजिघ्र्य । १७ ।
 अथास्य दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणं हस्तं साङ्गुष्ठं गृह्णाति ।
 अग्निरायुष्मान् ॥ इति पञ्चभिः पर्यायैः । १८ ।
 आयुषे विश्वतो दधत् ॥ इति दक्षिणे कर्णे जपति यथा
 पुरस्तात् । १९ । ॥ ४ ॥

अथ पष्ठे मास्यन्नप्राशनम् । १ ।

आपूर्यमाणपष्ठे पुस्ये नक्षत्रेष्विमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्त
 कृत्वा जुहोति । इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो
 अग्ने ॥ स त्व नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥
 यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-
 तानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणा-
 न्नेन परिविष्य पुरायाहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयि-
 त्वाथैनं दधि मधु घृतमिति त्रिवृत्प्राशयति । भूस्त्वयि
 दधामि भुवस्त्वयि दधामि सुवस्त्वयि दधामि ॥ इति । २ ।
 अथैनमन्नं प्राशयति । अपां त्वीपधीनां रसं प्राशयामि

II 1 10 मयासाम्ने E मिषिदाम्यग्ने E

II 1 1 सूर्यमि F मूर्ध्निमि F

II 1 13 See above I 2 13— 3 : D joins this sutra with the
 preceding.

II 2 2 S 1 3 S : D om the last इति ।

II 3 3 स F

शिवास्त आप औषधयः सन्त्वनमीवास्त आप औष-
धयो भवन्तु ॥ इति । ३ । ॥ ५ ॥

तृतीये वर्षे चूडाकर्म । १ ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेऽग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्त
कृत्वा जुहोति । इमं मे वरुण ॥ तच्चा यामि ॥ त्वं नो
अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥
यदस्य कर्मणोऽन्तरीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-
तानान्नाष्ट्रभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणा-
नन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयि-
त्वापरेणाग्निं प्राद्मुखः कुमार उपविशति । २ ।

उत्तरतो माता ब्रह्मचारी वानडुहं शकृत्पिण्डं धारयति । ३ ।
तेनास्य केशाव्रतिगृह्णाति । ४ ।

अथोष्णगीता आपः संसृजति । ५ ।

गीतासूष्णा आनीय । आप उन्दन्तु जीवसे ॥ इति दक्षिणं
गोदानमुनक्ति । ६ ।

औषधे चायस्वेनम् ॥ इत्यूर्ध्वायांमोर्षाधमन्तर्दधाति । ७ ।

स्वधिते मैनं हिंसीः ॥ इति द्युरेणाभिनिदधाति । ८ ।

देवद्यूरेतानि प्रवपे ॥ इति प्रवपति । ९ ।

II 7 1 F 0 : आप । आपधौ F

II 1 2 S 1 3 5

II 1 1 न्वरि F

II 1 2 अयज्याग्ने F । मयजति F

II 1 1 आनीया उन्तु F । T S 1, 2 1 1

II 1 1 D J 10 sutras 4-7 1st line r traces the com-
mary of II 5 3-6 9

एवमितराब्रदक्षिणम् ।

येनावपत्सविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्य ऊर्जेमं रय्या वर्चसा संसृजाथ ॥

इति पञ्चात् ।

येन पूषा बृहस्पतेरग्रेरिन्द्रस्य चायुषेवपत् । तेन तेहं वपा-
म्यसौ ॥ इत्युत्तरतः ।

यथा ज्योक्सुमना असत् । ज्योक् च सूर्ये दृगे ॥ इति पुर-
स्तात् । १० ।

उभ्रा यथोचितं चूडाः कारयति यथर्षिं वा । ११ ।

संयम्य केशान् ।

यत्र पूषा बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः ।

तेभ्यो निधानं बहुधा चैच्छन्नन्तरा द्यावापृथ्वी अपः सुवः ॥

इति गोष्ठ उदुम्बरे दर्भस्तम्भे वा निखनति योस्य रातिर्भ-
वति । १२ ।

यथाश्रद्धं ब्राह्मणाय ददाति । १३ ।

सर्पिष्मन्तमोदनं नापिताय । १४ ।

एवं विहितं षोडशे वर्षे गोदानकर्म । १५ ।

सगिखं चापयते । १६ ।

II, 6, 10 *सम्योर्जेमं C F G । ज्योक्सुमना E । D gives only the pratika of the first mantra

II, 6, 11. अप्या C F । यथोदितं C D E यथादितं E, see the comm. ।
चूडाः L । कारयति all MSS but see the comm

II, 6, 12 D gives only the pratika of the mantra

II, 6, 13 D gives only the pratika

II, 6, 15 षोडशवर्षे E.

II, 6, 16 द्यापयति C * m

शिवास्त आप ओषधयः सन्वनमीवास्त आप ओष-
धयो भवन्तु ॥ इति । ३ । ॥ ५ ॥

तृतीये वर्षे चूडाकर्म । १ ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रेऽग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्त
कृत्वा जुहोति । इमं मे वरुण ॥ तत्त्वा यामि ॥ त्वं नो
अग्ने ॥ स त्वं नो अग्ने ॥ त्वमग्ने अयासि ॥ प्रजापते ॥
यदस्य कर्मणोत्परीरिचम् ॥ इति च । अत्रैके जयाभ्या-
तानान्नाष्टभृत इत्युपजुहति यथा पुरस्तात् । ब्राह्मणा-
नक्षत्रेण परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वाचयि-
त्वापरेणाग्निं प्राडमखः कमार जघविशति । ० ।

टेकश्च ससरमटङ्कश्च तूलश्च वितूलश्चाजुनश्च लोहितश्च ।
 उत्सृज त्वं शितिम् त्वं पिशंक रोहितः ॥
 अमी ये के सरस्यका अवधावति तृतीयस्यामितो दिवि ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दूत्या ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दुला ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 समश्चा वृषणः पदो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 संतद्या हन्ति चक्रिणो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम् सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ इति । २ ।
 अथाह । वरं वृणीष्व ॥ इति । ३ ।
 कुमारमेवाहं वरं वृणे ॥ इति । ४ ।
 एवं समुपसृते चिरन्हः प्रातर्मध्यंदिने सायं च कुर्याद्यदि
 चागतः स्यात् । ५ । ॥ ७ ॥

द्वितीयः पटलः

II, 7, 2 टङ्कश्च D । P om चित्तुमश्च । E om शितिम् त्वम् । Perhaps
 शितिम् to be read । पिशङ्कः F पिशङ्क रोहितः Bhar II, 5, *एत CEF, per-
 haps पिशङ्क रोहितः to be read । समी D । एते CD Bhar II, 5 । Read अ-
 धावन्ति with Ap M II, 16, 7 । दिवि Bhar II, 7, but II, 5 दिवि । छदपेहि D ।
 सीसरम् नमस्ते अस्तु सीसरं दृश्युः F । मया मः D । मण्डाकको D मण्डाकको F ।
 छदपेहि D । सीसरः F । मण्डाकको E मण्डाकको Ap M II, 16 5 । सीसरः F ।
 The mantra beginning with दुला इ is omitted in D । मया वृषणः पः D
 पृषणः पादो न E । सीसरैदतः छदः D । सीसरैदतः छदः D । सारम् ॥ इति F

II, 7, 3 अथाह D

II, 7, 5 समुपसृते CEF । F om स्यात् ।

टेकश्च ससरमटङ्कश्च तूलश्च वितूलश्चार्जुनश्च लोहितश्च ।
 उत्सृज त्वं शितिम् त्वं पिशंक रोहितः ॥
 अमी ये के सरस्यका अवधावति तृतीयस्यामितो दिवि ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दूयां ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 दुला ह नाम वो माता मण्डाकको ह वः पिता ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 समश्वा वृषणः पदो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥
 संतप्ता हन्ति चक्रिणो न सीसरिदतः ।
 छदपेहि सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥ इति । २ ।
 अथाह । वरं वृणीष्व ॥ इति । ३ ।
 कुमारमेवाहं वरं वृणे ॥ इति । ४ ।
 एवं समुपसृते चिरन्हः प्रातर्मध्यंदिने सायं च कुर्याद्यदि
 चागतः स्यात् । ५ । ॥ ७ ॥

द्वितीयः पटलः

II, 7, 2 टङ्कश्च D । F om वितूलश्च । E om शितिम् त्वं । Paribh
 शितिम् to be read । पिशङ्कः F पिशङ्क रोहित Bhar II 5, *हत C F F, 1er
 lya पिशङ्क रोहित to be read । समी D । एके CD Bhar II, 5 । Ren । अ-
 धावन्ति with Ap M II, 10, 7 । दिव्य Bhar II, 7, 1 ut II, 8 दिवि । छदपेहि D ।
 सीसराय नमस्ते अस्तु सीसरे वस्तु ह F । मात मः D । मण्डाकको D मण्डाकको E ।
 छदपेहि D । मौर. F । मण्डाकको E मण्डाकको Ap M II, 10 S । सीसर I ।
 The mantra beginning with दुला ह is omitted in D । मण्डा वृषण पः D ।
 वृषण. पादो न F । सीसरिदतः यदः D । सीसरिदतः यदः D । सारम ॥ इति F

II, 7, 1 अथाह D

II, 7 5 समुपसृते C F F । T om स्यात् ।

रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वा-
हा ॥ ईशानस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ पशुपतेर्देवस्य
पत्न्यै स्वाहा ॥ उयस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ भीमस्य
देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥ महतो देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥
इति । ७ ।

अथ मध्यमौदनस्य जुहोति । जयन्ताय स्वाहा ॥ जयन्ताय
स्वाहा ॥ इति । ८ ।

अथ सर्वेभ्य ओदनेभ्यः समवदाय सौविष्टकृतीं जुहोति ।
अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ॥ इति । ९ ।

अभित एतमग्निं गा स्थापयन्ति यथा हूयमानस्य गन्धमा-
जिघ्रेयुः । १० ।

स्वस्ति नः पूर्णमुखं परिक्रामन्तु ॥ इति सर्वतः प्रदक्षिणं
परिक्रम्य ।

नमस्ते रुद्र मन्यवे ॥ इत्येतैरनुवाकैरुपतिष्ठते प्रथमोत्तमाभ्यां
वा । ११ । ॥ ८ ॥

अथातो बौद्धविहार एव । १ ।

गृहपोपस्पृश गृहपाय स्वाहा ॥ गृहष्पुपस्पृश गृहष्पै स्वाहा ॥
द्वारपोपस्पृश द्वारपाय स्वाहा ॥ द्वारष्पुपस्पृश द्वारष्पै

II, 5, 7 अतिर्देवस्य F । स्वाहमिमस्य F

II, 5, 8 मध्यमौदनस्य D । E ou one जयन्ताय स्वाहा ॥

II, 5, 10 अभित I । एषाग्नि F । स्थापयति C o m

II, 5, 11 पूर्णमुख D Ap M II, 15, 12 गवसे स्वस्ति न पूर्णमुख
परिक्रामन्तु । T S 1, 3, 1-11

II, 9, 1 द्यौश्च F C p m (?)

II J, 2 यद्युप D । एष्टवै D यद्यै F । यम्यय द्वारवै D

स्वाहा ॥ इति चत्वारि पलाशानि ददाति । घोषिण
उपस्पृशत घोषिभ्यः स्वाहा ॥ निषङ्गिण उपस्पृशत
निषङ्गिभ्यः स्वाहा ॥ अन्वासारिण उपस्पृशतान्वासा-
रिभ्यः स्वाहा ॥ प्रयुन्वन्त उपस्पृशत प्रयुन्वद्भ्यः स्वाहा ॥
विचिन्वन्त उपस्पृशत विचिन्वद्भ्यः स्वाहा ॥ समथन्त
उपस्पृशत समथद्भ्यः स्वाहा ॥ इति । २ ।

दशधापराणि । देवसेना उपस्पृशत देवसेनाभ्यः स्वाहा ॥
इति । ३ ।

दशैवाथापराणि । या आख्याता देवसेना याश्चानाख्याता
उपस्पृशत ताभ्यः स्वाहा ॥ इति । ४ ।

अथ पर्णपुटं कृत्वा तस्मिन्नुपस्तीर्णाभिघारितमोदनपिण्ड-
मवदाय परोगब्यूति गत्वा वृक्ष आसजति । निषङ्गिण
उपस्पृशत निषङ्गिभ्यः स्वाहा ॥ इति । ५ ।

अथोपतिष्ठते । नमो निषङ्गिण इषुधिमते तस्कराणां पतये ॥
इति । ६ ।

अथ चान्दनसुरोदकाक्षताक्षतगोमयदूर्वास्तम्बोदुम्बरपलाश-
शमीवैकङ्कताश्वथेन गोवालेनेति गा. प्रोक्षति वृषा-
णमेवाये । शिवो भव शिवो भव ॥ इत्यथ शिवो ह्यैव
भवति । ७ ।

II 1 2 *सुग घा F । प्रयुन्वद्भ्यः F । विचिन्वद्भ्यः F । समथद्भ्यः F ।

II 1 3 दशैवाथेषु I

II 1 4 तस्कराणां F । DE 14 नमः after पतये । I ५ ३ ३ । I

II ३ 7 धन्वः D । *यन्वः F

अथैनं शैत्रपत्यं पयसि स्थालीपाकं अथयित्वाभिघार्योद्वास्य
गवां मार्गेनयौ शैत्रस्य पतिं यजति । ८ ।

चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेषु तं तथैवावाहयति यथा गूलग-
वम् । ९ ।

नूतं यजते । पाकी देवः । १० ।

अथोपतिष्ठते । शैत्रस्य पतिना वयं ॥ शैत्रस्य पते ॥ इति । ११ ।

अथैतस्य शैत्रपत्यस्य ये सनाभयो भवन्ति ते प्राश्नन्ति
यथैवैषां कुलधर्मो भवति । १२ । ॥ ९ ॥

तृतीयः पटलः

अमावास्यायामपराह्णे मासिकमपरपक्षस्य वायुस्त्वहःसु
। १ ।

पितृभ्योन्नं संस्कृत्य दक्षिणाग्रान्दर्भानासनानि कल्पयित्वा
ब्राह्मणाञ्छुचीन्मन्त्रवतः समङ्गान्युज आमन्त्रयते यो-
निगोचमन्त्रासंबन्धान् । २ ।

नार्थापेक्षो भोजयेत् । ३ ।

अपिनुपसर्माधाय दक्षिणाप्रागग्रैर्देभिः परिस्तीर्यैकपवित्रा-

II 9 8 F om यय । शैत्रपत्यस्य D F शैत्रपत्यस्य C । मध्येतानां D ।
शैत्रपति C F F

II 9 9 चतुर्षु D । कषानेषु F । तथैव वाह D

II 1, 10 नूतं F । The comm says नूतं ग्रीष्म without any further
remark on the form । eri up* नूतं to be real । D omits the sutra

II, 9 11 शैत्रपतिना E । (F om यय । T ९ । 1, 11 2 ।

II 10 1 *श्वदसु C

II 10 2 दर्शितान्दर्भा F । *शान्दुर्वा D F F *शान्दुर्वा C

II 10 3 F rejects the sutra and inserts after the first भाजयेत्
the words ब्राह्मणाः *धन्यान् of the preceding sutra

नर्हितायामाज्यस्थाल्यामाज्यं संस्कृत्य प्रसव्यं परिषि-
च्यौदुश्चरमिधमभ्याधायौदुश्चर्या दव्या जुहोति । ४ ।

आज्यभागान्तं कृत्वा प्राचीनावीती पितृनावाहयति ।

आयात पितरः सोम्या गम्भीरः पथिभिः पूव्यैः ।

प्रजामसभ्यं ददतो रयिं च दीर्घायुत्वं च शतशरदं च ॥ इति । ५ ।

एतामेव दिशमभ्यपः प्रसिञ्चति ।

आपो देवीः प्रहिणुताग्निमेतं यज्ञं पितरो नो जुपन्ताम् ।

मासीमामूर्जमुत ये भजन्ते ते नो रयिं सर्ववीरं नियच्छन्तु ॥
इति । ६ ।

यज्ञोपवीती व्याद्वतिपर्यन्तं कृत्वा प्राचीनावीती जुहोति ।

सोमाय पितृमते स्वधा नमः ॥ यमायाङ्गिरस्वते पि-

तृमते स्वधा नमः ॥ याः प्राचीः संभवन्त्याप उत्तरतश्च

या अङ्गिर्विश्वस्य भुवनस्य धर्षीभिरन्तर्यं पितुर्दधे

स्वधा नमः ॥ अन्तर्दधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या दिवा

दिग्भिरन्ताभिर्हृतिभिरन्तर्यं पितामहादधे स्वधा

नमः ॥ अन्तर्दधे ऋतुभिरहोराचैः सुसन्धिभिरर्धमासैश्च

मासैश्चान्तर्यं प्रपितामहादधे स्वधा नमः ॥ इति । अथ

नामधेयैर्जुहोति । अमुषै स्वधा नमः ॥ अमुषै स्वधा

नमः ॥ इति ।

यन्मे माता प्रलुलीभ चरत्यननुवता ।

II 10 4 D joins this sutra with the following but repeats the
pratika of S C in the count

II 10 6 दिग्भिः D । पर्वतैः पति D । *सुत ये D । निषकन्ति D
नियच्छन्ति C । F ।

II 10 7 *तो प्राचीः विश्वस्य भुवनस्य धर्षीभिः F । F ॥ *यायात पितरः सोम्या गम्भीरं
पथिभिः पूव्यैः । for सोमाय । उत्तरतश्च F ।

तन्मे रेतः पिता वृद्धामाभुरन्योपपद्यताम् । स्वधा नमः ॥
इति । एवं द्वितीयां तथा तृतीयाम् । यन्मे पितामही ॥
यन्मे प्रपितामही ॥ इति मन्त्रं संनमति । ७ । ॥ १० ॥

ये चेह पितरो ये च नेह यांश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।
अप्रे तान्वेत्य यदि ते जातवेदस्तया प्रत्तं स्वधया मदन्तु ।
स्वधा नमः ॥

यद्दः क्रव्यादङ्गमदहस्योक्तानयं प्रणयञ्जातवेदाः ।
तद्वोहं पुनरावेशयाम्यरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवत पितरः । स्वधा
नमः ॥

वहाज्यं जातवेदः पितृभ्यो यच्चैतान्वेत्य निहितान्पराके ।
आज्यस्य कूल्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषः सन्तु
कामैः । स्वधा नमः ॥ इति ।

एवं द्वितीयां तथा तृतीयाम् । पितामहेभ्यः ॥ प्रपिताम-
हेभ्यः ॥ इति मन्त्रं संनमति । १ ।

एवमन्नस्य जुहोति । वहान्नम् ॥ इति मन्त्रं संनमति । २ ।
अथ सौविष्टकृती जुहोति । अप्रये कथ्यवाहनाय स्विष्टकृते
स्वधा नमः । इति । ३ ।

अथान्नमभिमृशति ।

पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्रा-
ह्मणानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा

II, 10, 7 वृद्धामा D वृद्धामा C F

II 11, 1 तान्वेत्य F । 'मदन्तो' E । वाहाज्य P । 'तान्वेत्य' F

II, 11, 1 ब्राह्मण D ब्राह्मणस्य मुखे E । ब्राह्मणा F । F has पित्रायता
after त्वा । 'पानयोजु' D

पितृणां श्लेषा अमुचामुष्मिँलोके । पृथिवी समा त-
स्यान्पिरुपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ॥

पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्म-
णानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा
पितामहानां श्लेषा अमुचामुष्मिँलोके । अन्तरिक्षं समं
तस्य वायुरुपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ॥

पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्त्वा मुखे जुहोमि ब्राह्म-
णानां त्वा प्राणापानयोजुहोमि । अक्षितमसि मा
प्रपितामहानां श्लेषा अमुचामुष्मिँलोके । द्यौः समा
तस्यादित्य उपद्रष्टा दत्तस्याप्रमादाय ।

इति ब्राह्मणानुपस्पर्शयति । ४ ।

प्राणे निविश्यामृतं जुहोमि ॥ इति । ५ । ॥ ११ ॥

भुञ्जानान्स्मीक्षते । ब्रह्मणि म आत्मा मृतत्वाय ॥ इति । १ ।
भुक्तवतीनुप्रवज्य शेषमनुज्ञाथोदकुम्भं दर्भमुष्टिं चादाय द-
क्षिणपूर्वभवान्तरदेशं गत्वा दक्षिणायान्दर्भान्स्मीर्य
तेष्ववाचीनपाणिर्दक्षिणापवर्गास्त्रीनुदकाञ्जलीन्निन-
यति । मार्जयन्तां पितरः सोम्यासः ॥ मार्जयन्तां पि-

II 11 1 पितृणां D C * m । मा दयाना ले* E । ब्राह्मणस्त्वा D ।
प्राणापानां E । पानपात्रं D । ब्राह्मणां E । 1] gives o k the prakas of the
s or l a: l t r l m a t r a । *मर्जयति E

II 11 प्राणेनवि E Ap II 20 20 Bull II 17 and T Ar
10 33 give निविश्यामृतं ।

II 12 1 भुञ्जानां E

II 12 1 *मृतवज्य E । शेषमनु* C । दर्भमुष्टी D । अलिङ्गं E ।
*मर्जयति E

तामहाः सोम्यासः ॥ मार्जयन्तां प्रपितामहाः सो-
म्यासः ॥ इति । असाववनेनिङ्क्षासाववनेनिङ्क्ष्व ॥
इति वा । २ ।

तेष्ववाचीनपाणिर्दक्षिणापवर्गोऽन्यिण्डान्ददाति । एतत्ते त-
तासौ ॥ इति पित्रे पिण्डं ददाति । एतत्ते पितामहा-
सौ ॥ इति पितामहाय । एतत्ते प्रपितामहासौ ॥ इति
प्रपितामहाय तूष्णीं चतुर्थम् । स कृताकृतः । ३ ।
अथ यदि नामधेयानि न विन्द्यात् । स्वधा पितृभ्यः पृथि-
विपद्मः ॥ इति पित्रे पिण्डं दद्यात् । स्वधा पितृभ्यो-
न्तरिक्षसद्मः ॥ इति पितामहाय । स्वधा पितृभ्यो दि-
विपद्मः ॥ इति प्रपितामहाय । ४ ।

अवाञ्जनाभ्यञ्जने वासश्चानुपिण्डं ददाति । ५ ।

आङ्क्षासावाङ्क्षासौ ॥ इति त्रिराञ्जनम् । ६ ।

अभ्यङ्क्षासावभ्यङ्क्षासौ ॥ इति चिरभ्यञ्जनम् । ७ ।

एतानि वः पितरो वासांस्यतो नोन्यात्पितरो मा यूढ्वम् ॥ इति

दशमूर्णोस्तु कान्वा छिञ्चा न्यस्यति पूर्वं वयसि । ८ ।
स्वं लोमं च्छिञ्चोत्तरे । ९ ।

अथ पात्रं संक्षाल्य ।

II 12, 3 तामो F ; प्रपितासो D

II, 12, 1 अथा F ; विन्द्यात् all MSS and the comm. where how-
ever, no remark on the form is made ; पृथिवीय F ; ददाति DF

II, 12, 6 D joins this sūtra with the following but repeats the
pratika of the latter in the comm. It adds moreover the mantras of
5 5 but repeats it in its proper place

II, 12 8 वामाभ्यतो नोन्यापि b ; D repeats the mantra but finishes
at the second time with यूढ्वम् ।

II, 12, 10 अन्यपात्र D

पुत्रान्पौत्रानभितर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः स्वधां पितृभ्यो
अमृतं दुहानाः ।

आपो देवीरुभयांस्तर्पयन्तु नदीरिमा उदन्वतीर्वेत्स्विनीः
सुतीर्थ्याः ।

अमुष्मिँल्लोक उप वः क्षरन्तु ॥ इति प्रसव्यं परिषिच्य न्यु-
ज्जपाच्चं पाणी व्यत्यस्य दक्षिणमुत्तरमुत्तरं च दक्षिणम् ।
नमो वः पितरो रसाय ॥ इति नमस्कारैरुपतिष्ठते । १० ।
तत उदकान्तं गत्वा चीनुदकाञ्जलीन्निनयति । ११ । ॥ १२ ।

एष ते तत मधुमाँ ऊर्मिः सरस्वान्यावानग्निश्च पृथिवी च
तावत्यस्य मात्रा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं भूतं
ददामि यथाग्निरक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं पिचेक्षितो-
नुपदस्तः स्वधा भवतां तं स्वधामक्षितं तैः सहोपजी-
वासावृचस्ते महिमा ॥

एष ते पितामह मधुमाँ ऊर्मिः सरस्वान्यावान्वायुश्चान्तरिक्षं
च तावत्यस्य मात्रा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं
भूतं ददामि यथा वायुरक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं पि-
तामहायाक्षितोनुपदस्तः स्वधा भवतां तं स्वधामक्षितं
तैः सहोपजीवासा यजुँषि ते महिमा ॥

एष ते प्रपितामह मधुमाँ ऊर्मिः सरस्वान्यावानादित्यश्च
द्यौश्च तावत्यस्य मात्रा तावानस्य महिमा तावन्तमेनं

II, 12 10 *स्तर्पयति O E H P m *पृषत D P m *पृषते D s m
*पृषति P T S 3 2, 5 5 6 1 *स्कारिष्यत्यामसुष DF
II 13, 1 यथा वायुरक्षितो* instead of यथाग्निर् E

भूतं ददामि यथादित्योक्षितोनुपदस्त एवं मह्यं प्रपि-
तामहायाक्षितोनुपदस्तः स्वधा भवतां त स्वधामक्षितं
तैः सहोपजीवासौ सामानि ते महिमा ॥ इति । १ ।

प्रत्येत्य प्रतिष्ठितमुदपात्रेणोपप्रवर्तयति ।

परायात पितरः सोम्या गम्भीरैः पथिभिः पूष्यैः ।

अथ मासि पुनरायात नो गृहान्हविरहं सुप्रजसः सुवीराः ॥

इति । २ ।

एतेन माध्यावर्षे व्याख्यातम् । ३ ।

तत्र मांसं नियतम् । ४ ।

मांसाभावे शाकम् । ५ । ॥ १३ ॥

चतुर्थः पटलः

अष्टकां व्याख्यास्यामः । १ ।

माध्याः पौर्णमास्या योपरपद्यस्तस्याष्टमीमेकाष्टकेत्याच-
क्षते । २ ।

ततः पूर्वद्युरनूराधेष्वपराह्नेपिमुपसमाधाय दक्षिणाप्राग-
यैर्देभैः परिस्तीर्यैकपवित्रान्तर्हितानि चत्वारि ग्रीहि-
शरावाणि निर्वपति । इममपूपं चतुःशरावं निर्वपामि
क्लेशावहं पितृणां सांपराये देवेन सवित्रा प्रसूतः । दे-
वस्य त्वा सवितुः प्रसवेशिनोर्बाहुभ्यां पूष्यो हस्ताभ्यां

II 13 2 E om पितर । D om मासि ।

II 13 3 माध्या* E F

II 13 4 अत्र F

II 14 3 *रनूराधस्य* C रनूराधेश्वरा D । मुपासामा C । निर्वपयति

D । Probably क्लेशावहं to be read

पितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो वो जुष्ट निर्ब-
यामि ॥ इति । ३ ।

एतेनैव पवित्रेण तूष्णीं प्रोक्षणीः संस्कृत्य तूष्णीं प्रोक्ष्य
तूष्णीमवहत्य यथापुरोडाशमेवं चतुर्षु कपालेषु तूष्णीं
थपयित्वाभिघार्योद्वास्य प्रसव्यं परिधिच्यौदुम्बरमिध्म-
मभ्याधायौदुम्बरा दर्व्योपस्तीर्णाभिघारितं दक्षिणाप्रा-
चीसंततं परंपरमवदाय दक्षिणाप्राचीसंततं परंपरं जु-
होति ।

उलूखला यावाणो घोषमकृत हविः कृण्वन्तः परिवत्सरी-
णाम् ।

एकाष्टके सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ।
स्वधा नमः ॥

अपूपं देव घृतवन्तमणे स्वधावन्तं पितृणां तर्पणाय ।
यथातर्धं वह हृष्यमणे पुत्रः पितृभ्य आहुतिं जुहोमि ।

स्वधा नमः ॥

अयं चतुःशरावो घृतवानपूपः पयस्वानणे रयिमान्पुष्टिमांश्च ।
प्रतिनन्दन्तु पितरः संविदानाः स्विष्टोयं सुहुतो ममास्तु ।
स्वधा नमः ॥ इति । ४ ।

अथान्नस्य जुहोति । उयमेव सा या प्रथमा व्यौछत् ॥ एका-
ष्टका तपसा तप्यमाना ॥ या प्रथमा व्यौछत् ॥ इति । ५ ।

II 11 1 पवित्र D । प्राचिम (F F) । मत परं जु F । कुम्भवा D F ।
कण्ठ D F । F om परिश्रमोत्ताप R । परिश्रमरोमं wheel as gares
18 A J M II 2 11 11 1 A 1 V III 10 5 white Man II 5 has परि-
श्रमरोम । स्वाधा () पितृणां D । रयिमान्पु । 1 । अथाव शुभः D
II 11 1 F । अथ । S 1 3 11 1—

अपूपस्यान्नस्येति समवदाय सर्पिर्मिथस्य जुहोति । अग्नये
 कव्यवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः ॥ इति । ६ ।
 तं घृतवन्तं मधुमन्तमन्नवन्तं श्राद्धाभिमर्शनेनाभिमृश्य पि-
 राडानामावृता पिराडान्ददाति । ७ ।
 तेन ब्राह्मणान्विद्यावतः परिवेवेष्टि । ८ ।
 तेभ्यो यथाश्रद्धमन्नं धनं च ददाति । ९ ।
 प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । १० । ॥ १४ ॥

श्वोभूते पितृभ्यो गामालभते । १ ।
 अपिसुपसमाधाय दक्षिणाप्राग्यैर्दभैः परिस्तीर्य ।
 इमां पितृभ्यो गामुपाकरोमि तां मे समेताः पितरो जुपन्ताम् ।
 मेदस्वतीं घृतवतीं स्वधावतीं सा मे पितृन्सांपराये धि-
 नोतु । स्वधा नमः ॥
 इत्युपाकरणीयां हुत्विकेन बर्हिपैकशूलया च वपाश्रपरायौद-
 स्यर्योपाकरोति । पितृभ्यस्त्वा जुष्टामुपाकरोमि ॥ इति । २ ।
 अथैनां प्रोक्षति । पितृभ्यस्त्वा जुष्टां प्रोक्षामि ॥ इति । ३ ।

II 14 7 श्राद्धाभिमर्शनेना D । See II 11 4 । *मावृताम पि D ।
 See II 12 2—10

II 11 8 *द्यायत FF

II 11 10 प्रसिद्धमुद* D । See II 11 1—13 1

II 10 2 तां मे D । पिपन्ता* C । *करणीय C E F । *श्रपरायडु* D । जु-
 ष्टमुष्ण D, Bl or II 11

II 10 3 D has उपारुणमि instead of प्रावति । जुष्ट भी MSS except
 H and G (con 1)

तां प्रोक्षितां पर्यगि कृत्वा तामपरेणाग्निं प्रत्यक्शिरसं दक्षि-
णापदी संज्ञपयन्ति । ४ ।

संज्ञप्रायै तूष्णीमङ्घ्रिः प्राणानाप्याय्य तूष्णीं वपां हृदयं मतले
उद्धरति । ५ ।

श्रौदुम्बरा वपाथपण्या वपां थपयन्त्यौदुम्बरेषु शूलेषु पृथगि-
तराणि । ६ ।

अपयित्वाभिघार्योद्वास्य प्रसव्यं परिपिच्यौदुम्बरमिध्ममभ्या-
धार्यौदुम्बरा दूर्योपस्तीर्णाभिघारितां वपां जुहोति ।

बह वपां जातवेदः पितृभ्यो यचैतान्वेत्थ निहितात्पराके ।
मेदसः कृत्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एपामाशिषः सन्तु कामैः ।
स्वधा नमः ॥ इति । ७ ।

सर्वहुतां वपां जुहोति शेषमुत्कृष्य ब्राह्मणाभोजयेत् । ८ ।
उपस्थितेन श्रौदनस्य मांसानामिति समवदाय सर्पिर्मिथ-
स्य जुहोति ।

एकाष्टकां पश्यत दीहमानामन्नं मांसवद्धृतवत्स्वधावत् ।
तद्ब्राह्मणैरतिपूतमन्नंतमक्षितं तन्मे अस्तु स्वधा नमः ॥
एकाष्टका तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य पत्नी दुदुहे प्रपीना ।

II, 15, 4 प्रोक्षितां व D । दक्षिणाप्यदोत्रिमः D दक्षिणापदी C

II, 15, 5 उद्धरति D

II, 15, 6 G begins a new sutra with श्रौदुम्बरेषु ।

II, 15, 7 जातवेदं पि F । *तामपेच्य F । मेदसं कू F

II, 15, 8 जेष उक्तः E शेषमुपाकृत्य C D

II, 15, 9 पर्यगि F *का पर्यगि D *का तपयति E । *मद्यधामः D । मे

प्राणानपेदतिपूतमसतः D । According to Ap M II, 20, 73 *पूतमन्नंतमसद्यम
and Iihar II, 17 *पूतं पूततमसद्यमे the correct reading was *पूतमन्नंतम
सद्यः । प्रपीता F

तं दोहमुपजीवाथ पितरः संविदानाः स्विष्टेयं सुहुतो म-
मास्तु । स्वधा नमः ॥

संवत्सरस्य प्रतिमाम् ॥ इति । ९ ।

हुत्वाद्यस्य मांसानामिति समवदाय सर्पिर्मिश्रस्य जुहोति ।
अपये कथवाहनाय स्विष्टकृते स्वधा नमः ॥ इति । १० ।

प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । ११ ।

अन्नधनदाने त्वचानियते । १२ ।

श्वीभूते मांसशेषेण पितृभ्योन्नं संस्कृत्य । त्वमग्ने अयासि ॥
प्रजापते ॥ इति जुहोति । १३ ।

प्रसिद्धमोदकाञ्जलिदानाद्यथा मासिके । १४ । ॥ १५ ॥

पञ्चमः पटलः

अथातः श्रवणाकर्म । १ ।

तद्या पौर्णमासी श्रवणेन युज्यात्तस्यामुपरिष्ठात्सायमग्नि-
होत्रस्य दक्षिणाग्निमुपसमादधात्वौपासनमनाहिताग्निः
। २ ।

अथोपकल्पयतेक्षतधाना अक्षतलाजान्स्तकून्किंगुकान्याञ्ज-
नाभ्यञ्जने आज्यमिति । ३ ।

II 15 3 T S 3 " 2 1

II 15 10 हुत्वा अ F : वाहना न्वि F

II 15 11 *उज्ज्विता यथा D : S II 11 4-13 1

II 15 12 *धनदाये स्व F

II 15 11 प्रसिद्धमुद D : मासिके इति D : See II 11 1-13 1 1

BD make this sutra belong to the preceding portion of the co

II 16 9 युज्याता D F युज्यातग्रामुप F : *सुपरिष्ठात्सा D : *हिताग्ने
all MSS let see the conn

II 16 3 D on अक्षतधाना । अक्षतान्ना F F : *युक्तान्यजना D F C
p 10 1 आज्यमिति C

दर्भामुपस्तीयैतेषामेवान्नानां समवदाय सर्षिर्मिश्रस्य जुहो-
ति । नमोऽग्रे पार्थिवाय पार्थिवानामधिपतये स्वाहा ॥
नमो वायवे विभुमत आन्तरिक्षाणामधिपतये स्वाहा ॥
नमः सूर्याय रोहिताय दिव्यानामधिपतये स्वाहा ॥
नमो विष्णवे गौराय दिश्यानामधिपतये स्वाहा ॥
इति । ४ ।

किंगुकान्याज्येन संयुज्य जुहोति ।

जग्धो मशको जग्धा विचष्टिर्जग्धो व्यध्वरः ॥

जग्धो व्यध्वरो जग्धा विचष्टिर्जग्धो मशकः ॥

जग्धा विचष्टिर्जग्धो मशको जग्धो व्यध्वरः ॥ इति । ५ ।

उदकुम्भं दर्भमुष्टिं चादाय प्राङ्मुखो निष्क्रम्य प्राची दर्भा-
न्संस्तीर्य तेषु चतुरो वलीन्हरति । ये पार्थिवाः सर्षो-
स्तेभ्य इमं वलिं हरामि ॥ य आन्तरिक्षाः ॥ ये दिव्यः ॥
ये दिश्याः ॥ इति । ६ ।

अत्राञ्जनाभ्यञ्जने दस्त्रोपतिष्ठते । नमो अस्तु सर्षेभ्यः ॥ इत्ये-
तेर्मन्त्रैः । ७ ।

II 16 1 शंभु चावाना D । विभुमत F

II 16, 5 Perhaps the following is to be restored:

जग् म् जग् वि जग् व्य ॥

ज व्य जग् म् जग् वि ॥

जग् वि जग् व्य जग् म् ॥

which is given by Σ M II 16 10—17. Instead of विचष्टि Σ p 125
विचष्टि । D has instead of the last जग् व्य जग्धा विचष्टिर्जग्धा मशको जग्धी
व्यध्वर ।

II, 16 6 प्रत्यङ्मुखा F । प्राची D F, but the comm. makes no remark
on the form । अग्रे इत्येव D । आन्तरिक्षा F । D om. ये दिव्यः । दिश्या
व इत्येव ।

II 16 7 1 N 1, 2 S 1 । D joins this sūtra with the following.
But repeats the first two of the latter in the s. cum.

उदकुम्भमादाय त्रिः प्रदक्षिणमावसथं परिषिञ्चन्परिक्रामे-
द्यावता कामयेतैतावता मे सर्पा नावक्रामेयुरिति ।

अप श्वेत पदा जहि पूर्वेण चापरेण च ।

सप्त च मानुषीरिमास्त्रिस्रश्च राजवन्धवैः ।

न वै श्वेतस्याभ्याचरेणाहिर्जघान कं चन ॥

श्वेताय वैदर्वाय नमो नमः श्वेताय वैदर्वाय ॥ इति । ८ ।

अथोपतिष्ठते । समीची नामासि प्राची दिक् ॥ इत्येतैर्मन्त्रैः

प्रतिदिशम् । ९ ।

नित्यमत ऊर्ध्वं बलिं हरत्या मार्गशीर्षाः । १० ।

नात्र किंशुकहोमः । ११ ।

न परिषेचनं विद्यते । १२ ।

निरवदास्यन्निरवदास्यन् ॥ इत्यन्ततो बलीन्हरति । १३ । ॥ १६ ॥

षष्ठः पटलः

आयहायणी व्याख्यास्यामः । १ ।

मार्गशीर्षा षोडशमास्यामग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पय-

II 16 8 पूरिषिञ्च D । श्वेतमम समीचे सयां ना D 8 1 । D 10
तहिं instead of जहि । चापरेण । D । मास्तमग्नौ F 9 11 । बान्धवै P r
II 11 4 Sankh IV 18 1 but Ap M II 1 27 बान्धवो and Adv
II 3 3 बान्धवो which is a letter read g M II 7 b 9 बान्धवा
Bjar II 1 बान्धवै । न वै श्वे C । एहितजघान D । Real श्याचारहिर्ज
घान which can be got rid from श्याचारे V 1 M II 1 25 I r II
14 5 श्याचारे M n II 7 श्याचारे Adv II 3 3

II 16 3 T 8 5 10 1—2

II 16 10 संशोष्यंत D

II 14 2 मार्गशीर्षा षोडशमास्यामग्निमु D

सि स्थालीपाकं श्रपयित्वाभिघार्योडास्य व्याहृतिपर्यन्तं
कृत्वा जुहोति ।

इडायै सृष्टं घृतवच्चराचरं जातवेदो हविरिदं जुपस्व ।
ये याम्याः पशवो विश्वरूपास्तेषां समानामिह रन्तिरस्तु
पुष्टिः । स्वाहा ॥

यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमिवायतीम् ।
संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली । स्वाहा ॥
शिवा पशुभ्यो दारेभ्यः शिवा नक्तं शिवा दिवा ।
संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली । स्वाहा ॥
पौर्णमासी पूरयन्त्यायान्यपरापरान् ।
मासार्धमासान्विभजति सा नः पूर्णाभिरक्षतु । स्वाहा ॥
इति । २ ।

अथ सौविष्टकृती जुहोति ।
स्विष्टमये अभि तत्पृणाहि विश्वा देव पृतना अभिय ।
उरुं नः पन्थां प्रदिशन्विभाहि ज्योतिष्मद्देह्यजरं न आसुः ॥
इति । ३ ।

ततः पाणी प्रक्षाल्य भूमिमालभते ।
प्रति द्यवे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु ।
प्रत्यङ्गेषु प्रतितिष्ठाम्यात्मअति प्राणेषु प्रतितिष्ठामि पुष्टे ।
प्रति द्यावापृथिव्योः प्रतितिष्ठामि यज्ञे ॥

II 17 2 Instead of इदये मूल Blar II 2 for इदया एत ।
मूल corresponds to सरीसृप of the verse इदयाभ्यट एतप्रत्सरौमप जातवेद
एति इय्या एभाय Ath V III 10 (Goll M II 2 11) मघत्सरम्य
एतो the a cor 1 time F ; *न्विभजती (D)

II 17 3 C F F ० अथ । अभिया D । उरुं F । न F F । ॥

त्रया देवा एकादश त्रयस्त्रिंशः सुराधसः ।

बृहस्पतिपुरोहिता देवस्य सवितुः सवे । देवा देवैरवन्तु मा ॥

इति । ४ ।

तेषां दक्षिणा गृहपतिरुपविशति । ५ ।

उत्तरा उत्तरे । ६ ।

प्रजोत्पत्त्यानुपूर्व्येण । ७ ।

तेषां ये मन्त्रविदस्ते मन्त्राञ्जपन्ति । ८ ।

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥

वदित्था पर्वतानाम् ॥ इति द्वाभ्यां दक्षिणैः पाशैः संवि-

शन्ति । ९ ।

उदायुषा ॥ इत्युत्तिष्ठन्ति । १० ।

उदस्थामामृता ञ्जभूम ॥ इत्युत्थाय जपन्ति । ११ ।

एवं रावेस्तिः संजिहते । १२ ।

ब्राह्मणानन्वेन परिविष्य पुण्याहं स्वस्त्ययनमृद्धिमिति वा-

चयित्वाथैतां रात्रिं वसन्ति । १३ । ॥ १७ ॥

सप्तमः पटलः

II 17, 7 *नुपूर्व्येण F D C & m

II 17 9 E rejects मन्त्रविदस्ते ।

II 17 3 भाषाव C । Read मय्य । T 9 2, 2 12 2

II, 17 10 T S 1 9 8 1 । *तिष्ठति D

II 17 11 उदस्थानममृता D उदस्थाममृता C P m । इत्युत्थाय E ।

सपत्ति D

II, 17, 13 वसति D वसति E

अथात उपाकरणोत्सर्जने व्याख्यास्यामः । १ ।

श्रवणापद्य औपधीषु जातासु हस्तेन पौरुषमास्यां वाध्या-
योपाकर्म । २ ।

अग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा कारुडर्षीञ्जुहोति ।
प्रजापतये कारुडर्षये स्वाहा ॥ सोमाय कारुडर्षये स्वा-
हा ॥ अग्नये कारुडर्षये स्वाहा ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः का-
रुडर्षिभ्यः स्वाहा ॥ स्वयंभुवे कारुडर्षये स्वाहा ॥ इति
कारुडर्षयः कारुडनामानि वा सावित्रीमृगवेदं यजुर्वेदं
सामवेदमथर्ववेदं सदसस्पतिमिति । ३ ।

हुत्वा चीनादितोनुवाकानधीयते । ४ ।

कारुडादीन्वा सर्वान् । ५ ।

जयादि प्रतिपद्यते । ६ ।

स्विष्टकृदन्त कृत्वा अहमेकाहं वा क्षम्य यथाध्यायमध्येतव्य-
मिति वदन्ति । ७ ।

तैषीपद्यस्य रोहिण्या पौरुषमास्यां वोत्सर्गः । ८ ।

सगरा प्राचीमुदीची वा दिग्मुपनिष्क्रम्य यवापः सुखाः
सुखावगाहास्तदवगाह्याधमर्षणेन चीन्त्राणायामान्कृ-

II 15 1 अथात B । व्याख्यात F

II 15 2 या अध्या E

II 15 3 D F ins पद्य before कारुडर्षी । *यदक्षय C D । *यदक्षय
C D । यदक्षय C । *यदक्षय C । E. om all from प्रजा
पतय to इति । यदक्षय C

II 15 4 औपत D F E G

II 15 5 कारुड्या B

II 15 6 जयादि कर्म प्रति B

II 15 7 क्षम्य B 1 a 1 b) वाद्य to be written in B on वदन्ति ।

II 15 8 आगमपर्यन्त F § 10 1 13 11—RV N 130

त्वा सपवित्रैः पाणिभिः । आपो हि ष्ठा मयोभुवः ॥
इति तिसृभिः । हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ इति
चतसृभिः । पवमानः सुवर्जनः ॥ इति चैतेनानुवाकेन
स्नात्वा दर्भानन्योन्यसैः संप्रयच्छन्तो दित्सन्त इवान्यो-
न्यम् । ९ ।

ततः शुचौ देशे प्राचीनप्रवणे प्रागर्षिर्दर्भैरुदगपवर्गाण्यास-
नानि कल्पयन्ति । १० । ॥ १८ ॥

षष्ठणे प्रजापतये बृहस्पतयेऽग्नये वायवे सूर्याय चन्द्रमसे न-
क्षत्रेभ्य इन्द्राय राज्ञे यमाय राज्ञे वरुणाय राज्ञे सोमाय
राज्ञे वैश्रवणाय राज्ञे वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो वि-
श्वेभ्यो देवेभ्यः साध्येभ्य ऋभुभ्यो भृगुभ्यो मरुद्भ्योथर्व-
भ्योद्भिरोभ्य इति देवगणानाम् । १ ।

विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोथ गौतमः । अचिर्वसिष्ठः क-
श्यपः ॥ इत्येते सप्रथयः । २ ।

निवीतिन उत्तरत उदीचीनप्रवणे उदगर्षिर्दर्भैः प्रागपवर्गा-
ण्यासनानि कल्पयन्ति विश्वामित्राय जमदग्नेये भरद्वा-
जाय गौतमायाचये वसिष्ठाय कश्यपाय । ३ ।

वसिष्ठकश्यपयोरन्तरालेरुन्धत्यै कल्पयन्ति । ४ ।

II 18 9 See above I 10 2 । *नन्यालस्मे C नन्योन्यास्मे D । *स्तत
एवा* D

II 15 10 प्राचीनाथ B

II 11 1 । om *छत्रेभ्यः ।

II 11 2 *मित्रो D

II 11 3 नीयोतीने B । *प्रवणे D । उदीचि कन्य B । कश्यपयाथ F

II 11 4 F om वसिष्ठकश्यपयाथ । कश्यपायाथ B । *न्तराले C F ।

*रुन्धत्यै C । B nlls स left कन्य

दक्षिणतः प्राचीनप्रवणेगस्त्याय । ५ ।

तत एकवेद्यान्तेभ्यः कृष्णद्विपायनाय जातूकर्याय तस्त्राय
तृणविन्दवे वर्मिणे वरूधिने वाजिने वाजश्रवसे सत्व-
श्रवसे सुश्रवसे सुतश्रवसे सोमशुष्पायणाय सत्ववते
बृहदुक्थाय वामदेवाय वाजिरत्नाय हर्यज्जायनायोद-
मयाय गौतमाय ऋणंजयाय ऋतंजयाय कृतंजयाय
धनंजयाय वभ्रवे अरुणाय त्रिवर्षाय त्रिधातवे शिवि-
न्ताय अरागराय विष्णवे रुद्राय स्कन्दाय काशीश्वराय
ज्वराय धर्मायार्थाय कामाय क्रोधाय वसिष्ठायेंद्राय
त्वष्ट्रे कर्त्रे धर्त्रे धात्रे मृत्यवे सवित्रे सावित्र्यै वेदेभ्यश्च
पृथक्पृथग्गृचेदाय यजुर्वेदाय सामवेदायाथर्ववेदाये-
तिहासपुराणयेति । ६ ।

दक्षिणतः प्राचीनावीतिनो दक्षिणाप्रवणे दक्षिणायैर्देभिः
प्रत्यगपवर्गाण्यासनानि कल्पयन्ति । ७ । ॥ १९ ॥

वैशम्पायनाय पलिङ्गवे तित्तिरायोखायाचेयाय पदकाराय
कौरिडराय वृत्तिकाराय सूचकारेभ्यः सत्यापाढाय प्र-
वचनकर्तृभ्य आचार्येभ्य ऋषिभ्यो वानप्रस्थेभ्य ऊर्ध्वरे-
तीभ्य एकपत्नीभ्य इति । १ ।

II, 19, 5. दक्षिणानं B । प्राचीनः E ।

II, 19, 6. 'येद्यंतिभ्यः' D । 'कवयसि' D । 'वाजिश्रवसे' F । 'सुर्व' C. Per-
haps for 'सुर्वभ्याः' ; Dhā II, 10 gives सुर्वजने । 'नाय उदमः' E । 'गोत' F ।
'धार्त्रे' F । E om. 'येदेभ्यश्च एषस्पृष्टम्' । B om. all from तस्त्राय (finishing with-
इतिहासपुराणेभ्यः ।

II, 20, 1. 'कौरिडराय' F । 'कौरिडराय' C ।

- यथास्वं पितृभ्यो मातामहेभ्यश्च कल्पयन्ति । २ ।
 अमुष्मै कल्पयाम्यमुष्मै कल्पयामि ॥ इत्यासनेन । ३ ।
 अमुं तर्पयाम्यमुं तर्पयामि ॥ इत्युदकेन । ४ ।
 अमुष्मै नमोमुष्मै नमः ॥ इति गन्धपुष्पधूपदीपैः । ५ ।
 अमुष्मै स्वाहामुष्मै स्वाहा ॥ इत्यग्नेन । ६ ।
 अमुं तर्पयाम्यमुं तर्पयामि ॥ इति फलोदकेन । ७ ।
 अमुष्मै नमोमुष्मै नमः ॥ इत्युपस्थाय । ८ ।
 अपरेण वेदिमग्निमुपसमाधाय व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा कारु-
 षीञ्जुहोति कारुडनामानि वा सावित्रीमृग्वेदं यजुर्वेदं
 सामवेदमथर्ववेदं सदसस्पतिमिति । हुत्वा प्रथमेनानु-
 वाकेनाधीयते । कारुडादीन्वा सर्वान् । जयादि प्रतिप-
 द्यते । स्वष्टकृदन्तं कृत्वा अहमेकाहं वा श्म्य यथा-
 ध्यायमध्येतव्यमिति वदन्ति । ९ ।
 कारुडात्कारुडात् ॥ या शतेन ॥ इति द्वाभ्यामुदकान्ते दूर्वा
 रोपयन्ति । १० ।
 उदधिर्मूर्तिमन्तं कृत्वा प्राचीमुदीचीं वा दिग्मातमितोरा-
 जिं धावन्ति । ११ ।
 प्रत्येत्यापूपैः सक्तुभिरोदनेनेति ब्राह्मणांस्तर्पयन्ति । १२ ।

II 20 2 B 114 कल्पयित्वा before यथास्य ।

II, 20 4 इत्युदकेन B

II 20 7 J repeats entire 1 & 9 ।

II, 20 3 एव कारुडन्तो + F । D F 104 कारुडन्त after 'होति' । धीदन्ते D F 1

II 20 10 B D F have प्राहन्ती a trail of या शतेन । T S 1

2) 2

II 20 11 'मूर्तिमन्तं' B । दिग्मातिताराजिं धावन्ते ॥

II 20 12 ब्राह्मणाञ्च ता D

एवं-पारायणसमाप्तौ दूर्वारोपणोदधिधावनवर्जम् । १३ ।

नित्यमेवाद्भिर्देवानृषीन्यितंश्च तर्पयन्ति तर्पयन्ति । १४ ॥ २० ॥

अष्टमः पटलः

द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

II, 20, 13. D F 1118 कांडात्कांडादिति after 'समाप्तौ ।

II, 20, 14 'न्यितुंश्च F 'न्यितश्च तर्पयति । B

1. . . . येन कर्मणा यस्मिन्वा कर्मण्याचार्यसमीपं नी-
यते कुमारस्तदुपनयनम् । किम् । तदन्यायतनोद्धननादि-
सावित्रीव्रतविसर्गान्तं तद्विस्तरेण सकलं वक्ष्यामः । सोयं
दृष्टार्थः संस्कार उपनयनं नाम विद्यार्थिन आचार्यसमीप-
मुपगमनमुपनयनं विद्यार्थस्य श्रुतितः संस्कार इति वच-
नात् (Dh. I, 1, 8) । तत्रैवर्णिकाणामेव स्यान्न शूद्राणामुप-
नयनं वेदाध्ययनमिति शूद्रादीनां प्रतिषेधात् (Dh. I, 1, 5) ।
तस्माच्छूद्रसमीपे नाध्येतव्यमित्यादिना तत्समीपेध्ययनप्रति-
षेधाच्च । पुंसामेव क्रियते न स्त्रियाः । स्त्रिया नाध्येयम् । न
स्त्रीशूद्रसमीपे ब्रह्म श्रावयेदिति च स्त्रिया अध्ययनप्रतिषे-
धात् । पाणिग्राहो विधिः स्त्रीणामौपनायनिकः पर इत्युप-
नयनभक्तित्वाच्च विवाहस्य (s. Manu II, 67) । . . .

2. सप्त वर्षाणि यस्य जन्मतः परिमाणं स सप्तवर्षः ।
ब्राह्मणं तमुपनयेत् । उपनयेतेत्यपपाठः । जन्मत आरभ्य
सप्तमे वर्षे उपनयेतेत्यर्थः । धर्मेषु चैतदेव वक्ष्यति गर्भाष्टमेषु
ब्राह्मणमिति (Dh. I, 1, 18) । तस्मादिह वचनम् । गर्भाष्टमे
वर्षे ब्राह्मणमुपनयेदिति शास्त्रान्तरे दर्शनात् (Āśv. I, 19, 2) ।

3. एतयोरपि पूर्ववदर्थः । जन्मतः संख्या गर्भादारभ्य
तदुभयं धर्मेषु विकल्प[ल्य]ते (Dh. I, 1, 18) ।

4 सर्वत्रोपनयेदिति शेषः । कालस्यापि धर्मेषु सिद्धस्य पुनर्विधानं कालान्तरदर्शनादेकेषामुदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्याणे नक्षत्रे चैलकर्मोपनयनगोदानविवाहा इति ।

5 ... विशेषेणेति वचनात्पुंनामधेये विशिष्टमुपनयनमन्यस्मिन्नपि पुण्ये न गार्हितम् । अश्वयुक्पुनर्वसू तिथौ हस्तः शतभिषक्प्रोष्ठपदा इति पुंनामधेयानि ।

6 युग्मान्युगमप्रभृतीन्समसंख्याकान् । वृद्धौ फलभूयस्त्वम् (8 Asv IV, 7, 3) । ... परिविष्य तर्पयित्वा तैः पुण्याहं सुदिनत्वं सर्वकालमहनि स्वस्त्ययनं रक्षापुष्टिपुत्रधनधान्याद्यभिवृद्धिः । पुण्याहं भवन्तो ब्रूवन्तु । स्वस्तिं भवन्तो ब्रूवन्तु । ऋद्धिं भवन्तो ब्रूवन्त्वित्येवं पुण्याहवाचनविधिना वाचयित्वात्यर्थः । इतिशब्दो न्याय्याभिवचनानां परियहार्यः ।

7 मात्यानुलेपनादिना मशुडतम् ।

8 अहतमनुपयुक्तं वासः ।

9 प्राचीनोदीचीनप्रागुदगवनतानामन्यतमस्मिन् । शान्तान्तरदर्शनादिपुमान्वावरे (Asv I, 3 1) । अग्न्यायतनमुद्धृत्याभ्यान्नेन वा । पुनर्धर्मशास्त्रे दर्शनादुपसमाधानदेशे तिस्रो रेखाः प्राचीरुदगपवर्गास्त्रिस्रश्चोदीचीः प्रागपवर्गा लिखित्वा (Dh II, 1, 13) । कृत्स्नमग्न्यायतनमद्भिरवोक्ष्योत्सिच्यावोक्षणोदकशेषमुत्तरेण पूर्वेण चान्यदुपनिदध्यात् ।

10 श्रीचियागारादग्न्यायतनमध्य उपसमादधाति काष्ठान्यभ्याधाय प्रज्वलयतीत्यर्थः । इहोपनयनादिषु कर्मसु पूर्वद्युस्तदहरेव वा प्राक्कर्माभ्यान्वादीमुख आहं गत्स्वान्तरे दृष्टं सर्वं कुर्वन्ति । तदप्यविरोधात्तत एवागमय्य कार्यम् ।

11 तमग्निं प्राग्यैर्दर्भाः पुरस्ताद्दक्षिणतः पश्चादुत्तरत इति परिस्तृणाति । . . .

12 अपि वा पश्चात्पुरस्ताच्च ये दर्भास्त उदगया भवन्ति प्रागया एव दक्षिणा उत्तराश्च ।

13 प्रागयाश्चोदगयाः । प्रत्येकमयशब्दः परिसमाप्यते । यदि परिस्तरणदर्भाः प्रागुदगया भवन्तीत्येतस्मिन्पक्ष इत्यर्थः । तत्र दक्षिणान्दर्भान्यूवापरिभ्यो दर्भेभ्य उत्तरानुपरिग्यान्करोति । उत्तरांश्च दर्भानधरानधःश्यान्करोति । यदि प्रागुदगया इति वचनमुत्तर एव पक्षेयं विधिः स्यान्न प्राग्यपक्ष इत्येतदर्थम् । नैतदस्ति । आनन्तर्यादसंभवादेतत्सिद्धं हि । एवं तर्हि । श्रौतेष्वपि स्तरणमधरीत्तरभाव एव भवेदितिदं दक्षिणप्रागयतायामप्युदगयताया अपवादं [sic] वा दक्षिणायतायाः । एवं भवत्येव ।

14 दक्षिणेन परिस्तीर्णमग्निं ब्रह्मण आयतने प्रवेशने देगे दर्भान्सम्यग्बहुलान्संस्तीर्य ।

15 . . . आत्मीयमग्निमात्मनि गृहीत्वा तथा संकल्प्य जपित्वैत्यर्थः ।

16 यथार्थं यथाप्रयोजनं द्रव्याणि प्रयुनक्ति । कानि तानि । अश्मादीनि दश येनात्येनापि प्रयोजनं तच्च ।

17 अश्माक्रमणाय । वासः परिधानार्थम् । अजिनमुत्तरीयार्थम् । . . . त्रिवृत्त्रिगुणा । त्रिवृतामित्यपरः पाठः । अजादिपाठो विभाषानुमेयः (P. in IV, 1, 4) । सर्वेषां व्यञ्जनानामाकारं वष्टि भागुरि(रभीष्टि)रित्येके ।

18 एकविंशतिदारुमेकविंशतिकाष्ठमिध्मं संनहति ।

संनह्य प्रयुनक्तौत्यर्थः । आहुतीनां परिमाणं संख्याहुतिपरि-
माणमिव परिमाणं यस्य साहुतिपरिमाणः । उप्रमुखवदुत्त-
रपदलोपः । यावत्प्रयुनक्तौत्यस्तावद्द्वारुको भवेदित्यर्थः ।

19 तस्मिन्निध्मे शम्याः शम्याकृतिकांस्त्रीन्परिधीनुपसं-
नहति । शम्याशब्द इहाकृतिवचनः । यथा यज्ञायुधेषु । त-
स्मान्ने याज्ञिकस्य वृक्षस्य ।

20 दवीर्म । कृदिकारादक्तिन इतीकारः (Unadis 3, 84) ।
पालाशी होमार्थत्वात् । खादिर्यपि दृष्टा शास्त्रान्तरे । . .
आज्यस्थाली मृन्मयी प्रसिद्धा । प्रणीताः प्रणीयन्ते येन त-
त्प्रणीताप्रणयनम् । तदपीह मृन्मयमेवान्यस्यावचनात् । येन
चार्थ इत्यनुक्तानामपि प्रयोजनवतामुपसंयहार्थम् । यथा
प्रोक्षणार्थं पाचं बहिरङ्गारनिरूहणार्थं काष्ठमिति ।

21 सकृदेव युगपदेव सर्वाणि प्रयुनक्ति यथोपपादं वा
यथासंभवं वेत्यर्थः । यथोपपदमित्युपपाठः । . . . यथोपपादं
यथैवोपपद्यन्ते तथैव प्रयुनक्ति नान्यत्र ।

22 एतस्मिन्काले ब्रह्मर्षिः . . . उत्तरेणापरेण वा कर्तारं
गत्वा . उपविशति । एतस्मिन्काल इति वैदिकेपि पा-
चासादनानन्तरमेव ब्रह्मणः प्रवेगो नार्वागित्येतदर्थम् । अप-
ञ्चाचम्येति शुद्धस्यापि कर्माङ्गं पुनराचमनम् । यज्ञोपवीत-
ग्रहणं कर्माङ्गस्याधिकारिणस्य वाससो वोपादानार्थं पित्रो
वा तस्य प्राचीनावीतत्वनिराकरणार्थमथवा यज्ञोपवीतं
कृतेति यज्ञोपवीतस्य प्राधान्यप्रस्थापनार्थम् । तेन ब्रह्मा-
लाभे तत्स्थाने यज्ञोपवीतं वा म्यात् । तथैकेषामुक्तं उक्तं
यज्ञोपवीतं कमण्डलुं वेति । . . . एतस्मिन्काल इति वचन-

मनित्यः पुरुषो नित्यः काल इत्येतदर्थम् । तेन च्छादीना-
मेको वा व्रक्षणः स्थाने स्यात् । . . .

23. . . . उपविलं पूरयित्वा यथा न स्कन्दति । . . .

24. . . . प्रोक्षति पात्राणि । प्रोक्षणीः संस्कृत्येव
सिद्धे तिरःपवित्रमिति वचनं प्रागप्यस्माद्धर्मोस्तीति ज्ञा-
पयति । तेन तूष्णीं पात्रस्य त्रिः प्रक्षालनं द्विस्त्वासिच्य
पूरणं प्रणीतास्त्रिव न भवतीति गम्यते । . . .

25. . . . जुहूवत्संमार्गं इत्युपदिशन्ति । निधानं दर्भ-
ध्विति निशब्दादथ एव नीपरि वा काष्ठादौ ।

26 संमार्गान्दर्भानङ्गिरभ्युक्ष्य . . .

Khanda 2

1. . . . पुनराज्यग्रहणं प्राधान्यख्यापनार्थम् । तेन ग-
व्यमाज्यं स्यात् । द्रव्यान्तरसंसर्गप्रतिषेधार्थं वा । तेन शोध-
यित्वा नीपरि पवनेन याह्यम् । . . . अत्रोद्योत्य दर्भैर्वाचीनज्वा-
लैरुपरि ज्वलयित्वा । . . . तानङ्गारांस्तेनैव काष्ठेन प्रत्यूहायी
पुनः प्रक्षिप्य निरस्य काष्ठम् . . . चिरुत्पूय पश्चादाख्य प्रा-
गपवर्गमुत्पूय . . . पुनः पवित्रग्रहणं विस्रस्य पृथग्भूतयोः
सहाभ्याधानार्थम् । तस्मादादित एव ते च द्वे स्याताम् । . . .
यत्कं च बौधायनः पवित्रे विस्रस्याङ्गिः संस्पृशेदित्याह
(Baudh I, 4) । . . .

4 . . . अधरोत्तरभावः परिस्तरणवदथ द्रष्टव्यः । इहा-
धिकारादेव सिद्धे त्रीण्यग्नियहणानि क्रियन्ते । तानि केव-
लस्याग्नेः संप्रत्ययार्थं परिस्तीर्णस्य मा भूदिति । तेनोपर्येवं

परिस्तरणानामग्रेः परिधानं कार्यं न बाह्यत इति । इतरथा पात्रासादनवद्ब्रह्मसादनवच्च बाह्यतश्च प्राप्नोति हि । * * *

5 प्राङ्मुखः कर्ताचार्य उपविशति । * *

6 * आचमनयज्ञोपवीते [sic] कुमारस्यातः प्रभृति स्यान्नावगतः । सिद्धयोरपीह वचनं केषाचिदिह मन्त्रेण यज्ञोपवीतस्य क्रियोक्ता । यज्ञोपवीतेनोपव्ययामि दीर्घायु-
त्वाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय सर्वेषां वेदानामाधिपत्याय यशसे ब्रह्मवर्चसाय त्वामिति कौपीतकानामय मन्त्रः । वौ-
धायनीयानां त्वेके । यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्स-
हज पुरस्तात् । आयुष्यमग्यं प्रतिमुञ्च शुभ्र यज्ञोपवीतं बल-
मस्तु तेज इत्येष मन्त्र' (Bṛudh II, 5) ।

7 अथानन्तरमाचार्यः परिपिञ्चति सर्वतः सिञ्चती-
त्यर्थः ।

9 * * सरस्वत इत्येतस्मिन्मन्त्रे पत्नीगर्भिणीवत्स्त्रिया
छान्दसे ह्रस्वत्वे संबुद्धिलोपो गुणश्च स्यात् ।

10 * * सावित्रहोममन्त्रस्यादियहणमेतदित्येके छन्दो-
गाना तथा दर्शनात् (Gobh I 3 4) । तन्नेत्युत्तरच प्रतिपाद-
यिष्याम. (I, 7, 6, c) । *

11 * इध्ममाज्येन दर्याङ्क्ता प्रक्षालयित्वाभौ [sic]
हस्तेनाभ्यादधाति । * * *

12 * * अथगच्छ इध्माधारयो' सवन्धार्य । तेनाधारव-
त्येव दर्विहोम इध्मो नान्यत्र ।

13 उत्तरं परिधिसधिमनुलक्षयित्वा [sic] तेन पथेत्यर्थः ।
अथदन्व प्रवेग्य दर्वीम् । *

14 ... मनसा ध्यायन्निति निवर्ततेतो वाचैवाभिघारयति । एतयोराधारयोर्ज्योतिष्मति होमः । सर्वेषामिध्मकाष्ठानां संस्पर्शनं चेष्यते ।

15 ... आज्यभागाविति संज्ञासंख्यवहारार्थम् । . .

16 अग्नेरुत्तरार्धस्य पूर्वार्धमुत्तरपूर्वार्धं तथा दक्षिणार्धपूर्वार्धं । जुहोतीत्युभयोः शेषः ।

17 तावाज्यभागावन्तरेण तद्योमदेशयोर्मध्य इतरा आहुतीर्जुहोति । . . .

18 ... चतस्री जुहोति । द्वितीये संराधनीमिति पठितव्यं यजेः सकर्मकत्वादित्येके । यथापठितमेव विभक्त्यत्ययादित्यग्ये । तन्न । उदीच्यानां संराधनीमिति पाठः । तस्माच्चिरनुनासिकोपपाठः । स्वाहाकारस्यापाठेपि त्वसमाप्ते यज्ञ इत्येतदन्तो होममन्त्रः । मन्त्रान्ते नित्यः स्वाहाकार इति परिभाषायाः स्वाहाकारः स्यात् (L, 3, 2) ।

Khanda 3

1 ... सर्वे दर्विहोमाः सर्वदर्विहोमाः । के पुनस्ते । उपनयनस्नानविवाहाष्टकादयः । तेषामेष कल्पो विधिर्भवति योसायुद्धननादिरनुक्रान्तः । . . . अथ सर्वपहणं किमर्थम् । त्रिःप्रकारा दर्विहोमा आघारवन्त आपूर्विका आपिहोत्रिकाश्चेति । तत्र येषामेतदन्तं सर्वं भवति त आघारवन्तः । येषां यावदुक्ता एवाहुतयस्त आपूर्विकाः । येषां द्विहोमस्त्रिश्च प्राणनं त आपिहोत्रिकाः । तेषां सर्वेषामनेनातिदेशः स्यादित्येतदर्थम् । . . .

२ तेषु दर्विहोमेषु यैर्मन्त्रैर्होमस्तेषामन्ते नित्यं स्वाहाकारः स्यात् । यत्र पाठो नास्ति स्वाहाकारः स्यात्तदर्थमयं पाठः । इदानीं किमर्थम् । मन्त्रचिकीर्षार्थम् । तत्र श्रौतं प्रायश्चित्तमितरत्र स्मार्तमितरत्र [मित्यत्र] ग्रहणम् । पित्र्येपि यत्र स्वधाकारो न पठ्यते तत्र स्वाहाकारार्थम् । यत्र तु पठ्यते तत्र स्वधाकारस्यापि प्रदानार्थत्वान्नास्ति स्वाहाकारः । तत्राप्येके स्वाहाकारं कुर्वन्ति नित्यवचनात् । श्रौते विहितमिह न स्यादिति सूत्रम् ।

५ आयुः० ०स्वाहेत्येषा प्रधानाहुतिः । अभिरक्षतादिमम् । जरसे नयेममिति लिङ्गतः पुरुषसंबन्धात् । केचिदेषेति पूर्वस्यां वचनं प्रधानाहुतित्वव्यापनार्थम् । तदेवोत्तरस्यामनुवर्तते तेन तस्या अपि प्रधानाहुतित्वमिति चेत् । न । एकस्या एकवद्भावप्रतियहणमेवेत्याचार्यशैली । ब्रह्मप्रतिष्ठेत्यत्रोक्तं हि । बहूनि चास्मिन्सूत्र एषेति वचनानि । यदि सर्वेषां शक्यते प्रयोजनं वक्तुं ततोवापि वक्तव्यम् ।

७ ... आहुतीभिः । दीर्घोपपाठः । असंसक्तामसंस्पृष्टामतिहायेतरा आहुतीर्जुहोति ।

८ अत्रास्मिन्कर्मणि । ... यद्यधेति कर्म प्रकृतं निर्दिश्यते नार्थेनेन प्रकरणादेव सिद्धत्वात् । देगार्थस्तर्ह्यस्मिन्देशे जुह्वतीति । ननु तदपि कर्म पुरस्तात्स्विष्टकृत एव सिद्धम् । एवं तर्हि । देवभाषेण जयादीनां प्राजापत्यान्ते संबन्धो नोपहोमत्वेनेत्येतदर्थम् । तस्माद्वाहतिपर्यन्तस्य चारुण्यादेथाद्गत्वमेव यथोक्तमधस्तात् । यद्येवमन्नप्राग्नादिषु प्रधानाहुतेरेवानाम्नानाज्ञासामेत उपहोमाः स्युः । एवं तर्हि ।

तद्भयमेव तत्र प्रधानमिति ब्रूमः । एवमपि तस्यैव । त-
त्कथम् । इदमङ्गत्वादप्रधानत्वमित्युपपन्नम् । अपि तत्र य-
चेति वचनं जयादिष्वस्ति । तत्किं कुर्यात् । एवं तर्हि ।
यदूर्ध्वमप्याज्यभागाभ्यां व्याहृतिपर्यन्तं कर्म तत्साधारणं प्रधान-
मिति क्रमः । यच्चायुर्दादि तद्विशेषिकमिति । तत्र प्रधान-
स्याङ्गरूपत्वादङ्गवदतिदेशः कृती द्रष्टव्यः ।

9 . . त्रयोदश जयाञ्जुहोति । देवासुरा इत्यादि ब्राह्म-
णम् । चित्ताय स्वाहा । चित्तये स्वाहेत्येवं चतुर्थ्यनैवां द्वा-
दशभिर्जुहुयादविकृतैव त्रयोदशी । एवमपि शाखान्तरेऽस्ति
पाठ इत्यवगन्तव्यम् (8 Man I, 11) । . .

10 अग्निस्त्रिष्टयादशभ्यातानाञ्जुहोति ।

11 अस्मिन्ब्रह्मन्त्रित्यादिदेवहून्यामित्येतदन्तमभ्याताने-
ष्वनुपजति ।

12 . . उपतिष्ठते वा तेन मन्त्रेण प्राचीनावीती पि-
तृन् । अग्निमित्येके । लिङ्गविरोधस्तथा स्यात् ।

13 द्वादशैते पर्यायास्ते सप्तमीत्तमा एकाहुतिकाः । . .
उत्तरां जुहोति । अत्र पर्यायमनुदुत्येतदनुवर्तते । नानु-
वर्तत इत्येके । तेषां सर्वपर्यायेषु नामादिपान्त्वन्तीनुपङ्ग
इति । तत्र पर्यायम [य सा] नुपङ्गमनुदुत्य तस्यै स्वाहेति
पूर्वाहुतिर्होतव्या । यथा । संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्व-
स्तस्य मरीचयोप्सरस आयुवो नाम स इदं ब्रह्म षट्चं पातु
ता इदं ब्रह्म षट्चं पान्तु तस्यै स्वाहेति [पूर्वा] ताभ्यः स्वा-
हेत्युत्तराम् । एवमुत्तरास्वपि । तथा सति ताभ्य इत्येतस्य सा-
काङ्क्षस्यैपिधयोप्सरस इत्यन्ययमपेक्षामाणस्य पृथक्प्रयोगो

नोपपद्यत इति । अपरेचैवं वर्णयन्त इत्याहुः । तेषां पूर्वा-
हुतिः पर्यायं सानुपङ्गमनुदृत्य होतव्या । यथा । ऋतापादृत-
धामायिर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोप्सरस ऊर्जा नाम स इदं ब्रह्म
क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहेति । एवमु-
त्तरास्वपि । तत्र पूर्वस्यामाहुतावयं पिरुडार्थः । य एवं गुण-
वान्गन्धर्वा यस्य सभूता एवंनामानोप्सरसः स ताभिः सहेदं
ब्रह्म क्षत्रं पान्तु [sic] ताभ्यः स्वाहा हविर्जुहोमीत्युत्तरस्याम् ।
अन्येषां त्वेवमेव सूत्रार्थः । अर्थवशेन पदानि सहानुपङ्गेण
विभज्य पूर्वोत्तरयोराहुत्योरनुद्वरणं पर्यायैकदेशे च पर्यायश-
ब्दस्तैलघृतपञ्चालादिवत् । तत्रैवं प्रयोगः । ऋतापादृतधा-
मायिर्गन्धर्वः स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा । तस्यौष-
धयोप्सरस ऊर्जा नाम ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु ताभ्यः
स्वाहेति । एवमुत्तरास्वपि । * * * * *

Khanda 4

1 * * * गत्यर्थत्वादाद्पूर्वस्य तिष्ठतेः प्रयोज्यस्य कर्तुः
कर्मत्वम् । दक्षिणेनेति नियमार्थमुभयनिवृत्त्यर्थं वा । प्रक-
रणात्सिद्धेपि कुमारस्पृहणमस्य विधेरन्यत्रापि प्रसङ्गोस्तीति ।
तेन चिवाहेष्येणोत्तरं परिधिसंधिं निधाय दक्षिणेन पादे-
नार्यं विधिः सिद्धो भवति । स्पृहत्वमेव वा । तथैवमग्मा-
दीत्येवमादीनि द्रष्टव्यानि ।

2 * * पूर्व वासः परिधापितं प्रज्ञातं निधाय । या
अकृन्तन्निति परिधापनमन्वः । इदं वासः पुष्ये कर्तव्यमिति

शास्त्रान्तरे दृष्टं तदस्माकमप्यविरुद्धम् । उक्तक्रमादेव सिद्ध
ज्ञानान्तर्यं श्रथेति वचनं नित्यः क्रमो द्रष्टव्यो मन्त्रावनित्या-
विति ख्यापनार्थम् । तेनाजिनस्य वा परिधानं स्यात्तत्र
च मन्त्राम्बानमपि । वक्ष्यति च धर्मेषु ब्रह्म^० (Dh I, 3, 9) ।
अन्येस्थानित्यत्रख्यापनार्थोऽथशब्द इत्याहुः । तेषां पुनरुपन-
यने नास्ति परिधानम् । * * * * *

3 * * परिधानं कृत्वा न परिधानाभावेतश्चाजिनपक्षे
न स्यात् ।

4 * * परिव्यंयति परिवेष्टयति नाभिदेशमन्तरतो ना-
भिमिति दर्शनात् । * * श्रथेत्यभावार्यः पुनरुपनयने । * *

6 * * असाविति संबुद्ध्या कुमारस्य नासौ ग्रहणम् ।
अत्राप्यथशब्दः पूर्ववद्भव्यनित्यत्वाय । तेन वासोत्त [स उक्त]
रीयं स्यात् । वक्ष्यति च धर्मेषु शत्रु^० (Dh I, 3, 9) । अभा-
वायास्य पुनरुपनयन इत्येकेषां पूर्वोपात्तमेव स्यात् (I, 4,
2, c) । * *

8 * * * अत्रानियतत्वाय पुनरुपनयनेऽथशब्दः । बहु-
चानामप्युक्तमनिरु^० (Aśv I, 22, 27) । एनमिति वैश्याधि-
कारनिवृत्त्यर्थम् ।

9 * * संनतैरुहितैर्मयि मेधामित्येषा मयिशब्दानां स्या-
ने त्वयिशब्दान्कृत्वेत्यर्थः । त्रयाणामन्ते प्राशनम् । इतिवच-
नमाचार्यस्य मन्त्रप्रयोगार्थं वैश्याधिकारनिवृत्त्यर्थं च ।

12 * * एतेनोभाभ्यां मन्त्राभ्यां न पूर्वं । तत्र समीक्षणं
न विद्यते ।

Khandā 5

1 . . स्वयमासीनः . . अभिमन्त्रयते । . .

2 . . यत्र यथाशक्तस्य प्रयोजनं नीच्यते तत्र शा-
स्त्रान्तरे क्रमान्तरदर्शनात्क्रमनियमार्थमित्यवगन्तव्यम् । . .
आचार्यसंवोधनार्थत्वादाचार्यो वाचयेत् । एकश्रुत्यं स्यादस्य
संवोधनार्थत्वात् ।

3 कुमारमाचार्यः पृच्छति ।

5 . . यथोत्तरत्र (su 6) नामनी गृह्णातीति वचनं इ-
योरपि नान्नोराख्यानं यथा देवदत्तः कार्तिकेोस्मीति ।

6 . . नामनी गृह्णाति व्यावहारिकं नाक्षत्रं च । वक्ष्य-
ति हि नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यादिति (II, 4, 13) । यथानेन
देवदत्तेन कार्तिकेनोद्ब्रुवमाशीयेति ।

7 . . उभौ कुमाराचार्यौ मार्जयेते । उभयोर्मन्त्रः । . .

8 . . . दक्षिणं कुमारस्य बाहुमभ्यात्मन्वात्मन आभि-
मुख्येनानयित्वा [sic] दक्षिणतः समासीन उपनयते समीपं
नयति नीत्वा संस्पर्शयतीत्यर्थः । अथवा स्वं दक्षिणं बाहु-
मभ्यात्मन्वाभिमुख्येन कुमारमुपनयते समीपं नयति । अत्रा-
साविति संबुद्ध्या व्यावहारिकस्यैव ग्रहणम् । एवमुत्तरत्रा-
पि । . . सावित्र्येतिशब्दो मन्त्रपठितस्य ग्रहणार्थो न यथो-
त्तरत्र पाठः (I, 6, 11) । . . .

10 . . अपोशान इत्याचमनाद्युपलक्षणार्थम् । अघ्नी-
त्यर्थे वाभिव्याप्तावघ्नोति[:] । समिध आधेहीति सायं प्रात-
रभ्याधानाभिप्रायम् । कर्म कुर्विति गुरुश्रुत्वाभिप्रायम् ।

11 .. उपर्युपरि दक्षिणस्यांसस्योपरि सामीप्येन पृष्ठतः प्रवेश्यान्ववमृश्य क्रमेणावाचीनमभिमृश्य हृदयदेशमभिमृ-
शति । .. उपर्यादिषु चिष्विति द्वितीया (Karkh on Pan
II, 3, 2, Kielhorn, M Bl I, p 441) । सामीप्यादुपरिशब्दस्य
द्विर्वचनम् (Pan VIII, 1, 7) ।

Khanda 6

3 अप्रावित्युभयोः कर्णयोरनुपजति ।

6 अत्रास्मिन्काले परिदानानन्तरम् । ... प्रायश्चित्तार्थे
पुनरुपनयनमित्यर्थः । कस्मात् । चरितव्रतत्वात् । अचेति
वचनं अहेपर्यवेतेस्मिन्नेव काले सावित्रीवाचनार्थम् ।

7 .. सावित्रीं वाचयति । कुतः । व्रतचरणार्थम् ।
वक्ष्यति हि व्रतचर्याम् । अहव्रतं चरतीत्यादि (I, 8, 1) ॥

8 पुष्करेन्तरिक्षे सीदतीति पुष्करसादिर्ऋषिस्तस्यापत्यं
पौष्करसादिराकाशगमनः । अवकाशे निश्छाये सीदतीति
वा । पद्मस्य वा समीपे पुष्करिणीतीरे सीदतीति पुष्कर-
सदृषिस्तस्यापत्यं पौष्करसादिः । बाह्यादित्वादिञ् (Pan IV,
1, 96) । अनुशक्तिकादित्वादुभयपदवृद्धिः (Pan VII, 3, 20) ।
पुष्करसादिरित्यपपाठः । वक्ष्यति धर्मेषु तथा° (Dh I, 19,
7) । .. .

9 .. आचार्यः प्राहमुख उपविशति । ..

10 .. आचार्यायोपसंगृह्य । तादर्थ्यं चतुर्थी । यथागा-
स्त्रमुपसंगृह्येत्यर्थः । .. अधीहि भोः .. सावित्री भो अनु-
ब्रूहीत्युभयमेकश्रुत्या । तथाधीहीत्यध्यापय वेदमित्यर्थः । भो

वत्सलानुकम्पक । सावित्री भो अनुव्रूहीति सावित्रीमन्-
न्तरमेव व्रूहीत्यर्थः । . . .

11 एनमिति कुमाराभिमन्त्रणार्थं लिङ्गाद्ब्रह्म-
णस्पतेर्मा भूदिति । अत्र ब्रह्मणो वेदस्य पाचत्वात्पालयितृ-
त्वाद्वा कुमार एव ब्रह्मणस्पतिरभिमतः । . . अस्मा इति
सावित्री कुमाराय प्रदीयत इति ख्यापनार्थम् । अतस्तेनापि
सा वाच्या न श्रवणमात्रमत एवोक्तं सावित्री वाचयतीति
(I, 6 6) । अये पच्छ इति वचनमेवं संततमुक्त्वा तदगत्तौ
यथागच्छि वाचयेदिति । वङ्गचानामप्युक्तं यथा० (Asi I
21 6)

Khanda 7

1 अथेति कुमारकर्मान्तराधिकारार्थः । तेन समिदा-
धानादि प्रधानाङ्गमेव न सावित्रीवाचनाङ्गम् । तस्मादनु-
पेतस्य परिदानानन्तरमेव कार्यम् । अभ्याधापयत्यगौ
कुमारेण । कुमारे मन्त्रं व्रूते लिङ्गादाचार्यस्त वाचयति
प्रयोजकत्वात् । एतदर्थोऽथशब्द इत्येके ।

4 . एतयोरप्याहार्यं बृहत इत्याद्या अनुपज्या अविक्वृ-
तास्त्वमपे समिधा समिध्यस इति । .

5 . अथशब्दः पूर्वैरतुल्यत्वाख्यापनार्थः । तेन सर्वद-
र्विहोमाणामिदमङ्गं नोपनयनस्यैव ।

6 . यथा । अदितेन्वमंस्याः । देव सवितः प्रासावी-
रिति । तत्र मन्वानित्येव सिद्धेन्तग्रहणं देव सवितः प्रसुवेति
यावदुक्तमेव समयो नादिग्रहणमिति ख्यापनार्थम् । .

7 .. अथेत्यनन्तरेण तुल्यत्वाय तेनोपनयनाङ्गं न सर्व-
दर्विहीमार्थम् । ..

8 श्रीपनायनिकीर्षिः प्रकृतहानेरथाद्भूतपतिः । केचि-
त्पार्थिवमग्निं मन्यन्ते । ... व्रतं चरिष्यामीति लिङ्गादेतद्भू-
तोपायनं ब्रह्मचर्यव्रतं चैतत्समावर्तने विसर्गदर्शनात् । त-
स्मान्नदचैव परिमाणं बुद्ध्या संकल्पनीयम् । ..

9 अत्र गुरव आचार्याय वरं ददाति कुमारः । गुरुरग्रहणं
ब्रह्मनिवृत्त्यर्थम् । पितुः स्याद्वरदानम् । उक्तो वरः । ..

10 .. उत्थाप्य कुमारम् । कुमारी मन्त्रस्य वक्ता लि-
ङ्गादाचार्यो वाचयिता हेतुत्वात् । .. आदित्यमुपतिष्ठत
आचार्य एव समानकर्तृकत्वात्परिदानोत्थापनाभ्याम् । केचि-
त्प्रत्यङ्गाशीष्टान्मन्त्रस्य [sic] कुमारमेवोपस्थातारं मन्यन्त उप-
तिष्ठते च हेतुः कर्तारि कर्तव्यपदेशः । यथा पञ्चभिर्हलैः कृपती-
ति । तेषामाचार्यो वाचयिता कुमार उपस्थाता । आचार्य-
कर्तृत्वेपि यां काञ्चिद्द्विगाशिपमाशास्ते यजमानस्य यथे-
त्याशीर्वचनमुपपद्यत एव । ..

11 .. कुमाराय दशदं प्रदायामत्रं मृन्मयं भाजनं तूष्णीं
प्रयच्छति ।

12 इहाथशब्दः पुनरुपनयने भिक्षाचर्याभावात् ।
तदर्थत्वाच्च दशदामत्रदानं निवर्तते । ..

13 .. एवकारकरणमन्यप्रसङ्गास्तित्वाख्यापनार्थम् । तेन
मातृभावे मातृस्थानीयामप्रत्याख्यायिनीं भिक्षेत । नास्ति
प्रायश्चित्तम् । बह्वृचानामविशेषेणीक्तमप्रत्या (A. 1, 25 6
7) । ..

15 . . भैक्ष्यमि[भैक्षमि]दं भो इत्यस्य प्रतीकग्रहणमित्येके । यावदुक्तमित्यपरे वचनसामर्थ्यादिह । तदाचार्यः प्रतिगृह्णाति दृष्टार्थत्वात् । वौधायनीयेषुक्तम् (Baudh II, 8)।

16 प्रतिगृह्णातीति ।

17. . . अस्य कुमारस्य प्रथममाच्छाद्यत इति प्रथमवास्यं पूर्वं निहितं वास इत्यर्थः (I, 4, 2) । तदाचार्य आदायात्मसात्करोतीत्यर्थः । केचित्प्रथमं वासो निहितं वासस्तत्र भवं तेनोपहितं प्रथमवास्यं भिक्षामाव[मत्र]वर्णकस्यानुकर्षणात् । भवे छन्दसीति (Pan. IV, 3, 110) । तदाचार्य आदाय शिष्यायैव वासः प्रयच्छतीत्यत एव गम्यते । तेनोपनिधाय भिक्षा चरित्वेति । अन्ये प्रथमं वास्यते निधीयते इति प्रथमवास्यं मातुर्लब्धं भैक्षं द्रव्यं तदादत्ते । अथ (भैक्ष्यस्य) भैक्ष्यांश्च। कुमाराय प्रयच्छति । स पित्रे तद्ददातीति । किमचार्यवक्ष्यम् । पूर्वनिहितं वास इति । दृष्टं हि वौधायनीये अहे पर्यवेतेनेन मन्त्रेण तस्यादानम् (Baudh II, 8) ।

18 उपस्थित आगत ज्ञानीतेने व्याख्यानपरिवेषणार्थम् । . . . नाभावदानधर्मोऽस्यापूर्विकत्वात् (I, 3, 1, c) । उपस्थितवचनं किमर्थम् । शोदनम्यापृषानां सकूनामित्युच्यमानेषु संस्कारः प्राप्नोति । वहिः संस्कृतम्यानयनार्थमिदम् । एवमप्युपस्थितानामोदनापृषमकूनां समवदायेत्येतावता सिध्यति । किमन्वयहरेण । एवं तर्हि । सप्यन्नार्थमन्वयहरेण । तेन ज्ञायते भोजनायमप्येतदुपस्थितं न होमायमेवेति । शननेन ज्ञायते भोजनं हुतशेषस्य नान्यस्येति ।

19 नादिष्टानादिष्टा देवता यस्मिन्नन्नहोमे सोनादिष्ट-
देवतस्तस्मिन्सर्वस्मिन्नेता आहुतीर्जुहुयात् । कः पुनः सः ।
यत्र ब्राह्मणानन्नेनेति चोद्यते तत्रानेनातिदेशादिहापि ब्राह्म-
णभोजनस्य भावः । . . . यत्राचारोप्यस्ति तत्रायं विधिः
स्यादित्येतदर्थं सर्वग्रहणमित्युक्तम् । आचारभावादभावः
स्यात् ।

20 यत्रान्नहोम आदिष्टा देवता तत्र । . . सर्वचेति
चानुवर्तते । तेनाचाराद्गृह्यमाणेषु विष्णुरुद्रस्कन्ददिवाकरादिषु
यज्ञेष्वप्येवं स्यात् ।

21. एतेषामेवौदनादीनाम् । . . एतेषामिति वचनं व्य-
ञ्जननिवृत्त्यर्थम् । एवकारकरणं त्रिवृतोन्वय महाराजदर्यादी
मा भूदिति । वलिं करोतीति वचनात्प्रथममवोक्ष्य न्युय
वलिं ततः परिपिञ्चति ।

Khanda 8

1 . . त्रिष्प्रकारस्यान्नस्य प्रकृतत्वाद्नेनेत्येव सिद्धे त्रि-
वृतेति वचनमन्यत्र त्रिवृद्ग्रहण एषां संप्रत्ययार्थम् । यथा
तथैव त्रिवृतान्नेनेति । इहापि देवतोपस्थानं कर्तव्यमित्ये-
केषाम् । . .

2 गुडादिरिष्टुविकारः द्यारस्ततोन्वदद्यारम् ।
मृन्मयेन पिबतीति मृन्मयपायी . . । पानं भोजनोपलक्ष-
णार्थं गरावादावभुञ्जान इत्यर्थः । उच्छिष्टं भुक्तशेषस्तदस्या-
स्तीत्युच्छिष्टी । न भवति गूढ उच्छिष्टी । अदाता गूढायो-
च्छिष्टमित्यर्थः । उभौ कालौ सायं प्रातः । भिद्यया

याचनेन चरित्यं भिक्षाचरणद्रव्यमित्यर्थः । उदकुम्भमिति ।
इतिशब्दः प्रकारार्थः । अन्यदप्युपकारकमाहंरत्नाचार्याय ।
काष्ठकलापः काष्ठसमूहस्तमाहरन् । उभौ कालौ सायं प्रातः
सायमेव वा समिधो वक्ष्यमाणा अभ्यादधाति । सायं सा-
यमिति वीप्सावचनमादिविकल्पार्थम् । आदित आभ्या
समावर्तनादेक एव पक्षो भवति ।

३ परिमृज्य सोदकेन पाणिना संमृज्य

४ अष्टौ समिधोभ्यादधाति ।

५ तथैव यथा ह तदिति (su ३)

६ एवं समिध आधायैतमग्निम् उपतिष्ठते ।

७ तथैव तेनैव प्रकारेणोपस्थितेन ओदनस्येत्येव-
मादिना (I, 7, 18) । तत्र परिवेषणवचनादेव सिद्धे होमे
तथेति वचनमाधारातिदेशार्थं तेनोपनयनाग्नावेवान्नहोमः ।
व्यक्तं च वौधायनीये अहं धारणमुक्तम् (Baudh. II, 8) ।
केचिद्भूतोपायनचिसर्गेषु व्रतस्य नामोपदिशन्ति । यथा सा-
वित्र्या व्रतं चरिष्यामीति व्रतमचारिपमिति च । तद्भूतस्य
ज्ञानं भवतीति । तन्न वचनाभावात् ।

५ एतदिति प्रकृतं सावित्रं व्रतमक्षारलक्षणभोजनादि-
प्रति निर्दिश्यते । एतद्भूतं यस्य सोयमेतद्भूतः । एतद्भूत एवात
ऊर्ध्वमपि स्यात् । एवकारकरणं वक्ष्यमाणान्यपि व्रतानि
अहे स्युरित्येतदर्थम् ।

९ द्वौ ब्रह्मचारिणाचार्यकुलवासी नैष्ठिकश्च । त-
योर्यो विद्यार्थमेवाचार्यकुले वसति स आचार्यकुलवासी
यस्त्वाथमार्यूर्ध्वमपि विद्याक्रियायां [या] ब्रह्मचर्यं चरति स

नैष्ठिकः । तयोराचार्यकुलवास्यश्नाति क्षारं०० । अपरा व्याख्या । एतद्भूतं ०कुलवासी । एतद्भूत एवात ऊर्ध्वमपि सन्नाचार्यस्य गृहवासी । प्राक् अहादुपनयनस्या समाप्तत्वात्पितुरेव कुले वासस्तत ऊर्ध्वमाचार्यकुलवास एव न पितुर्गृहे । किं सर्वाणि साविद्यव्रतानि भवन्ति । नेत्याह । अश्नाति क्षारं०० । अथवैक एवार्थयोगः । एतद्भूतं०० धान्यमिति । एतद्भूत एवं भूत्वाचार्यकुले वसन्क्षारादीन्यश्नातीत्यर्थः । एतयोर्ब्याख्यानयोर्धर्मेषु क्षारलवणप्रतिषेधः किमर्थः । नानु० (Dh I, 2, 22; 23) । अनग्ने फलमूलाग्ने न दोष इत्येतदर्थः । प्रथमे व्याख्याने कथमाचार्यकुलवासः सिध्यति । उपेतं (Dh I, 2, 11) ।

11 * * शिखामेव धारयेदितरान्केशान्वापयेदित्यर्थः ।

12 * * वस्त आच्छादयति । काषायग्रहणं प्रदर्शनमात्रं मास्त्रिष्टं हारिद्रमिति यथावर्णं भवति । एवं पूर्वत्र धर्मेषु (Dh I, 3, 1, 2) ।

14 * * एकस्य द्वयोस्त्रयाणां चतुर्णां वाध्ययने विकल्पेनेति विकल्पा इति केचित् । अपरे प्रतिवेदं द्वादशेति तत्र त्रयाणामध्ययने षट्त्रिंशत् [sic] भवति धर्मेषूक्तत्वात् (Dh I, 2, 13) । यावद्ग्रहणं तु सर्वत्र विशेषः । तस्मिन्नपि षष्ठे द्वादशस्योर्ध्वं यावद्ग्रहणं वा द्वादशवारार्धमिति धर्मवचनात् (Dh I, 2, 10) । अन्ये आहुः विनिवेशविकल्पा एते तुल्यविकल्पत्वे कृष्णकेशीप्रीनादधीतेति श्रुत्या विरोधात् ।

15 * * किमर्थमेतत् । इहानुक्तान्यपि व्रतानि धर्मेभ्य

आगम्य तैरपि व्रतवान्स्यादित्येतदर्थम् । अनुदितमेव सिद्धमेव । ०००००

16 चत्वारि काण्डानि प्राजापत्यं सौम्यमाग्नेयं वैश्वदेवमिति । पञ्चमं स्वायंभुवमेके । तेषामनुक्रमणं काण्डानुक्रमणे द्रष्टव्यम् । तेषां काण्डानामुपाकरणं काण्डोपाकरणं तस्मिन्काण्डोपाकरणे काण्डव्रतारम्भ इत्यर्थः । काण्डानां विसर्गः काण्डव्रतविसर्गः । तस्मिंश्च व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा सदसस्पतिं जुहोति काण्डर्षिं जुहोति । ०००० केचित्सदसस्पतिमिति काण्डर्षिद्वितीय इति वर्णयन्ति । तेषामादौ काण्डर्षिं हुत्वा सदसस्पतेरिहैव होमः । अत्र द्वितीयवचन [नं] प्रसिद्धस्य काण्डर्षेः प्राथम्यार्थम् । ०००००

Khanda 9

1. ०० स्नानादिमला[माला]न्तं स्नानं गुरुकुलात्समावर्तनमित्यर्थः । तदधीत्य वेदं वेदौ वेदान्वा कर्तव्यं प्रतिवेदमिति जातिनिर्देशः ।

3. ००० वागन्तः स्नानस्य विकल्पार्थः स्नायान्न वा स्नायादिति । तेन यस्य कर्मस्वधिकारो नास्ति तस्य नैष्ठिकव्रतचर्यमेव स्यात् । अनुक्रमणादेव सिद्ध एतेष्विति वचनं रोहिण्यादिष्वसंभवे तादृशेष्वप्यन्येषु पुण्येषु स्नायादिति । ०००

4 यस्य भूतलस्य समीप आपो भवन्ति तद्रत्वा सामर्थ्यात्तवेति गम्यते । अथ यस्य देगस्य समीप आपः सामर्थ्यात्तदेगं गत्वा । ००० यथाग्निमुपसमाधायेत्युच्यते तत्रोदननादिना

संस्कृते देशेयिमाहृत्य स्थापयित्वागौ होमः । यत्र नीच्यते
तत्र स्वस्थानेवस्थिते परिस्तरणादिना कार्यम् ।

5. . . जुहोत्याज्यहोमार्थम् ।

8 . . . अष्टाचत्वारिंशत्परिमाणे उपनयन उपेतस्य
ब्रह्मचर्यव्रतस्यायं विसर्गः ।

9. . . व्रतं विसृज्येति वचनमुक्तानां बक्ष्यमाणानां च
पदार्थानामाम्नातैव कर्ता नाध्यापयित्वाति ख्यापनार्थम् ।
अन्यथाचार्यो होमं कुर्यादित्याशङ्का स्यात् । काण्डोपाकरण-
विसर्गादिष्व्वाचार्यकर्तृकत्वं तस्य दृष्टमिति । तस्मादनुज्ञाया-
चार्यं तस्मिन्नुपद्रष्टरि स्वयमेवेदं कर्म कुर्यात् ।

10 वि मध्यमं अथायेति मन्त्रपूर्वयार्यावदु-
क्तमित्येके । अपरेणुपङ्गो वाक्यपरिस्तरमाप्तिरित्येतेन न्यायेन
वरुण पाशमसच्छ्रुथायेति च सर्वमन्त्रानुषङ्ग इति । यथा ।
उदुत्तमं व० पा० ०य ॥ अवाधमं व० पा० ०य ॥ वि मध्यमं
व० पा० ०थायेति । अप्सु प्रवेश्यं प्रक्षिप्योत्तरीयमर्चिने
दद्यात् । . .

11. तं द्युरं वप्रे नापिताय प्रदायोन्दनीयाश्छेदनाहः
शीतोष्णो अपोभिमृशति ।

15 . . . उन्दनादिवपनान्तं वपुः कर्म । मन्त्रास्त्वाचार्य-
स्येत्येके । तच्च वचनसामर्थ्यात्सान्नाय्यदीहनादिष्विव वपुर्म-
न्त्राध्ययनं भविष्यति ।

17. वापयतीति [sic] सर्वत्र ज्ञेयः । . . .

18 . . . संयम्य निधायान्तर्भूतानि कृत्वा . . . निखनति ।
अवटं स्वात्वायेण निधाय पुरीषेण प्रच्छादयतीत्यर्थः । अमु-

येति स्नातुः पश्चा नाम्नो ग्रहणम् । अमुष्यायमामुष्यायण
इति । तथैव गोत्रनाम । यथा । इदमहं देवदत्तस्य कौडि-
[कौरिड]न्यस्य पाप्मानमवगूहामीति । ००

Khanda 10

1 स्नात्यनेनेति स्नानीयं तच्चूर्णकल्कादि । स्नायनीयमित्यपपाठः । अथवा स्नायः स्नानं स्नातीत्यनेनान्तरम् । स्नायं करोतीति श्युदचेत्युत्पन्ने (P_{in} III, 1, 147) तदन्तात्कृत्ये स्नायनीयमित्यपि स्यात् । ००

2 ०० सर्वान्ते स्नानं वचनादेकस्य कर्मणो बहुमन्त्रत्वम् । केचित्प्रतिमन्त्रं स्नानमिच्छन्ति । तत्र नास्ति प्रमाणम् । ०००

3 ० सर्वतः परिश्रित्योपरिष्टाच्च निग्दिष्टं प्रच्छादयित्वा [sic] । ० तत्रोपसमाधानादि सर्वं क्रियते । ०० स्नातानां वस्त्रचारिणां वै तेजसा हतो नैष तपति । कः । य एष इमं लोकं तपत्यादित्यः । तस्मात्त्रातकस्य मुखं रेफायतीव दीयतीव [sic] । अस्य तेजस आदित्येन हरं [हरणं] मा भूदिति । ००

4 ०० सर्वसुरभि सर्वसुगन्धि द्रव्यम् । ० तदङ्गिरभ्युक्ष्य तेन पाणी प्रलिप्य । ० अनुलोममात्मानं लिम्पते । अथवाभ्युक्ष्य नमस्कृत्य पाणी प्रलिप्यानुलिम्पते । ००

5 ००० अप उपस्पृश्याचन्येत्यर्थः ००० अपरेणापिसिति वचनादनुलेपनवस्त्रपरिधाने स्नानप्रदेश एव गम्यते ।

6 ०० चान्दनश्चासौ मणिश्च चान्दनमणिस्तं वादरं वैतमेव मणिम् । ० तस्य मणेरुपरिष्टान्तोष्ठप्रदेशे सुवर्णेन च्छा-

दितं सुषिरं सूत्रेण प्रीतश्च भवतीत्यर्थः । तदुभयं कुण्डलयु-
गलं मणिं च । ० ० अमुपरि तस्य । ० तदुभयमभिजुहोति ।
अथवोभयमुपरि धारयंस्तदभि तस्योपरिष्ठादमौ जुहोति ।
मणिकुण्डलसंस्कारत्वात्परिषेकाभावः । पूर्वसंस्कृतमाज्यमव-
गेयं तेन जुहोति ।

Khanda 11

1 ० अनुपरिष्ठात्वाज्यं प्रक्षाल्येत्यर्थः । अस्वाहाकारव-
चनं मन्त्रे मन्त्रे पाठान्ते । ० ० प्रतिहरत आवभाति । ० प्रति-
कुण्डलं मन्त्रावृत्तिः ।

2 ० संगृह्णीतेपिधानेनापिदधाति । ० ०

3 ० प्रतिमुञ्चते वभाति ।

4 ० प्रतिमुञ्चते गिरसि । प्रसिद्धस्तस्यां मालाशब्दो
(ये)न केनचिदुपायेन प्रयोक्तव्यः प्रयोगे तेनैव सगित्यभि-
धापयितव्यमिति ।

० ० ० सव्यं पूर्वमाचारादपरिमितकृत्वश्च । सव्यं हि
पूर्वं मनुष्या आज्ञतेपरिमितं हि मनुष्या आज्ञत इत्यनुया-
दाच्च । तत्र सव्येपि वा(म)मिति (द्वयं) युगपदशक्यत्वात्प्रति-
चक्षुर्मन्त्रावृत्तिः । पुनः पुनरप्यावृत्तौ चक्षुःसंस्कारकत्वाच्चै-
कास्मिन्निति न्यायेन सकृदेव मन्त्रो द्वाभ्यां हस्ताभ्यां द्वयो-
रक्षणेयुगपदाञ्जनस्य शक्यत्वान्न मन्त्रावृत्तिरित्येके ।

8 ० ० प्रतिहरते प्रतिभ्रमयति । सकृदेव मन्त्रः ।

9 ० अथ्यवरोहत्युपमुञ्चत इत्यर्थः । युगपदशक्यत्वान्न-
न्त्रावृत्तिः । शक्ये सकृदेव ।

11 * प्रायश्चित्तमेतत् । आ मधुपर्कसमाप्तेः सति निमित्ते । यावज्जीवमित्यपरे स्नातकस्य नित्यत्वाद्देशुद्राधारणस्य । **

Khanda 12

2 ** यामं प्रविशति ।

3 ** तत्र तैत्तिरीयाणां मयोसीत्येतत्तृतीयं नाम षट्ठितं नास्ति वाजसनेयिनां चतुर्थमेतत्षट्ठितम् । येषां तृतीयमस्यास्नानं यथा तेषां षाठस्तथा याह्याणि । केचिदश्वोसि ह्योस्यत्योसि नरोसीत्येवं ययुर्नामासीत्येतदन्तानि यथा तैत्तिरीयाणां षाठस्तथा गृह्णन्ति ।

5 ** अपचितिं पूजाम् ।

6 ** आरोहणानन्तरमेव । केचिद्गच्छतीत्युक्त्वा वचनाद्गच्छन्नेवोपतिष्ठत इत्याहुः ।

7 अवरुद्ध्यैतत्कार्यमित्येकेनवरुह्येत्यपरे ।

8 अथापचितेः कर्ता प्राह । **

10 * वा मधुपर्कम् । बहुवचनमनियतकर्तृकत्वाय । तेन परिकर्मिभिरासादयितव्यानि मधुपर्कद्रव्याणि ।

12 ** धर्मेषु तु दधि° (Dl. II, 8, 8 9) इत्युक्तं तदनेन विकल्प[ल्प]ते ।

13 ** आनयति ततो घृतं पारिणेष्यादिति चिवृत् । षाड्के दध्यादीनां नास्ति क्रमो घृतमन्ततोभिधारणरूपत्वात् ।

14 ** अनूचीनानि बक्ष्यमाणान्योर्पूर्विकाणि । प्रदाता स्नातकेनादापयति । *** एतानि क्रमेण सादयित्वा

पश्चादादापयति । यदि मधुपर्कस्यैव हृसीयस्यानीय वर्षी-
यसा प्रच्छादनमिष्टं तत एवं कर्तव्यम् । हृसीयसि कांस्ये द-
ध्यानीय मध्यानयति वर्षीयसापिधाय । अनूचीनानीति
गुरुनिर्देशस्य प्रयोजनं पाद्यार्घ्याचमनीयानामपि हृसीय-
स्यानीय वर्षीयसापिधानार्थम् । तेषां तु कांस्यनियमो
नास्ति । . . .

15 अन्वद्वनुगच्छन्नादातुरभिप्रायानुकूलो भूत्वेत्यर्थः । अ-
नुसंप्रजिना सह कूर्चादिना द्रव्येण तदग्रतः कृत्वानुगन्ता ।
अनुसंवृजिनेति प्रमादपाठः । संप्रदातानुपकिंचयान विद्यत
उपघातिका वाग्यस्य सेयमनुपकिंचा वाक् । पृषोदरादि-
कोधिकारो द्रव्यः (Pan VI, 3, 109) । वाचीत्तरेणानुपहत-
योच्चैर्भूतयेत्यर्थः । वाचिकैकं प्राह कूर्चादिकं द्रव्यम् । केचिद-
नुसंप्रजिनेति पाठान्तरं कृत्वा वाग्विशेषणमिच्छन्ति । यथा
मृष्टा वाक्संस्कृता वाक्तया चेति । अग्रे यथापाठमेवमर्थ-
मिच्छन्ति । एकैकमिति यौगपद्यप्रतिषेधार्थमिति केचित् ।
पृथग्वचनादुत्तरञ्च कूर्चादीनां प्रत्येकं वचनाच्च सिध्यति ।
यथेदं प्रयोजनद्रव्यस्यैकत्वं नियतं शब्दस्याभ्यावृत्तिर्वा स्या-
दिति । तेन त्रिस्त्रिरथैकैकं प्राह । अथवैकैकमिति वचन-
मेकैकमसकृत्प्रवचनं द्विरिति । तेनाचमनीयस्य नास्ति द्वि-
तीयं प्रवचनम् ।

17. . . . उदङ्मुख इह कूर्चः स्याद्बहुचानामुक्तत्वात्
(Asv I 24, 8) ।

19. . . इतरयोः । राजन्यवैश्ययोः ।

Khanda 13

1 .. प्रक्षालयितुर्हस्तावित्येव सिद्धे योस्य पादावित्ये-
वमादिवचनं प्रक्षालयितुरनियमार्थम् । तेन ब्राह्मणस्य ब्रा-
ह्मणो वा प्रक्षालयेत् । तदुक्तं बह्वृचानाम् (Asv I, 24, 11, 12)।

2 .. अर्घ्येणोदकेन गन्धमाल्यवस्तालंकारयुक्तेन सहा-
गत्यार्घ्यमिति प्राह । केचिदर्घ इति प्राहेति पाठं मन्यन्ते
पूर्वचार्य्यमाचमनीयमित्युक्तत्वात् (I, 12, 14) । तन्न । अर्हत्य-
नेनेति पूजार्थस्य द्रव्यसमूहस्यार्घ्यशब्देनाभिवदितत्वा[sic]द-
शक्यस्तदेकदेश उदके पूर्वचार्य्यार्थत्वादर्थ्यशब्दप्रयोगस्योप-
पन्नत्वाच्च ।

3 तदर्घ्यादिद्रव्यम् । ..

4 .. शिष्टमुदकं प्रदाचे प्रदाय तदुदकं तेन निनीयमा-
नम् .. अभिमन्त्रयते ।

6 .. तदित्येकदेशसमुदायशब्दः (su 3) । उत्तरचाप्या-
चमनवचनादर्धमेव गृहीत्वावशिष्टं प्रदाचे प्रदायाचामति ।

8 .. उभाभ्यामाकाशाञ्जलिना प्रतिगृह्य । .. संयुज्या-
लोद्भ्र । ..

9 .. अभावे विकल्प एषः । रातेरभावे सर्वप्राणनं ब-
ह्वृचानामप्युक्तम् (Asv I, 24, 26, 27) । .. अप आचामति ।
तेनाचमनीयस्यावशिष्टा अप आचामति ।

10 अथास्मै गामुष्टाणं वेहतं वानीय गौरिति प्राह ।
तद्यथादौ मनुष्यराजस्वागतेष्वन्यस्मिन्वाहृत्युष्टाणं वा वेहतं
वा श्दन्त एवमेवास्मा एतत्शदन्ते । यदग्निं मन्यत्यग्निर्हि

देवानां पशुत्यातिथ्यायामग्निमन्थनवाक्यशेषे नित्यानुवा-
दवचनाभावात् । अस्माकं गोमात्रमेव सा च स्येव मन्त्र-
लिङ्गात् । स्त्रीलिङ्गनिर्देशाच्चेत्येके ।

11. तस्याः । गोः कर्मसंज्ञपनक्रियायां सौर्धः स्यादुत्सर्गं
यथेष्टचर्यार्थः ।

12. * * तस्मिन्मन्त्रे प्र णु वोचमिति यः पाठः स सा-
धुरस्योपपाठः । केचित्सर्वेण मन्त्रेण संशासनमिच्छन्ति ।
तदयुक्तं प्रणवादेरेव संशासनत्वात् । भूतिकर्मस्वेतदादीन्वेव
वाक्यानि स्युरिति धर्मेषु वचनाद्ब्रह्मचानां पूर्वस्य जपवच-
नाच्च (Dh. I, 13, 8; Āśv. I, 24, 32) ।

13. * * तत्र मन्त्रेमुष्य चेत्येतत्पूजयितुर्नाम पष्ठ्या गृ-
ह्णाति यथां मम च देवदत्तस्य चेति । अत्राह । ओमुत्सृ-
जतेत्युत्सर्गं संशास्ति कुरुतेति कारयिष्यन्नित्येतावता सिद्धे
तस्याः कर्मोत्सर्गो[र्गं इत्यनर्थकम् । नानर्थकं क्रियावदुत्सर्ग-
स्यापि सुरूपत्वख्यापनार्थत्वात् । तेन नोत्सृष्टा स्वामिना-
दातव्या । इतरस्य स्वं स्यादर्हणार्थत्वात् । तस्यापि न स्वं
तेनोत्सृष्टत्वात्कस्यचिच्च स्वत्वाद्राष्ट्रादिवदित्यपरे । अन्ये हिं-
साप्रतिषेधार्थं उत्सर्गः । स्वामिन एव स्वत्वम् । अन्ये स्त्री-
त्वख्यापनार्थं तस्याः कर्मोत्सर्गो वेति वचनमिति पुंस्त्वे-
पि गोजातिमात्रस्य विवक्षितत्वाच्छ्रुतित्वाच्च । धेनुभक्ष्ये-
त्यादेरनुवृत्तिरेव जपस्य । अथ किमर्थं कर्मोत्सर्गो[र्गं इति
पूर्वमुक्त्वा पश्चात्कर्मविपर्ययासेनोत्सर्गस्य विधिः प्रथममु-
च्यते । दृष्टाभावाद्द्विसाभविष्याया उत्सर्गकरणं चलीय(त),
इति ख्यापनार्थम् ।

15 * * अथाहैनं ब्राह्मणं भोजयतेति ।

16 * * अनूचीनं च तत्सर्वं व्रजिनं चानुसंव्रजिनम् ।
अनुसंव्रजिनमित्यपपाठः । शेषभूतं व्यञ्जनैः संगतमित्यर्थः ।
पृष्ठं सव्यञ्जनमनुसंव्रजिनमित्येके पाठान्तरं कृत्वा । अन्ये य-
थापाठमेवामुमर्थमिच्छन्ति । * * आहारयति पूजयिता
हेतुकर्तृत्वादयः संस्कारकर्ताहरति ।

18 * * अन्नपानीय एवोच्छिष्टदानं न सुरादावाचार-
विरोधान्नापि शूद्राय ज्ञातित्वाभावात् ।

Khanda 14

1 यं रात्रिं न विच्छिद्येत मदधीनः स्यादिति कामयेत
स्वयमाचम्य तस्य द्रतोच्छिष्टस्य भुक्तवत आचान्तस्य द-
क्षिणं हस्तम् * * गृह्णीयात् । तत्रासाविति संवुद्ध्या रातेर्नाम
गृह्णाति । आचम्येत्यनुवर्तमाने पूजयिता पूज्यस्य हस्तं गृ-
ह्णीयादिति । तन्मा भूत् । अतः पूज्य एव रातेर्गृह्णीयादि-
त्येतदर्थम् । हस्तग्रहणमित्यं काम्यत्वात् । * *

2 यममात्यमन्तेवासिनम् । शिष्यान्तेवासिनौ । इदं
वेदाध्ययनम् । यो गुरुकुले वसति स शिष्यो योधीत्य वेदं श्रव-
णार्थं सोन्तेवासी । यत्रोभयोर्यहणं तत्रैव भेदः शिष्यान्तेवा-
सिन इत्यादौ । यत्रान्यतरस्य ग्रहणं तत्रोभयोरपि संप्रत्ययः ।
प्रेष्यं दासादिकर्मकरं कामयेत ध्रुवो नित्योनमाय्यनपक्रम-
णीयो मे मम स्यादिति । * * राधा निगयामष्टमे मुहूर्ते
प्रदोषान्ते वा । * * जीवतः पगोः षृङ्ग उदकं गृहीत्वा छि-

द्रेण तत्रसाय्य तेनोदकेनाथवा जीवशृङ्गे प्रसाय्य मूत्रयि-
त्वाचम्य तेन मूत्रेण परिषिञ्च्यपरिक्रामेत् । .. तत्रास्ति क-
श्चिदनपायी ध्रुवो मरणादीनामस्ति ध्रुवो दीर्घायुरनपायीति
तस्मादिदमुभयमुक्तम् । अथ द्विरावसथग्रहणं किमर्थम् । पूर्वं
वेश्मार्थमुत्तरं शालार्थम् ।

.3 परिषिच्य तज्जीवशृङ्गमनिगुप्तेरक्षितेपरिगृहीते देशे
बहिर्वेश्म गोमार्गादौ निदधाति ।

.4 यस्यै यदर्धं वर्तमानाय यस्य वा षष्ठ्यर्धे चतुर्थी । ..
परिक्रोशेत्सर्वत आहूयेत् । ..

.5 .. आकृष्यन्तेनेनामात्यादय इत्याकर्षो [sic] ज्ञानार्थमा-
कर्षयहणम् । केचिदाकृष्यन्तेस्मिञ्छरा इत्याकर्षो न्यूनं फलकं
द्वयाः स्थान इत्यर्थे मन्यन्ते । अगारं प्रविश्येति वचनं बहिः-
प्रसक्तमिति ख्यापनार्थम् । तस्माद्यां दिशं ते गता बहिर्या-
मात्स्यत्वा परिक्रोशनं कर्तव्यम् । आपूर्विकीयं दर्विहोमः
समिदाधानलिङ्गात् ।

.6 .. अतो हेतौ । यस्मादप्रमत्ता रक्षतेत्येवमादिवच-
नाहाराः प्रयत्नेन रक्षितव्यास्तस्माद्वाग्निरिदमु [रित्यु]त्तरं
वक्ष्यत इति (Dh. II, 13, 7, where however the text gives
रक्ष्य) ।

.7. स्थूरा दृढाः । स्थूराः शतपद्यस्ताश्चूर्णानि कारयित्वा ।
यस्य गृहे जारो विद्यते स जारी । स एवं कृत्वा तानि चूर्णा-
नि सुप्तायै सुप्ताया भार्याया योनिमुपवपेद्योन्यां प्रक्षिपेत् ।
.. देशान्तरजिगमिपुणैतत्कर्तव्यम् । एवं कृत उपगमनासमर्था,
योनिर्भवतीत्युपदिशन्ति । पुनरागत्य वस्तमूत्रेण प्रक्षालये-

दित्यापस्तम्बेनोक्तम् (Ap 23, 4 however वभूमूत्रेण) । कर्म-
सिद्धौ वस्तमूत्रेण प्रक्षालयेदित्यौषधं किलैतस्य ।

8 .. पण्यसिद्धिम् [sic] । महार्घमाशुविक्रयश्च पण्य-
सिद्धिः । ..

Khandā 15

1 पण्यस्य होमार्हस्य सर्वस्यैकदेशमादाय . एकामा-
हुतिं जुहोत्यौपासने । अयमप्यापूर्विकः । अन्ये त्वाहुः पण्य-
स्यैकदेशं यावद्विक्रेतव्यं तावदपादाय विक्रयार्थं जिगमि-
पुरेतामाहुतिमाज्येन हुत्वा गच्छेदिति । तेषां विशेषलिङ्गा-
भावादाघारादापूर्विकोयं स्यात् ।

4 संवादो द्रव्यविषयो ज्ञानविषयो वा विवादस्तस्या-
भिजयनमभिभूय प्रतिवादिनमात्मनो जयः । ..

5 प्रत्यासन्ने जयपराजयकाले कस्यांचिन्निशाग्रामन्त-
रागार आत्मनो गृहमध्ये .. करवीरवीजमादाय तैः .. द्रव्या
जुहोति । तत्रासावित्यत्र प्रथमया वादिनो नाम गृह्णाति ।
ततो वारुण्यादिपरिपेकान्तं स्यात् ।

6 .. प्रचिश्य सभासंनिधौ समीप एनं प्रतिवादिन-
मभिवीक्षमाणो जपति । . तत्रासाविति संबुद्ध्या तस्य
नामग्रहणम् । यथाधरो मत्पद्यस्व देवदतेति ।

8 .. परिपदं सभ्यात्पुरुषानभिवीक्षते । एवं कुर्वाणः
प्रतिवादिनमभिजपत्येवेत्यर्थवादः ।

Khanda 16.

1. अथ पुरुषप्रायश्चित्तानि वक्ष्यन्ते तानि सर्वाणि ब्रह्मचारिणोपि स्युः ॥ दर्श इत्यादि । दर्शमावास्यायां समीपे प्रतिपद्यस्मिन्नहनि प्रथमं चन्द्रमसं दृष्ट्वा . . अफे हस्ताभ्यां धारयमाणः . . . उपतिष्ठते । सं त इत्यनया । साहचर्यादेषा याहा ।

2. जज्ञभ्यमानस्यास्य वशेन विवरणं कृत्वा मयि दक्ष-
क्रतू [इति] जपति । यद्यपीदमिहोक्तं दर्शपूर्णमासप्रकरणे
तत्रैव श्रवणात्पुरुषाणां स्याद्विरोधाभावादित्येके । एष एव
न्याय्यो निर्णयोसर्वार्थ एव तत्रावचनादित्यपरे । तत्रापि
याजमानमा[न आ]पस्तम्ब आह । ऋत्विजामपि भवेदित्येत-
दर्शमिह वचनमित्यन्ये । (Nothing is found in Ap. Śr. S. IV.)

3. सिगसीत्येनं पराञ्छादितेनोत्तरीयेण वाससाधिष्ठिप्र
उपरिष्ठिप्रो जपति । उत्तरीयेण चेत्येक उत्तरसिचेति प्रयोगे
दृष्ट इति । सर्वत्र नानाकर्मार्थत्वादविकाराभावात्पुनः पुनर्ज-
पतीति वचनात् ।

4. . . तस्य वाससः । . .

5. . . वयसा षष्ठिणा तन्मूत्रेण पुरीषेण वोपरिष्ठिप्रो
जपति ।

6. . . पुर ईदृश इत्यविज्ञातः । . . अभिच्छादयेदुपरि ष-
रति । . .

7. यद्येनमविज्ञातमविज्ञातेनागतं फलमुपरि पतेत् । . .

8 . . अप[व]क्रम्य परिक्रम्य . .

9. . . अवक्रम्य जपति ।

10. नमः सर्पसद इति सर्पसृप्रे देशे जपति । तमवक्रम्येति । सप्तम्या निर्देशोधिष्ठाने लङ्घने च प्रायश्चित्तार्थः समानप्रकारत्वादधिकारानुवृत्तिरवचनानां कर्मत्वेषु ।

11. . . संवर्तवातो मण्डलीभूतो वातः । . .

13. चित्रं वायनीमं [चायनीयं] पूजनीयं संनिहित-देवताकं देशं देवयजनं वा यज्ञभूमिं वनस्पतिं वा पुराणं वृक्षमभिलक्षितमभिक्रम्य . . .

14. . . धर्मेषु (Dh. II, 12, 14) वचनादेव सिद्ध इह वचनं विशिष्टविषयत्वरूप्यापनार्थम् । तेन कर्मश्रान्तस्य न स्यात् । उक्तं बहुचानामभ्यु० (Āśv. III, 7, 2) ।

15. इदं तु धर्मपूक्तेनानशनेन विकल्पते । व्याधितस्य चाभ्युदयास्तमयात्प्रायश्चित्तं न स्याद्बहुचानामित्युक्तम् (Āśv. III, 7, 1) । प्राणायामश्चोभयव धर्मपूक्तो विकल्पेन स्यात् (Dh II, 12, 15) ।

16. . . दुरिष्टं दुष्कृतं दोषं यज्ञस्य [प्रति]मुञ्चीत प्राप्नुयात् । . . तत्र दुरिष्टमिति भूतविभक्त्या निर्देशात्समाप्त एव यागे प्रतिषेधः प्रायश्चित्तं च नासमाप्त इति सिद्धान्तः । अनु[नू]वन्ध्याया अक्रियायामवभृथादारुधायं प्रतिषेधः ।

18 . . अनभिप्रेतमनिष्टं शकुनमुपलभ्य तं प्रति तद्दोषोपशमनार्थं जपति । साम गायतीति लिङ्गाद्वाक्यवर्ण एवेदं प्रायश्चित्तमित्येके । स्तुत्यर्थं न सर्वथेत्यन्ये ।

19. . . एकसृकं वाश्रयमानं प्रति जपति । शृगालो मृगशय्यं कुर्वाण एकसृक इत्युच्यते ।

. 20 अथानन्तरमेकसृकाय । संप्रदानरूपत्वाच्चतुर्थी ता-
दर्था वा । उभयतोऽधस्तादुपरिष्ठाच्च . .

21 अनन्तरमप उपस्यृशेत्तमेकसृकमुपतिष्ठते विभूरसी-
त्येतेनानुवाकेन रौद्रमनीकं सर्ववानुपज्य । पूर्वापरसंबन्धांशो-
वधशब्दै । तेनोऽस्मुकाभावे सर्वे लुप्यते ।

Khanda 17

1 . सलावृकी वाश्यमानां प्रति जपति । आरण्यः
श्वा सलावृकस्तस्य स्त्री सलावृकी । जातिमात्रं विवक्षितं
न स्त्रीत्वमित्येके ।

2 . . शकुनिर्धाह्वः । तस्य शकुनिमित्त एव शब्दे
जपो न काकशब्दे । अभिप्रेते तु स्वरे भवत्येव जपः । अन-
भिप्रेते पूर्वश्चायं च । (सा) केचित्सर्वेष्वेवानभिप्रेतमित्यनु-
वर्तयन्ति । तेषामभिप्रेते न स्यात् । शकुनौ पूर्वं नैतद्वाच्यते ।

3 . . पिङ्गलेन[लं] वाश्यमानं प्रति जपति । उलूकः
पिङ्गलेत्युच्यते । . .

4 . . स्वाहाकारत्रयस्य दर्शनात्तिष्ठ एता आज्याहुतय
इत्येके । मन्त्रचतुष्टयाच्चतस्रो न्याय्याः । वहृचानां हि पुनर्मा-
मित्येकेषां कल्पज्ञानां पृथङ्मन्त्रो द्वष्टः (Aṣṭ, III, 6, 8) । त-
स्मादस्यान्ते परिभाषायाः स्वाहाकारः कर्तव्यः । यथा या
तिरश्चीत्यत्रायमापूर्विको दर्विहीमः (I, 2, 18) ।

5 . . कृत्वा [कुम्भां] परुष(1)ः कपोतो गर्हितः पतंग
आरण्यः पारापतः । उपाविष्टदध्यासितवान् । आगारप्रवे-
गोपलक्षणस्याप्यमि[शार्थमि]दम् । एतद्यु[द]क्तं वहृचानां

कपो° (Asv. III, 7, 7) । मधुकरीभिः क्रियमाणमध्वागार
उपाविक्षदुपविष्टवान् [sic] । गौर्वत्सादन्यां गामधैषीत्पिब-
ति । स्थूणा व्यरौक्षीर्गृहोपरि रूढवती [sic] । वल्मीक उदै-
क्षीर्गृह उन्धितः ।

6 ° एतेषां सर्वेषामिदं प्रायश्चित्तम् । अथ गवि गवा
धीतायामस्मिन्कृते देशेपि सर्वमुच्यते ।

Khand 18

2 अपराह्ले गृहं प्रत्यागच्छन्तीर्गाः प्रतीक्षते ।

3 आगत्य सहस्थिता गाः प्रतीक्षते ।

4 ° गोष्ठं गताः प्रतीक्षते । श्रयन्तामित्येतदन्तो द्वि-
तीयो मन्त्रः । यदे[यद्ये]वमग्निहोत्रोपस्थानेस्यैकमन्त्रत्वाद्द्वि-
तीयस्यादिग्रहणं चकारेण चानर्थकम् । एवं तर्हि । तत्रा-
पि द्वावेवोचितौ मन्त्रौ गोष्ठोपस्थानाविति ख्यापनार्थम् ।
अथवा सहस्रपोषं वः पुष्पासमिति चेत्येतदन्तं सूत्रमिहैत-
दन्तो मन्त्र इत्येतदर्थं द्वितीयग्रहणम् । तथा सति मयि वो
रायः श्रयन्तामित्येतस्य लोपश्चकारकरणं चानर्थकं स्यात् ।

5 ° गवां मध्ये गोष्ठे । °

6 ° वास्याद्याज्येन स्विष्टकृत् । पयसेत्येके प्रधानश्रे-
षात्तस्य क्रियेति मन्यमानाः । न । पाकयज्ञ इत्येतदस्ति श्रे-
षात्स्विष्टकृतं यजति प्रणीताभिः संयौतीति च । यदि हि
स्यादाज्यहोमेषु स्विष्टकृन्न स्यात्प्रणयनं च । दृश्यते चोभय-
मुपनयनादौ । तस्माद्यच्च यचन नास्ति तचाज्येनैव स्विष्ट-
कृदिति सिद्धान्तः ।

Khanda 19

1 उपनयनप्रभृति ब्रह्मचार्याचार्याधीनः सन्कृतविद्य
 आचार्यकुलात्समावृत्तः स्नातक इत्यर्थः । स मातापितरौ
 शुश्रूषयन्धान्याहरणादिना विभृयात्पोषयेन्मातापित्रधीनः
 स्यादित्यर्थः । . . .

2 . . . उपयच्छेत्स्वीकुर्यात् । कीदृशीम् । सजातां स-
 वर्णां समानाभिजनां च । नपिकामासन्नार्तवाम् । नगप-
 तिरपि परिपठितो वस्त्रविशेषणार्थः । ततोर्हे ण्युक् [खुच्]
 (Pan III, 3, 111) कर्तरि च (Pan II, 2, 16) स्यात्कृतो बहुलं
 कृति । तस्माद्वस्त्रविशेषणार्हो नयिका मैथुनार्हेत्यर्थः । ब्रह्म-
 चारिणीमस्पृष्टमैथुनाम् ।

3 यत्कर्तव्यं कर्म तत्कर्तुं शीलं यस्य स यत्कारी
 सर्वाणि तेष्वेव कालेषु करणशील इत्यर्थः । स पुण्याह एव
 प्रशस्त एव दिने कुरुते । तत्र प्रागुदयादेका नाडिकोर्ध्वं चै-
 का प्रातरित्युच्यते । प्राक् प्रथमाहश्चतुर्थभागान्तादेका ना-
 डिकोर्ध्वं चैका संगवः । प्राग्द्वितीयाहस्तृतीयभागान्तादेका
 नाडिकोर्ध्वं चैका स मध्यंदिनः । प्राक्तृतीयाहश्चतुर्थभागान्-
 तादेका नाडिकोर्ध्वं चैका सोपराह्नः । प्रागस्तमयादेका
 नाडिकोर्ध्वं चैका तत्सायम् । अयं सर्वकर्मणां कालो न वि-
 वाहस्यैव यत्कारीति वचनात् ।

5 . . . पतिमित्यपपाठो ष्यत्ययो वा दक्षिणेन पतिमि-
 ति वा पठितव्यम् । पतिर्भार्येति भविष्यदृत्या निर्देशः ।

6 सम्यगन्वारब्धः समन्वारब्धः पतिर्यस्या अस्ति सा

समन्वारब्धा । अकारो मत्वर्णीयो विभक्तिवत्तर इति यथा
समन्वारब्धा भवतीत्यर्थः । आचान्ता चासौ समन्वारब्धा चा-
चान्तसमन्वारब्धा । कर्माङ्गमिदमाचमनं प्रयताया एव । ००

7 अपिरैत्विति षट् प्रधानाहुतीर्जुहोति ।

8 ० वधूमग्मानमास्थापयति । आतिष्ठेति यथावर्ण-
मिह मन्त्रः ।

9 ० ० ० द्वयोर्देशयोः स्तरणात्तदवयवत्वं तेन यत्प्रत्ययः ।
तेषु दर्भेषु पूर्वापरौ दम्पती अचतिष्ठेते । एकत्र स्त्रीर्णे जा-
यापरच पतिः ।

Khand 20

1 अपरेषु दर्भेष्ववस्थितः प्राङ्मुखः पतिः पूर्वेष्वव-
स्थिताया प्रत्यङ्मुखाया [sic] भार्याया हस्तं गृह्णीयात्प्रत्यङ्मु-
खो वा पूर्वेष्ववस्थितोपरेष्ववस्थितायाः प्राङ्मुख्याः । ००
अभीच लोमान्यपर्याप्ररोमाणमङ्गुष्ठमङ्गुलीभिः सह गृह्णी-
यात् । ० यदि कामयेत पुंसो जनयेयमित्येवमादिना सिद्धे
किमर्थे हस्तं गृह्णीयादित्युच्यते । कामाभावेपि हस्तग्रह-
णार्थम् । इतरथा हि सत्येव कामेङ्गुष्ठादीनामेव ग्रहणं स्या-
न्नासति कामे । ० ० ०

2 तां भार्यामात्मनोयेण दक्षिणेन संस्थिता प्रत्यङ्मु-
खी च यथा भवति तथाभ्यावृत्त्याभिमन्त्रयते । ० ० अभ्या-
वृत्त्येत्यपपाठः । प्रत्यङ्मुखः प्राङ्मुख्या वेत्यस्मिन्पद्य इदं
विधानम् । तामात्मनोयेण दक्षिणमंसं प्रत्यङ्मुखीमवस्था-
प्याभिमन्त्रयते । अथवोत्तरेण तां गत्वा प्रसव्यमावृत्त्य प्राङ्मु-

खो यथात्मनोयेण दक्षिणमंसं संस्थिता भवति तथा स्थित्वा प्रदक्षिणां तां प्रत्यङ्मुखीभावृत्याभिमन्त्रयते । प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुख्या इत्येतस्मिन्यक्षे तामीपदक्षिणेन ।

3 * * वर एव कर्तान्यस्याश्रवणात् । अथयहणं परिभाषार्थम् । यत्राधारवत्यवदानं तत्रैवं यत्रावदानं चोद्यते तत्रापि । यथौदुम्बरा दर्व्योपस्तीर्णाभिघारितं द्रव्यमुपस्तीर्यैतेषामेवाचानां समवदायेत्यादौ । अन्य आहुः । परकृतस्थापनार्थोयशब्द इति । स चाद्यो भ्राता भ्रातृस्थानीयो वा । तस्मिञ्छा[ञ्छ्या]लशब्दः स्यात् । शूर्पाज्ञानावपत्येतेन निमित्तेन प्रवृत्तमिति । शास्त्रान्तरे च तथा दृष्टम् (Asv I, 7, 8) । पूर्वस्मिन्यक्षे शा[श्या]ल आसन्नः संयोगेनेति नैदानादित्येतन्निर्वचनं द्रष्टव्यम् । द्विरिति च प्रदर्शनमात्रं चिः षञ्चावज्ञानां स्यादावपनं वैदिके शास्त्रान्तरे च दर्शनात् (Asv I, 7, 9) ।

4 अभिघार्यावज्ञानेव लाजान् । अवशिष्टानपीत्येके शास्त्रान्तरे च दर्शनात् (Asv I, 7, 10) । तस्या अञ्जलिं पूरयित्वा सुकस्थानीयेन वरो जुहोति । कर्तुरवचनान्न सा कर्त्री वर एव कर्ता । तस्मात्तस्या हस्तावालभ्य स्वयमेव मन्त्रमुक्त्वा जुहोति ।

5 * * स्वयमेव मन्त्रमुक्त्वा तथा सह तं प्रदक्षिणमेवमग्निं परिक्रम्य तथैव लाजानावपति जुहोत्युपविश्योपस्तरणादिना धर्मेण ।

7 * * आज्येन सौविष्टकृती द्रव्यान्तरावचनात् । केचित्तु लाजाधिकारमनुवर्त्य लाजैरिच्छन्ति लाजैरितिरान्वेति

वौधायनीये दर्शनात् । तदन्याय्यं तेषां प्रधानहोमानामाज्य-
द्रव्यकत्वादनामत्वाच्च ।

9 * * क्रामयति । दीर्घोपपाठः । प्राचीमित्येके मुख-
वादं मन्यन्ते । तेषामर्थाद्दिगपि भविष्यति ।

10 * * अथेति परियेकविसर्गादिकर्मपरिस्समाप्ता[प्या]-
नन्तर्यार्थम् ।

Khanda 21

1 * वर एव मन्त्राणां वक्तान्वेत्विति लिङ्गात् । परि-
गृह्यैव पादं क्रामयति(हे)त्वेति ग्रहणात् । संशासनेन मन्त्रव-
चनेन हेतुत्वात्स्वयमेव क्रामतीत्येके । सा च यथासंप्रियं द-
क्षिणेन प्रक्रम्य सव्येनानुप्रक्रामति न सव्येन दक्षिणमति-
क्रामति ।

2 जपति * * वर एव ।

3 अनन्तरं जपादस्या दक्षिण पादमात्मनो दक्षिणेन
पादेनावक्रम्य । यथा पुरस्तादिति मन्त्रप्राप्तये । यद्येवं
यथा पुरस्तादित्येतेनैव सिद्धत्वाद्दक्षिणेन हस्तेनेत्याद्यनर्थ-
कम् । नानर्थकम् । मन्त्रमात्रस्यातिदेश इत्याशङ्कानिवृत्त्यर्थ-
त्वात् ।

5 * यथागृहीतं प्रतिमन्त्रं प्रोक्षणम् । एकमन्त्रत्वा-
त्कर्मणामेकदृष्टाभावाच्च कर्मवहुत्वम् ।

6 अवाप्सिन्काले धौह्यादीनामोषधीनां बीजानि ज्ञा-
तयो वपन्ति जायापत्न्योः शिरसि क्षिपन्ति । अथेति वच-
नमाचारत एव सिद्धस्य कर्मणः कालविधानार्थम् । तेना-

न्येषामपि यामकुलजनपदधर्माणां पुरस्तादुपरिष्ठाच्च कर्तव्यानां संग्रहः सिद्धो भवति । बहुचानामप्युक्तमथ० (A³¹ I, 7, 2) ।

Khanda 22

1 पितुर्गृहे यत्कर्तव्यं तत्परिसमाप्येदानीं पत्युर्गृहे कर्तव्यं वक्ष्यते । तां भार्यां ततः पितुर्गृहात्प्रवाहयन्ति शकटेन रथेन वा नयन्ति ज्ञातयः प्रहारयन्ति वा पुरुषाश्चहस्तिभिर्नयन्ति वेत्यर्थः ।

2 समीप्य तत एतं विवाहाग्निमनुहरन्ति जायापत्योः पृष्ठतो हरन्तीत्यर्थः ।

3 नित्यो यावज्जीविकः । . .

4 . . विनिवेशविकल्प एषः । यद्यादौ मथितोयं समाहितो मथितव्यो यदि लौकिक आदतः श्रोत्रियागारादाहरणीयः । एतस्मादेव ज्ञायते । उपनयनादौ लौकिकहरणं श्रोत्रियागारादेवेति ।

5 . . अहन्यनुगत आ सायमाहुतेरनशनमुपवासः । रात्रावनुगत आ प्रातराहुतेरिति । आ[अनु]गमन एकरात्रमुभयचेत्यपरे ।

6 . . अथशब्दः प्राप्यैव स्वगृहमुत्तरं कर्म कार्यं न स्वगृह एव सर्वं विवाहकार्यमित्येतदर्थम् । . . यथासंप्रियं सा दक्षिणं पादमये विद्वत्यानुहत्य पूर्वं देहलिमनधिष्ठाय प्रविशत्यये । देहलिमिति च्छान्दसं ह्रस्वत्वम् ।

7 . . कृत्वा देशसंस्कारं न्युष्य विवाहाग्निमुपसमादधाति ।

8 अपरेण तमग्निम् . . आस्तृणाति वरः ।

9 * * मन्त्र उभयोः । अपरस्यां तु दिशि पत्युर्भार्योप-
विशति यद्युदङ्मुखी स्याताम् । प्राङ्मुखत्वे दक्षिणतः । एवं
पुनरुपविशतिग्रहणमनन्तरेण पक्षेण संबन्धार्थम् । *

10 * * उदितेषु नक्षत्रेष्विति सिद्ध आ नक्षत्राणामुद-
यादिति वचनमहन्त्येव प्रवेशनमुपवेशनं च भवेतामित्येत-
दर्थम् ।

11 * * बध्वा सह निर्गत्यागारात् * उपनिष्कस्य यत्र
नक्षत्रादीनि द्रष्टुं शक्यन्ते देवीरित्यर्धर्चन सकृदुक्त्वा दिश उप-
तिष्ठते । उदितेषु नक्षत्रेष्विति वचनं सर्वोपस्थानस्य का-
लार्थम् । तेन पूर्वपक्ष एव विवाहो नापरपक्ष इति चन्द्र-
मसस्तदानुपलम्भात् । केचिदा नक्षत्राणामित्यस्य भर्त्यादाव-
चननिवृत्त्यर्थं मन्यन्ते । तद्वाख्यानतः सिध्यति । सर्वाण्युप-
स्थानानि पत्या कार्याण्येकवचनोपदेशात् । भार्या च समीपे
तिष्ठतीत्येके । अन्ये पुरुषसंस्कारत्वाद्भार्यया कर्तव्यमविवक्षि-
तमेकवचनमिति ।

Khanda 23

1 * * उपतिष्ठत इत्यनुवर्तमाने पुनरुपस्थायेति (चो)
[स्थायेत्यु]पतिष्ठत इति वचनं पूर्वोपस्थानैरतुल्यत्वख्याप-
नार्थम् । तेनादर्शनकालेपि तेषामुपस्थानं तस्यां दिशि कर्त-
व्यम् । तत्राप्येकेन्योपस्थानवचनेन सिद्धे द्विरुपस्थानवच-
नमुभयस्याप्यतुल्यत्वख्यापनार्थम् । तेनारूढ्यत्पृष्टमानां सप्त-
पीणामुपस्थानं ध्रुवस्य केवलस्यैव ।

2 अत्राम्बिचेयोपस्थानदेशे । मनोज्ञेन मनोहरेण मनमः

प्रियेण पुरुषेण संभाष्य । प्रतिनिवृत्यागारं प्रविश्य । ॥ अथेति
 प्रवेगानन्तरं रात्रावेव क्रियार्षे श्वोभूतेहनि मा भूदिति । एना-
 मिति स्त्रीसंस्कार एवायं विवाहैकदेश इति स्थापनार्थम् ।

३ पत्नी तदर्थान्घ्नीहीनवहन्ति ।

४ अपयित्वा । तस्मिन्नेवापौ स्थालीपाकं अपयित्वा । ॥
 अत्र परिभाषितः स्वाहाकारः । ॥.....॥

५ तेन स्थालीपाकशेषेण ॥

६ योस्य वरस्यापचितः पूजनीय आचार्यस्थानीयो भ-
 वति । वर्तमाने निष्ठा षष्ठी च कर्त्तरि । ॥ विवाहाद्भ्रमेत-
 दानं न स्थालीपाकाद्भ्रम् । केचित्तेन घ्राह्यणमित्यादि यो-
 स्यापचितो भवतीत्येतदन्तं सूचं कुर्वन्ति । तेगामपचित एव
 भोजयितव्यस्तस्मा एव चर्षभी दातव्यः ।

७ प्रसङ्गादेतदुच्यते । ॥ अत ऊर्ध्वमिति वचनं दीर्घ-
 त्वाद्धनोन्यथा वा प्रागागतेषु पर्वणि स्थालीपाकी मा
 भूदिति । अत ऊर्ध्वं चातः प्रागपि चतुर्थीहीमादागते पर्व-
 णि भवेदित्येतदर्थम् । अन्तरेणापि नित्यत्वसिद्धे नित्यमिति
 वचनं यावज्जीवं तावद्वा चिंशद्वर्षाणि कृत्वोत्सर्गो मा भूदि-
 ति । ॥.....॥ आप्तेनेति वचनं नियमार्थं दर्शपूर्णमासदेवता
 मा भूवन्निति । बह्वृचानां ह्युक्तं देव० (Aṅg I, 10, 4) । ऋषभ-
 दानं न विद्यते योस्यापचित इति वचनाद्धिवाहाद्भ्रत्वात् ।
 आप्तेनेति वचनमाप्येनेनैव यजते न गोदानमिति निय-
 मार्थम् ।

८ ॥ नित्यग्रहणं किमर्थम् । प्रागपि गृहप्रवेशनीया-
 द्दोमार्थमन्यथात ऊर्ध्वमित्यधिकारात्मागुक्तं स्यात् । विनि-

वर्तयामोधिकारमिति चेत् । तन्न । उत्तरत्र प्रयोजनसद्भा-
वात् । उक्तं च बहुचानां पाणि० (Aśv I, 9, 1) । अथवा-
चापि नित्यग्रहणं यावज्जीविकत्वार्थम् । अग्निहोत्रदर्शना-
त्सायंप्रातर्होमस्य जीर्णस्य वा विरमणमित्याशङ्क्येत हि तन्मा
भूदिति । एतेन च ज्ञायतेग्निहोत्रस्य कालोऽस्यापि काल
इति । तेन प्रथमास्तमिते नक्षत्रं दृष्ट्वा प्रदोषे वा सायं हो-
तव्यम् । प्रातरुषसि पुरोदयमुदिते यर्हि वाक् प्रवदेत्तर्हि हो-
तव्यम् । सायं चारम्भो न प्रातः । हस्तेनेति दर्वीनि-
वृत्त्यर्थम् । एते इति वचनमाहुत्योर्नियमार्थम् । तेन द्रव्यं
नियतमग्निहोत्रद्रव्याणां दशानामिकं स्यात् । तदुक्तं बहुचा-
नाम् (Aśv I, 9, 5, 6) ।

9 सौरिी सूर्यदेवत्याम् । सूर्याय स्वाहेति . . .

10 अत ऊर्ध्वमित्यनुवृत्तेरूर्ध्वं गृहप्रवेशनीयादेव चि-
रात्रं व्रतम् । यद्येवं प्राग्ग्रताभावः प्राप्नोति । एवं तर्हि यो-
गविभागं करिष्ये । अक्षारा० °वसत इति तेन विवाहादार-
भ्यैतद्धृतं ततस्त्रिरात्रमन्तर्हितमिति । तेन प्राक् चोर्ध्वं च
सिद्धं व्रतम् । पुनरेवमपि त्रिरात्रग्रहणमनर्थकं चतुर्थ्यां जेप-
मिति वचनादेव सिद्धत्वात् । नैप दीयो नियमार्थत्वात् ।
बहुचानामप्युक्तं चि० (Aśv I, 8, 10, 11) ।

Khanda 21

1 एतस्यां रनेरारुय चतुर्थ्यां राश्यां तृतीयस्याहो रा-
श्यामित्यर्थः । अपररात्रे चिभागावशेषायां राश्याम् । . .
प्रायश्चित्तिपर्यन्तं कृत्वा स त्वं नो अग्र द्रव्येददन्तं कृत्वा । . .

नव प्रायश्चित्तीः प्रधानाहुतयस्तासामिष्टदेशादुत्कर्षः । तस्माद्वाहतिपर्यन्तं कृत्वा । इमं मे वरुणेति चतस्रो हुविता जुहोति । हुत्वा हुत्वा तासां संपातं पाचान्तरेवनयति ।

2 * * संस्रावं पाचान्तरस्थं निहितं दर्व्या जुहोति ।
अथेत्यानन्तर्यार्थं कर्मशेषसमापनात्प्रागेव संस्रावहोमा भवेयुरिति ।

3 अथ त्वमगे अयासीत्येतदादिकर्मशेषं परिसमाप्यैवास्मिन्नेवाग्निसमीपदेश उदपात्रं निधाय प्रदक्षिणमग्निं सोदपात्रं परिक्रम्यापरेणाग्निं परिश्रित्य पर्यङ्के स्वास्तरणे प्राक्शिरसमुदकुशिरसं वा वधूं संवेश्य शाययित्वानन्तरमस्या योनिमभिमृशति दक्षिणेन हस्तेन । * *

1 * * उपयच्छतेवकिरते मिथुनीभवति * *

6 ईप्सत आप्नुमिच्छति पोपयतीत्यर्थः । * * अथगच्छः कर्मान्तरप्रतिषेधार्थः । घातयोनिर्ह्यन्त्यन्तस्वीकृता भवत्यघातयोन्याः पत्युर्मरणोत्तरकालं पुनः संस्कृत्य परिणेतव्येति स्मरणात् ।

7 सर्वा स्त्री मलवद्वासा रजस्वली [sic] । तिस्रा रात्रीस्तस्मान्मलवद्वाससा न सवदेतेति प्रकृते यानि ब्राह्मणोक्तानि घतानि तानि चरति (T 5 2, 5, 1, 5—7) ।

Khand 25

1 * * अलंकृतां माल्यानुलेपनभूषणैर्ब्राह्मणसभाया विशिष्टेन ब्राह्मणेन प्रथम सभापणं कृतयती भर्ता प्रयतोपि * *
मैथुनार्थमुपहृत्यते । समीपमाहृत्यते ।

2 भूः प्रजापतिना । इत्येतैस्त्रिरूपगच्छेद्रेतोवस्कन्दयेत् ।
वीरं हैवंविधमीरयितारं शिाक्षे।प्रारममिवाणामाभिसुख्येन
वामिवाणां हन्तारं विक्रान्तं वा पुत्रं जनयति । * * *
प्रतिमन्त्रं स्कन्दयितव्यम् । अत्रासाविति भार्यायाः संवुद्ध्या
नामग्रहणम् । * * अत्र स्त्रीरित्यङ्गुलीरिति (I, 20, 1) वृच-
नात्स्त्रीजननार्थमुपगमने लिङ्गवाक्यशेषविरोधान्मन्त्राभाव
इत्येके । तन्न । जातिनिर्देशाल्लिङ्गस्याविवक्षितत्वाद्बहुहितृपु-
त्राद्यं [र्थं] पुंजननस्य विद्यमानत्वाद्वा । * * अत्र निवीतं
मनुष्याणामित्यनुवाददर्शनाच्छास्त्रान्तरदर्शनाच्च निवीतिना
भवितव्यम् ।

। वादरायणः पुनराचार्यो यच्चादौ चतुर्थ्यामुपगमनं
यच्चतौ चतुर्थ्यादिषु रात्रिपूपगमनं तदेव मन्त्रवदिति म-
न्यते । * *

Khanda 26

एतस्य खण्डस्य नोक्ता व्याख्या ।

Khanda 27

1 * * चिपु फल्गुन्यपाढाप्रोष्ठपदेषु नद्यत्रेषु । * * *
परिलिखितमित्यनेन परिलिख्य प्रत्यवटं सकृन्मन्त्रमुक्त्वा
चिः प्रदक्षिणं यावद्भिरवटैः प्रयोजनं तावतः खान्वा । याव-
त्प्रमाणैर्वा रात्रैः प्रयोजनं तावत्प्रमाणं वा खान्वा । अभ्य-
न्तरं पांसून्करोति । यथाखातानां पांसवः शालायामभ्यन्तरे
भवन्ति तेभ्यन्तरं पांसवः । अभ्यन्तराः पांसवोभ्यन्तरं पांसव
इति समानाधिकरणसमासं मन्यन्ते । गर्तानामवटानां

पांसवः [sic] शालायामभ्यन्तरे प्रकीर्णं [sic] करोतीत्यर्थः ।
मन्त्रवतीनामेव स्थूणानां मन्त्रवन्तोवटाः । सर्वासामपी-
त्येके । उच्छ्रयणक्रमोवटानां क्रमः ।

2 . . उच्छ्रयति । उच्छ्रित्यावटे स्थापयतीत्यर्थः ।

4 . . संमितौ [B समितौ] सम्यगितौ समयत्यौ [?]
वा । प्रत्येकं मन्त्रमुक्त्वा द्वारस्थूणावभिमृशति । स्थूणाशब्दः
पुंसिद्गोष्यस्ति । ऋतेन स्थूणाविति दर्शनादिति संमिता-
वित्याह (BU 7) ।

5 एवमेव दक्षिणोत्तरौ स्थूणाराजौ दीर्घस्थूणावुच्छ्र-
यति स्वेन स्वेन मन्त्रेण ।

6 . . आ ज्वेत्यनेन ।

7 . . पृष्टवंशं मध्यमं वंशम् . .

8 ततः शालायामुपरि सर्वतच्छन्नां शालाम् . . अभि-
मृशति । . . .

9 . . अनूराधिरनूराधामु नक्षत्रेष्वप्यधिकरण एषा तृ-
तीया । वास्तुगमनं गृहशान्तिकर्म कर्तव्यम् ।

Khanda 29

1 . . सकुटुम्बो गृहानभ्येति गृहसीमं गच्छतीत्यर्थः ।

2 . . अत्र न तदहरागतः कलहं करोतीति । प्रविष्ट-
दिवसे कलहं न कुर्यादित्यर्थः । अथवैतद्वचनं यामान्तरादा-
गतस्यानाहिताग्नेरप्येतन्नवेजनविधानमिति ख्यापनार्थम् ।
तस्मान्नवगृहप्रवेशने यामान्तरादागमने चेदं विधानं
स्यात् । केचिन्नवगृहप्रवेशन एवेच्छन्ति । तन्न । गृहानीष्टे-

ताप्यनाहिताग्निरिति बहुचानामनाहिताग्नेरपि यामान्त-
रादागतस्यैव प्रवेशनदर्शनात् (Asv Śr S 2,5,17) । अपरे या-
मान्तरादागमन एवेच्छन्ति । तदपि न । इहापि बहुचाना-
मपुक्तं गृहप्रवेशपदमित्युक्तत्वात् [?] । तस्मात्पुक्तमु[च उ]क्तो-
भयार्थेतेति । . .

Prasna II, Khanda 1

1 . . अतः शब्दो हेतौ यतोनेन कर्मणा संस्कृतायामु-
त्पन्ना प्रजा ब्राह्मण्यं लभते न जातिमावेशेन । तत इदमधि-
क्रियत इति । . .

2 . . प्रथमगर्भं इति वाच्ये प्रथमगर्भाया इति
वचन स्त्रीप्राधान्यख्यापनार्थम् । . . अथ किमर्थं क्रमवि-
पर्यासेन प्राक् पुंसवनान्तीमन्तोन्नयनमुच्यते । तच्चैक आहुः ।
सकृत्कृतस्य सीमन्तोन्नयनस्य विवाहादर्वाक् पुंसवनादीना
प्रतिगर्भमावृत्तावतुल्यत्वादिति । अपरे प्रथमगर्भ[र्भे] पुंसव-
नस्य भावार्थमिति । तथा केचिच्छन्दोगा गृह्येषु व्याचक्षते ।
अन्येषु [न्ये तु] पुंसवनस्य कालानित्यत्वख्यापनार्थम् । तथा
स्येकेषां व्यक्ते गर्भं इति वचनम् (Ap 14 9) । अपरेषां किल
पष्ट इति । .

. . . षेण्या त्रिःश्वेतया शलल्या श्वाविकट[रद]-
केन सह शलालुपप्तमुदुम्बरफलस्तवकमुपसंगृह्य । न्ययोध-
फलस्तवकमित्येके । तस्य च युग्मफलत्वं बहुचानामुक्तम्

(Asv 1, 14, 4) । ० ० सकृदेव तस्याः सीमन्तं शलालुपस-
या[?]शलल्या च प्रत्यगपवर्गमुन्नीय विभज्य केशान् ० ०

Khanda 2

2 ० ० ० ० परिमण्डलशाला मण्डलागारम् । ०

3 आण्डौ स्थ इत्यनेन सकृदुक्तेन यवमभितो दक्षिण-
तश्चोत्तरतश्च सर्पपौ द्वौ धान्यमाषौ वादधाति । धान्यग्रहणं
परिमाणमापनिवृत्त्यर्थम् ।

4 ० ० गावं दधिद्रुप्तमादधाति । तत्समुदितमेनां प्रा-
णयति तूष्णीम् ।

5 ० ० अभिमृशति ० ० उभाभ्यां हस्ताभ्यां मन्त्रलिङ्गात् ।
प्राशनानन्तरं मा भूदित्याचान्ताया इति वचनम् ।

6 न्ययोधशृङ्गं न्ययोधशाखायं तद्वा पिष्ट्वा प्रपीड्य च
रसं गृहीत्वा घृतेन मिश्रयित्वा । कोशकारी कौशेयार्थस्य
कोशस्य कर्ता कृमिस्तं वा पिष्ट्वा । प्रियङ्गवेण प्रियङ्गुवि-
कारेण संयावेनौदनादिनावसावितेन द्रव्येण मिश्रयित्वा ।
यूपजकलं वीत्तरपूर्वस्याभिष्टेय्ये गृहीतं चूर्णीकृतम् । वच-
नात्संस्पर्शः प्राग्वा समाप्रेर्यग्रहणम् । अग्निं निर्मन्थ्य मपितं
निर्वाप्य तूष्णीं कृतमग्निमेव वा यथा न दहेत्तथा । ० ० उदु-
म्बरमूल्मूलमित्यर्थः । तदुपधानं यस्याः शिरसः सोदुम्बरोप-
धाना । तस्या दक्षिणे नासिकाच्छिद्रे प्रणयेत्प्रवेशयेत्तूष्णीम् ।

7 यदि गर्भो गर्भिण्याः सवेत् ० स्वेन पाणिना ० ०
सकृन्मन्त्रमुक्त्वा चिरुन्मार्ष्टि । ऊर्ध्वापवर्गं संस्पृशते । ० ०

Khanda 3

1 ... तूर्यन्तीमवकाम् । केचिन्नावि[मि]मामौषधवि-
शेषमाहुः । तां निधायानन्तरमस्या उदरमभिमृशति । क-
थम् । यथैवेत्यनेनावाङ्घोषवर्गमवमार्ष्टिं सुतरामा योनिं
निमार्ष्टिं । यद्येवमस्या उदरं यथैवेत्यवाङ्घवमार्ष्टीत्येतावता
सिध्यति । एवं तर्हि । अथास्या उदरमभिमृशति यथैवेत्य-
नेन ततस्तूष्णीमवाङ्घवमार्ष्टीति । अथवा तूष्णीमभिमृशति
मन्त्रेणावाङ्घवमार्ष्टीति । एवमवसर्पत्विति लिङ्गोपपत्तिः ।
अत्राप्यशब्दो नित्यत्वख्यापनार्थः । तेन कास्यमिदं न पुंसव-
नवन्नित्यम् । अत्रशुभाशुभयोरपेक्षया कार्यमिति । नित्यत्व-
ख्यापनार्थमित्यपरे ।

2 जाते कुमारे । तेपूत्रराधरेषु । उत्तरमधरं येषामिति
बहुव्रीहिः । यथावस्थितं विपर्यस्य यथाधस्ताच्चिरण्यमुपरि-
ष्टाच्चाश्मा तथा कृतेषु । उपरिष्टात्तेषां कुमारं हस्ताभ्यां
धारयति । . .

3 यद्यपरा जरायुः सूतायां[या] न पतेच्च निर्गच्छति ।
. . अस्या मूर्धानमवसिञ्चेत्प्रद्यालयेन्मूर्ध्नि सिञ्चेदित्यर्थः । .

4 उपनिर्हरन्ति समीपादस्य कर्मणो निर्गमयन्त्यौपा-
सनमयिं तमतिहाये[र्ये]दं [मं] सूतिकायिं हरन्ति । सूतिका-
येरभिहरणादन्यस्यायेरप्रसङ्गः । अथौपासनस्यायेर्निर्हरणव-
चनं पूर्वच पुंसवनसीमन्तोन्नयनयोरौपासन एव क्रियेति
ज्ञापनार्थम् । ननु तस्मिन्गृह्याणि क्रियन्त इति वचनादेव
तस्मिदम् (s. Baudh II, 10) । न सिध्यति । जायापती-

कर्माथे [sic] तद्वचनमिति । यतसमावर्तनादिष्वेव संस्कारेषु
न प्राप्नोति । हि [तर्हि] तत्रापि प्राप्तिज्ञापनार्थमिदम् ।
उक्तं च बौधायनेन तस्मिन्नजासंस्कार इति (Baudh II, 10) ।
केचिदुपनिर्हरणवचनं सूतिकादिवसेष्वौपासने कर्तव्यानां
पार्वणसायंप्रातर्होमाणां निवृत्त्यर्थं मन्यन्ते । तद्धर्मशास्त्रादेव
सिर्घ्यात मरण इव । उभयत्र दशाहानि कुलस्यान्वं न भुज्यते
दानं प्रतिग्रहो यज्ञः स्वाध्यायश्च निवर्तत इति । वैतानिक-
निवृत्त्यर्थं नियम इति चेत् । तदपि न । विप्रतिषेधे श्रुति-
लक्षणं बलीय इत्येव सिद्धत्वात् । अपर आहुः प्रयोजने-
ष्वौपासने कर्तव्यानां सूतिकाग्नौ संक्रमणार्थमिति । ततः
पार्वणवैश्वदेवादिष्वतिप्रसङ्ग इति चेत् । नेत्युत्तरत्र वक्ष्यामः ॥

5 स एष सूतिकाग्निरुत्तपनीय एव कपालसंतापाग्नि-
रेव स्यात् । अग्नीपमुत्तपनीयमित्येके । तथा त्वर्थवत्ता श-
ब्दस्य न स्यात् । एवकारकरणं केषांचिन्निर्मन्थ्यस्यौपासनस्य
वा वचनान्वियमार्थम् ।

6 अस्मिन्सूतिकाग्नौ । . . प्रथमार्थं च । इतराभ्योपि
दृश्यन्त इति (Pan V, 3, 14) । समित्परिषेकनिवृत्त्यर्थमि-
दम् । परिस्तरणं कुर्वन्ति परिषेकवत्तूष्णीम् । सर्वस्याभावो
न्याय्योन्यत्रोद्गूपादित्यनर्थकम् । विधानसामर्थ्यान्निवृत्ते ना-
नर्थकम् । रक्षामात्रार्थोयमपिरिति कृत्वा लौकिकेग्नौ तस्य
प्रसङ्गात् । ये त्वौपासने कार्याणामिहोपसंक्रमणार्थमुपनिर्ह-
रणवचनं मन्यन्ते त आहुः पार्वणवैश्वदेवसायंप्रातर्होमाणा-
मिहोपसंक्रान्तानां प्रतिषेधवचनमिति । अन्यत्रोद्गूपादि-
ति वचनं तुल्यजातीयस्य(1) पक्षद्रव्यस्य होमस्य स्थानेस्य

प्रवृत्त्यर्थम् । तेनान्वहं सायंप्रातरुद्धूपनं सिद्धं भवति । तत्रापिपरिस्तरणपरिषेकौ मन्त्रवन्तौ च स्याताम् ।

7 अथैनं कुमारम् ०० क्रमणार्थं रक्षसामुद्धूपयति । ०० प्रतिमन्त्रमङ्गारेषु तान्सर्षपमिश्रान्करणानावपति । ००००० उद्धूपनं पुरुषसंस्कार एव । तेन सायं प्रातरपि क्रियमाणं रक्षार्थमेव कुमारस्य । अङ्गारेष्विति वचनं ज्वालाकाष्ठवत्तानिवृत्त्यर्थम् । आवपतीति वचनं हस्तेन प्रक्षेपार्थमुद्धूपनार्थमप्येतत् । स्वाहाकारवज्ज्वालोमकमेव । तेन परिस्तरणपरिषेकभावः सायंप्रातःपक्ष उक्तः । परिस्तरणादिप्रतिषेधपक्षे सकृदिहैवोद्धूपनम् । आपस्तम्बस्तु प्रत्यहं सकृदाह (Ap 15, 7) । केचित्परिस्तीर्य तूष्णीं परिषिच्य प्रातः कुर्वन्तोपि दृश्यन्ते ।

8 ०० तत इति वचनमुद्धूपनेन संबन्धार्थम् । तस्मादन्वहं सायंप्रातः क्रियायामप्येतदन्तं कार्यम् ।

9 स्यात्त्रापनोपस्था(ना)धानकुम्भनिधानेषु चापशब्दः कालनियमार्थः कालान्तरेषु शास्त्रान्तरे दर्शनात् । ०० धार्यमाणं घृतं प्राशयति । धार्यमाणेन घृतं प्राशयति[यति] ०० प्रतिमन्त्रम् ।

Khanda 4

2 ०० आधायेति वचनं पुत्रस्यैवाभिमन्त्रणम् । अथास्याः संबोध्यमानायाः स्त्रिया मा भूदिति । अथवाधिकारात्पुत्रस्यैव मा भूदिति । लिङ्गान्स्त्रिया एवाभिमन्त्रणमित्येतदर्थम् । अथवोभयोरपि[भि]मन्त्रणार्थमेतदुभयोरुपधाने संबन्धान्मन्त्रसंकीर्तनोच्च ।

3. तूष्णीं प्रक्षाल्य . . . आधापयति । आदरेण पाययति ।

5 . . . उभौ स्तनावावर्त्य मन्त्रेणाभिमृश्य . . . । पूर्वः
कुम्भः प्रसवादनन्तरमुपनीतः कुम्भान्तरमिदम् । समाप्तं
जातकर्म । तत्पुंस एव स्यान्न स्त्रियाः । कुतः । जाते कुमारे-
श्मनीत्येतेषु पुँल्लिङ्गस्य विवक्षितत्वान्मन्त्राणां च पुंस एवा-
भिधानात् ।

6. द्वादश्याम् । द्वादशे दिवसे । माता च पुत्रश्च माता-
पुत्रौ तौ स्नात इत्येके । तत्र । जातिनिर्देशात्पुँल्लिङ्गस्याविव-
क्षितत्वाद्बहिर्पुत्रार्थे पुंसवनस्य विद्यमानत्वाद्वा ।

8 . . . उत्सृजन्ति सूतिकाग्निं प्रयोजनाभावात्तत्संबन्धा-
नि च पात्राणि । अन्येषां च पात्राणां यथोक्तं शौचं कार्यम् ।
. . . अतः प्रभृति नित्यानि कर्माणि प्रवर्तन्ते ।

9 तमौपासनम् । . . धाता दादातु नो रयमित्येवमादि
या सुपाणिरित्येवमन्ता द्वादशाधिकाः प्रधानाहुतीर्जुहोति ।
कुहमित्येतया सह त्रयोदश जुहोतीत्येकेषां मतम् । उपनिर्ह-
रन्ति सूतिकाग्निमग्निमुपसमाधायेत्येव सिद्धेतिहरन्त्यौपास-
नमिति वचनमेवौपासने[नं] सूतिकाग्नावेव समारोष्य म-
थिते केषांचिद्धोम इह विहितस्तद्विवृत्यर्थम् । एवमप्यौ-
पासनमुपसमाधायेत्येव सिद्धेतिहरन्त्यौपासनमिति वचन-
मित ऊर्ध्वं प्रागुपनयनाद्ये प्रजासंस्कारास्तेष्वौपासन एव
भवेयुरित्येतदर्थम् । केषांचित्सूतिकाग्निमेव समारोष्य नि-
धान[ने] मथित्वा । तस्मिन्क्रिया लुक्ता ।

10 वारुणीहीमादिपरिषेकविस्र्गान्ते कृते न होमा-
दिब्राह्मणतर्पणान्तं कृत्वा । . . नाम संज्ञाभिधानमित्यर्था-

न्तरम् । कीदृशम् । द्वे अक्षरे परिमाणं यस्य तद् द्व्यक्षरम् ।
 चत्वार्यक्षराणि परिमाणं यस्य तच्चतुरक्षरम् । अक्षरशब्दोच
 स्वरेषु वर्तते । यथा चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री । यत्र द्व्यक्षरं
 वा चतुरक्षरं वा । घोषवत्सर्ववर्गप्रथमद्वितीयेभ्योन्यद्वयजन-
 मादिर्यस्य तद्घोषवदादि । अन्तर्मध्ये । अन्तस्या यलवाना-
 मेको यस्य तदन्तरन्तस्थम् । अभिनिष्ठान्तः (?) । अभिनि-
 ष्ठानान्तः (?) प्रमादपाठ इत्येके । विसर्जनीय इत्यर्थः । दीर्घ-
 आभिनिष्ठानश्च दीर्घाभिनिष्ठानौ तावन्ते यस्य तस्य दीर्घा-
 भिनिष्ठानान्तत्वम् । यौगपद्येनाम्नातत्वाद्दीर्घान्तं विसर्जनी-
 यान्तं वेत्यर्थः । कोचद्दीर्घात्परं विसर्जनीयं मन्यन्ते । यस्मि-
 न्स्वित्युपसर्गः स्यान्नञ्चा दध्यादनादृत्य घोषवदादिकं लक्ष-
 णम् । कुतः । तत्प्रतिष्ठितं लोक इति । विज्ञायते हि । प्रतिष्ठा
 नाघो नामवतो दीर्घायुष्टम् । उपसर्गग्रहणं (प्रति) तच्छ-
 द्दोषसंयहणार्थं सुषुवाणादिषु मा भूदिति । क्रियायोगस्य
 नाम्नि विवक्षा । तत्रोदाहरणानि । धावा । धन्वा । यावा ।
 दाषा (?) । मयो[यः ।] द्रोणः । बलः । देवः । निर्णीः । द्यूः ।
 निलूः । नीवीः । वीर्यदायी । भूरिदामा । मालभारी । बहु-
 दावा । जयसेनः । विश्वामिचः । बलदेवः । देवदत्तः । महा-
 यशः । भूरिदावा । विशालदा[ः] । बहुश्रवाः । सुश्रीः । सु-
 दाः । सुविशाखः । भुवसुश्रीः (?) । इत्येवमादीनि ।

11 . . अभिप्याहरेयातामुच्चारयेयाताम् । कर्त्तुमिप्राय-
 त्वादात्मनेपदार्थतापि (Pun I, 3, 72) । पुचनामकरणे हि
 जातेष्टिप्रत्यय[ये]न श्रुतावात्मनेपदवदिति । कुतः । विज्ञा-
 यते हि मम नामेत्येतस्मिन्मन्त्रवर्णे पिता माता च दधतुर्यदय

इति । तस्मादादितस्ताभ्यामुच्चारयितव्यम् । यथा देवदत्तोयं
यज्ञदत्तोयमिति । ततः पुण्याहादिवाचने ब्राह्मणैरभिध्याहा-
रयितव्यम् ।

12. . . विज्ञायते हि । तस्माद् द्विनामौ ब्राह्मणोर्धुक
इति धिष्यत्यव्याघारणवाक्यशेषेषु । अर्धुको वर्धनशील इ-
त्यर्थः । अस्यानुवादत्वाद्ब्राह्मणग्रहणं त्रैवर्णिकप्रदर्शनार्थम् ।
नामाधिकारे पुनर्नामग्रहणं नामेदमनित्यमुक्तलक्षणमिति ।
तेन (यदक्षरमक्षरत्वघोषवदाद्यनियम)संख्याद्यनियमेन च
चतुर्णां वर्णानां क्रमेण शर्मवर्मभूतिदासान्ततां (सान्त-
ता) पूर्वपुरुषनामक्रियार्थमूक्यार्थरूपात्वं देवतारूपत्वं¹⁾
कृदन्ततानियमो वृद्धितद्धितप्रतिषेधः) स्त्रीणामयुगाक्षरत्व-
मिति सिद्धानि भवन्ति । (एवं) कुर्यादिति किमयम् । द-
ध्यादित्यधिकाराद्भवन्त इति वाध्याहारात्सिद्धेर्नानर्थकम् ।
तस्येदं प्रयोजनम् । द्वयोरेवावांलक्षणयोर्नाम्नोः क्रिया
स्यादिति । यद्येवं पूर्वत्रैव नामनी दध्यादिति वाच्यम् ।
नैवं शक्यम् । एवमुच्यमाने द्वयोर्नाम्नोः पुण्याहादिवा-
चनकाल एव क्रिया वाचनं च प्रसज्येत । इह पुनः क्रिय-
माणेन्यस्मिन्काले गुह्यनाम्नः क्रिया वाचनाभावश्च सिद्धो
भवति ।

13. . . नक्षत्रनाम किम् । तज्जन्मनक्षत्रप्रकृतिकं तत्र-
जाततद्धितान्तम् । यथा रौहिणः । अविष्टः । आर्द्रकः । शा-
तभिषक् । इति . . . तथा कृत्रिमयोर्नाम्नोरन्यतरत्वात् गुह्य-

¹⁾ See note to Ap. Gr. in 15, 3 comm.

मन्यैरविदितं स्यात् । मातापितरावेव तज्जानीतः । उपन-
यनात्प्रभृति कुमारोपि जानीतेत्येके ।

14 अन्यतरेण गुह्यादन्येन नाम्नैनं कुमारं लौकिकेषु वै-
दिकेषु च कर्मस्वामन्वयीन् । संवोधनादिना व्यवहारेयुः ।
येन व्यवहारेयुस्तस्य नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यात् । अथ तद्वा-
क्यत्रयमेकं वा वाक्यं व्यत्ययेन च संबन्धः । तयोः कर्तृकयोर्ना-
म्नोरन्यतरन्नाम गुह्यं स्यादन्यतरेण गुह्यादन्येन नाम्नैनं कुमारं
लौकिकेनैवामन्वयीन् । तस्य वामन्वणीयस्य नक्षत्रनाम
द्वितीयं स्यादिति ।

15 सोमनेष्टवान्स सोमयाजी स एतयोस्तृतीयं नाम
सोमयाजीत्येतत्कुर्वीतेति विज्ञायते । तृतीयं सोमयाजिन
इत्यत्र केपांचिद्वाख्या । द्विनाम्नी[?]कुर्यादित्युक्तम् । तयोः
पुत्रस्य नाम दध्यादित्येकं लक्षणं तदुक्तम् । अथ किं द्वितीयं
नामेति । उच्यते । नक्षत्रनाम द्वितीयं स्यात्तयोश्चान्यतरन्नाम
कृत्रिमं नक्षत्रनाम वा गुह्यं स्यादिति । अन्यतरेण गुह्याद-
न्येनैव लौकिकेषु व्यवहारेष्वामन्वयीन् । सोमयाजी तृती-
यमिति तुल्यं तेषां कुर्यादित्यनुपपन्नमकृत्रिमत्वात् । नक्षत्र-
नाम्नो गुह्यत्वं च कस्यचिन्न स्यात्प्रयोगकाले व्यक्तभावादि-
रोधश्च शास्तान्तरेणागमेन स्यात् । वेद्वृत्तानां च व्यक्तं नाम
चासौ दध्युर्घोषवदादीत्येवमादिना लक्षणेनैकं नाम विधा-
याभिवादनीयं च समीक्षेत[तेति] द्वितीयं नाम विहितं
(Asv I, 15, 4—8) । तथा कौपीतकानां नामास्य दधातीति
जातकर्मनान्तरमेकस्य क्रियामुक्त्वा दशम्यां व्यावहारिकमि-
ति द्वितीयस्य क्रियोक्त्वा (Sankh I, 24, 4, 6) । तस्मात्पूर्वोक्त

एवार्थः । तत्र जातकर्मानन्तरमेव गुह्यं नाम कर्तव्यमिति
 केषांचित्तत्र दर्शनादिहैवार्थाक् पुण्याहादिवाचनादत्र वच-
 नसामर्थ्यात् । तत्र प्रयोगः । अनन्यसकाशे मातापितरौ दे-
 वोयं देवदत्तोयमिति यथानाम गुह्यमभिव्याहृत्य प्राक् स्व-
 स्तिवाचनात्कृत्वा पूर्ववद्वावहारिकं मातापितरौ प्रथममभि-
 व्याहृत्य ब्राह्मणैरप्यभिव्याहारयतो नक्षत्रनाम्ना सह । कथम् ।
 देवदत्ताय कार्तिकाय स्वस्तिं भवन्तो ब्रुवन्वित्ययं ब्रूते ते
 च यथार्थं ब्रूयुः । तत्रर्द्धिवाचनम् । नक्षत्रनामापि माता-
 पितरौ व्यावहारिकादनन्तरं कार्तिकी रौहिण इति प्रथमया
 विभक्त्या व्याहारयतः । पुण्याहादिवाचन एव कृत्रिमेपी-
 त्येके (?) । तदपि न । विरुध्यत एव । स्त्रियाश्चार्थप्राप्तवान्ना-
 मकरणं कर्तव्यम् । तदर्थत्वात्पुण्याहादिवाचनं च नान्यदस्ति ।
 जातकर्मादि प्रागुपनयनात्सर्वं कर्म तूष्णीं कर्तव्यम् । बहु-
 चानामप्युक्तमावृ° (Āsv. I 15, 10) । जातकर्मणस्तूष्णीं क्रि-
 यापि नास्तीत्येके । तत्र स्त्रिया एकाक्षरादीन्यासप्राक्षराणि
 नामानि । यथा । श्रीः । सुभद्रा । माधवदत्ता । स्कन्दविशाल-
 दत्ता । इति । नक्षत्रनामान्यपि स्त्रीपुंसयोरबुद्धयोर्वोधायानु-
 क्रमिथ्यामः । कार्तिकः कार्तिकी । रौहिणो रौहिणी । मार्ग-
 शीर्षो मार्गशीर्षी । आर्द्रक आर्द्रिका । पुनर्वसुः पुनर्वसूः ।
 तिष्यस्तिष्या । आश्लेष आश्लेषी । माघो माघी । फाल्गुनः
 फाल्गुनी । हस्तो हस्ता । चैत्रश्चैत्री । स्वातिः स्वाती । वैशा-
 खो वैशाखी । आनूराध आनूराधी । ज्येष्ठो ज्येष्ठा । मूलको
 मूलका । आपाढ आपाढी । आभिजित आभिजिता । आ-
 वणः आवणी । अविष्टः अविष्टी(या) । शतभिषः शतभि-

षका [पौ] । शतभिषजः शतभिषजी । प्रौष्ठपदः प्रौष्ठपदा ।
रेवतो रेवती । आश्वयुज आश्वयुजी । अपभरणीपभरणी ।
इति यथार्थविभक्तयः । . . .

16 प्रवासात्पुत्रसकाशमागत्य प्रवासादात्मसकाशमा-
गतं च पुत्रम् . . अभिमृशति । वाशब्दः समुच्चये ।

17. . . असाविति संवुध्या नामग्रहणम् । अभिजिघ्रा-
येति [sic] वाच्ये ऽभिजिघ्येति वचनम् । प्रमाद-
पाठो वा ।

19 आयुष्टे । आयुर्देति सानुपङ्गं यथा पुरस्ताद्दक्षिणो-
त्तरयोः कर्णयोर्जपति तत्र ब्रह्मचारिशब्दो भाविनि वर्तते ।
उपनयनेपि भूतेन संभवतीति हि । प्रागुपनयनादेतत्कुर्यादि-
त्येके । यावज्जीवमित्यपरे । तूष्णीं स्याद्बुद्धितुरपीह केचित् । . . .

Khandā 5.

1 यस्मिन्कर्मण्यन्वं प्राशयति[ते] कुमारस्तदन्-
प्राशनम् । अथशब्द आनन्तर्ये चतुर्थे मास्युपनिष्क्रमणं
निर्वर्त्य ततोऽनन्तरमिति । प्रागसादुपनिष्क्रमणस्य भा-
वार्थम् ।

2 . . . अथेत्यानन्तर्यवचनं पूर्वस्थितदङ्गत्वायेदं प्रधान-
कमेति । तेनेदमर्थप्राप्तत्वास्त्रिया अथस्ति न मन्त्रपूर्वम् ।
एनमिति वचनं स्त्रिया मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।

3. . . अन्नं मांसादि यन्नसहितमोदनम् । . . अचा-
थशब्दस्त्रिवृदन्वप्राशनयोः परस्परसंवन्यार्थः । तेन स्त्रिया अ-
पि चिपृत्प्राशनम् । अचाप्येनमिति स्त्रिया मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।

Khanda 6

2 - - उदगयनमप्यत्राचाराङ्गाह्यम् । - - संस्कार्यस्य कुमारस्य हेतुकर्तृकत्वात्कर्तृत्वं परिवेषणादेरपि कुमारस्येति समानकर्तृत्वेन निर्दिष्टम् । होमकाले प्रवे [ल उपवि]श्या-
न्वारभ्यासीनः पुण्याहादिवाचनार्थमुत्थितः पुनरुपविशति ।

3 उत्तरतोयेर्माता कुमारस्य ब्रह्मचारी वा कश्चित्तद-
भावे - - धारयन्नु[ति धारयन्नु]पविशति । अपवोत्तरेणेति
वक्तव्य उत्तरत इति वचनमग्निसंयन्धार्यनिवृत्त्यर्थम् । तेनोत्त-
रतः कुमारस्योपविशति । सौकर्याच्चैवं केशप्रतियहणं स्यात् ।

4 शकृत्पिरादेन - - केशान्वभ्रात्रतिगृह्णाति [81C] । उत्त-
रत इत्येतदादि प्रतिगृह्णातीत्येतदन्तं वा सूत्रं धारयंस्तेनास्य
केशात्रति [गृह्णातीति] पठितव्यम् ।

5 - - अथशब्दो विधेयाधिकारार्थः । इदं प्रवक्ष्यमाणं
प्रधानं कर्म पूर्वं तदङ्गं कुमार्याश्च तूष्णीं कर्तव्यमिति । शी-
तासूष्णा आनीयेत्येव सिद्ध उष्णशीता आपः संसृजतीति
वचनमन्यत्रापि वचने शीतोष्णाभिरेवोद्दनमिति । तेन शी-
तोष्णाः समावर्तने दीक्षायां चोद्दनीयाः शीतोष्णा एव स्युः ।

6 - - भूतोपदेशात्पुरुषार्थत्वाच्च समयाह्नौकिकाद्यौ परि-
तपनम् ।

9 - - प्रच्छिन्नान्केशान्मात्रे ब्रह्मचारिणे वा प्रयच्छति ।
प्रज्ञान्गोमये निदधाति ।

10 एवमितरान्यर्यन्तान्यथादारभ्य प्रदक्षिणमुद्दनादि-
ना विधानेन प्रच्छिन्नन्ति । तत्र येनावपत् । येन पूषा । यथा

ज्योगिति क्रमेण देवश्रुतित्यस्य प्रत्याम्नायः। प्रच्छिद्य प्रच्छिद्य
शकृत्पिण्डे निधानार्थं प्रयच्छति । तत्रासाविति संबुद्ध्या
नामग्रहणम् । पश्चादुत्तरतः पुरस्तादिति वचनादेव प्राद-
क्षिण्ये सिद्धे प्रदक्षिणमिति वचनं वपनमपि दक्षिणादा-
रभ्य प्रादक्षिण्येन वेदितव्यमित्यर्थम् ।

11 उप्त्वा वपनादनन्तरं मुण्डयित्वा यथोचितं यथा
कुलस्योचितं यथाकुलधर्ममित्येकां द्वे तिस्रः पञ्च वा शिखा
यथाप्रदेशं कारयन्ति [sic] । यथा । एकार्घ्यस्यैका । द्वार्षेयस्य
द्वे । त्र्यार्षेयस्य तिस्रः । पञ्चार्षेयस्य पञ्चेति । तत्रैका चेन्मध्ये ।
द्वे चेन्मध्ये पुरस्ताच्च । तिस्रश्चेत्पश्चान्मध्ये पुरस्ताच्च दक्षिणतो
मध्य उत्तरतो वा । पञ्च चेत्प्रतिदिशं मध्ये च । उप्त्वेति व-
चनं छेदनमात्रं मा भूदिति । स्वातन्त्र्यविवक्षया कुमारस्य
वपनैककर्तृत्वं शिखाक्रियायां च हेतुत्वं चेति कारयतीत्यु-
च्यते । अथवा कारं करोतीति कारयतीति शुद्धः कर्ता ना-
पित एवोच्यते ।

12 संयम्य गृहीत्वा . . निखनति योस्य कुमारस्य रा-
तिर्भवति सः ।

13 यथाश्रद्धं यथाशक्ति ब्राह्मणाय ब्राह्मणेभ्यः । जाति-
निर्देशे चायम् । ब्राह्मणेभ्यो वा यैः पुण्याहादि वाचितं
तेभ्योविशेषेण वाचकेभ्यश्च दक्षिणां ददाति ।

14 . . समाप्तं चूडाकर्म । अस्यादौ नान्दीमुखं श्राद्ध-
मप्याचक्षते ।

16 . . मध्यमामपि शिखां नावशिन्नशीत्यर्थः ।

17 शिखाभेकां मध्यमाम् . .

18 अग्निकार्यमेव गोदानकर्म यस्य सोमिगोदान-
कर्मा । अग्निगोदानो वा कुमारे भवति । उपसमाधाना-
दिपुराणाहवाचनान्तमग्निकार्यमिव वा भवतीत्यर्थः ।

19 गुरुव आचार्याय गामस्य कर्मणीन्ते ददाति । अ-
ग्निगोदान एवं गोदानमित्येके । तन्न । उभयवैव स्थानेन
हीदं कर्म गोदानमिति समाख्यायते । अस्माकमिदं संस्का-
रकर्म प्रागूध्वं चोपनयनात्पोडशे वर्षे कार्यम् । बहूचानां तु
सांवत्सरिकमिदं व्रतं चौलवदस्मिन्नेव काल उपाकृत्य चरि-
तव्यम् (Asv I, 18, 9) ।

Khanda 7

1 -- श्वपहोपसारः । उन्मत्तः सारमेय इत्येके ।

2 समुपसृजत [sic] आविष्टे । -- आचान्तः कर्ता । कर्मा-
ङ्गमिदमाचमनं प्रयतस्यापि । यज्ञोपवीतं चाभ्यधिकमजिनं
वासो वा । अनाप्रीतेन नवेन शरावेणोदकमभ्युक्षणार्थमा-
हत्य । सभायां कितवसभायाम् । मध्य उपरि । यत्र दीव्यन्ति
सोधिदेवनो देशः । अस्यावृदित्यर्थः [?] । अक्षान्विभीतका-
न्यथार्थान्युष्य । व्यूह्य प्रतिदिशं विभज्य । समूह्य समूढाने-
कधाकृत्य । पुनस्तान्प्रथयित्वा यथा तेषु गा[य]यितुं शक्यते
तथा विस्तार्य । सभाया उपरिष्ठादाच्छादनतृणानि तानि
व्यूह्य मार्गं कृत्वा । तेन मार्गेण कुमारं यहगृहीतमवहत्य
सभां प्रवेश्य । तेष्वक्षेषूक्तानं निपात्य शाययित्वा । -- कर्ता-
भ्युक्षति कांस्यं च ताडयति । कुमारस्य दक्षिणतो भ्रान्ति
तस्मिन्काले बहुवचनमनियतकर्तृकार्यम् । कुमारस्याभ्युक्षण

एते मन्त्रा न कांस्यघातार्थाः संस्कारार्थत्वात्कुमारस्य संनि-
पत्योपकारकत्वाच्च । प्रधानमभ्युक्षणम् । तदर्थः कांस्यघातो
गुणभूत आरादुपकारकत्वाद् घातः । प्रधानेन संबन्धी मन्त्रा-
णां न्यायो न गुणेनेति । केचिदानन्तर्यात्कांस्यघातार्थता-
मेपां मन्यन्ते तूष्णीं चाभ्युक्षणम् । . .

3 अथ कर्ता द्रूयाद्वरं वृणीष्वेति । अथेत्यभ्युक्षणेनास्य
संबन्धः । तेनोक्तकर्तेति ।

4 कुमारसंबन्धी पिता भ्रातान्यो वा वदतीति । स
चातो[तः] सर्वचाथशब्दात् । केचिज्ज्ञाहुः । एतस्मात्प्रायश्चि-
त्तकरणात्स एवाविष्टो यही प्रवीति वरं वृणीष्वेति । त
प्रतिद्रूयात्कर्ता कुमारमेवाहं वृण इति । तयोर्यु[तपोयु]क्तेन
कृत एवमेवावश्यं भवतीति तेषां दर्शनम् । तद्वृत्तेण वा-
च्येन विरुध्यते ।

5 एवं समुपमृते च यहे . . कुर्याद्यदद्यायचा[द्यदि च
यावच्चा] गतो नितो न स्यात्तावत्कुर्यात् । अथवा यद्भयाद्य-
पि [वा यद्यपि] सकृत्करणेनागदः स्यात्तथाप्येकस्मिन्नहनि
प्रातरादिषु कालेषु कुर्यादेवेति । अस्मिन्व्याख्याने षडुपाय-
दप[ि] चागतः स्यादिति पाठः । अपरे व्याचष्टाते । एवं समु-
पमृतेपि यदुपागतो यदा यस्मिन्नपि काले यद् आविष्ट-
टा च कुर्यात् । एकस्मिन्नेवाहनि प्रत्यहं वा यावद्गृहोपगम-
न्नायदिति । तेषां यद्चा[पा]गतः स्यादिति पाठः । अपरे
व्याचष्टाते । तत्र समुपमृत इत्यतिरिक्तमिवोपलक्ष्यते । तत्प-
रित्तराधमन्ये यगंयन्ति । प्रथमं कृत्स्नस्मिन्नहनि समुपमृते
च कुर्यात्प्रातरादिषु पिप्परपि । समुपमृतेपि द्वितीयादिपर-

स्वादिष्टमेव कुर्यान्न प्रातरादिष्वहःसु । अत्र तपोयुक्तः कुर्या-
दित्यापस्तम्बेनोक्तम् (Ap 18, 1)

Khanda 8

1 शूल(गवा) इव गवां भवतीति शूलगवो रुद्रः । स
यस्य देवता तच्छूलगवं कर्म । तस्माच्छूलगवेन शान्तो
रुद्रः पशून् हन्यात् । ०० गवामुपतापे शान्त्यर्थमिदं कर्मो-
त्तरत्र शिवो ह्येव भवतीति दर्शनात् (II, 9, 7) । ०

2 ०० थपयित्वा । पार्वणवत्स्वयमेवावहत्य ०० द्वे कुटी
कृत्वा दक्षिणोत्तरे प्राग्द्वारे वा कृत्वा दक्षिणस्यां कुट्यां शू-
लगवं देवमावाहयेत् । ०० संपरिस्तीर्येत्येतदर्थमथवा यथा
संगता दर्भा भवेयुस्तथा परिस्तीर्येति । प्रागुदग्यपक्षेणेत्यर्थः ।

3 उत्तरस्यां कुट्यां मीढुषीं तस्य शूलगवस्य पत्नीमा-
वाहयति ।

4 तयोः कुट्योर्मध्येवकाश एव जयन्तं तस्य पुत्रमा-
वाहयति । मीढुषीमावाहयामि । जयन्तमावाहयामि [मी-
ति] । लौकिक्यायां वेद्या वाचे।तरयोरावाहनमित्येके ।
अन्ये तु । आ त्वा वहन्वित्यनेनैव शर्वेत्येतस्य मीढुषी [पि]
जयन्तेत्येतत्पदद्वयं कृतेति । कंचित्प्रदेशमायतनं कल्पयित्वा
तत्रागमनं संकल्प्य मन्त्र(1)वचनमावाहनम् । प्रतिकृतिम-
पेके कुर्वन्ति ।

5 यथोक्तमावाहनक्रमेणायतनेषु ताभ्यो देवताभ्य उ-
दकाञ्जलींस्तूष्णीं प्रदाय । उपस्तीर्णांश्चाभिघारितांश्चोप-
स्तीर्णाभिघारितांस्त्रीनोदनांस्थालीपाकेन कल्पयित्वा त्रिषु

पाचेपूपस्तीर्य तेषु स्थालीपाकं त्रिधा व्युद्धृत्याभिघार्येत्यर्थः ।
 • • उपस्पर्शयति । ताभ्यो देवताभ्यस्त्रीनोदनांस्ताभ्यः संक-
 स्यायतनेपूपहरति । • •

6 • • कुटिभ्य ओदनादेकैकस्याहृत्य जुहोति । आघार-
 वत्त्वादचास्त्यवदानधर्मः । • • अष्टाहुतीः शूलगवौदनस्य
 जुहोति । उत्तरचेतरयोः । • • •

7 अथ पत्न्योदनस्य मीढुष्या ओदनस्यावदाय जुहो-
 ति । • • अथशब्दो व्याहरणस्याप्ययमेव काल इत्येतदर्थः ।
 अन्ये व्याहरणं पूर्ववैव कृतमिति ज्ञापनार्थमिति ।

8 मध्यम ओदनो मध्यमौदनो जयन्तौदन इत्यर्थः ।
 तस्यावदाय जुहोति जयन्ताय स्वाहा । जयन्ताय स्वाहेति ।
 द्विर्वचनान्मन्त्रस्य पूर्वाभ्यामोदनाभ्यां साहचर्याच्चाष्टावेता
 आहुतीर्जुहोतीत्युपदिशन्ति । हे एवेत्येके मन्त्रद्वित्वात्स्कन्द-
 विगशापेक्षात्वाच्च । अथशब्द उक्तप्रयोजनोपवा पूर्वचेह
 चाथशब्दस्त्रयाणामोदनानां तुल्यत्वख्यापनार्थम् । तेनेहाथ-
 ष्टावाहुतयः स्युः ।

9 सर्वेभ्यस्त्री[स्त्रि]भ्यः । • अचाथशब्दः प्रधानाहुत्यान-
 न्तर्यार्थः । तेन वारुण्यादीनामभावः । केचित्ता अपीच्छन्ति
 राष्ट्रभृत्पर्यन्ताः प्रागस्याज्येन । तत्रतिषेधादथशब्दोन्तर्यकः
 स्यात् ।

10 अभित एतमग्निमस्यापेर्देष्टिणत उत्तरतश्च । सम-
 न्तत इत्येके । अभितः परित इत्युपसंख्यानार्द्धितीया (P¹⁰
 II, 1, 2 Suddh k) • • दूयमानस्य हविषो गन्धमाघ्रातुं
 शक्रुयुस्तयासन्ना दध्माधानादारभ्य स्थायाः ।

11. स्विष्टकृदन्ते परिपेकविसर्गादि कृत्वा . . सर्वत इदं कर्म देवैः सह गवाणिकुटिकं प्रदक्षिणं परिक्रम्य नमस्त इत्येतैरेकादशभिरनुवाकैः शूलगवमुपतिष्ठते । . .

Khanda 9

1. . . वौढ्यानि पलाशपर्णानि । तेषां विहारो विहरणं नानादेशेषु स्थापनं वौढ्यविहारः कर्मनाम वा । अथशब्दो-
वधारणायामनन्तरमुपस्थानात् । पर्णपुटार्थत्वाच्चेतौ वौढ्य-
विहार एव वक्ष्यते । आनन्तर्यवचनमोदनपिरण्डव्यापत्ताद्युप-
स्थानवन्नित्यत्वार्थम् । प्रमाणमथेषां कर्म न पिरण्डधारणमा-
चमित्यनुवचनम् । पर्णान्तरपुटकरणप्रतिषेधार्थमेवकारकर-
णम् । विहरणमेव देवताभ्यः प्रधानाच्चा[नं ना]यौ होम इत्ये-
तदर्थम् । अन्ये वौढ्यानि विकीर्यन्ते यव स(1) वौढ्यविहार
इति । आसन्नान्तं कर्म वौढ्यविहारः सोनन्तरमुपस्थाना-
द्दक्षिणेशेपप्रतिपादनार्थत्वादुच्यते । स एव नात्र स्वाहाकार-
त्वेपि होम इत्येतदर्थमेवकारकरणम् । आनन्तर्यवचनं पूर्वा-
ङ्गत्वाय । तेनेदं प्रतिपत्तिकर्म न कर्मान्तरं फलहेतुकमित्ये-
तदर्थमिति ।

2. . . चत्वारि पलाशानि ददाति । देशान्तरे पृथग्बच-
नसामर्थ्याहगतानि पर्णानि दत्तानि ।

3. . . ददाति . . प्रतिपर्णमावृत्य [sic] देशान्तरे ।

4. . . ददाति . . आवृत्य मन्त्रं देशान्तरे । . .

5. अथ तैरेव सादितैः पर्णैः कण्टकादिभिः संतृद्य पर्ण-
पुटं कृत्वा तस्मिन्नुपस्तीर्योदनशेषादेकं पिरण्डं कृत्वावदाय-

भिर्घार्य तमादाय परंरो] गव्यूतो[तिं गो]रध्वानं रात्रौर्वा[वा]
गोः संचारभूमिं गत्वा कस्मिंश्चिद्दृक्ष आसजति । निपङ्क्ति-
न्नित्येके । अथेति वचनमेतैरेव पुटक्रियार्थम् ।

6 अथैनमासक्तमुपतिष्ठते । ०० अथैके [अत्रैके] यावदु-
क्तेनैतेनोपतिष्ठते[न्ते] । कल्पजं मन्त्रान्तरं मन्यमाना अनु-
वाकशेषेण तृतीयस्य शतरुद्रीयानुवाकस्य तृतीयेन पर्यायेण
सह चतुर्थादेर्नामकारस्य प्रतीकत्वेन यहणं मन्यमानाः । तन्न ।
अन्येनुवाकशेषेणावचनान्मन्त्रान्तरं मन्यमानाः । प्रमाणा-
भावान्मन्त्रैकदेशोपादानस्य न्याय्यत्वाच्चान्यो नमस्कारोसन्नेव
प्रक्षिप्र इति यावदुक्तेनैवैकेन नमस्कारान्तेनोपतिष्ठते[न्ते] ।
अथशब्द आसक्तस्यैवोपस्थानार्थम् ।

7 अथ प्रतिनिवृत्य ततो देशात् । चन्दनस्येदं चान्दन-
मनुलेपनम् । सुरोदकं वर्ष्यमुदकम् । आतपवर्ष्यमित्येके ।
अक्षतानि तरुडुलाः । अखरिडतान्यक्षताक्षतानि । उदुम्ब-
रादय एकदेशे समुदायशब्दाः शाखाभिधानाः । पलाशभि-
धायिन इत्येके । लुचनैः शब्दैरभिधानं मुख्यमेवेति । द्वन्द्वै-
कवद्भावादेकवचनमेव(कारेण च) । गोचालैर्जातिनिर्देशादे-
कवचनम् । पूर्वं मिथ्रीकृत्य गाः प्रोक्षति । शिवो भव
शिवो भवेत्येव प्रोक्षणमन्त्रः । प्रतिद्रव्यमावृत्य [sic] वीप्सा-
संभवात् । वृषाणमेवेत्येवकारकरणं पुं बहुत्वे च प्रधानस्यैक-
प्राथम्यार्थम् । सर्वेषामेवेत्येके । शिवो ह्येव सुखहेतुर्गर्वा
शूलगवो देवोवश्यमेव तस्मिन्कृते भवतीत्यर्थवादः । अनेने-
ति शान्त्यर्थं गवां शूलगवमिति प्रतिपादितं भवति । ००

- 8 ०० द्वाेषपत्यं द्वाेषपतिदेवताकं पयसि स्थालीपाक-

सौपासन एवापूर्विकेन विधानेन श्रपयित्वा .. तमादायो-
पनिष्क्रम्य । गवां मार्गं तासामेव साधारणपथि । अन्नसौ-
भूमावेव । ... एनमिति पूर्वापेक्षं पूर्ववदौपासन एवा-
स्यापि श्रपणार्थमनसौ यागादन्यत्र श्रपणं मा भूदिति ।
अन्नयाविति वचनं प्राचीनप्रवणदेवयजनचोदनेति कृत्वा
तचौपासनं नीत्वा होमो मा भूदिति । श्वेचस्य पतिमिति
वचनमसमासेन बालुकसमासेन वा देवतेति ख्यापनार्थम् ।

9. .. पलाशेष्वपरेण होमदेशं स्थापितेष्वायतनभूतेषु
कुटीस्थानीयेषु वा । तं श्वेचस्य पतिं । तथैवावाहयति यथा
शूलगर्वमा त्वा वहन्वित्यनेन मन्त्रेणेत्यर्थः । उपस्पर्शनोदक-
दानेन वावाहनातिदेशेनैवातिनिर्दिश्यते । दृष्टार्थत्वायावा-
हनस्य चेत्यपरे । केचिच्चतुर्षु सप्तसु वा पलाशेष्विति पूर्वाङ्गं
मन्यन्ते । तेषां परेषु होमः । तत्रानयाविति वचनमनर्थकं
स्यात् । तस्मादुत्तराङ्गमेव ।

10. नूतं शीघ्रं यजते । कुतः । यतः स देवः पाकः प्रच-
नशीलस्तीक्ष्णस्तस्मात् । तत्र प्रयोगः । परिस्तीर्य होमदेशं
तमपरेण कुटी कृत्वा तत्र यथोक्तं पलाशानि स्थापयित्वा
तेष्वावाहयत्या त्वेति । स[श]र्वेत्येतस्य श्वेचस्य पत इत्यूहः ।
तचोदकं प्रदाय कृत्त्रमेव चरुमुपस्पर्शयत्युपस्पृशतु श्वेचस्य
पतिः श्वेचस्य पतये स्वाहेति । ततोभ्याहृत्य चरुमावाहन-
मात्रमेव वा कृत्वा परिषिच्य होमदेशं दर्व्योपहत्य श्वेचस्य
पतये स्वाहेति हुत्वा पुनरप्ये स्विष्टकृते स्वाहेति सौविष्ट-
कृती जुहोति । ततः परिषेकविसर्गः ।

12. ... सनाभयो ज्ञातयः । .. किमुक्तं भवति । सकु-

त्यानामेव ज्ञातीनां प्राशनं नान्येषाम् । कुलान्तरसंक्रान्तानां
 प्रदानां स्त्रीणां नास्तीति । अयथैवैषां ज्ञातीनामात्मीये
 कुले प्राशनधर्मः प्रवर्तते तथा प्राश्रीयुरिति । अथेति वचनं
 तदानीमेवारण्ये प्राशनार्थं च यामं प्रविश्य मा भूदिति ।
 एतस्येति याम्यनिर्देशार्थः । श्वैत्रपत्यस्येति शूलगवस्याति-
 रिक्तस्यापि प्राशननिवृत्त्यर्थम् । पूर्वेषां प्रतिषिद्धं हि ।

Khanda 10

1 मासे भवं श्राद्धं मासिकम् । . . . अत्र कालनियम-
 निमित्ता द्रव्यनिमित्ताश्च फलविशेषा देशविधयो धर्मेषूक्ताः
 (Dh II, 16, 8, 23 17, 17) ।

2 अथ पितृभ्यो होमभोजनार्थमन्नं संस्कृत्य । दक्षिणा-
 यान्दर्भान्ब्राह्मणानामासनार्थं कल्पयित्वा । ब्राह्मणाञ्छुची-
 नागन्तुकसहजदीपरहितान्नियमवतश्च । मन्त्रवन्तो विद्या-
 वन्तः । नियमवन्त इत्येकेषाम् । . . अयुजस्त्रिप्रभृतीनयुक्त-
 संख्याकान् । योनिगोचमन्त्रैरात्मनोसंबन्धान् । योनिंसंबन्धा
 मातुलमातामहप्रभृतयः । गोचसंबन्धाः सगीत्राः । मन्त्रसं-
 बन्धा ऋत्विक्किश्याचार्याः ।

3 अर्थापेक्षः प्रयोजनापेक्षः प्रयोजनमपेक्षमाणः ।
 अस्मिन्भोजने ममेदं कार्यं भविष्यतीति न भोजयेत् ।

4 यज्ञोपवीत्यग्निमौपासनमुपसमाधाय । तं दक्षिणा-
 प्रागपैर्दक्षैः परिस्तीर्य प्रागुदग्यपदावत्यश्वात्पुरस्ताच्च दक्षि-
 णायान्कृत्वा । . . दर्वीमुपस्तरणाभिघारणार्थं सुवं मेघाणां
 चाधिकं प्रयुनक्ति । पूर्ववदेव परिधयः । . . एकपवित्रेणान्यं

संस्कृत्येति वाच्ये गुरुनिर्देशः प्रदर्शनार्थः । तेन प्रणीतादि-
पवित्रकार्ये तेनैव स्यात् । ततः प्राचीनावीतिना [sic] द्वा-
स्रणान्कृतपादशौचानाचान्तान्दत्तेष्व्वासनेपूदङ्मुखाग्रागप-
वर्गान्मित्रे पितामहाय प्रपितामहायेति संकल्प्यैकैकस्य त्री-
स्त्रीग्रागपवर्गमुपवेशयेत् । प्राप्नोतु भगवानिति कर्ता ब्रू-
यात् । प्राप्नवानितीतरे प्रत्याहुः । परिषेककाले देव
सवितरित्यनेन यः परिषेकस्तं प्रसव्यं परिषिष्य । . . औदु-
र्घ्या दर्घ्या जुहोत्याघारादिहोमान् ।

6 एतामेव दिशं दक्षिणां प्रत्यपः प्रसिञ्चति । यथा
दूरं गच्छन्ति तथाञ्जलिना सिञ्चति । . . दक्षिणाः पितरो
दक्षिणा वृद्धिः[ः] पितृणामिति दर्शनादेवेति दिशं दक्षिणा-
मिति गम्यते । एवकारकरणमावाहनमपि तामेव दिग्मा-
भिमुख्येन क्रियत इति ज्ञापनार्थम् ।

Khanda 11.

1. . . आज्येनैव जुहोति सोमाय पितृमत इति यथोक्तं
षोडशज्याहुतीः स्वधानमस्कारस्य प्रधानार्थत्वात् । सर्वत्र
तद्धत्सु नास्ति स्वाहाकारः । अवाथ नामधेयैर्जुहोति । इहा-
थशब्दः पूर्वसंबन्धार्थः । तेन पितृपितामहप्रपितामहनाम-
धेयैश्चतुर्थ्यन्तैर्होतव्यम् । जुहोतिवचनं द्विपितृकस्यापि हो-
माभ्यांवृत्तिनिवृत्त्यर्थं न तस्य द्वाभ्यां नामधेयाभ्यां यथाल-
क्षणं समस्तद्विचतुर्थ्यन्ताभ्यां होतव्यम् । यन्मे माता । यन्मे
पितामही । यन्मे प्रपितामहीत्यत्रोहप्रदर्शनार्थत्वात्पितृशब्द-

स्यापि पितामहप्रपितामह इति शब्दाभ्यामूहः [पितामह । प्रपितामह इत्यूहः] कार्यः पितामहो वृद्धाम् । प्रपितामहो वृद्धामिति । ब्रह्मज्यमित्यत्रापि पितामहेभ्यो यच्चैतानि-
[तान् । प्रपितामहेभ्यो यच्चैतानि]ति संनामः ।

2 अत्रापि प्रदर्शनार्थत्वादनस्य कूल्या इत्यूहः । केचित्तन्न मृष्यन्ति आद्यस्यौदनस्य कूल्यास्तीति [?] नार्थत्वा-
दत्वात्तथाया मेदस इति शब्दान्तरदर्शनादुपस्तरणाभिधा-
रणार्थेनाज्येन द्रव्यत्वस्य विद्यमानत्वञ्च । अत्रैके वर्णयन्ति
पूर्वानुक्रान्ताः षोडशज्याहुतीरन्नस्य जुहोतीति । अपर आ-
नन्तर्योद्ब्रह्मज्यमित्येतासामेव तिसृणाम् । इत्युदीच्यानामपि
पाठः । एव ते पठन्त्यथाज्यस्य जुहोति ब्रह्मज्यं जातवेद इति ।
तत्राथशब्द आज्यस्य ग्रहणं च । एवमन्नस्य जुहोतीत्यत्र ता-
सामेव सप्रत्ययार्थम् ।

3 अत्रापि पूर्ववदथशब्दो वासुण्यादिनिवृत्त्यर्थः ।
एवमन्नस्येत्यनुवर्तनादन्नेनैव सौचिष्टकृतीम् । आज्येनेत्येके ।
ततो यज्ञोपवीती परिपेकादिकर्मशेषं समापयेत् ।

4 अथ प्राचीनावीती ब्राह्मणभोजनार्थमन्नमभिमृण-
ति । यदसौ हुतशेषमभिमृणतीति बह्वृचानां हुतशेषादपि
किञ्चित्प्रशिष्यावमृजेत् । अथशब्दो होमार्थादन्नादस्यान्यत्व-
संख्यापनार्थः ।

5 अथ पूर्ववद् ब्राह्मणेभ्यस्तिलोदकं प्रदाय शुद्धोदकं
च ततोन्नं प्रदायाद्गुष्टेनोपस्पर्शयति प्राणे निविश्येत्यनेन
प्रतिपुरुषमावर्त्य मन्त्रम् ।

Khanda 12

1 .. नृभान्ब्राह्मणान्मधु वाता इत्येतं नृचं यज्ञोपवीती
श्रावयेदक्षत्रमीमदन्तेत्येतां स्वधामुक्त्वा न्यानि च ब्राह्मणानि
शस्त्रान्तरे दर्शितानि ।

2 भुक्तवत्सु शेषौदनात्किंचिक्किंचिदुपादाय निहितशे-
पेण सह पिण्डान्निधाय वशिष्टमाचान्तेष्व्वाशयेष्वन्नं प्रकीर्य
तेभ्यस्तिलोदकं पूर्ववत्प्रदाय शुद्धोदकं च ततो दत्ताम्रदाय
यथागक्ति दक्षिणां दत्त्वा क्षय्यमस्त्विति वाचयित्वा तिलोद-
कशेषं निनीय स्वधास्त्विति ब्रूयात् । अस्तु स्वधेतीतरे । तत
ज्ज्याय प्रसाद्योपसंगृह्य तान्भुक्तवतो गच्छतोनुप्रव्रज्य शेष-
मनुज्ञाप्यानुगतः प्रदक्षिणीकृत्य प्रत्येत्योदकुम्भं^० गत्वा ता-
न्दर्भान्दक्षिणपूर्वतो गिं दक्षिणायान्संस्तीर्य । दक्षिणपूर्वम-
वान्तरदेशं गत्व्युदीच्यानां पाठात् । तेषु दर्भेषु । अवाचीन-
पाणिरथ आवृत्तपाणिः पित्रेण तीर्थेन । दक्षिणांस्तीनुद-
काञ्जलीस्त्रिषु देशेषु निनीय मार्जयन्तामित्येतैः । प्रतिमन्त्र-
मसाववनेनिर्हृष्वेत्यैर्नामयहणम् ।

3 तेषु नियतस्थानेषु .. एतत्ते ततासाविति पितुर्नाम
गृहीत्वा पित्रे पिण्डं ददाति । एवम् .. पितामहाय .. प्र-
पितामहाय । सर्वेषु ये च त्वामित्यनुपद्गः^{१)} । सर्वेषु चेहानु-
क्रान्तानुक्त[क्रं]स्यमानेषु संवुद्धा नामयहणम् । .. स कृता-
कृतो वैकल्पिक इत्यर्थः । तूष्णीयहणं मन्त्रनिवृत्त्यर्थम् ।
अवचनादेव सिद्धिरिति चेत् । तन्न । निनयनादीनामवि-

१) See T S 3, 2, 4, 5

शेषोपदेशान्मन्त्रप्रसङ्गात्प्रधानस्य तूष्णीवचनात्तद्वशवर्ति-
त्वात्तेषामपि तूष्णीकत्वात् ।

4 * नामधेयानीत्येकशेषनिर्देशः । तेनैकस्य द्वयोस्त्रया-
णां वा नाम्नां विस्मरण एतैरेव दानम् । अथशब्देन च पृ-
थगधिकारः । पूर्वेषां मन्त्राणां व्यतिषज्य क्रिया मा भूदि-
त्येतदर्थम् । कुतः । अस्मिन्पक्षे मार्जयन्तामित्येव निनयन-
मन्त्रा भवेयुरर्थात् ।

5 * अचेति वचनं कालनियमार्थं कालान्तरे पिराड-
पितृयज्ञे दर्शनात् । तेन ज्ञायते तच्चोक्तं पिराडदानोपायो
द्विपितृकादीनामिहापि भवतीति । आज्ञानाम्यज्ञनयोरेव
समासवचनं क्रमनियमार्थं तयोः । अनुपिराडमिति वचना-
च्चतुर्थस्याप्राप्तिराशङ्कते तन्निवृत्त्यर्थं ददातीत्युच्यते ।

6 अनुपिराड ददाति । तूष्णीं चतुर्थम् । चिर्यहणं प्रति-
पिराडं तृतीयार्थम् ।

7 अनुपिराडं दद्यात् । तूष्णीं चतुर्थम् । तैलमभ्य-
ञ्जनमस्त्वित्येके । अविदितनामधेयानि लुप्यन्ते तदादिभिर्वा
शब्दैरुपलक्षयेत् ।

8 * आत्मनो वाससो दशमूर्णोस्तुकान्वा कक्षलस्य
च्छिन्नानुपिराडं न्यस्यति । पूर्वं आत्मनो वयसि [स्या]पञ्चा
शद्वर्षतायाः । तूष्णीं चतुर्थम् ।

9 उत्तरे वयसि पञ्चाशद्वर्षताया ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव
न्यस्यति । अन्यतरवचनादेव सिद्धे पूर्वोत्तरग्रहणं वय-
स्त्विदं केपाचिदिहोक्तं तन्मा भूदिहोतर आयुषी[ति] त
योर्द्वित्वविषयत्वादिति ।

10. अथ यत्र पिराडार्थमोदन उद्धृतस्तत्पात्रं संक्षाल्यो-
दकेन सम्यक् प्रक्षाल्य । पुत्रानित्यनेन तेनोदकेन सर्वान्पि-
राडानुपगम्य । प्रसव्यं परिपिच्य । तत्पात्रं न्युञ्जं निवीतं कृ-
त्वा । पाणी व्यत्यस्य पाण्योरङ्गुलीनां व्यतिपङ्गं कृत्वा । ..
वहिर्भूतपृष्ठौ पाणी कृत्वेत्येके । एवंभूतेन नमस्कारेणाञ्जलि-
ना नमो वः पितर इत्येतेर्नमस्कारैः पितृनुपतिष्ठते । षडेते
नमस्काराश्चतुर्थ्यन्ताः । तेषु सर्वेषु पितरो नमो व इत्यादेर-
नुपङ्गः प्राक् प्राजापत्याया इत्येके । यथापाठमेव प्राक् प्रा-
जापत्याया नमस्कारोन्त्य इत्यपरे । अथशब्दः पिराडाधिकार-
निवृत्त्यर्थः । तेनोक्तं तन्त्रेण सर्वेषां सकृत्परिपेक इति । प्रति-
पिराडमपि केचिदिच्छन्ति । इह पिराडपितृयज्ञपटले च
'तुल्ययन्त्रेषु तत्रोक्तं व्याख्यानमिह द्रष्टव्यमिहोक्तं च तत्रापि ।

Khanda 13.

1. .. प्रतिमन्त्रं त्रीनुदकाञ्जलीन्दक्षिणापवर्गोन्निय-
ति पित्रादिभ्यः । तत इति वचनं तूष्णीं चतुर्थमित्याशङ्का-
निवृत्त्यर्थम् ।

2. प्रत्येत्योदकान्तात् । प्रतिष्ठितं स्थालीनिष्कासम् ।
उदपात्रेण सहोदकमासिच्य सकृन्निष्कासः । तस्य सोदकं
पात्रं पूरयित्वा .. उपप्रवर्तयति । पिराडानां समीपे दक्षि-
णापवर्गं निनयतीत्यर्थः । प्रत्येत्येति वचनमुदकाञ्जलिदेश
एवापां प्रवर्तनं भा भूदिति । एतावत्कृत्वा सर्वेषु दक्षेपु सर्वा-
त्मनः जेषं समवदायाश्रीयादित्येतत्कर्तव्यम् । ..

3. .. माध्यावर्षः प्रौ[प्रौ]ष्ठपदौ मासस्तत्र भवं माध्या-
वर्षम् । अत्रापां प्रसेक उदपात्रोपप्रवर्तनं च न स्तः । ..

Khanda 14

1 अष्टका नाम नित्यः पितृकार्यसमुदायः । . .

2 . . . एका प्रधानाष्टका यथैकपुरुष इति प्रधानपुरुष उच्यते । किमपेक्ष्य प्राधान्यम् । हेमन्तशिगिरयोश्चतुर्णामपरपक्षाणां याश्चतस्रीष्टम्यस्ताः सर्वा अष्टकास्ता अपेक्ष्य । किमर्थमेतद्वचनम् । तस्याः] पूर्वद्युत्तरेद्युश्च कर्मविधानार्थम् । यद्येवं तस्य सप्तम्यामनूराधैरित्येव वक्तव्यम् । एवं तर्हि । कालसंयोगादष्टकाशब्दः कर्मणीदं चाष्टकादीनां प्राधान्यमिति ज्ञापनार्थम् । किमेतस्य ज्ञापने प्रयोजनम् । समाख्यासामर्थ्यात्सर्वास्वपष्टकेच्छातः कार्या स्यादस्यास्तु प्राधान्यान्नियतौ । किं चैकाष्टकायां दीशेर्न् (T S 7, 4, 9, 1) एकाष्टकायां क्रयः संपद्यते (T S 7, 4, 8, 2) इत्यत्राप्यस्याः संप्रत्ययः ।

. . . अनूराधेष्विति वचनं माससंदेहनिर्णयार्थं प्रायिकं वां [वा] ततो विशाखायां ज्येष्ठायां सत्यां भवत्येव । . . पाचप्रयोगकाले चत्वारि कपालान्यन्यानि च पुरोडाशार्थानि द्रव्याणि पात्राण्यधिकानि प्रयुज्य प्राक् पाचप्रोक्षाणादेकपवि० ०निर्वपति । इममपूपमित्यनेन प्रतिशरावं मन्वावृत्तिश्चत्वारि शरावाणीति भेदेन निदर्शनात् । द्रव्यपृथक्कादित्येके । तेषां मन्वे चतुःशरावशब्दोपूपापेक्षान्नात् विरुध्यते । अन्ये चतुःशरावपरिमाणान्धीहीन्सकृदेव निर्वपन्ति भेदलिङ्गविरोधं मन्यमानाः ।

। एतेनैव । . . एवकारकरणं प्रागूर्ध्वं च पवित्रकार्यं

यत्तदनेनैवेत्येतदर्थम् । तान्त्रीहींस्तूष्णीं चिः प्रोक्ष्य पात्रा-
णि चतुः प्रोक्ष्य कृष्णाजिनास्तरणादिना दर्शपौर्णमासिकेन
विधिना तूष्णीं ग्रीहीनवहत्य विष्फलीकरणान्ते प्रक्षाल-
नं निनीय पेघणादिना यथापुरोडाशमेवं चतुर्षु कपा-
लेषु तूष्णीं अपयित्वा सुवं दर्वीं च संमृज्याज्यं संस्कृत्य
पुरोडाशं च तूष्णीमभिघार्योद्दास्य । .. ततोनुप्रवेगिताश्चे-
द्ब्राह्मणा इहोपवेशनाद्युद्धरणान्तं कृत्वा परिधाय परिधीन्-
सय्यं ० भ्याधाय । इध्माधानलिङ्गादाधारवत्ता स्यात् । आ-
ज्यभागान्तं कृत्वा मासिकातिदेशपक्षे पितृनावाह्य निनी-
त्वापः [sic] प्रसिञ्चति मासीमामिति । लिङ्गविरोधादितर-
स्मिन्पक्षे नास्त्यावाहनम् । व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वौदुम्बरीं दर्व्या-
मुपस्तीर्य मध्यादारभ्यापूपस्य दक्षिणाप्रागपवर्गाण्यवदा-
नानि यथा भवेयुस्तथा पूर्वेण पूर्वेणावदानद्वयेन संततम-
विच्छिन्नं परंपरमवदानद्वयमभिघार्य । तथा दर्व्याप्रौ होम-
प्रदेशे प्रत्यगुदगारभ्य । ... पूर्वचापीयमेव दर्वी ।

५ अपान्नं पूर्वमुद्धृत्य तस्यावदाय जुहोतीयमेवेत्येता-
भिः । स्वधानमस्कारेण सर्वचाष्टकायामनाद्रिष्टेषु होमकृत्सु
पठितेषु दर्शनम् । प्रायेण स्वधानमस्कारो हि पितृणामिति
दर्शनात् । पितृभ्यः स्वधाकार ओदपाचादिति श्रुतेः । स्वो-
हावचनात्स्वाहाकारेण वेति केचित् । अथशब्दः पूर्वाहुति-
[भि]रासां संबन्धार्थः । तेनावापि दक्षिणाप्राचीत्येवमादि
स्यात्स्वधानमस्कारप्रधानता चास्य प्रयोजनम् ।

६ . . . सर्पिर्मिथस्येति वचनमाज्यम्[स्या]थावेद-
नार्थम् । उपस्तरणाभिघारणार्थत्वमो[त्या]नर्थक्यान्मन्त्रवचनं

Khanda 11

2 अत्रापि ब्राह्मणनिवेदनादिस्थापनान्तमत्तिसर्जनान्तं कृत्वापराह्णे । .. पाचसंसादनकाले चतुरः शूलान्य[न]धिकां स्वधितिं च प्रयुज्य मासिकवदाज्यसंस्कारान्तं कृत्वेमां० उ-
पाकरोति । ..

3 अथैनामुपाकृतामसंस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षति । ...
एनामिति वचनं कार्त्तर्येनास्याः प्रोक्षणार्थम् । तेनोपरि-
ष्टादपस्ताच्च प्रोक्षितथम् । ...

4 तां प्रोक्षितामुत्सुकेन त्रिः पर्यग्नौ कृतामपरेण तमग्निं
प्रत्यक्शिरसं दक्षिणपादां निपात्य संज्ञा[ज्ञ]पयन्ति ।

6 .. अथयत उपर्याज्यमासिच्य ।

7 तानि वपादीनि अथयित्वा प्रत्येकमभिघार्योद्भास्य ।
ततोनुप्रवेगिताश्चेद्ब्राह्मणा इहोपवेशनविसर्जनान्तं कृत्वा
परिधाय परिधीमसव्यं० भ्याधाय पूर्वद्वुर्वद्भाहतिपर्यन्तं
कृत्वौदुम्बर्या० ।

8 सर्वहुतां वपां जुहोति जेषं वा तस्यो [स्या उ]त्कृ-
ष्यात्येव किञ्चिद्वगिष्य [sic] ब्राह्मणान्नाशयेद्भोजनकाले ।
उपस्तीर्णाभिघारितां वपामित्येव सर्वहुतत्वे सिद्धे सर्वहुतां
वपां जुहोतीति वचनं यथान्यत्र सर्वं हूयते तथैव होमार्थम् ।
तेन हिरण्यशकलयोरप्यवधानमपि स्यात्सर्वोत्तरविधित्वा-
र्थम् । एवं पुनर्वचनं हिरण्यशल्कावधानस्य प्रमाणाभावात् ।
जेषं वा कुर्यादित्येव सिद्धे ब्राह्मणान्नाशयेदिति वचनं तेन
होमनिवृत्त्यर्थम् । जेष[पं] व्याकृत्येत्युदीच्यानां पाठः । तेषां

सर्वहुतत्वमेव वपायाः प्रयोजनं च सर्वहुतवचनस्य हिरण्य-
शल्कावधानमेव । अयं च सूचार्थः । शेषं वपाहृदयमतस्त्रे-
भ्योवशिष्टं व्याकृत्य विभज्य वाञ्छिद्य द्वयोरेवौ श्रपयित्वा
ब्राह्मणान्भोजयेत् । ब्राह्मणभोजने व्यञ्जनं कुर्यादित्यर्थः ।

१ उपस्थिते ब्राह्मणभोजनार्थेने तस्यौदनस्य मांसस्य
हृदयादीनां समवदाय । उपस्थितवचनात्मृषग्धोमार्थस्य
श्रपणमिह नास्ति । सर्पिर्मिश्रस्येत्यस्यावदानार्थम् । अथ-
वा पात्रान्तर उभयं प्रक्षिप्याज्येन संयुज्य पुनरवदाय जुहुया-
दित्येतदर्थम् ।

10 हुवेति वचनं पूर्वासांमाहुतीनां तुल्यत्वख्या-
पनार्थं वारुण्यादिनिवृत्यर्थम् । तेन संवत्सरस्य प्रतिमा-
मित्येतस्यापि स्वधानमस्कारप्रधानता । औदनस्येति [अन्न-
स्येति] वचनं सर्वत्र होमेन्नग्रहण औदनस्यैव ग्रहणं व्यञ्ज-
नस्येति ख्यापनार्थम् ।

13 श्योभूतेन्वष्टका नाम कर्म । संस्कृत्य निवेदनादि
मासिकवद्वाहृतिपर्यन्तं कृत्वा प्राचीनावीती त्वमये अया-
सि । प्रजापत इत्येताभ्यां स्वधानमस्कारप्रधानाभ्याम्
जुहोति । स्वष्टकृदादि मासिकवद्दुदकाञ्जलिदानान्तं कर्त-
व्यम् ।

11 इह सर्वातिदेश एवम् । आवाहनमन्त्रस्य नियतत्वं
नास्ति । अपां प्रसेकं पूर्वयोरेवावाहनतुल्यत्वादेपां कर्म-
णाम् । मन्त्रापि [न्त्रा अपि] यथाकालं मासिकवत्कर्तव्याः
प्रतिपेधाभावात् ।

Khanda 16

2. तत्र या पौर्णमासी श्रवणेन नक्षत्रेण संयुज्यते श्रवणेन योगमर्हतीति श्रावणी पौर्णमासीत्यर्थः । .. अनाहिताग्निरौपासनं श्रावण्यां पौर्णमास्यामिति लघुना सिद्धे तद्या पौर्णमासीत्यादिगुरुनिर्देशस्य [किं] प्रयोजनम् । यथावस्थितायामेव पौर्णमास्यामन्वाहितेर्ष्वग्निष्विदं कार्यं न पौर्णमास्या उक्तर्षापकर्षे सामर्थ्यादित्येतदर्थम् । औपासनमनाहिताग्निरिति दक्षिणाग्नौ विधानात् । अन्यत्रापि विधीयत औपासनस्याशुपरिष्ठात्सायंहोमस्योपसमाधानमग्निहोत्रस्य स्थानीयत्वात् ।

3 .. अक्षता लाजाः । तथा यवानां ता भवेयुर्ग्रीहीणां लाजास्तथान्यत्र दृष्टत्वात् । सक्तवो व्रीहीणां यवानां वा । किंशुकानि पलाशपुष्पाणि । .. आज्यमसंस्कृतमेव । उपकल्पवचनं लौकिकोपादानार्थं [र्थ]तामेति । उत्तरत्र प्रयोजनवतोराजनाभ्यञ्जनयोरेष्वैव संनिधानार्थम् ।

4 औपासनं परिस्तीर्य । परिस्तीर्यत्वाद(पः)परिस्तीर्य दक्षिणाग्निम् । दर्वीमाज्यं चोपस्तरणाभिधारणार्थं संस्कृत्यौपासनं परिषिच्य तूष्णीं च दक्षिणाग्निं सर्वतः परिषिच्य । श्यामुपस्तीर्य तेषामेव धानादीनां त्रयाणामन्नानां समवशय सर्षिर्मिश्रस्य लौकिकेन सर्षिपा मिश्रितस्याभिधारितस्य जुहोति । .. प्रतिमन्त्रं पात्रान्तरे वान्नचयं संप्रक्षिप्य तेनाज्येन मिश्रयित्वा पुनरवदाय जुहोति । अन्नग्रहणं किंशुकाज्जनाभ्यञ्जननिवृत्त्यर्थम् । एवकारकरणं बलिहरणमप्येतेरेवात्रैः सर्षिर्मिश्रस्य स्यादित्येतदर्थम् ।

5 . . आज्येन लौकिकेन . . प्रतिमन्त्रं जुहोति । यत्र त्रयस्त्रयः पर्याया एकैको मन्त्रः । पूर्वत्रेह च प्रतिमन्त्रं समिदभ्याधानम् ।

6 पूर्ववत्परिषेकविसर्गं कृत्वोदकुम्भं ०दाय प्राग्वहारादौपासनप्रदेशादौपनिष्क्रम्य गृहेष्वेव प्रागयान्दर्भानुपस्तीर्य तेषु तैरेवाच्चैः चतुरः सर्पेभ्यो बलीन्हरन्ति[ति]ये ० इत्येतैर्वलिहरणधर्मणं । तेषु सर्पास्तेभ्य इमं वलिं हरामीत्यनुपङ्गः ।

7 अत्रैषु वलिषु सकृदाञ्जनाभ्यञ्जने दत्त्वा सर्वा[र्पा]नुपतिष्ठते । . .

8 . . आवसथं स्वगृहम् । . . यावतो[ता] देशेन कामयेत तावता मम समीपे सर्पा नाप[च]क्रामेयुर्न गच्छेयुरिति तावता देशेन सह परिक्रामेदप श्वेतेत्येतैर्मन्त्रैः सकृदुक्त्वा ।

9 अथ सर्पानुपतिष्ठते समीचीत्येतैः षड्भिः पर्यायैः प्रतिमन्त्रं प्रतिदिशम् । सर्पवलिस्थानस्य पुरस्तात्स्थित्वा दक्षिणतः पश्चादुत्तरतश्चावस्थाय । आद्यैश्चतुर्भिर्मन्त्रैस्तमेव देशमभिमुख उपस्थाय । प्रतिनिवृत्य पश्चात्प्राङ्मुख उत्तमाभ्यामूर्ध्वाभिमुखोधोमुखश्चोपतिष्ठते । अथशब्दो वलिदेश एवोपस्थानम् ।

10 नित्यं प्रतिदिवसमत ऊर्ध्वमेतेन गम्यते विधिनैतान्सर्पवलीन्हरत्या मार्गशीर्षा[ः] पौर्णमास्याः । सर्पादायामयम् । आपहायणीकर्मण इत्यर्थः ।

11 अस्मिन्नित्येव वलिहरणे किंशुकहोमो न स्यात् । अनेन गम्यते पूर्वहोमाः स्युः ।

12. उदकुम्भेन परिपेकश्चात्र न विद्यते । अथबोभय-
मेकं वाक्यम् । किंशुकहोमोत्र विद्यते परिपेचनं न विद्यत
इति पूर्वत्र क्रियापद[दे] नाध्याहर्तव्यम् । एवं किमर्थम् ।
ज्योर्नत्रो [योरत्र] प्रतिषेधयोरतुल्यत्वख्यापनार्थम् । तेन प्रा-
प्तप्रतिषेधो वा होमप्रतिषेधश्च स्यात् । तेन सर्वेषां होमा-
नामिह प्राप्तिर्वलिहरणमात्रं वा कर्तव्यमिति गम्यते । . . .
तत्र प्रयोगः । अन्नहोमान्हुत्वा वा बलीन्दस्वाञ्जनाभ्यञ्जने
दत्त्वोपस्थातव्यम् ।

13. मार्गशीर्षीं चतुर्दश्यां रात्रावन्ततो बलिहरणं तेभ्य
इमं बलिं निरवदास्यन्निरवदास्यन्नित्येतेनैवमुदाहरति । के-
चित्तु यावदुक्तेन हरणमिच्छन्ति । . .

Khaṇḍa 17.

1. आयहायणी मार्गशीर्षीं पौर्णमासी, तस्यां या क्रिया
सापि तद्योगादायहायणीत्युच्यते । प्रत्यचरोहिणीति वास्या
नामधेयम् । . .

2. . . व्याहृतिपर्यन्तं कृत्वा ततः स्थालीपाकस्यावदाय
चतस्र आहुतीर्जुहोति । . .

3. . . अथशब्द आनन्तर्यार्थः पूर्वसंबन्धार्थश्च । आन-
न्तर्यादास्त्रयादिनिवृत्त्यर्थः संबन्धात्स्थालीपाकादेव स्विए-
कृतम् ।

4. ततः स कृत्वा परिपेकविसर्गादि . . आलभते । . .
तत इति वचनं पूर्वस्य बह्यमाणैश्च संबन्धार्थम् । तेन रा-
त्रावेव होम इति गम्यते । अथवालम्भनस्यैव होमान-

नतयोर्यम् । तेनालम्भनान्तं कृत्वा व्यापारान्तरमप्यवश्यं कार्यं कृत्वोपवेशनादि कर्तुं लभ्यते । अन्ये आहुः । आदावेव होमस्तदनन्तरमेवालम्भो रात्रावुपवेशनादि ततश्च प्राक् सायहोमान[मादन]न्तरं निरवदास्यन्वलिहरणमित्यन्वाहुर्मा[न्वहर्मा]र्गशीर्षामित्यादिविधि च मन्यन्ते । तत्र दिवा होमो विरुध्यतेस्तमिते पायसस्य जुहुयुरिति शास्त्रान्तरे दर्शनात् (Asv II, 3 3) कर्ममध्ये कर्मक्रिया च विरुध्यते सत्या गतौ । तस्मात्ज्ञानविधिनादिति [र्न स्यादिति] ।

5 तेषां गृह्याणाममात्यानां यो गृहपतिः स दक्षिणत उपविशति । तेषामपि प्रकृतवाचिना समर्थनात्त्रा निर्देशात्पूर्वमपि होमकालाद्गृह्या सनिहिता इति गम्यते । शास्त्रान्तरे दृष्टत्वादिह प्रसिद्धत्वात्परिणामिमुपवेशनम् (Asv II, 3, 7) ।

6 ततो गृहपतेरुत्तरत उपविशन्ति ।

7 जननक्रमेणेत्यर्थः । पत्युरुत्तरतो भार्या । ततो वृद्धक्रमेण पुत्रपौत्राः । तत्र यथावृद्धमिति सिद्धे प्रजोत्पत्त्यानुपूर्व्येणेति वचनं गृह्या सर्वे पुत्रपौत्रादय एवेत्येतदर्थम् ।

8 तेषाममात्यानां ये मन्त्रविद उपनीतास्ते मन्त्रान्वयोनादीन्वक्ष्यमाणाञ्जपन्ति । अनुपनीताः स्त्रियश्च तूष्णीमेव कर्म कुर्वन्ति ।

9 ते सर्वे यथासनं दक्षिणैः पार्श्वैः प्राक्किण्वस्त(1) उदङ्मुखः सविशन्ति ।

10 ततः शयनात् * उत्तिष्ठन्ते ।

11. उत्थायानन्तरमुदस्थामेति जपन्ति । उत्थायेति वचनमुत्थानाङ्गत्वाय । तेनोत्तरयोरुत्थानयोर्भवति ।

12 एवमस्यां रात्रौ त्रिः संविशन्ति त्रिःस्वाश्रासंजु-
होति [संजिहते] । उत्तिष्ठन्त्येवं त्रित्येव सिद्धे रात्रेरिति
वचनं पूर्वाभ्यां संवेशनोत्थानाभ्यां सहैव त्रित्वं न तत ऊर्ध्व-
त्वमित्येतदर्थमिदं च प्रयोजनं न धर्ममात्रम् [नार्धरात्रम्] ।
अपयित्वानन्तरमुपतिष्ठन्ति । उत्थाय, जपत्वाचम्य संवि-
शन्ति ।

13 . . स्त्रिय उचिरुत्थायाचम्य परिवेषणाद्धेनान्
उपस्थितेषिहोमादिपुण्याहादिवाचनान्तं कृत्वा रात्रिं सर्वे
वसन्ति । अथेत्युपरिशय्याप्रतिषेधो नास्तरणप्रतिषेधः । एता-
मिति द्वितीयानिर्देशान्न पूर्वधर्ममात्रं [वार्धरात्रं] स्वपनमिति
गम्यते । समाप्तमायहायणीकर्म समाप्तानि च गृह्यकर्माणि ।

Khanda 18

1. . . अभ्यर्हितत्वादुपाकरणस्य पूर्वनिघातः । किमर्थं
युगपत्प्रतिज्ञानं क्रियते । अथवापक्षे तैषीपक्षस्येति पृथ-
ग्वचनादेव सिद्ध उभयोः संयुक्तत्वख्यापनार्थम् । तेनासंभ-
वादकृत उपाकरण उत्सर्गस्याप्यभावः । पारायणे चोत्सर्गस्य
भावादुपाकरणमपि स्यात् । केचिदपूर्वाध्ययनार्थं उपाकर-
णोत्सर्जने मन्यन्ते । तेषां गृहीतस्यापि स्मरणार्थं अभ्यासेन
स्यातामुपाकरणोत्सर्जने । तत्र कारणं प्रथममुपाकृत्याध्यय-
नमुपाकुर्यात् । असमाप्ते कारणे उत्सर्गकाल आगत उत्सृ-
ज्याध्यायं विरम्य पुनरुपाकृत्याध्यायं कारणं यथाकालमुपा-

कृत्याधीत्य कारड यथाकालमुत्सृज्य विरमितव्यमर्थात् । प्रथम उपाकरणेध्यायमुपाकृत्य कारडमुपाकर्तव्यमर्थात् ।

2 आवरण्याः पौर्णमास्याः पक्षः आवरणपूर्वपक्ष इत्यर्थः । तस्मिन्वृष्टे देवे जातास्वोषधीषु हस्तेन पौर्णमास्यां वा आवरयाम् । यथाध्यायः क्रियत आरभ्यते तदध्यायोपाकर्म । जातास्वोषधीष्विति सदिग्धे काले लिङ्गेन निर्णयः । अथवा जातास्वेवोत्कृष्याव[प]कृष्यास्विति प्रो[प्रौ]ष्टपदे वापाढे वा मासि क्रियार्थम् ।

3 शिष्यैरान्वारब्धो व्या० ंत्वा चतुर' पञ्च वा कारडपीञ्जुहोति । कारडनामानि चत्वारि पञ्च वा प्राजापत्यं सौम्यमाग्नेयं वैश्वदेवं स्वायंभुवम् । सावित्र्यादिपदैः सर्वैश्चतुर्थ्यन्तैर्होमः । सदसस्पतिमिति । इतिकरणान्तत्वात्कारडोपाकरणविसर्गयोश्च दर्शनात्प्रतीकग्रहणं वा स्यात् । सावित्रीमिति चैकामृचं मन्यन्ते । तेषामृग्वेदादिभिरपि सर्वे वोच्यन्ते । तन्नास्माकम् ।

4 श्रीन्वेदस्यादितीनुवाकानधीयत आचार्यशिष्या बहुवचनात् । वाचयत्यनारव्यवेदानकृतारम्भांश्च । होमाधिकारे पुनर्हुत्वेति वचनमध्येतृणा सर्वेषां होमेस्त्यधिकार इति ख्यापनार्थम् । तेनोक्तमग्वारम्भणं सर्वेषां शिष्याणाम् ।

5 * * अधीयते सर्वांश्चतुरः पञ्च वा ।

6 आदिगन्धः प्रकार्याची । तेन वासाद्यादि प्रतियद्य प्राक् स्विष्टफुदन्त कृत्वा जयाभ्यातानान्नाष्टभृतो जुहोति ।

7 * * द्याम्याध्ययनाहिरम्य । यथाध्यायं यथाधीत्याध्यामौ प्ययस्थितस्तथा कृतान्तादारभ्याध्ययनमध्येतप्यमिति य-

दत्त्याचार्याः । अहानध्यायवचनमेकाहविकल्पनार्थं तस्य धर्मेष्ववचनात् । यथाध्यायमिति वचनमधीया[ता]नां पुनरादित आरम्भनिवृत्त्यर्थम् । ..

8 तैषीपक्षस्य तैपमासपूर्वपक्षस्य । ... माघ्यामपि पौर्णमास्यामेके विदधिरे । तदप्येतेन विकल्प[त्य]ते ।

9 .. सुखा निर्मलाः सुखस्पर्शाः । सुखावगाहाः सुखेनावगाह्या रक्षीयाहरहिताः । दित्सन्त इवेति दातुमिच्छन्त इवान्योन्यं प्रति । अथवादित्सन्त इवेति पाठः । आदित्सन्तो मुणन्त इवान्योन्यम् ।

Khanda 19

1 .. त्रयोविंशत्यासनानि कल्पयन्ति । * ब्रह्मणे कल्पयामि । प्रजापतये कल्पयामीत्येवं सर्वत्र । .. देवगणग्रहणं देवेन तीर्थेन तर्पणार्थम् ।

2 .. किमर्थमिदम् । एतेषां वचनमासनकल्पनार्थमासनं कल्पयामीति । यद्येवं नार्थं उत्तरत्रैषां संकीर्तनादेव सिद्धत्वात् । एवं तर्हि । सप्तपीनुपस्थायेत्यत्रैतेषां संप्रत्ययार्थमानयेन तीर्थेन तर्पणार्थं च ।

3 दक्षिणतो देवगणानाम् ... वसिष्ठान्तराले .. कल्पयन्ति ।

6 ततो गस्त्यासनादारभ्योदगपवर्गे, प्रागर्थिर्देविकवेद्यान्तेभ्य आसनानि कल्पयन्ति । के पुनस्ते । कृष्णद्वैपायनादय इतिहासपुराणान्ता एकपञ्चाशत् [?] । तेभ्योपि निवीतितिनः कल्पयन्त्यधिकारादथवा पराशरान्तेभ्यो निवीतितिव-

ञ्चान्विनीय कृष्णद्वैपायनादिभ्यो यज्ञोपवीतिनः कल्पय-
न्ति । देवत्वादेकस्यां च वेद्यां देवगणैस्तेभ्यः कल्पनं । तेनै-
कवेदय एतदन्तत्वादेकवेद्यात्वादिति [?] सर्वत्रान्यत्र । अत्रान्ये
वसिष्ठा देवेनैव ।

Khanda 20

1 दक्षिणत एकवेद्यान्तानाम् । . . . चतुर्दशभ्यः [?] कल्पयन्ति ।

3 . . . पित्रादिभ्यः कल्पयित्वा मात्रादिभ्यः . . . कल्पयन्ति ।

4 . . . कल्पयन्ति । तेष्वासनेपूदकमासिञ्चतीत्यर्थः [?] ।

एवमुत्तरत्रापि ।

5 . . . अर्चयन्ति । द्रव्यपृथक्केभ्यावृत्तिः ।

6 अर्चयन्ति ।

7 . . . तर्पयन्ति ।

9 अपरेण वेदिं तर्पणदेशम् । अग्निमुपसमाधायेत्यादि व्याख्यातम् ।

10 . . . रोषयन्ति । तेन खान्निन स्थापयन्ति । एकवचनादेकैकदूर्वा सर्वेषां मन्त्रेण निर्देशादेव बह्व्यो वा दूर्वाः ।

11 उदधिं जलाशयं विलोडनादूर्मिमन्तं कृत्वा । अजिं शीघ्रगमनं धावन्ति ।

12 तत आजिसरणात्प्रत्येत्यान्हीमान्दुत्यापूपैः . . . । अथवोत्सर्गदेशात्प्रत्येत्य यामं प्रविश्य कृत्वा न होममपूपादि-

भिर्वा०० । अपूर्णादिग्रहणात्पुण्याहादिवाचनाभावाच्चान्ता-
भावाच्च नास्त्यन्नहोम इत्येके ।

13 विसर्जनस्य भावात्पुपाकरणमथादावस्तीत्युक्तम् ।

14 ब्रह्मयज्ञादनन्तरमेतानेव देवानृषीन्पितृश्वोदकेन
तर्पयन्ति । एकवेद्यान्तानामृषित्वाद्यपिपु देवेषु वान्तर्भावा-
दस्त्येव तर्पणम् ॥

INDEX OF WORDS.

- अल II, 7, 2 -
 अलतधाना II, 16, 3
 अलतनाज II, 16, 3
 अक्षर I 8, 2.
 अक्षरानयनाग्नि I, 23, 10
 अक्षि I, 17, 2 — II, 3, 7
 अक्षित I, 13, 4. — II, 11, 4 13 1
 15, 9
 अक्षया I, 16 17.
 अक्षय II, 19, 5
 अक्षर II, 4, 7
 अग्नि I, 1, 10, 11, 14, 15, 16, 27, 33,
 25, 27 2 2, 3, 4, 5, 16, 18 3 5,
 6, 7, 10 4, 9, 11, 5, 1, 9, 10, 11,
 11 6, 1, 3, 9 7, 2, 3, 4, 8, 11,
 18 8, 3, 4, 6, 7, 18 9, 4, 7, 8, 10
 10 2, 6 15, 1, 5, 8 16, 20 17,
 4, 6 18 5, 6 19 4, 7, 8, 9 20,
 2, 3, 4, 5, 9 21, 5 22, 2, 8 23,
 4, 8, 11 24, 1, 3 26, 1, 7, 9, 10,
 11, 13, 14, 20, 22 27, 1, 10 28 1 —
 II, 1, 2, 3 2, 2, 6 3 7, 10
 4, 9, 10, 16, 18 5, 2 6, 2, 10, 12
 8, 2, 9, 10 10, 4, 6 11, 1, 3, 4
 13, 1 14, 3, 4, 6 15, 2, 4, 10, 13
 16, 4 17, 2, 3 18, 3 19, 1 20, 9
 अग्निगमा I 25, 1
 अग्निगोदान II 6 18
 अग्निहोत्र II, 16, 2
 अथ I 3 14 6 11 7, 13 9, 17 12,
 19 20 22 6 27, 8 — II, 4
 11 7 2 9 7
 अथतम I 20 1
 अथ I, 19, 7 — II, 3, 8
 अथमर्षण II, 18 9
 अथोर I, 6, 5
 अथोरचतुर्म् I, 20, 2
 अथु I, 12 2
 अथ I, 15 8 — II, 3 2 11, 1 17, 4
 अथार I, 1, 27 — II, 3 7
 अथिरम् I, 22 14 26 11 — II, 19, 1
 अथिरस्थान् II, 10 7
 अथुनि I 1, 13, 8 20, 1
 अथुष्ठ I, 13, 8 20 1
 अथेष्ट I, 21 1
 अथिष्ठ I, 13 4
 अथुत I 18, 3 22 14 21 1
 अथर I, 28, 1 — II, 17 3
 अथापि I, 20, 1
 अथित I, 7, 10
 अथित I I 17 4, 6 8 12
 अथज् I, 2, 11

अज्जलि I 6 10 10 4 20 3 4 —	10 13 ° 14 5 15 ° 16 1 3
II 3 3	9 17 13 18 1 19 °
अजम I 7 14 8 8 14 6 8 10 °	अजयन II, 19 1
4 18 5 23 — II 1 1 2 1	अजयघट II 18 3 19 6 20 °
3 ° 7 1 8 1 9 1 12 8 16	अजयद्विरस II 3 °
1 10 18 1	(अजयाराम) II 7 °
अतिक्रम I, 1 ° 2 20 10	अज I 13 1 17 4 — II 13 °
अतिगाह I 20 5 29 2 — II 1 3	अजस I 3 3 3 6 7 ° 9 14 13
अतिपृ II 15 9	13 29 ° — II ° ° 10 11
अतिमन I 14 4	4 12 10 20 3 4 5 6 8
अतिरिच I 3 7 8 16 9 7 17 6	अदिति I 2 8 4 6 13 10
18 6 26 14 27 1 28 1 —	अदियाभ्यापिन I 5 2
II 1 2 ° 4 10 5 2 6 2	अदभुत I 9 16
अतिसारखि II, 4 2	अदभुतप्रापयिचस I 17 5
अतिट्ट I 22 6 — II 3 4 4 8	अधम I 9 10
अनुष्य I 29 1	अधर I 1 13 15 5 6 19
अनुषम I 25 °	अधम I 15 6
अव I 3 8 6 7 ° 8 16 9 7	अधस्तात् I 15 6
10 3 17 6 18 6 20 8 21 7	अध गापिन I 8 ° 23 10
23 2 24 3 25 1 26 14 16	अधि I 11 11 15 6
29 27 1 28 1 — II 1 3 2 °	अधित्तिप I 16 3 5
4 10 3 ° 4 ° 17 12 5 15	अधिजन II 3 °
19 11 11	अधिजगत् I 4 8
अत्र II 1) 2 8	अधिदयन II 7 °
अथ 1) 1 अथो 1 2 7 12 4 ° 4	अधिधा I 4 3
6 8 8 9 11 14 6 5 10	अधिपति I 3 10 13 5 — II 16 4
11 7 1 5 1 9 5 10 1	अधिष्ठा I 27 7
10 2 12 8 15 13 ° 5 10	अधिषि I 1 ° 21 7
14 1 14 5 6 8 15 4 6	अधिष्ठा I 22 6
16 ° 17 17 4 5 11 4 21 °	अधी I 6 10 9 1 29 1 — II 15
3 10 21 3 22 6 23 24	4 7 20 9
3 4 5 6 20 9 27 2) 1 —	अध्ययत् I 11 9
II 1 1 2 1 8 7 7 9 10 11	अध्यायाचारमन II 15 °
4 5 18 1 1 ° 3 6 5 7 1 3	अध्ययन I 16 17
8 1 7 8 9 9 1 3 4 5 6 7	अजम I 11 8
8 11 1 10 11 5 1 12 4	अजमि II 1 6
	अजम्यात् I 20 18

अननुग्रहा II 10 7
 अनन्ता II 10 7
 अनन्ध I 20 1
 अनपायिन I 14 2
 अनभिप्रेत I 16 18 17 4
 अनभिशास्त्री I 26 13
 अनमीया II, 5 3
 (अनन्व) I 5 13
 (अनन्व) I 29 1
 अनाख्यात II 9 4
 अनागत II 3 10
 अनाया I 13 12
 अनादिष्टदयत I 7 19
 अनापीत II 7 2
 अनाहनस्य I 4 6
 अनाहितार्थ II 16 0
 अनिसुप्त I 14 3
 अनिमिषन्त II 3
 अनियत II 15 10
 अनिराकरण I 4 6
 अनिदृत I 11 1
 (अनु) I 14 4
 अनुगम I 22 4 5
 (अनुपण) I 11 0
 अनुजन I 7 17
 अनुज्ञा I 13 0 — II 12 0
 अनुहु I 3 13 26 14
 अनुपरिधा I 12 1
 अनुपदन्त II 13 1
 अनुपारप्नु I 10 7
 अनुपर I 29 1
 (अनुपारयत) I 14 4
 अनुपरिधम II 12 5
 अनुपत I 6 7
 अनुपक्रम I 20 10
 अनुपयज्ञ II 12 0
 अनुश्र I 6 10

अनुमति I 2 9
 अनुमन I 2 8 9 7 6 1) 20
 अनुमन्त्रय I 13 4 18 1
 अनुमन्त्र I 1 3
 अनुनिय I 10 4
 अनुपद्य I 4 6
 अनुश्रक्त I 10 10 21 21 5 —
 II 8 1 18 4 9 20 9
 अनुमता I 24
 अनुपयज्ञ I 3 1 1
 अनुमन्त्र I 6 1 2
 अनुमन्त्र I 5 11
 अनुमन्त्रिन I 12 1
 अनुमन्त्रिन I 13 10
 अनुदृ I 22
 अनुद्वीन I 12 14
 अनुद्व I 20 1
 अनुद्वारा I 20 9 — II 13 3
 अनुद्वारा II 18 0
 अनुद्व I 4 2
 अनुद्व I 6 5
 अनुद्वतम II 10 1
 अनुद्व I 10 5 17 4 6 2 1 27
 10 — II 10
 अनुद्वरन्तस्य II 4 10
 अनुद्वरा II 6 1
 अनुद्वरान II 13 4
 अनुद्वरित I 5 13 6 3 11 6 —
 II 3 10 11 4 13 1
 अनुद्वरितमद्व I 10 11 — II 12 4
 अनुद्वरीय I 9 10 10 5
 अनुद्वरण I 2 1
 अनुद्वर्षा I 3 13 — II 3 2 6 7
 अनुद्व I 4 13
 अनुद्वर्षामिन I 14 4
 अनुद्व I 1 6 7 18 21 0 4 9 8
 13 14 1 16 17 4 6 22 14

2 ^c 1 ^a 27 1 28 1 29 1 —	अपरपक्ष II 10 1 14 2
II 1 3 2 ० 4 10 5 ० 3 6	अपररात्र I 23 11
2 10 2 11 2 4 14 6 9 15	अपरापर II 17 2
9 10 13 1 ^c 4 17 13 20 6	अपराह्ण I 19 3 — II 10 1 14 3
अवधनदान II 1 1 ^a	अपरेण I 1 2 ^a 2 2 5 9 ९ 9 10
अवपत्ति I 7 18	10 5 19 9 20 9 21 5 22 8
अवप्राशन II 5 1	24 3 — II 1 3 2 ० 1 ०
अवयन्त II 14 7	8 2 15 4 20 9
(अवत) II 1 ^a ०	अपसिध I 2 ^a 7
अनाद I 7 18 10 1 13 9	अपहृतपाप्मन I 13 1 ^a
अनाद्य I 2 11 7 2 10 1 13 8 22 14	अपहन I 18 5
अन्य I 1 23 7 14 9 10 13 14	अपादा I 14 9
14 7 16 5 20 22 — II 10 7 12 8	अपाय I 11 3
अन्वतर II 4 13 14	अपि I 1 12 22 ०
अन्वत्र I 14 7 19 7 — II 3 6	अपिषम I 13 4
अन्वान्य II 18 9	अपिधा I 1 ० ^a 12 14 — II 4 5
अ-वज्ज I 12 15	अपिधान II 11 4
अ-वद्यमत्र I 5 11 21 3	अपिशाचधर I 2 ^a 1
अ-व्यट्ट I 2 13 14	अपुष I 7 18 — II 14 3 4 6 20 1 ^a
अ-वट I ९ 11	अप I 28 1 — II 3 7 7 2
अन्वारभ I 2 6 3 8	अप्रच्छिन्नाय I 1 23 7 1
अन्वादिश I, 10 19	अप्रजस्ता I 10 7
अ-व्यासति II 9 ०	अप्रति I 15 6
अन्वि I 18 1 21 1	अप्रमाद II 11 4
अन्वे I 3 11	अप्रसर I 8 4 10 4
अप I 1 2 23 5 7 10 ९ 3 5 9	अप्रसुषट्ट I 1 ^c 1 ^a
4 10 11 12 10 2 5 12 12 13	अप्रिषत I 18 5
6 9 1 ^c 1 5 6 7 ० 18 5 21	अप्रय I 22 14 28 1
5 2 ^a 1 — II 7 10 4 5 5 3	अभि I 15 8 ० 1 24 3 29 1 —
6 5 6 12 10 6 7 12 10 15 5	II, 4 1 10 6 17 3
18 9 20 14	अभिषा I 10 4
अप I 13 13 — II 1 ^c 8	अभिषाहिणी I 10 4
अपचित I 2 1 ^c	अभिष I 20 4 2 4 — II 8 ०
अपचिति I 12 5	9 8 1 7 17 ०
अपतिनी I 20 ०	अभिघ्न II 4 17
अपपट्ट II 10 7	अभिच्छद I 10 ०
अपर I 15 8 — II 3 3 9 3 4 11 8	अभिजय I 1 6

- अभितप् I, 10, 3
 अभितर्पयन्ती II, 12, 10
 अभितम् I, 4, 2 12, 2 — II, 2 3
 8, 10.
 अभिदान् I, 12, 2
 अभिनिधा I, 9, 14 — II, 6, 8
 अभिवत् I, 16, 3, 7
 अभिव्युत् I, 19 7
 अभिव्रज् I, 16, 17
 अभिमन्त्रय् I, 4 3, 13 5 1, 13 6 11
 15, 3 20, 2 — II, 1 3 4, 2
 अभिसुग I, 1, 22
 अभिवन् I, 5 11 9, 11 13 1 21 3
 24, 3, 27, 4, 6, 8 — II, 2, 5
 8 4, 5, 16 11, 4 14 7
 अभिरत् I, 5, 10 18, 1, 19 7 — II
 17, 2
 अभिव्यद् I, 12, 4.
 अभिवीक्ष I, 15 8
 अभिव्य्याद् I, 5 2 — II, 4, 11
 अभिगन्तिपाठन् I, 4, 2, 3
 अभिषो II, 17, 3
 अभिष्टि । ष्टो I, 5 7 11, 1 — II, 2, 6
 अभिन्नु I, 5 7 12, 6
 अभिदु I, 10 6
 अभो I, 12, 6 29, 1
 अभ्यञ्ज् II, 12, 7
 अभ्यञ्जन II, 12 7
 अभ्यन्तराणाम् I, 27 1.
 अभ्यागम् I, 12 7
 अभ्याचार II 16, 8
 अभ्यासान् I, 3 10 11
 (अभ्यासन्) I 5 8
 अभ्याधा I, 2 11 7 1 8 2, 4 26 7 —
 II 10 4 14, 4 15 7
 अभ्याप्रतिज्ञो I, 26, 11.
 अभ्याहृत् I, 20, 2
 अभ्याहृ II, 7, 2 8, 6
 अभ्युत् I 1 26 10 4 3 — II 7, 2
 अभ्युपयिन् I 12 4
 अभि I 27 1
 अभ् I 17 2 — II, 4 5
 अभत्र I 7 11
 अभ्युमातायिन् I 8 2
 अभन्त्रा I 3 3
 अभ्यात्य I 14 2 4
 अभ्याध्याया II 10 1
 अभ्युत् II, 10 4
 अभत् I 3 3 13 12 17 4 28 1 —
 II 11 1 12 10 17 11
 अभतत्त्व II, 3 3 12 1
 अभ्युत्तारिषधान् I 13 9
 अभ्युत्तारिषधान् I 13 6
 अभ्युत्तारिषधान् I 8 2
 अभ्युत्ता I, 18 2
 अभ्यन्त I, 2 11 3, 7, 11 4, 6 5, 6,
 8, 9, 11, 14 6, 11 7, 17 8, 10
 9, 4, 7, 18, 10, 4, 5, 6 II, 11
 12, 1, 2, 5, 7, 8, 10, 18, 19 13
 1, 2, 5, 7, 8, 10, 14, 16, 18 16
 20, 17, 6 18, 6 19 4, 7 20 2,
 3 21, 3 22 14 23, 1 24 1, 2,
 3, 6 26, 14 27, 1 28, 1. — II,
 1, 3 2, 2 5, 7, 8 3, 3, 6, 7 4
 3, 5, 10, 18 5 2 6, 2, 4, 10,
 12 11 1 13 1 14 4 15 9
 अभ्याम् I 3 6 8 16 9 7, 17 6 18
 6 19 8 26, 13, 14 27, 1 28
 1 — II, 1, 3 2, 2 4 10 5 2.
 6 2 15 13
 अभ्युत् II, 10 1, 2.
 अभ्युत् । ष्टो I 25 1 26 17, 10
 अभ्रिष्ट I 5 1 12 2 29 1 — II 11, 1.
 अभ्रिष्टारि I 27, 2

- अष्टाक्षर्यादिशतम् I 8 14
 अम I अस्ति I 2 18 3 6 5 4 10
 11 12 13 6 9 7 10 8 11 10
 16 9 8 7 10 10 2 5 11 (9) 9
 7 9 10 12 2 3 4 7 17 13 1 0
 13 14 0 16 3 18 0 17 6
 18 3 6 19 3 7 8 20 1 0 4
 21 4 0 22 14 24 1 0 20 13
 14 27 1 8 28 1 23 1 — II
 1 3 2 0 3 3 2 3 10 4 10
 13 5 0 3 6 10 7 0 11
 1 4 14 4 10 7 9 10 10 8
 17 2 18 8
 अमसाच I 19 0
 अमसाला I 3 7
 अमा I 4 6 5 8 10 13 6 3
 13 12 10 0 20 0 — II 4
 1 0 10 12 3 13 1
 अस्त I 19 4
 अस्तु II 3 0
 अस्तु I 1 10 2 11 3 6 4 4 13
 5 7 0 11 8 4 16 9 4 10
 11 16 11 1 8 12 6 16 18 19
 17 1 3 4 6 18 1 5 6 19 8
 20 5 22 14 21 1 20 1 24
 13 14 27 1 7 8 28 1 23 1 2 —
 II 1 0 3 2 0 1 3 4 5 9
 10 5 0 0 8 11 9 11 10
 0 13 0 14 4 17 2 3 8
 अन्वादाकार I 10 7
 आ I 6 10 7 12 13 15 — II
 1 3 7 3
 आह I 1 8 17 4 2 10 5 27 1
 आह I 8 2 10 3 15 3 10 14
 19 3 20 0 — II 7 10 1
 आह चान्द I 14 2 17 8
 आहि II 10 6
 आहाराच II 10 7
 आशु I 16 1
 आशु I 5 8 11 20 21 3
 आ I 5 1 8 4 13 9 14 5 15 6
 10 1 19 7 22 10 20 1 27
 4 — II 8 0 14 10 11 11
 14 10 1 20 11
 आशुर्गण I 14 5
 आशुत I 17 4
 आशुत I 11
 आशुत II 1 4
 आशुत I 3 4
 आशुत I 10 11 18 5 23 1 28
 1 21 2 — II 4 16 7 8
 आशुत I 4 4 5 10 6 17 4
 आशुत I 1 17 6 22 6 (23 0)
 27 10
 आशुत I 23 0 20 1
 आशुत I 17 1
 आशुत I 2 15
 आशुत I 2 15
 आशुत II 8 10
 आशुत I 5 5 26 1 — II 14 2
 आशुत I 1 0 2 6 1 13 13 6 9
 10 10 1 24 8 — II 2 5 7 0
 आशुत I 12 14 13 0
 आशुत I 19 6
 आशुत I 5 10 0 10 — II 20 1
 आशुत I 19 1
 आशुत I 8 9
 आशुत I 6 9 12 17
 आशुत I 10 4
 आशुत II 20 11
 आशुत I 1 0 7 20 1 — II 10 4
 II 1 10 3
 आशुत I 2 1

श्राज्यभगान्त II 10 5
 श्राज्यमिथ I 15 5 17 4
 श्राज्यस्थाली I 1 20 27 — II 10 4
 श्राज्ज I 11 5 — II 12 6
 श्राज्जन I 11 5 — II 12 6
 श्राज्जनाभ्यञ्जन II 12 5 16 3, 7
 श्रावह II 2 3
 श्रात्मन I 1 15 2 11 13 1 17 4
 26 9 17 — II 3 2 12 1
 17 4
 श्रात्रेष I 20 3 — II 20 1
 श्रादगं I 11 6
 श्रादा I 7 17 11 11 12 14 15 6
 27 1 — II 3 3 12 0 16 6 8
 श्रादि I 25 4
 श्रादितस II 18 4
 श्रादित्य I 6 7 10 7 8 10 11 9
 9 10 10 3 13 12 16 1 24
 1 — II 11 4 13 1 19 1
 श्रादिप्यदेयत I 7 20
 श्रादोप I 16 20
 श्राधा I 1 00 07 5 10 6 4 7 11
 8 4 9 4 14 5 15 1 20 0
 20 1 26, 4 00 2 — II 2
 3 11 4 1 0 *
 श्राधे II 4 3
 श्राधुदा I 9 18 22 8 — II 6 7
 श्राधन्ते I 19
 श्राधो I 1 03 12 1 13 14 19
 4 — II 6 6
 श्रान्तरिह II 10 4 6
 (श्रान्तीसुख) II 3 7
 श्रापि I 4 3
 * श्रापुंभाणपह I 1 5 9 3 27 1 —
 II 1 0 2 5 0 6 2 8 2
 श्राप्ये I 11 1 — II 15 5
 श्राभु II 10 7

श्रामन्त्रयु II 4 14 10 2
 श्रामुष्यायस I 9 18
 (श्रायस) I 14 7
 श्राया II 8 2 10 5 13 0 17 2
 श्रायुदा I 3 3 6 2
 श्रायुदन्त I 4 2 5 14 — II 4 18
 श्रायुय I 10 6
 श्रायुम I 4 0 11 13 5 13 10 7
 10 11 9 15 10 8 11 2 11 11
 1 17 4 19 7 20 5 22 14 —
 II 4 3, 17 19 6 10 17 3 10
 श्राकृ I 11 4 27 7
 श्रातंय I 11 2
 श्राद्रे I 7 1 — II 2 7
 श्रात्म I 15 7 — II 3 8 15 1 17 1
 श्रातिलख II 3 7
 श्रावध I 19 7
 श्रावध I 20 7 4 5, 6 — II 3 7
 श्रावधस्य I 12 8 14 2 — II 16 8
 श्रावध I 4 4 18 5 — II 8
 9 9 10 5
 श्राधिग I 10 4 5 6 — II 11 1
 श्राधोत्तुत्र I 1 17
 श्राधृत II 14 7
 श्राधिस II 11 1 15 7
 श्राधजत्य I 26 19
 श्राध I 15 7 22 10 — II 1 7
 श्राधञ्ज II 9 5
 श्राधन II 10 2 18 10 19 3, 7
 20 7
 श्राधिस I 20 1
 श्राधु I 22 8
 श्राध्या I 4 1 12 2 19 8
 श्राध्व I 15 6
 श्राहन II 7 2
 श्राहितान्मित्य I 26 3
 श्राह I 21 0

- आहुतिः श्ती I, 3, 7, 13 23 8 — II
 4 9 14 4
 आहुतिपरिमाण I, 18
 आहृ I, 10, 27 7 2 15 8 2 10
 4, 5, 6 11, 4 13, 16 22 4 26
 7, 20 — II, 7 2
 ए I, 25 1 27 4 29 1 — II 3
 7 4, 1, 5
 एडा I, 13, 8 — II 17 2
 एतर I, 2 17 3 7 12 10 28 1 —
 II, 6, 10 15 6
 एतम् I, 24 1 — II 3 7 7 2
 एति I, 1 6, 15 2 8, 9, 10, 11, 13,
 14, 16, 18 3 3, 4, 5, 6, 7, 8 9
 10, 11, 12, 13 4 1 2, 8, 4, 6, 8,
 9, 11, 13 5 1, 2, 4, 5 6 7, 8, 9,
 10, 11, 12, 13, 14, 15 6 2 3, 4,
 5, 9 10 11 7, 2, 3 4, 6, 8 10,
 11, 12, 15, 16 17, 18, 20, 21, 22
 8 2, 3 4, 6 7, 9, 10 9 4, 7, 9,
 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 19
 10 1, 2 3, 4 5, 6 11 1, 2, 3 4
 5 6, 7, 8 9 10, 11 12, 2 3 4,
 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16 17, 18
 13 1, 2, 3, 4, 5 6, 7 8 9 10
 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19 14 2,
 4, 5, 7 15, 1, 3, 5, 6, 7, 8 16
 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10 11, 12
 13, 18, 17 18, 19, 20, 21 17, 1,
 2, 3, 4, 5, 6 18 1, 2, 3, 4, 5, 6
 19 4, 7, 8 20, 1, 2 3 4 5, 6
 8, 10 21 1, 2, 4, 5 22, 6, 9, 11,
 12, 13, 14 23 1, 8 24 1, 2, 3,
 4, 5, 6 25 1, 2 3 4 26 1, 3,
 8, 9, 10, 11, 13, 14, 20 27, 1 2
 3, 4, 7 8 28, 1, 3 29 1, 2 —
- II 1, 2 3 2 2, 4, 4, 5, 7 3 1,
 2 3, 7, 8 9 10 4, 1 2 5 9
 10, 11, 12, 15 16 17 18 19 5
 2, 3 6, 2 6 7 8 9 10 12 17
 7 2 3 4 8 2, 5 6, 7 8 9 11
 9 2 3 4 5 6 7 11 10 1
 7 11 1 2 3, 4 5, 12 1, 2 3 4
 6, 7 8 10 13 1, 2 14 2 3, 4,
 5 6 15 2 3 7 9 10, 13 16 3
 4 5 6 7 8 9 13 17 2 3, 4 9,
 10 11, 13 18 3 7, 9 19 1, 2,
 6 20 1 3 4, 5 6, 7 8, 9 10, 12
 इतिग्रामपुराण II 19 6
 (इत्तम्) II 7 2
 इत्या II 17 9
 इत I 4 13 26 13
 इत्तम् I, 2 18 3 5 6 4 1, 2, 3, 4,
 6, 8, 11 5 13 8 16 9 4, 7, 18
 10, 6 11 3 4, 11 15 6, 8 17
 6 18 2, 5 6 19 4, 7, 8 20 1,
 2, 3, 4 22 14 24 6 26 14 27
 1 28, 1 — II 1 3 2 2 1 7,
 10 4, 10 5 2 6, 2, 10 9 12
 10 6 11 1 12, 10 14, 1 9
 15 2, 7 10 6, 8 17 2
 इष I 2 13
 इष्य I, 1 18 19, 21 2 11 — II
 10 4 14 4 15 7
 इष्टु I, 28 1
 इन्द्र I, 2, 14 4 8 6, 4 7, 11 8
 4, 16 11, 7 12 4 14 4, 7 15
 1, 6 20 2 25 1 — II, 1, 7
 6 10 10 1, 6
 इन्द्राग्नि I 13 18 17 1 18 1
 इन्द्रिय I 11 1 16 6 17 4
 इरा I, 29 2

- दराजन्त I 29 1
 द्र I 3 5 4 1 9 4 10 3 6 11
 8 15 3 6 8 16 18 18 2 10
 7 8 20 1 5 25 1 27 4 28
 1 29 2 — II 1 3 7 2 17 2
 18 9
 द्र I 21 1
 द्र I दृच्छति I 5 13 15 1 — II
 3 7
 द्र I दृष्यति I 17 1
 द्रुधि I 25 1
 द्रुधिमन्त II 9 6
 दृ I दृष्ट I 7 7 5 1 7 11 10 4
 12 2 13 19 14 2 17 2 4 22
 9 27 2 3 29 1 — II 11 1
 17 2
 द्वं I 21 6 — II 3 7
 द्वंगान I 15 1 — II 3 8 8 6 7
 ड I 4 9 9 16 * — II 11 1
 ड I 27 2
 ड I 20 1
 ड II 8 6 7
 ड I 7 10
 डल्लंयाजिन I 10 6
 (उल्लंयाजिन) II 1 *
 डल्लिष्ट I 13 8 18
 डल्लि I 27 2 3 3
 डल्ल I 19 7 20 5 28 1 29 * —
 II 1 2 10 6
 डल्ल I 15 8
 डल्ल II 3 5
 डल्ल I 9 10
 डल्ल I 1 13 18 23 2 4 13 3 17
 14 6 * 9 5 15 5 20 * 27
 * 1 3 — II 4 4 8 5 12 9 10
 17 6
 डल्ल I 2 9 4 8 — II 6 8
 10 10 7 19 3
 डल्ल I 2 6
 डल्ल I 22 8
 डल्ल I 3 *
 डल्ल I 2 16 3 7
 डल्ल I 4 6 9 10 10 5
 डल्ल I 1 24 — II 7 *
 डल्ल I 7 10 19 7 20 5 — II
 17 10 11
 डल्ल I 1 23 27
 डल्ल I 9 19
 डल्ल I 13 11 10 14 — II 18 8
 डल्ल I 13 10 — II 7 2
 डल्ल I 7 10 9 9 10 15 3 20
 5 — II 17 10
 डल्ल I 13 12 — II 3 9 7 *
 8 5 20 4
 डल्ल I 12 * 11
 डल्ल I 14 10 15 11 14
 डल्ल II 12 11 20 10
 डल्ल I 8 2 — II 2 8 4 5
 12 * 16 6 8
 डल्ल I 1 10 23 27 6 9 19
 * — II 19 3
 डल्ल I 18 10
 डल्ल I 9 3 27 1
 डल्ल I 22 *
 डल्ल I 1 27 2 14 4 9 20 *
 22 11 24 3 — II 18 9 20 11
 डल्ल II 20 11
 डल्ल I 20 5 21 2 — II 1 3
 डल्ल I 16 10 — II 12 10
 डल्ल I 10 7 24 3 — II 13 *
 डल्ल II 10 6
 डल्ल I 10 5 22 10
 डल्ल II 2 5 8

उदात्त I, 14, 4 18 1
 उदात्त I, 24, 6
 उदि I, 22, 11
 उदीचीन I, 2, 9
 उदीचीनकुम्भ I, 2, 2
 उदीचीनप्रयण I, 1, 9 — II, 19 3
 उदुम्बर I, 9 18 — II, 6, 12
 उदुम्बरवाल्वा I, 20, 7
 उदुष्ट I, 5, 6
 (उद्वेसीत्) I, 17, 5
 उद्रात् I, 16 18
 उद्योत् I, 18, 5
 उद्ग I, 14 4
 उद्गन् I, 1, 9 20 6 — II, 7 2
 उद्गपन II, 3, 6
 उद्गपत् II 3 7
 उद्ग II, 15 5
 उद्गुप् I 26 10, 20
 उद्गम् I, 1 37 23, 4 — II, 8 2 9
 * 15 7 17, 2
 उद्ग I 9 11, 12 16 5 — II 6 6
 उवो II, 1 3
 उवुत् I 19 7
 उवम् I, 11, 7 — II, 2 7
 उव I, 5, 2 — II, 11, 1 12, 10
 15, 7
 (उपकृशितो) II, 3 7
 उपभृत् II, 16 3
 उपगमन I, 25, 3
 उपज्ञोत् II, 13, 1 15 9
 उपट्ट I, 11, 4
 उपधाय I, 24 1
 उपनयन I 1 1
 उपनिर्णु II, 3, 4 4 8
 उपनिष्कम् I, 22 11 — II 18, 9
 उपनी I, 1, 2 5 8
 उपपत् I, 9, 11

उपप्रपृत् II 13 2
 उपघिनम् I, 1 23
 उपश्रु I 20 4
 उपमध्यमा I, 13 8
 उपपम I 19 2 24 4
 उपरि I 5 11 10 6 11 5 8 21 3
 उपरिष्ठात् II 3 2 9 7, 2 10 2
 उपप्य I 14 7
 उपयाम I, 22 5
 उपप्रिय I 1 2° 2 5, 6 4 3 6 9,
 10 9 10 10 5 12 17 17, 5
 19 5 20 3 21 * 22 9 — II
 1, 3 2 2, 7 6 2 17 5 *
 उपवीर II 3 7
 उपयुति II, 3 7
 उपममाधा I, 1, 10 9 4 15, 5 17
 (6 18 5 19 4 22 7 23 11 26
 9 27, 1, 10 — II, 1 2 2, 2
 3 9 5, 2 6, 2 8, 2 10 4
 14, 3 15 2 16 2 17 2 18, 3
 20 9
 उपमर्ग II, 4, 10
 उपमवत् I, 6, 10 — II 1, 3
 उपमनात् I, 1, 10
 उपमयो I, 4*2
 उपमतीर्णमिषारित II, 8, 5 9 5 14
 4 15 7
 उपम्य I 20 3 — II 16 4
 उपस्य II, 3 11
 उपस्या I, 3, 12 7, 7, 10, 1° 8, 6
 9, 9 12 6 16 1, 21 22, 11,
 14 — II 8 11 9 6, 11 12 10
 15 9 16 7, 9 20 8
 उपस्यम् I 1, 22 4 13 10 5 16, 16,
 20 27 1 — II 8 5 9 2, 3, 4,
 5 11, 4

उपहृ I 3 8 8 16 9 7 17 6 18	(ऊन) I 14 °
6 20 8 26 14 27 1 28 1 —	ऊह I 3 6 26 13,
II 1 3 2 2 4 10 5 ° 6 2	
उपहृये I 24 8 2) 1	ऊः ऊच्छति I 23 1
उपाकरणात्मज्ञेन II 18 1	ऊर्घेट II 18 1 19 6 20 °
उपाक II 15 2	ऊर्घ I 5 13 20 2 — II 3 9 13 1
उपाना I 11 °	ऊर्घु I 2 13 14
(उपाहृये) II 7 2	ऊर्णनघ II 19 6
उषे I 6 8 8 13	ऊर्त I 27 ° — II 3 10
उभ I 5 7 6 4 5 2 4 13 8 25 1	ऊतधामन I 1 13
II 3 10 4 5	ऊर्तज्ञय II 19 6
उभय I 10 6 20 1 — II 12 10	ऊतयष्ट I 3 13
उभयतस्त I 16 °	ऊर्तु I 11 ° 25 4 28 3 — II
उभयत्र I 6 °	2 - 10 °
उरभ I 19 7	ऊर्दि I 1 6 7 ° 8 ° 9 10 6
(उरभ्येण) II 3 7	17 6 26 1 27 1 28 1 —
उर I 22 11 — II 17 1	II 1 3 2 4 1 3 2 6 2
(उनुम्यत) II 7 2	15 13
उरूणन II 3 7 14 4	ऊर्मु II 19 1
उरूणक I 10 20	ऊर्गभ I 23 6 25 1
उर्या II 4 8	ऊर्षि II 20 1 14
उर्याहीता I 10 ° — II 1 10 6 5	

एकशुला II, 15, 2
 एकस्य I, 10, 19
 एकदश I 20 2
 एकदशन् I 12 3 — II, 17 4
 एकदशत्ये I, 1 3
 एकदशका II 14, 2, 4, 5 15 9
 एकदश II 18 7 20 9
 एकैः I, 12, 15
 एकैक्यम् I 3 4 8, 4 26 12
 एक II, 3, 1
 एकद I, 1, 22 4 2, 9 7, 21 8 6 7
 9 3, 8, 15 10 2, 3, 7 15, 3 16
 16 19, 21 17 1, 4, 5 10 3 21
 5 22 2, 14 23 8 24, 5 26 13 —
 II, 3, 7 6, 9 8, 10, 11 9, 12
 10 6 11, 1 12, 3, 8 13 3 14
 4 15, 7 16, 4, 7, 9 17, 13 18
 9 19 2
 एकद्वय J, 8, 8
 एतावन्तु II, 10 8
 एध् I, 20, 4 — II, 4 2
 एनद् I 4 2, 4, 8 5 2, 10 13 6 5
 11 9 13, 14 10 3 15 8 16 6,
 7, 11, 21 20 10 22, 6 23, 2
 24, 4, 5 26 9 — II, 2, 4
 3, 7, 10, 11 4, 14 5, 2, 3,
 6 7, 8 9 8 13 1 15 3
 एम् I, 20 2
 एव I, 1, 21 5, 11 7 13, 21 8 5,
 7, 8, 15 10 5, 7 11, 5 15, 8
 16 7 17 4 19 3 20 5, 6 24
 3 25, 2 27 2, 3, 5 — II, 1,
 3 3, 1, 5 7 4 8 5 9 1, 4 7,
 9, 12 10 6 14 4, 5 16 4 20 14
 एवम् I, 7, 2, 19 16, 15 23 1 25
 1 27, 5, 6 28 2 — II, 3 1,
 10 1 4 5 6 7, 5 10, 7

11 1, 2 13, 1 14, 4 17, 12
 20 18

एवम् I 17, 5

एव(ः) I 3, 1 5 6 7 10 8 4 10 3
 12 2 15 3 16 16 — II 3 5
 13 1

एवम् I 14 4

एवम् I 7 18 — II 6 14 8 5,
 6 9 15 9 20 12

एवम् I 9 5

एवम् I 13 12 26 8 — II 8 2

एवधि I एधो I 6, 5 9, 13 10 8
 11 3 — II, 3 10 5 3 6, 7
 18 2

एवद्वय I एते I 1, 17 9, 10 26 16 —
 II, 10 4 14 4 15 2, 6, 7

एवम् I, 10, 5

एवम् I, 26, 1 3 — II, 3, 4
 4 8 16 2

(एवम्) II 7, 2

एवम् I 4 6

एवम् I, 15 5 — II, 3 7

एवम् II 14 4

(एवम्) II, 3 7

एवम् I 17 5

एवम् I 22 14

एवम् I, 6 1 11 1 — II 4 19

एवम् I, 2 18 — II, 19 5

एवम् I 2 18 3 7 5 10 8 18 9

7 13, 11 15, 6 17 6 18, 6 26

2, 14 27, 1 28 1 — II, 1, 1

2, 3 6 4 10 5 2 6, 2

(एवम्) J, 27 4

कन्ध I, 20 2
 कन्ध I, 3 1 26, 19
 कल्पजाह्न II, 11 3 14, 6 15 10
 कल्प I, 9 6 — II, 14 2, 3
 कल्प I, 6, 5
 कम् I, 12 13 22 14 — II, 7 2
 कण्ठ II, 20 10
 काण्डनामन् II, 18 3 20 9
 काण्डार्थ I 8 16 — II, 18 3 20 9
 काण्डविमर्ग I, 8 16
 काण्डादि II, 18, 5 20, 9
 काण्डोष्णाकष्य I, 8 18
 काम I, 3, 7 12, 6 24, 4 — II,
 II, 1 15, 7 19 6
 कामप I, 13, 10 14 2 20, 1 — II
 16 8
 (कामापास्ये) I, 11 4
 काम्य I, 8 16
 कान I 1, 22 8 2 12 4 10 3
 काञ्च II, 7, 2
 काञ्चोत्तर II, 19 6
 काषाय I, 8 12
 काष्ठ I, 20 7
 काष्ठकनय I 8 2
 किम् I, 5 4 — II 7, 2
 किञ्चन I 17, 2 — II, 3 4 16 4
 किञ्चिन् I, 11 2
 किञ्चिन्त II, 3 7
 किञ्चुक II 16 3, 4
 किञ्चुकदोम II 16 11
 कीर्ति I 11 1 22 14 — II, 4 7
 कीर्तन I 29 1
 कुट्ट I, 11, 5 2
 कुट्टम I, 10 6 II 1, 2
 कुट्टु I 17 2
 कुट्टार I 1 7 2 4 1 6 10 27 1 —
 II, 3 7, 7 4 2 6 2 7 2, 4

कुम्भिन् II, 3 7
 कुम्भर II, 7, 2
 कुल II, 3 7
 कुलधर्म II, 9 12
 कूट I, 15, 6
 कूटदन्त II 3 7
 कूर्च I, 1, 20 6, 9 12 14, 16
 कृत्या II, 11, 1 15 7
 कृ I, 1, 13, 22, 23, 24, 27 2 18 3
 7 4, 2, 5, 6, 11, 13 5 10 6 10
 7, 11, 21 9, 4 10 3, 4, 8 11, 7,
 4 12 5, 7, 9, 10 13, 3, 13, 16
 14, 7 15, 5 16 6 17 1, 3, 6
 18 5 19 3, 4, 7 20 2 21, 11
 24, 5, 6 25, 1 26, 2, 7, 9 27,
 1, 10 28 1 29, 2 — II, 1, 2
 2, 2 3, 6, 10 4, 7, 9, 12, 15
 5, 2 6 2, 11 7 5 8 2, 6 9 3
 10 5, 7 14, 4 15, 4 17, 2
 18 3, 7 9 20 9, 11
 कम् : कन्तति I 4 2
 कन्ध II 19 7
 कन्धक II 12 3
 कन्धिका I 22 14
 कन्धि I, 4 2
 कण्डोष्णाकष्य II, 10 6
 कण्डोष्मन् II 3 7
 कण्डाशिन I 4, 7 9 10
 कप I, 12 4 17 4 19 7 25 1 —
 II 8 5 10 2 18, 10 19 3, 4,
 7 20 2, 5
 कण्ठ I 17, 4
 कण्ठमन् II 6 2
 केश I 1 7 9 17 — II 6 4 14
 केशमन् I 9 16
 केशमन्कुम्भोष्णाकष्य I 9 16
 केशिनी II, 3 7

कोशकाशी II, 2, 6
 कोपिडपय II, 20, 1
 कोदोत्क II, 3, 7
 कोपिण्ड I, 17, 3
 कम् I, 20, 9
 कव्याद् I, 19, 7 — II, 11, 1
 कुम् I, 15, 3
 क्रीध I, 15, 3 — II, 19, 6
 क्रीधधिनवन I, 15, 2
 (क्रीधधर) II, 14, 3
 क्रीधधि I, 14, 2
 क्रीमन् II, 3, 7
 क्त्र I, 3, 11 — II, 17, 4
 क्षम् II, 18, 7, 20, 9
 क्ष् II, 11, 1, 12, 10, 15, 7
 क्षार I, 8, 9
 क्षि : क्षिणाति I, 13, 15 — II, 11, 4
 क्षिप्रमयन II, 2, 8
 क्षुम् I, 17, 4
 क्षुर I, 9, 10, 14, 10 — II, 6, 8, 10
 क्षुरपति I, 24, 5
 क्षत्र II, 9, 8, 11
 क्षत्रिय II, 3, 10
 क्षेत्रे II, 3, 10
 क्षेम I, 27, 2, 29, 2
 क्षेमपत्य II, 9, 8, 12

 क्षन् I, 27, 1
 क्षादिर I, 26, 19

 क्ष्ना II, 1, 3
 क्ष्वा I, 6, 11
 क्ष्वापति I, 6, 11
 क्ष्वा I, 6, 5
 क्ष्वा I, 10, 4 — II, 8, 10
 क्ष्वापुष्पधौष II, 20, 5
 क्ष्वा I, 8, 4, 10, 4, 20, 2

क्ष्वा I, 4, 2, 15, 9, 4, 12, 2, 1, 13, 3
 14, 2, 21, 2 — II, 3, 7, 9, 5
 12, 2, 11
 क्ष्मरे II, 10, 5, 13, 2
 क्ष्मकान I, 28, 1
 क्ष्म I, 15, 3, 25, 1 — II, 2, 7, 3, 1
 क्ष्मिण्यो I, 25, 1
 क्ष्म I, 3, 5
 क्ष्मति II, 9, 5
 क्ष्मपत्य I, 19, 7, 20, 1
 क्ष्मिर I, 14, 2
 क्ष्म I, 16, 6
 क्ष्म I, 7, 9, 15, 26, 10 — II, 6, 19
 क्ष्म II, 4, 13
 क्ष्म I, 5, 1, 11, 1, 17, 1, 10, 7, 29
 1, 2 — II, 4, 5, 13, 2
 क्ष्म : क्ष्मी II, 9, 2
 क्ष्मपति II, 17, 5
 क्ष्म I, 26, 2
 क्ष्म : क्ष्मति I, 3, 5
 क्ष्म I, 16, 19
 क्ष्मो I, 2, 18, 13, 10, 12, 13, 17, 5
 18, 1, 2, 5, 22, 9, 28, 1, 29,
 1 — II, 6, 19, 8, 10, 9, 7, 6
 15, 1, 2, 17, 4
 क्ष्मिन् I, 28, 1.
 क्ष्माल I, 9, 12 — II, 6, 6
 क्ष्मालकर्मन् II, 6, 15
 क्ष्माल I, 18, 1
 क्ष्मालो I, 27, 3
 क्ष्माल II, 9, 7
 क्ष्माल I, 9, 19, 10, 3 — II, 6, 12
 क्ष्माला I, 18, 4
 क्ष्माल II, 19, 2, 3, 6
 क्ष्माल II, 16, 4
 क्ष्माल I, 8, 3
 क्ष्माल I, 4, 5, 5, 12, 21, 4

घट I 1 13 5 6 9 14 10 6 14
1 20 1 25 1 — II 4 18

घट I 10 4

घात I 17 3 — II 3 7

घाम्य II 17 2

घायन II 14 4

घाति II 3 10

घोषा I 11 3

घोष्य I 1 4

घ्न I 2 19 3 5 12 11 10 27
° — II 2 6 3 9 5 2

घ्नपृष्ठ I 3 5

घ्नपत्तोरु I 3 5

घ्नयन्त II 14 4 7 15 2 9 17 °

घ्नान्वक्ता I 7 1

घार I 24 1

घोष I 19 7 — II 11 4

घाघ्रदादि II 4 10

घाघिन II 9 2

च(1) I 1 10 2 11 3 4 (4

°, 3 5 8 13 7 10 8 4 6 16

9 7 10 10 2 3 4 11 1 4 11

13 3 8 13 19 15 1 7 8 16

17 17 2, 8 18 1 4 5 6

19 7 20 ° 3 21 5 22 5

23 1 25 1 4 26 3 10 13

14, 19 27 1 28 1 — II

1 3 2 2 4 10 11 12 5

2 6 2 10 7 7 5 9 4 10 3

7 11 1 12 2 3 10 11 1 13

4 9 15 ° 16 6 8 18 9 19 6

20 2 14

(चक्रिन) II 7 2

चक्षुस I, 4 6 5 13 7 10 26 9

चक्षु I 7 4 10 ° 16 1 21 1

5 26 11 — II 1 2 2 2

3 10 4 1 9 2 9 14 3 4 16 6

18 9

चक्षुषर II 4 10

चक्षुर्गो°चो I 23 11 24 6 — II 1 °

12 3

चक्षुर्गिति I 8 14

चक्षुष्य I 16 8

चक्षुष्यद I 20 ° 27 2

चक्षु शराय II 14 3 4

चन्दन I 10 4

चन्दमस I 6 3 16 1 22 13 —

II 3 8 19 1

चर I 5 1 7 8 12 8 1 7 9 8

15 1 24 7 — II 10 7

चराचर II 17 2

चर I 26 3

चर्मन I 22 8

चाक्रवाक I 24' 8 25 1

चान्दमसि I 10 8 "

चान्दनसुरोदकाचताचतगामयदुयोस्तम्बाट्ट

म्बरपनागशर्मजिगुताप्यत्व II 9 7

(चाप्या) I 4 3

चाक I 3 5

चिहित्यम I 13 12

चित्त I 1 8 5 11

चित्ति I 3 9

चित्त I 9 9 16 13

चिवा I 9 3

चूडा II 6 11

चूडाकर्म II 6 1

चूर्ण I 14 7

चेष्ट I 23 1

छायन II 1

छा I 18 3 21 1

- 3, 8, 11, 15, 16 17, 18; 19 14, 2,
 4 15 1, 3, 6 16, 4 5, 7, 17, 19,
 20 17, 1, 4, 6 18 6 19 2, 7, 8,
 9 20, 1, 2, 3, 4, 9 21, 5 22 1,
 9 23, 1, 5, 8 24, 1, 6, 25, 1
 26, 1, 2, 3, 14 26, 22 27, 1, 2
 28 1 29, 1, 2 — II, 1, 3 2,
 2, 4 3, 2, 7, 8 9 1, 1, 3, 9
 10, 12 5 2 6, 2, 4, 10, 12 7,
 2 9, 4 5, 9, 12 10, 8, 7 11, 1
 4 12 2, 3 13 1 14, 2, 7, 8, 9
 15, 2 4, 7, 9 16, 2, 6 17, 2, 3
 5 8 18 0
- तन् I 1, 2 15 1 26, 10
 तन्तु I तन्तु I, 4 13 10 5 15 3 16
 7 24, 1, 5
 तन्ति I 23 1
 तन्तु I, 16 4 26, 10
 तन्तुमती I, 26 10
 तप I, 10, 3 — II, 14 5 15 9
 तपस् II, 14 5 15 9
 तम् II, 20 11
 तमस II 3 10
 तमस II, 19 8
 तमसा I, 27 4
 तमसा II 14 4
 तथम् I 4 11
 तथश्च I, 11 8. — II, 9 6
 तथान् II 13 1
 तथिस्त II 20 1
 तिचञ्चो I, 2 16
 तिर परिग्रहम् I 1 24
 तिम I, 17 4
 तिचट्टेण II, 3 1
 तिष्ण I 9 2
 तौर II, 1, 1
 तु I 6 15 24 5 — II, 15 15
- तुरीय I, 20, 2
 तुर्यन्तौ II, 2, 8
 तृप्त II, 7 2
 तृष्णोम् I, 26, 7 — II, 12, 3 14 4
 15 5
 तृष्ण I, 1, 22 13, 12 27, 8 — II,
 7, 2
 तृष्णविन्दु II, 10 6
 तृतीय I, 20 2, 7 — II, 2 2 4, 15
 6 1 7, 2 10 7 11 1
 तृप् II 12 10 20 4, 7, 12, 14
 तृष्णम् I, 8 6 10, 3 13, 1, 3, 8 16
 5 — II, 4 16
 तृष्णोपगम्यन् I 4 6
 तृष्णोपस II, 18 8
 त्व I, 9, 9
 त्वय II 17 4
 त्वयस्विंश I, 22, 14 — II, 17, 4
 त्वयस्विंशत् I 26 10
 त्वयोदयन् II, 4 9
 त्वि I, 10 2 21, 1, 7 26, 10 27, 1
 11, 8 5 12 2, 11, 16 8 18 4, 9
 त्विधातु II, 19 6
 त्विरात्र I, 23 10 24 7
 त्विर्यथे II, 19 1
 त्विद्यत् I, 4, 7, 22 8, 7 12 10, 7
 31 — II, 5 2
 त्विद्युता I, 1, 17
 त्विम् I, 1 21, 24, 27 4, 4 10 7 11
 7 8 13, 8 14 2 27, 1 —
 II, 2, 7 7, 5 12, 6, 7 16 8
 17, 12
 त्वेणो II, 1, 1
 त्वे I, 9 13 10, 6 11, 3 19, 7 —
 II 6 7
 त्वेकमुत्त I 11
 त्वेकम् II, 19 6

अट I 6 7 8 — II 18 20 3
 अट्यत I 8 1
 आसुप्त I 9 6
 त्यस I 24 4
 त्यट I 2 11 18 3 6 4 1
 8 9 10 11 1 15 6 4 9
 11 7 10 11 1 8 4 6 1
 9 4 10 11 4 8 12 4
 7 1 13 8 1 19 14 15 3
 6 10 3 3 16 17 6 18 6
 6 10 8 20 1 2 3 2 21 1
 22 14 21 1 21 1 2 4
 25 1 20 13 14 27 1 2 4
 8 28 1 21 — II 1 3
 2 2 3 1 7 8 9 10
 4 1 2 1 1 1 19 3
 6 6 10 7 8 11 11
 3 4 12 3 13 1 14 3 13
 3 1
 त्यट्ट I 5 0 23 1 — II 2
 10 6
 त्रिधि I 24 6

 टक्षण्यु I 10
 टक्षिण I 1 13 14 2 3 14 3 14 5
 8 9 11 14 6 1 9 1 11 1
 12 19 14 1 20 2 1 21 3
 22 6 27 2 — II 2 2 6
 4 3 18 19 4 8 9 12 1
 17 6
 टक्षिणतम I 2 4 6 10 11
 — II 19 5
 टक्षिणपूर्ये II 12
 टक्षिण I 1 — II 1
 टक्षिणानि II 10
 टक्षिणाय II 10 12 10

टक्षिणायदी II 10 4
 टक्षिणायर्षे II 12
 टक्षिणायण II 11
 टक्षिणायण्य II 10 4 14 15
 टक्षिणायामित्त II 14 4
 टक्षिणायान्न I 2 15
 टक्षिणायपूर्ये I 2 16
 टक्ष I 1 1 7 11 3 10 11 8
 11
 टक्षिण I 8 10
 टक्षि I 12 11 1 13 27 4 — II
 5 7 6
 टक्षिट्ठम II 2 4
 टक्ष I 24 6
 टक्ष I 11
 टक्षे I 1 11 14 16 3 7 1 10 6
 11 9 — II 3 3 10 4 12
 2 14 3 15 2 16 6 18 7 10
 11 3
 टक्षेत्तम I 1 6
 टक्षेत्तुष्टि II 12 2 10 6
 टक्षेत्तम्य I 9 18 — II 6 1
 टक्षे I 1 6 2 2 10 13 — II
 10 4 14 4 13 11 4
 टक्षे I 10 1
 टक्षेत्तुत्तमसर्वात्त्य I 20 3
 टक्ष II 3 1
 टक्षेत्त I 20 2 23 1 — II 2 5
 7 9 3 4
 टक्षेत्तम्य I 23 1 — II 2 3
 टक्षेत्तम्य I 20 14
 टक्षे II 12 3
 टक्ष II 11 1
 टक्ष I 4 2 3 13 4 4 7 6 8 4
 13 1 15 6 11 4 20 1 23
 6 20 6 18 27 — II 1

- 2 2 4 ५ ८ 13 19 ० ० 10 5
 11 4 12 3 4 5 13 1 14 7 9
 11 18 9
 दार II 17 2
 दारगुप्ति I 14 6
 दिव्य I 5 10 19 6 3 16 6 17 4
 II 3 8 7 ० 10 7 1 2
 दिग्दिष्ट II 12 4
 दिव्य I 15 8 — II 1० 4 6
 दिग्ग I 12 6 1० ० 18 3 22 11
 2० 1 — II 10 6 7 1० ५ 18
 ५ 20 11
 दिग्ग । दिग्गति I 18 5
 दिग्ग II 1० 4 6
 दोषे I 2 13 4 ० 13
 दोषोभिनिष्ठान्त II 4 10
 दोषायु I 10 1 20 4
 दोषायुञ्च I 9 1० 10 1 — II 10 3
 दुस्त्यु I 4 1 19 8
 दुरित I 4 4
 दुरिष्ट I 1० 1०
 (दुःसा) II ० ०
 दुर II 12 10 1, 9
 दुरित् I 13 1०
 दुराय I 12 ०
 दूत II 1
 (दुःसा) II 7 ०
 दूया II 20 10
 दूषोरोषणादिधियावनयज्जम II 20 13
 दृडा I 14
 दृग I 7 10 1० 1 1 4 18 4 1)
 4 — II ० 10 13
 दृथ I 2 10 7 4 4 13 5 ०
 6 8 10 ८ 11 7 1 18 9
 ० 10 4 6 11 1, 1 3
 17 19 20 1 22 14
 27 1 8 — II 3 10 4 3 8
 6 7 9 10 14 ० 4 17 3 4
 18 3 19 1 20 14
 देवस्त I 19
 दग्गण II 19 1
 दग्गण्ण्व I 24 6
 देवता I 6 ० 7 18 10 4 11 ५
 10
 दघगजन I 10 13
 देघमान I 28 1
 देघ्यु I 9 13 — II 1 ०
 दघमना II 9 3 4
 देघहित I 7 10
 दघो I 2 18 4 ० 3 ८ 4 8
 4 22 11 — II 10 6 12 10
 देघ I 1 9 16 13 — II 18 10
 देहनि I 22 6
 देयो I 8 4 1० 19 — II 4 1
 देव्य I 10 4
 दघ I 13 1 — II 15 ०
 द्या I 13 3
 द्यायाण्विद्यो I ८ 5 — II 3 10 ८
 1० 17 4
 द्युष II 4 16
 द्या I 13 17 15 3 11 20 ०
 2० 7 — II 11 4 13 1
 द्युषिण I 17 4
 द्युष्य I 1 16
 द्य II 3 10
 द्यु I 1) ०
 द्यादयो II 4 6
 द्यादयान I 8 14 — II 4 9
 द्यादयार्थ I 1 3
 द्यादयान् I 2८ 4
 द्याय । द्यो II 9 ०
 द्याम्यया I 2 ०

द्वि I, 1, 15 4, 11 7, 8 9 9 11, 4
 16, 16 21, 1 26, 9, 20, 22 28,
 1 — II, 1, 3 4, 12 8, 2
 17, 9 20 10
 द्वितोय I, 8, 16 20 6 — II, 4, 11
 10 7 11, 1
 द्विनामन् II, 4, 12
 द्विषद् I, 20, 2 27, 8
 द्विष् I, 20 6 29, 2 — II, 1, 3
 द्विष् I द्वेषि I, 11, 8 13 10 16, 17,
 19 19, 7 22 13 23, 1
 द्विष् I, 4, 4 20, 3
 द्वार II, 4 10

 धन I, 15 1 — II, 4 2 14 6
 धनजित I, 24, 1
 धनजय I, 10 8 — II 19 6
 धन्यिन् I, 15 3
 धरिषिद् I 4, 6
 धरण्य I, 4 6
 धर्म II, 10 7 19 c
 धर्म II, 19 c
 धर्मन् I 5 10
 धा I, 3 6 4 2, 6, 8 5 15 6, 11
 7, 11 13, 17 20 2 25 1, 2
 26, 13 — II 3 8 4, 10, 19
 5, 2 10 7 17, 1
 धा I, 5, 9 25 1 — II, 1 2 2 2
 4 8 19 6
 धात्री II, 1 2 2, 2
 धान्यमात्र II, 2, 3
 धापन् I, 11 2
 धारा I 2 18 20 2 29 2 — III 1
 धाय II 7 2 20 11
 धि II, 15 2
 धिजिग्य I, 17, 4
 धी I, 6, 11

ध I, 10, 6 16 1 22 3 26, 13 —
 II, 3, 2, 9 6, 3
 धति I, 12 2
 धे I, 17 5 19 7 — II, 4 3
 धेनु I, 13, 12 26, 16 — II, 4 2
 17, 2
 (धेनुग) I, 25, 1
 धे I, 2 13
 धुय I, 14, 2 22 14 23 1 27, 2, 8
 धुयचिति I 22 14
 (धुयतम) I, 22 14
 धुयता I, 22, 14
 धुयधीनि I 22 14

 न। नो I, 8, 13, 15 10 3 17 19 16 3
 14, 16 17 4 19 7 29 2 —
 II, 2 7 3, 3, 6 4 5 7 2 10
 1 11 1 12 4, 8 16 8, 11, 17
 नक्त II, 17, 2
 नक्तचारिणी If 3 7
 नक्षत्र I 1, 2 22 10 11, 12, 14 —
 II, 1 2 2 2 5 2 6, 2 8 2
 19 1
 नक्षत्रनामन् II, 4 17
 नक्ष I, 1, 23 9 17
 ननिहा I 19 2
 नदी I 16 12 18 2 21 6 — II
 12 10
 नन्द I 7 10
 नभ्य I 23 1
 नभम् I, 9, 10 10 4 16, 3, 8, 9,
 10, 11, 12, 13 14 5 22, 14 —
 II, 7, 2 8 11 9 8 10 7 11
 1, 3 12, 10 14 4, 6 15 2, 7,
 9, 10 16 4, 7, 8 20, 8, 8
 नभस्वार II 12 10
 नभ I, 16, 1

- नयन I 23 11
 नय I 24 1 — II 3 7
 नाथनाम I 24 1
 नापित II 6 14
 नाभि I 4 11 8 1 23 1 24 4
 II 2 7
 नाभिद्वय I 4 4 9 10 21 4
 नामधय II 10 12 4
 नामन I 5 4 6 9 10 10 6 (24
 4 20 1) — II 4 10 11 12
 1 " 2 10 9
 नारी I 20 4
 नाग I 26 2
 नाशिनो J 1 3
 नासिकाद्वि II 2 6
 निश्चय I 9 18 — II 6 12
 निष् I 10 6
 (निष्प्रहित्यः) I 10 6
 नित्य I 3 22 1 23 7 8 — II
 10 10 20 14
 निष्ठा I 1 25 2 3 14 4 6 6
 9 9 10 14 5 13 6 24 3 29
 1 — II 2 8 3 4 5 11 1
 1)
 निधान II 6 10
 निनी I 13 4 — II 12 6 11
 निन्द I 24 1
 निपत II " "
 निपद् I 2 1
 (निपुत्ता) II 1
 (निपति) I 1 " "
 निमि I 2 "
 निपय I 5 11 — II 10 6
 11 4
 निपुत्र I 5 11
 निश्चय II 10 1
 निरम I 1 10 6
 निरुह I 1 2
 निरुति I 16 7 18 5 — II 3
 10 4 1
 निर्दह II 3 7
 निर्मथ I 20 1 — II 2 6
 निर्णय I 1 " — II 14 1
 निरप I 1 10 22 — II " 2
 निरर्त I 14 4
 निरिया II 11 5
 निर्रोत्तिन II 13 3
 निरशयो II 17 9
 निरज I 1 7
 निरा I 14 2 19 27 10
 निर्यद्दिन II 9 6
 निरप I 22 9
 निरिच I 18 2
 निर्य II 7
 निर्यम II 16 8
 निर्यप I 1 "
 नी I 3 4 8 1 15 1 11 1
 13 7 22 14
 (नीलवन्धन) II "
 नीलशिल्पयद् I 10 6
 नु I 4 10 13 1 10 6 25 1
 (नूर्त) II 1 10
 नैय्यपाथ I 1 1
 नयथायद् II 2 6
 न्यद् I 12
 न्ययन I 18 5
 (न्यग्रोपृथ) I 14 4
 न्यम II 12 4
 न्युत्तपाथ II 12 1
 न्यून I 7 7
 पक्षिन I 11 5
 पक्षम I 1 11

परिह II 3 7
 परित्तु I 1 11 — II 10 4 14 3
 15 °
 परित्तु I 10 17
 पर्य I 28 1
 पर्यपुट II 9 5
 पर्यनि I 1 °7 — II 1 4
 पर्यजत I C 8
 पर्यय I 3 13 5 14 — II 4 18
 पर्यत II 10 17 9
 पर्यतपूरुष I 11 5
 पर्यत I 23 7
 पर्याय II 1 9
 पर्यङ्गु II 20 1
 पर्यत्र I 1 °3 — II 14 4
 पर्यत्रान्कहित I 1 3
 पर्यु I 2 11 7 13 1 18 5 20
 ° 21 1 — II 4 1 17
 पर्युपति II 8 6
 पर्युपट I 10 °
 पर्यवत I 1 1 2 ° 11 22 ° —
 II C 10
 पर्यापति I 10 5 11 22 14
 पर्यापित्यति I 3 5 13 1 17
 पर्यु II 9 10
 पर्यु I 12 10 1
 पर्यु II 2 7 3 8 12 10 1°
 4 18 9
 पर्युपर्युपाटि I 20 1
 पर्यु I 1 3 — II 11 4 12 10
 पर्युपर्युति II 3 7
 (पर्युपर्युत) I 20
 पर्यु I 3 14 12 14 11 1 21 3
 22 6
 पर्यु I 12 11 14
 पर्यु I 11
 पर्यु I 1 13 13 13 13 23 5

पारायणसमाप्ति II 20 13
 पार्यय II 16 4 6
 पार्यु I 26 3 °°
 पार्यु II 1° 9
 पार्याय I 1 1 7 1 9 4 26 19
 पार्यु I 10 ° 21 5 — II 18 9
 पार्यु I 9 10 14 4 — II 3 10
 पार्यु I 17 3
 पार्यु II 12 3 4 14
 पार्याय I °मही I 3 10 — II 19
 11 1 4 12 3 4 13 1
 14 3
 पार्यु I 3 5 10 4 13 9 10 10 6
 28 1 — II 3 7 4 11 7
 10 ° 6 11 1 4 12 3
 4 8 10 13 1 2 14 3 4 15
 1 ° 7 9 13 20 14
 पार्युमन्त II 10 7
 पार्यु I 8 4 27 3
 पार्यु I 2 1
 (पार्यु) II °
 पार्याय I 11 8 11
 पार्यु I 10 4
 पार्यु I 3
 पार्यु I 1 5 21 1 — II 1 2 2
 ° 3 4 8
 पार्युपाट I 1 6 7 8 9 8 17
 6 11 1 21 15 2° 1 2° 1 —
 II 1 3 2 4 10 5 ° 6
 1° 13
 पार्यु I 3 5 4 1 ° 10 11 20
 22 14 25 1 24 1 — II °
 4 1 14 12 10 14 4
 पार्युनामने II 3
 पार्युपाट I 22 14
 पार्यु I 1 11 13 14 6 1° 4 15
 1 20 6 9 11 — II 11 1 13

- पुमस I 20 1 ° 25 1
 पुस्तात I 1 10 ° 2 18 3 8 6
 6 7 5, 10 8 3 ° 16 9 5
 17 6 18 6 19 6 20 8 21 3
 ° 5 26 14 27 1 28 1 — II
 1 3 2 2 4 10 19 5 ° 6
 2 10
 पुधि I 20 1
 पुय I 10 3
 पुष्य I पुष्य I 2 18 14 7 18 °
 22 9
 पुष्यो I 4 3
 पुष्य I 18 4 — II 17 4
 पुष्करसादि I 6 6
 पुष्करवज्र I 6 4 8 4 20 1
 पुष्टि I 7 11 — II 17 °
 पुष्टिमन्त्र II 14 4
 पुनामधेय I 1 5
 पुन्यन II 2 1
 पु I 4 4 10 ° 21 5 — II 3 1
 18 1
 पु I 10 6 11 3
 पुष्योमुख II 8 11
 पुष्य I 3 11 4 ° 23 9 — II 3
 12 8 16 8
 पुष्योपर I 19 9
 पुष्योप I 22 7
 पुष्योत्तम I 14 ° 17 6
 पुष्योत्तम II 14 3
 पुष्य II 10 ° 13 °
 पुष्यन I 5 8 9 18 1 20 2 22
 3 — II 6 10 10 14 5
 पुतना II 17 3
 पुतनापत्त I 4 1 19 8
 पुतनासात I 10 6
 पुतन्य I 22 14
 पुत्र I 12 14 — II 15 6 19 8
 पुत्रियवद II 12 4
 पुत्रियो I 5 13 6 3 ° 13 8 17
 15 3, 8 20 2 25 1 — II
 10 7 11 4 13 1 17 9
 पुत्रराज्य I 4 10
 पुष्ट I 19 7
 पुष्टयम् I 27 7
 पु I 1 ° 3 25 1 — II 17 ° 3
 पाय I 4 2 8 5 13
 पात्र I 19 7 22 14 — II 1 8
 12 10
 पात्रमन्त्र्यु I 19 7
 पात्रपथ I 11 8
 पात्रोन्मासो II 14 2 16 ° 17 °
 18 ° 8
 (पाह्यस) I 14 4
 प्य I 8 4 16 1
 प I 5 1 13 10 20 1 22 1 —
 II 4 1
 प्रक्रम I 20 10
 प्रक्षण I 9 19 12 19 13 1 16
 5 — II 3 8 4 3 17 4
 प्रसुप्त I 11
 प्रच्छद I 26 7
 प्रष्ठ I 5 3
 प्रजा I 2 11 4 ° 5 13 7 ° 8 6
 13 3 4 19 (20 1) 22 1
 28 1 — II 1 3 10 °
 प्रजापति I 2 13 3 6 5 9 7 18
 8 16 9 7 11 10 17 6 18 °
 19 8 22 14 23 8 25 1 ° 21
 14 27 1 29 1 — II, I 3 2
 2 4 10 5 ° C ° 15 13 18
 3 19 1
 प्रजापत्यानुपुष्येय II 17 7
 प्रजा I 7 °

- प्रज्वल I 26 7
 प्रखरं II 2 6 11 1
 प्रखौताप्रखण्ड I 1 ०
 प्रतरण I 28 1
 प्रतराम I 7 11
 प्रति I 16 20 20 1 28 1 — II
 17 4
 प्रतिपद I 11 7 10 13 3 8 17 19
 — II 6 4
 प्रतिज्ञप I 10 18
 प्रतिदिशस II 10 9
 प्रतिनन्द II 14 4 17 2
 प्रतिपद II 18 6 20 9
 प्रतिमन्त्रम II 3 7
 प्रतिमा II 15 9
 प्रतिमुच I 11 3 4 16 18 19 7
 प्रतिष्ठा I 11 9
 प्रतिष्ठा : प्रतिष्ठति I 6 3 13 8 27
 3 — II 4 10 13 2 17 4
 प्रतिपत्न्या I 20 5
 प्रतिपद्यादिन I 15 6
 प्रतिद्वि I 11 1 8
 प्रतीच I 18 2
 प्रत्यशियात्म II 15 4
 प्रत्यगपयर्ग II 19 7
 प्रत्यङ्मुखा I 20 1
 प्रत्यज्ज I 20 ० 21 5 — II 1 3
 प्रत्यभिमुख I 19 1
 प्रत्याम I 1 27
 प्रत्यद I 12 9
 प्रत्यद I 1 ० 7
 प्रत्ये II 19 ० 20 10
 प्रच II 7 ०
 प्रचम I 19 7 20 2 22 14 — II
 4 11 14 ० 20 9
 प्रचमगर्भ II 1
 प्रचमयाम्य I 7 17
 प्रचमात्म II 8 11
 प्रदक्षिणम I 2 10 4 4 5 1 8 8
 10 7 11 3 13 8 14 2 17 3
 20 5 24 3 27 1 — II 6 10
 8 11 16 8
 प्रदा I 7 11 9 11 — II 8 3 11 7
 प्रदिश II 3 10 4 1
 प्रदिश : दिशति II 17 3
 प्रध्यस I 16 4
 प्रयश I 15 1
 प्रपद I 29 2
 प्रपितामहः हो II 10 7 11 1 4
 12 2 3 4 13 1 14 3
 प्रप्ये II 4 3 15 9
 प्रवन्ध I 10 6 — II 3 9
 प्रपु I 7 10
 प्रपु I 20 1
 प्रमति I 9 4
 प्रमुप I 9 16
 प्रमज I 16 5
 प्रमग II 3 7
 प्रमृ I 4 1 19 8
 प्रपतिगम्भ I 14 2 17 6 24 8 —
 II 1 3 2 ०
 प्रपाम I 4 2 7 11 13 8 18
 प्रपा I 26 17
 प्रपुज I 1 16
 प्रपुन्यन्त II 9 2
 प्रपुभ II 10 7
 प्रयचनकर्तृ II 20 1
 प्रयप I 9 15 — II 6 9
 प्रयस I 29 1
 प्रया I 22 1
 प्रयास II 4 10
 प्रयास्य I 10 21
 प्रयित II 11 1
 प्रयिम् I 9 10 10 7 12 ० 14 21 ०

प्रसन्न I 5 8 — II 14 3
 प्रसन्न्यम् II 10 4 12 10 14 4 15 7
 प्रसाधनी I 2 18
 प्रसिद्ध II 10 6
 प्रसिद्ध I 26 15 — II 14 10 15
 11 14
 प्रसू I 2 1
 प्रसू । सुवति I 2 10 5 2 10 7 6 —
 II 14 3
 प्रसू I 17 0
 प्रसूया I 18 1 26 8
 प्रसू I 14 0
 प्रसू I 13 4 — II 10 6
 प्रसू I 20 0
 प्राण I 1 11 7 01 — II 18 10
 प्राणप्रयोग II 19 3
 प्राणुदम्प्रयोग I 1 9
 प्राणुगद्य I 1 13
 प्राणुगुर । री I 2 6 9 9 10
 10 12 1 20 1 22 9 — II
 1 2 II 6
 प्राचीन I 2 8 9 10 4
 प्राचीनकुम्भ्या I 2 3 4
 प्राचीनपौत्र I 22 8
 प्राचीनप्रयत्न I 1 9 — II 18 10
 19 5
 प्राचीनयोस्तिन I 3 12 — II, 10
 7 10
 प्राजापत्य I 25 1 26 14
 प्राज्व I 2 14 20 9 21 22 11
 24 3 — II 1 3 2 0 3 0 9
 10 7 11 6 9 18 9 20 11
 प्राण I 5 10 13 6 3 13 17 17
 4 21 4 23 1 — II 11 15
 17 4
 प्राणायान I 4 4 — II 11 4
 प्राणायाम II 18 9

प्रातर I 17 4 19 3 23 8 0 —
 II 7 5
 प्रादेशमात्र I 1 23 7 1
 प्राय I 22 6 23 0
 प्रायश्चित्ति I 23 11 24 1
 प्रायश्चित्तिपर्यन्त I 23 11
 प्राज्ञ I 4 9 10 11 1 13 8 9 18
 — II 2 4 3 9 5 0 3 9 10
 प्रा I 7 1 12 8 15 13 13 0
 5 10 14
 प्रिय I 5 13 8 16 10 6 11 3 12
 6 13 3 — II 4 2
 प्रिय II 3 7
 प्रिय । छति II 3
 प्रिय I 14 3 4
 प्रियान्तेप्राग्नि I 22 14
 प्रियद्वय II 2 6
 प्रिय I 1 24 21 5 — II 9 7 14
 4 15 1 4
 प्रायणी I 1 04 — II 14 4
 प्रलयाद्या I 26
 प्रन I 10
 प्रनादज II 20
 प्रानुनी I 9 3
 (यज्ञायोज) II 3 7
 प्रट II 1 1 2
 प्रथ I 4 0 — II 2 3
 प्रथन II 2 7
 (यमु) I 2 1
 यमु II 19 6
 यर्म II 15 0
 यन I 4 4 11 11 13 1 8 22
 14 — II 4 3
 यनप्रना II 8 2
 यनि I 7 01 — II 10 6 10 13

- वनाजिन I 4 7
 वटु I 7 17 16 16 26 22
 वाधा II 6 12
 वहुमुखी I 18 2
 वाण I 23 1
 वादर I 10 6
 वादरायण I 25 4
 वाप I 16 7
 वाहु I 5 8 — II 14 3
 दिनयन्त I 1 24
 वीज I 20 2 21 6
 वृहदुख्य II 19 6
 वृहन्न I 7 2 12 2 16 6
 वृहस्पति I 4 2 5 8 10 11 15 1
 18 1 19 — II 3 7 10
 12 19 1
 वृहस्पतिपुराहित II 17 4
 वेन्द्र I 1 17
 वाद्यविहार II 9 1
 व्रतचर्य I 5 2
 व्रतचारिण I 5 2 10 13 1 3 15
 3 19 23 10 — II 1 3
 व्रतचारिदासम I 9 10
 व्रतन I 1 2 3 11 4 6 8 5
 13 10 6 11 10 13 16 10
 6 17 1 22 14 21 1 —
 11 1 7 10 1 10 11 4 12 1
 1) 1
 व्रतमुच I 10 18
 व्रतवर्चस I 2 11 4 6 1 5 7 2
 10 1 22 14
 व्रतवर्चसिन I 10 1 6 11 3
 व्रतवर्चस I 1
 व्रतवर्चसिन I 1 14
 व्रतवर्चसिणी I 1 4 6 17 4 7
 7 8 9 12 10 13 15
 17 4 6 11 21 24 1 21
 15 27 1 28 1 — II 1 3 2 2
 3 7 4 10 12 5 2 6 2 13 10
 2 11 4 14 8 15 8 9 17 13
 20 19
 व्राह्मणव्याख्यात I 21 7
 व्राह्मणसभाष I 14 2 17 6 21 3 —
 II 1 3 2 2
 वृ I 15 6 10 16 28 1
 वग I 11 4 5 17 4 20 1 24 2
 वज्र II 10 6
 वद्रा I, 9 4
 वध I 11 8
 वधक I 17 1
 वद्राज II 19 2 3
 वर्गस I 6 11
 वध II 8 6 7
 वधती I 18 3
 वर्ग I 13 2 22 5 9 29 2
 वित् I 7 13
 वित्तचर्य I 12 8 2
 विपज I 2 18
 वी I, 10 5 (17) 2) 1
 वीर II 8 6 7
 वुज I 8 2 13 15 16 14 1 —
 II 10 3 12 1 15 8
 वुयन II 10 7
 वुयस I 3 4 5 13 1 11 24
 2) 2 20 8 — II 3 5 5 2
 वृ I 1 1 1 10 4 1 2 11 5
 2 10 15 1 6 7 10
 9 11 18 10 1 12 4 5 17
 4 8 12 14 16 10 1 14 16
 17 5 18 3 19 20 1 21
 22 12 21 1 6 24 2) 1 3
 20 9 — II 7 1 4 7 7
 1 1 9 5 1 17 1 17 9 11

- भूमि I 11 11 15 6 — II 3 8
 17 4
 भूरिखण्ड I 23 1
 भूपम I 11 4 23 1
 भूम I 3 4 5 13 6 11 24 25
 2 26 8 — II 3 9 5 2
 भ I 10 1 20 1 29 1 — II
 7 2
 भयु II 19 1
 भेषज I 2 18 3 6 20 15
 भिक्षु I 7 15
 भा I 6 10
 भाज I 22 14
 भाव I 7 17 14 2
 भाव्य I 23 1

 भख I 5
 भक्ष्य I 11 8
 भण्डि I 11 3
 भण्डनागर II 1 3 2 2
 भण्डाकर II 7 2
 भतस्य II 15 2
 भय I 1 10 22 4 20 7
 भट I 1 15 2 18 3 8 7 10 5 2
 6 11 7 2 8 4 6 16 9 6 7
 10 18 10 1 4 5 6 11 (1)
 3 4 5 6 7 9 11 12 4 6 7
 13 1 3 4 8 13 15 18 19 14
 2 4 7 15 6; 8 10 2 3
 6 17 4 6 18 3 4 2 6
 19 8 20 1 3 4 21 2
 22 14 23 1 24 5 6 20 9
 14 27 1 28 1 29 2 — II
 1 3 2 2 3 8 10 4 10
 11 5 2 0 2 10 4 8 10
 11 1 12 1 13 1 14 4 15
 2 9 10 8 1 4
- भट I भटति II 11 1
 मध्य I 13 8
 मधु I 12 11 12 13 13 8 21
 8 — II 5 2
 मधुपर्क I 12 14 13 7
 मधुमन्त II 12 10 13 1 14 7
 मधुनादिनी I 24 6
 मध्य I 15 7 18 5 23 1 — II
 7 2 8 4
 मध्यम I 2 2 3 4 9 10
 मध्यमादन II 8 8
 मध्यदिन I 19 3 — II 7
 मध्या I 4 13
 मध्यागार I 17 5
 मन I 15 3
 मनस् I 2 13 3 6 8 4 11 6 10
 6 17 4 26 13 14 29 1 —
 II 3 7
 मनस्या I 15 6
 मनस्यती I 26 13
 मनोषा I 9 4
 मनु I 2 13
 मनुष्य I 20 2
 मनुष्यजा I 8 4 20 2
 मनीष्य II 8 2
 मनीष I 23 2
 मन्त्र I 8 6 — II 10 7 11 1 2
 10 2 9 17 8
 मन्त्रयन्त I 2 3 — II 10 2
 मन्त्रप्रद II 17 8
 मन्त्रान्त I 3 2 7 6
 मन्तु I 15 3 — II 8 11
 मय I 12 3
 मयोयु I 10 2 21 — II 18 9
 मयत I 7 11 — II 19 1
 मर्ज II 3 7
 मन्त्रहामम I 24 7

मयङ्क II 10 5
 मट I 4 8
 महन्त I 27 3 — II 8 6
 महिमन II 13 1
 महो I 15 8 — II 10
 मा I 4 13 5 10 1^a 6 9 9 4 10
 14 16 11 9 12 17 13 4 1^a
 1^a 16 3 17 1^a 4 18 3 5 19
 7 20 10 21 1^a 4 22 6 12
 13 23 1 (27 8) 28 1 29
 1 — II 3 8 4 1^a 8 11 4
 12 8
 माक्षी II 14 2
 मातापित्र I 19 1
 मातापुत्र II 4 6
 मातामह II 20 1^a
 मात्र I 7 12 13 1^a 19 2^a 1
 II 3 11 1 11 6 3 7 1^a
 10 7
 मात्रा II 13 1
 माध्याख्य II 13 3
 मानुष I 10 4 — II 16 8
 मायादय I 14 4
 मायाभय I 21 1
 मार्ग II 9 8
 मार्गशीर्षी II 10 1 17 1^a
 मात्र 1 25 1^a — II 1 1^a 2 7
 5 1 10 6 11 1^a
 मात्र II 10
 मामाधिमात्र II 17 1^a
 मामिक II 10 1 14 10 15 11 14
 मात्र 1 13 14 — II 1 7 13 4
 15 9 16
 मामधन्त II 15 9
 मामशेष II 15 13
 मामाभाष II 13
 मित्र I 4 6 5 9 16

मिन्दा I 26 9
 मिन्दारुति I 26 1^a
 मोक्षणे II 8 3 5
 मोक्षम I 20 2 — II 8 5
 मुख I 6 4 9 10 10 3 11 1 4
 15 3 24 8 — II 11 4
 मुखजल I 16 4
 मुच I 19 7 — II 3 10
 मुट I 7 10 20 1
 मूर्धन्याधना II 2, 6
 मूर्धन I 24 1^a — II 7 3 4 17
 मय I 16 1
 मगशिरस I 9 3
 मृच I 9 16
 मज I 5 7 — II 12 1^a
 मरुतु I 5 1 16 19 1^a 19 7 28 1
 11 19 6
 मत्स्यपाश I 19
 (मष्ट) I 15 9
 मखना I 1 1 4 4 9 10
 मखनिव I 8 10
 मेघी I 22 14 23 1
 मदन II 15
 मेदस्थती II 15 1^a
 मधा 1 4 6 9 5 13 6 4 7 8
 4 6 16
 मधाजलन II 7 1^a
 मोक्ष I 1 17

 यकन II 3
 यत्र II 4 1
 यज्ञ I 2 18 13 5 23 1^a 2^a
 1 1^a — II 9 8 10
 यजुर्वेद II 18 3 10 6 20 9
 यजुम I 5 13 — II 7 9 13 1
 यज्ञ I 10 18 — II 10 6 17 4
 यज्ञापयोत 1 1 1^a

पञ्चाशद्वीतन I 2 6 — II 7 9 10 7

पत्कारिन I 19 3

पत्र(1) I 4 13 9 4 12 5 15 6
16 7 26 90 — II 4 5 10

C 12 11 1 15 7 18 9

पथसिं II 6 11

पथा I 1 24 2 18 7 2 5 8 3 5
18 9 5 7 15 5 17 6 18 6

10 6 7 20 1 8 21 3 23 1
29 1 26 14 27 1 28 1 —

II 1 3 2 3 1 4 10 19

5 2 C 2 10 8 10 9 9 10 13

1 14 10 15 11 14

पथास्यम II 14 4

पथाद्वयम् I 3 3 7 90

पथाध्यायम् II 18 7 20 9

पथनाम्न I 5 5

पथापुरोडाशम् II 14 4

पथास्यम् I 20 3

पथास्यम् I 1 16 27 1

पथानाम् I 26

पथास्यम् II C 13 14 9

पथास्यम् I 17 4

पथास्यम् II 20 9

पथास्यम् II C 11

पथोदम् II 8 5

पथोपपदम् I 1 21

पथ I, 1 1 90 2 18 3 7 4 9 4

6 3 11 7 17 8 4 6 16 9 6

7 16 18 10 3 4 11 1 4, 5 6

11 12 13 1 8 18 19 14 9

4 15 1 3 6 10 1 5 1 19

17 4 6 18 9 6 20 9 22 14

23 1 4 24 1 5 6 25 1 4

26 9 14 90 27 1 28 1 29 1 —

II I 3 2 2 3 8 1 4 1

10 5 9 6 9 10 12 7 9 4

10 10 6 7 11 1 14 9 5 10

2 8 17 9 8 20 10

यदि I 1 13 6 6 7 11 11 12 2

3 4 16 6 7 11 16 17 1 20

1 26 17 90 — II 2 7 3 3

7 5 11 1 12 4

(यदिति) I 14 4

यम् II 17 9

यम् I 6 5 — II 10 7 19 1

यद् I 23 8 — II 2 9 3

यद्म I 10 4 12 7 13 1 3 8

22 14 24 2 — II 4 3

यद्यश्चिन् I 24 3

या I 3 6 8 16 9 7 17 6 18 6

19 8 20 14 27 1 28 1 —

II 1 3 2 2 4 10 5 2 C 9

याज्ञिक J 26 7

याद्यत्कामम् I 13 18

याद्यद्वयम् I 8 14

याद्यन्त II 13 1 10 8

यु I 5 1 6 9 12 17 21 9 —

II 12 8

युष्म I 1 6

युञ्ज I 2 18 24 4 6 — II 10 2

युष्मद् I 11 5 12 2 13 4 14 4

15 1 18 1 3 4 23 2 — II

7 2 11 1 12 8 10 14 3

युष I 10 16

युष्यकम् II 2 6

(या) I 14 4

योक I 24 4

याम I 4 11

यानि I 13 4 14 7 24 3 25 1

यानिचामन्त्रामदन्ध II 10 9

यानिषट् I 11 7

याम I 5 23 2

रक्ष् I, 11, 8, 19, 7
 रक्षन् I, 11, 8 — II, 4, 2
 रक्षोयज्ञ II, 3, 7
 रक्ष्य I, 9, 4, 12, 1, 2
 रक्ष्यन् I, 12, 2
 रक्ष्यु I, 22, 13
 रक्षन्ति II, 17, 2
 रक्ष् I, 12, 2
 रक्ष I, 12, 2
 रक्षि I, 26, 11, 27, 7, 28, 1 — II,
 1, 2, 2, 2, 4, 9, 6, 10, 10, 5, 6,
 14, 4
 रक्षिभन्तु II, 14, 4
 रक्षा I, 15, 3
 रक्षाया I, 15, 3
 रक्षिन् I, 17, 4
 रक्ष II, 5, 3, 12, 10
 रक्षा II, 1, 7
 राजन् I, 4, 2, 10, 6, 19, 7, 22, 13,
 14 — II, 1, 3, 6, 10, 19, 1
 राजन्व I, 1, 3, 4, 17, 4, 7, 8
 राजन्वन्थ्य II, 16, 8
 राजति I, 9, 18, 13, 8, 18 — II, 6, 12
 राजितुम् I, 7, 14
 राजिष I, 16, 15 — II, 17, 2, 12, 14
 राजन्वीय I, 10, 6, 20, 2, 21, 1
 राष्ट्र I, 4, 8, 11, 1 — II, 17, 4
 राष्ट्रभन् I, 3, 8, 13, 6, 9, 8, 16, 9, 7,
 12, 17, 17, 6, 18, 6, 20, 8, 20,
 14, 27, 1, 28, 1 — II, 1, 3, 2,
 2, 4, 10, 5, 5, 6, 2
 रिष I, 4, 13, 9, 6, 12, 2, 28, 1
 रिष्य II, 7, 2
 रिष I, 15, 1
 रिषु I, 16, 17, 19, 7 — II, 3, 4, 5
 रिषु I, 13, 12, 15, 4, 16, 2, 9, 19, 11,
 12, 13 — II, 8, 6, 7, 11, 19, 4, 6

रिषु II, 20, 10
 रिष I, 13, 8, 25, 1
 रिषम् I, 20, 2, 25, 1 — II, 10, 7
 रिषाय I, 10, 3
 रि I, 4, 2
 रिषिषो I, 9, 3, 27, 1 — II, 18, 8
 रिषित II, 7, 2, 16, 4
 रिषुष्य I, 4, 7
 रिष्यो I, 11, 1
 (सम्बन्धित) II, 3, 7
 रिषया I, 8, 9
 रिषयोदरुमिषु II, 7, 2
 रिषा I, 20, 3, 4, 5, 6
 रिषो I, 13, 19, 23, 1 — II, 11, 1,
 4, 12, 10
 रिषम् I, 9, 17, 20, 1 — II, 12, 2
 रिषित I, 22, 8 — II, 7, 2
 रिषिकरु I, 1, 10, 26, 7
 रिषु I, 1, 6, 6, 6, 10, 7, 16, 22, 8, 7, 9,
 8, 13, 12, 13, 15, 7, 17, 6, 26
 * 15, 27, 1, 28, 1 — II, 1, 3, 2,
 2, 4, 10, 5, 2, 6, 2, 17, 13
 रिष I, 11, 7, 12, 4, 16, 3
 रिष्य I, 27, 4
 रिष I, 15, 5, 6, 16, 19, 17, 1, 1 —
 II, 4, 5, 18, 7, 20, 2
 रिषु I, 13, 12
 रिषु I, 19, 4
 रिष्यन्ति I, 6, 5, 16, 13, 25, 1, 28, 1
 रिषु I, 1, 7, 9, 18, 17, 20, 7 — II,
 6, 10, 11, 10
 रिषा II, 15, 5, 6, 7, 8
 रिषायन्तो II, 15, 2, 6
 रिषु I, 9, 11, 18
 रिष्य I, 16, 5 — II, 12, 2

- वर I 7, 9 26 36 — II 7 3 4
 वरुण I 3 6 5 9 8 16 9 10
 17 6 18 6 19 7, 8 26 18 27
 † 28 1 — II 1 3 2 2 3 10
 4 10 5 9 6 9 10 19 1
 वरुचिन् II 19 6
 वरुण्य I 6 11
 वरुचस I 4 11 5 13 9 10 10 6
 11 2 4 3 13 1 3 18 16 5
 22 14 — II 1 3 16 17 6 10
 वरुचस्य I 10 6
 वरुचस्ये I 14 3
 वरुचिन् II 19 6
 वरुच्ये I 8 14 — II 6 1, 15
 वरुच्यस्य I 12 14
 वरुच्योः I 17 3
 वरुच्ये I 20
 वरुच्ये II 4 2
 वरुच्ये I 25 1
 वरुच्योः I 6 5
 वरुच्योः I 5 13 23 10 — II 17 13
 वरुच्योः I 5 13 8 10 27 8 28 1
 वरुच्योः I 17 3
 वरुच्ये I 4 6 22 14
 वरुच्ये I 1 4
 वरुच्ये II 19 2 3 6
 वरुच्येः II 19 4
 वरुच्ये I 4 3 7 11 8 3 13 12 —
 II 19 1
 वरुच्ये I 29 1
 वरुच्ये I 2 18 12 4 22 14 23, —
 II 8 9 11 1 9 14 4 15 7
 वरुच्ये I 27
 वरुच्ये I 1 9 10 1 12 18 21 3 7
 9 12 8 11 1 14 9 3 18
 10 3 4 6 12 1 10 18 13 8
 11 14 9 4 10 1 17 1
 19 3 7 20 1 9 22 1 4 5 9
 11 23 8 24 3 26 3 7 16 17
 18 9 — II 2 3 8 4 5, 10
 16 6 3 11, 12 13 8 11 9 9
 10 1 12 2 8 18 9 3, 5 7, 8,
 9 20 9 11
 वाग्वत् I 16 14
 वाच I 5 11 13 12 15 15 6 16
 19 17 1
 वाचनियम I 22 10
 वाचस्पत्य II 19 6
 वाचिन् I 4 8 — II 19 6
 वाचिनीयते I 20 1
 वाचिन् II 19 6
 वाच्ये II 3 10
 वाच्योः II 4 1
 वाच्योः II 8 2
 वाच्ये I 16 8 9 10 11 10 13
 वाच्ये II 20 1
 वाच्ये II 19 6
 वाच्ये I 12 9
 वाच्ये I 5 13 6 3 7 8 16 7 16
 19 7 24 1 25 1 — II 3 1
 11 4 13 1 16 4 19 1
 वाच्ये I 1 8 17 4 3 10 5 16
 10 7 20 16 27 1 — II
 12 3 8
 वाच्ये I 28 1
 वाच्ये I 7 9
 वाच्ये I 27 28 9
 वाच्ये I 9 10
 वाच्ये II 3
 वाच्योः I 19 7
 (वाच्ये) II 3 9
 वाच्ये II 4 1
 वाच्ये II 10 5
 वाच्ये II 9 9

- विच्छिद्र I 13 19 20 4 27
 विज्ञ I 11 8
 विज्ञान II 3 7
 विज्ञाननकाळ II 2 8
 विज्ञा II 4 10 11 10 15
 (चित्तुल) II 7 2
 विद् I 2 18 20 22 14 23 1 —
 II 3 7 8 11 1 12 4 15 7 16 19
 विद्याप्रन्त I 23 5 — II 14 8
 विदुस I 3 — II 6 10
 विधायी I 2 18
 विधा I 28 2 — II 6 16
 विधति I 12
 (विधे) I 15 3
 विनाय I 26 2
 विनो I 15 3
 विपरे I 1 4
 विभज I 4 3 — II 17
 विभा II 17 3
 विभुमन्त II 10 4
 विभू I 10 1
 (विभि) I 27 8
 विराज I 13 1 1
 विराज १ राजति I 1 2 7
 (विराज) I 11, 1
 विरज I 17
 विनिख II 1
 विनो I 1 27
 विपन १ उच्छति II 11
 विविघ्नन्त I 12 2
 विपुनचक्र II 1 3
 विप्राय I 9 3
 विपय I 1
 विपय I 10 6
 विपय I C 1 18 11 8 11,
 20 1 2) — II 1 3, 10
 7 17 7 18 3 1) 1
 विपयतस I 5 15 — II 4 19
 विपयरूप I 8 4 — II 17 2
 (विपयय) II 3
 विश्यामिन्त II 10 2 3
 विपुयन I 23 1
 विपो I 1 24
 विपु I 5 9 21 1 2, 1 — II
 16 4 19 6
 विपुयुक्त I 20 9
 (विपु) I 20 2
 विपुज I 8 9 8 2
 विपुस I 5 10 21 4
 विहायस I 11 11
 वीर I 5 13 15 6 2, 1 2 28 1
 वीरत्तम I 2, 1 29 2
 वीर्यन्त II 14 4
 वीर्य I 20 2
 वीर्य I 13 1 2, 1
 वीर्य १ वृच्छति II 6 12
 वृ II 7 3 4
 वृ I 15 6 — II 9 3
 वृषाय I 10 7
 वृष I 9 16
 वृज II 10
 वृत्त I 14
 वृत्तिकार II 20 1
 वृध I 2 11 7 1 8 4 17 4
 वृषय II 2 2 (7 2) 9
 वृ I 4 2
 वृग I 11 8
 वृत्तस्थिनी II 12 10
 वृ I 4 6 9 1 — II 1 2 19 6
 वृदि II 20 1
 वृ I 2 1 1
 वृहन I 2 1 1
 वृ I 10 3 — II 1 2 10 8
 वृषय I 11

- वेदो II, 16, 8
 वेदोऽस्य I, 28, 1.
 वेदोऽप्यन II, 20, 1.
 वेदो I, 1, 3, 4; 17, 4, 7, 8.
 वेदोऽस्य II, 10, 1.
 वेदोऽप्यन I, 17, 4.
 (वेदोऽप्यनोऽप्यधिकृत) I, 26, 22.
 वेदोऽस्य II, 12, 10.
 वेदो I, 23, 1.
 वेदो I, 15, 3.
 वेदोऽस्य II, 16, 5.
 वेदोऽस्य I, 1, 1, 9, 2, 26, 17; 21. —
 II, 13, 3, 14, 1, 17, 1, 18, 1.
 वेदोऽप्यनोऽप्यनो I, 3, 4, 5, 8, 8, 4, 9,
 5, 26, 12. — II, 1, 3.
 वेदोऽप्यनोऽप्यनो I, 9, 4, 15, 5, 17, 6, 18,
 5, 19, 7, 26, 9, 27, 1, 10. — II,
 1, 2, 2, 4, 9, 5, 2, 6, 2, 8, 6,
 10, 7, 17, 2, 18, 3, 20, 9.
 वेदो I, 10, 1. — II, 7, 2.
 वेदोऽस्य II, 3, 10.
 वेदो I, 7, 8, 8, 7, 9, 6; 9, 10, 21, 1,
 24, 7.
 वेदोऽप्यनो I, 7, 8, 8, 7, 9, 8.
 वेदोऽस्य I, 23, 8.
 वेदोऽप्यनो II, 14, 3.

 वेदो I, 16, 17, 18.
 वेदोऽस्य I, 16, 18, 17, 2, 8.
 वेदोऽप्यनो I, 9, 18. — II, 6, 3.
 वेदोऽस्य I, 16, 9.
 वेदो I, 16, 5, 29, 2.
 वेदोऽप्यनो I, 28, 1.
 वेदो II, 3, 7.
 वेदो I, 4, 2, 3; 13, 7, 10. — II, 3,
 2, 26, 10.
 वेदोऽप्यनो II, 10, 3.

 वेदोऽप्यनो I, 4, 2.
 वेदो I, 27, 7. — II, 3, 7.
 वेदोऽप्यनो I, 11, 8.
 वेदो I, 5, 7, 20, 2, 27, 8, 29, 2. —
 II, 3, 10.
 वेदोऽप्यनो I, 8, 9.
 (वेदोऽप्यनो) II, 7, 2.
 वेदो I, 1, 19, 2, 1.
 वेदो I, 11, 10, 27, 8.
 वेदो I, 1, 4, 4, 2, 3, 13, 7, 10. —
 II, 3, 2.
 वेदो II, 7, 2.
 वेदो II, 17, 9.
 वेदोऽप्यनो I, 4, 4.
 वेदो II, 8, 2, 6, 7.
 वेदोऽप्यनो II, 1, 3.
 वेदोऽप्यनो II, 4, 3.
 (वेदोऽप्यनोऽप्यनो) I, 14, 2.
 वेदो I, 16, 18.
 वेदो II, 13, 5.
 वेदोऽप्यनो I, 10, 4.
 (वेदोऽप्यनो) II, 3, 7.
 वेदो I, 29, 2.
 वेदो I, 22, 7, 27, 1, 2; 3.
 वेदो II, 6, 18.
 वेदोऽप्यनो I, 8, 11.
 (वेदोऽप्यनो) II, 7, 2.
 वेदोऽप्यनो II, 19, 6.
 वेदो I, 11, 8.
 वेदोऽप्यनो II, 2, 8, 1, 5.
 वेदो I, 9, 11, 10, 5, 16, 5, 6, 13,
 17, 1, 20, 2, 24, 3, 5, 29, 2. —
 II, 3, 10, 5, 9, 7, 17, 2.
 वेदोऽप्यनो I, 20, 2.
 वेदो I, 28, 1.
 वेदो II, 8, 2.
 वेदो II, 6, 6.

- शीर्षन् I, 10 7
 शुक् I 7, 10
 शुचि I, 10, 2 21, 5 — II 4, 7
 10 2 18, 9, 10
 शुन I, 10 6
 शुनक II 7 2
 शुभ I 11 4
 शुभ I, 11 4
 शुभिका I 11 4
 शूद्र I, 10, 6 12 10
 शून II, 15 6
 शूनमत्र II 8 1, 2 9 a.
 शूनहस्त II, 3 7
 (शत) I 16 17
 शेष I, 20 2
 शेष I, 14, 7
 शेष I 13 4 — II, 12 2 15 8
 शोचिन् I 18, 5
 शम्भु I 9 17
 शम्भु I, 4, 6 11, 4
 शम्भु I, 23, 4 — II, 8 2 9, 8 14,
 4 15, 6, 7 17 2
 शम्भु II, 16 2
 शम्भुशम्भु II 10, 1
 शम्भुशम्भु II, 18, 2
 शम्भुशम्भु II, 14 7
 शि I, 13, 10 — II, 3, 8
 शी I 12, 4 13 6 18, 5 24, 2
 शू I, 7, 10 28 1
 शेषम् I, 28 1
 शीत्र I, 4, 8
 शीत्रियागार I, 22 4 26 20.
 शम्भुशम्भुशम्भु II, 7, 1
 शम्भु II, 7, 2
 शम्भुशम्भु II 3 7
 शम्भुशम्भु I, 11, 8
 (शम्भुशम्भु) II, 2, 4
 श्येत II, 8, 2 10, 8
 श्योभूत II, 15, 1, 13
 श्युक्तिकामुख्ययोग I, 22 14
 श्यु I, 21, 1 22, 11
 श्यु II, 5, 1
 श्योभूत II, 6, 15
 श(ः) I, 3, 6, 10 5, 1, 12 7, 13 8,
 4, 16 9, 7 10, 4, 5 11, 9 12
 15 14, 2, 5 17, 6 18 6 10, 7,
 8 20, 2 21, 4 22 14 25, 1 26
 14 27, 1 28, 1 — II, 1, 3 2
 2, 7 3, 2, 5 4, 10 5, 2 6, 2
 12 3 14 5 15, 2 17, 2
 शम्भु I, 1, 21
 शम्भु I, 7, 18 12, 12 — II, 16, 3
 20, 12
 शम्भु I, 17, 2
 शम्भु I, 21, 2 20 1
 शम्भु I, 9, 4 21, 2 28, 1
 शम्भु II, 18, 6
 शम्भु I, 26 14
 शम्भु I, 28, 1
 शम्भु II, 8, 2
 शम्भु I 19 2
 शम्भु II, 3, 7
 (शम्भु) I, 26 7
 शम्भु I, 15, 6 26 13 — II, 11 1
 15, 7
 शम्भुशम्भु II, 10 6
 शम्भुशम्भु II, 20 1
 शम्भुशम्भु II 19 6
 शम्भु I, 1, 20 13, 8
 शम्भु I, 8 16 — II, 18, 3 20 9
 शम्भु I, 6 8
 शम्भु I, 2, 18

सनाभि II 9 17
 सनि I 8 16
 (सप) I 11 2
 सपवदन I 11 9
 (सपव) I 27 8
 सपयित्र II 18 0
 सपुत्र I 22 14
 सपात्र I 22 14
 सपतन I 7 1 21 1 — II 9 9
 10 8 17 0
 सपवपट I 21 2
 सपतम I 21 2
 सपार्थि I 22 14 — II 10
 सपत्रतो I 26 14
 सपत्रवे I 1 0
 (सपत्रयाम) II 17 9
 सभा I 13 7 — II 7 0
 सभासाह I 10 9
 सम I 16 1 6 24 4 2 1
 सम I 1 9 23 — II 11 4
 समप I 10 6
 समद् II 10 2
 समन्त I 11 6
 समर्धयिन् I 3 7
 समवदा I 7 18 21 — II 8 9 14
 6 15 9 10 16 4
 समवनन्त II 9 0
 (समवय) II 7 2
 समस्ता I 3 4 8 4 20 1
 समागम I 12 6
 समाह I 10 9
 समाश्रा I 21 9
 समाहा I 20 18 20
 समारापरा I 21 17
 समावप I 22 0
 समान्त I 11 1
 (सामिष्ट) I 4 6

समिध I 5 10 7 1 0 3 4 8 2
 4 9 4 14 0 20 18
 समिध I द्वन्द्वे I 7 0
 समोत I 4 11 9 16 12 7 10 4
 2 0 — II 12 1
 समोचो II 10 9
 समुद्र I 13 4 18 2 — II 3 1
 7
 समुपस II 7 2 5
 समुत् II 7 2
 समुष्टिकरण I 20 0
 सम I 19 4 — II 13
 समथ I 2 11 0 2
 (सरस्यक) II 7 2
 सरस्वति I तो I 2 9 5 9 6 4 8
 4 20 1 2 1
 सरस्वन्त II 13 1
 सरोसप I 11 8
 सर्वे II 16 6 7 8
 सर्वसद I 10 10
 सम्पन्न I 10 19
 सर्षिर्षिण I 7 18 — II 14 6 13
 9 10 16 4
 सर्षिष्यन्त II 6 14
 सर्वे I 1 0 1 0 4 3 7 6 5 7 18
 10 3 6 8 12 6 13 9 19 14
 0 17 4 22 14 2 1 2 3
 20 5 — II 4 3 8 9 11 1
 18 5 20 9
 सर्वताम I 2 10 11 8 — II 8 11
 सर्वथ I 7 19
 सर्वद्विष्टाम I 3 1
 सर्वदा I 14 4 2 1
 सर्वपुत्र I 2 1
 सर्ववोर I 2 2 — II 10 6
 सर्वयुद्ध I 11 8
 सर्वसुरभि I 10 4

- सद्यहुत् I, 3, 7.
 सद्यहुत् II, 15, 8
 सद्यप II, 2, 8.
 सद्यपमिथ II, 3, 7
 सद्यपावण II, 3, 7
 सनायुको I, 17, 1
 सव II, 17, 4
 सवन I, 16, 18
 सवित् I, 2, 10, 5, 2, 6, 8, 9, 10, 6,
 11, 19, 7, 20, 1 — II, 6, 10, 12,
 14, 3, 17, 4, 19, 8
 सर्वप्रधानर I, 6, 5.
 सव्य I, 5, 8, 11, 1, 12, 10, 17, 2,
 20, 10
 सशिख II, 6, 16
 (ससरमट्टु) II, 7, 2.
 सह I, 4, 1, 10, 6, 11, 3, 10, 8.
 सह I, 11, 4, 3 (10, 5) 20, 1, 2, 26,
 11, 27, 4 — II, 3, 1, 10, 8, 2, 13, 1
 (सद्वचनं) I, 24, 5
 सद्योरा I, 27, 7
 सद्वचनं I, 22, 9
 सद्वचनोप I, 18, 4
 सद्वचनो I, 10, 6, 11, 3
 सङ्गाम I, 11, 2.
 सङ्गन् II, 12, 10
 सङ्गम् I, 5, 1
 सङ्गथ I, 19, 3
 सङ्घत् I, 11, 2
 सङ्घर् I, 5, 1
 सङ्घा II, 15, 4, 5
 (संतला) II, 7, 2
 संतत I, 2, 13, 6, 11
 संतप् I, 11, 9
 सन्धि II, 3, 7.
 संनम् I, 4, 9, 7, 8, 8, 7. — II, 10,
 7, 11, 1, 2
 संनह I, 1, 18
 संनिधा I, 6, 4
 संनिधि I, 15, 6
 सपरिधि I, 10, 3
 सपरिस्तु II, 8, 2, 17, 2
 संप्रयम् II, 18, 9
 संभार I, 26, 7
 संभाष I, 23, 2
 संभू I, 20, 2 — II, 3, 2, 10, 7,
 11, 1
 संभ I, 26, 7
 संभत् I, 9, 4
 सभाग I, 1, 26
 (समि) I, 27, 4
 संमज् I, 1, 25
 संमग्न I, 9, 10
 संमग्न I, 9, 18 — II, 6, 12
 संभाव II, 2, 6
 संयुज् I, 13, 8 — II, 16, 5
 संराधनी I, 2, 18
 सवत्सर I, 11, 2, 28, 2 — II, 15, 9,
 17, 2
 संवद् I, 16, 20
 सवनन I, 20, 3, 24, 6
 संवर्निन् I, 24, 6
 संवर्तयात् I, 10, 11
 संवादाभिजयन I, 15, 4
 सविद्वान I, 17, 1 — II, 14, 4, 15, 9
 सविष्णु I, 19, 7, 24, 3, 29, 2 — II,
 17, 9
 सव्ये I, 4, 2
 सत्रास I, 5, 10, 13, 1, 20, 10, 22, 6.
 ससद् I, 9, 4
 समज् I, 11, 1, 13, 3, 26, 22 — II,
 6, 5, 10
 ससु I, 1, 24, 13, 14 — II, 10, 2,
 4, 14, 4, 15, 13

- समु I 1 14 16 19 9 — II 12 2 10 6
 सस्या I 18 3
 सस्या । *तिष्ठति I 18 3
 ससृग् I 2 3 4 9 11
 ससाय I 24 °
 समु I 12 6
 सदा । *विहीते II 17 10
 सङ्गुष्ठ I 5 9 14 — II 4 18
 साध I 15 8
 साध्य II 19 1
 सामन I 5 13 10 18 20 2 — II
 3 9 13 1
 सामवेद II 18 3 19 6 20 9
 सामोद्य I 5 11
 सापर I 8 ° 17 4 19 3 23 8 —
 II 7 ° 10 2
 सारघ I 24 6
 सारमेय II 7 °
 सावित्र I 13 8
 सावित्री I 5 8 6 8 10 — II 18
 3 10 6 20 9
 साहस्य I 24 3
 सापराय II 14 3 15 °
 सिकतोषोप I 20 6
 (सित्या) I 14 4
 सिच I 10 3
 सिनीथानो I 25 1
 सोमन्त II 1
 सोमन्तोषय II 1 1
 सोसर II 7 °
 सोसरय II 7 °
 (सोसरिदन्त) II 7 °
 सु II 4 10
 सुकुंरु II ° 2
 सुकत I 16 6
 सुय I 12 ° — II 14 9
 सुयायमादा II 18 9
 मुञ्जात I 7 17
 मुतधत्त II 19 6
 मुत्तीर्या II 12 10
 मुपुत्रा I 20 2 — II 4 3
 मुपेयत I 9 16
 मुपौष I 5 13
 मुपज II 14 4
 मुपजत I 5 13 — II 13 2
 मुपजास्व I 20 1 2 24 3
 मुपतौका I 8 4
 मुशतान I 5 11
 मुभ्या I 4 4 15 7 20 1 2
 मुभूत I 6 13 15
 मुभिव I ° 16
 मुमङ्गलो I 19 4 — II 17 °
 मुमनस I 16 18 20 ° 27 8 2)
 ° — II 10
 मुमनस्यमान I 19 7 20 °
 मुमधन् I 5 13 15 3 20 1
 मुरभि I 8 4
 मुरधम II 17 4
 मुरार I 3 4 5 13 11 24 2 2)
 2 26 8 — II 3 9 5 ° 1
 मुवचं I 4 ° 5 13 20 °
 मुवर्जन I 10 2 21 5 — II 18 9
 मुवर्णोभिच्छादन I 10 0
 मुवोर I 5 13 27 2 — II 13 2
 (मुवोरिय) II 7 °
 मुवोयं I 20
 मुवय I 2) 2
 मुवयत II 19 6
 मुमधि II 10
 मुसोमा II 3 8
 मुहुत I 7 — II *14 4 15
 मुहुतहुत I 3
 मुहु I 7 1
 मु I 2) 1 — II 2 5

भूतिकाग्नि II 3 4 4 8
 भूत्रकार II 20 1
 भूवत् I 12 6
 भूवतायती I 27 3
 भूर्ध्व I 5 13 6 3 7 10 — II 3
 10 4 1 16 6 10 16 4 19 1
 भूर्ध्वभिनिमुक्त I 16 15
 भूर्ध्वभुवित I 16 14
 भृज II 3 10 7 2
 भृष II 17 9
 भृशती I 14 5
 भृश I 2 16 1 9 5 9 7 18 10
 5 15 1 20 9 22 13 — II 1
 3 4 16 6 10 10 10 18 3
 19 1
 भृशयाजिन II 4 10
 भृशगुप्तायण II 19 6
 भृशय II 10 5 12 13 2
 भृशय I 27 3
 भृशय I 19 4
 भृशय I 21 1
 भृशय I 21 9
 भृशयिष्कती I 20 — II 8 9 11
 3 17 3
 भृशन् I 21
 भृशन् II 11 6
 भृश I 11 — II 4 3
 भृश I 16 6
 भृश I 9 4
 भृश I 8 13 11 20 1 22 14
 भृश I 4 6
 भृश I 10 14 17 4 21 22 14
 27 — II 1 8 1
 भृशोपाक I 23 21 1 — II
 8 9 8 17
 भृश I 4 1 11 8
 भृश(1) I 17 27

भृशयाजिन I 27 5
 भृश I 14 7
 भृश I 1 7 9 3 19 10 2 3 14 9
 17 6 21 8 — II 1 3 2 2
 3 10 4 6 18 9
 भृशय I 10 3
 भृश I 9 1
 भृश I 20 2 27 8 — II 17 9
 भृश I 11 4 19 7
 भृश I 18 9 — II 2
 भृश I 10 5 13 4 25 1 28 1 —
 II 4 9 12 9
 भृशयिन I 17 1
 (भृशय) I 24 6
 भृशय II 10 7 11 1 3 12 4 10
 13 1 14 4 6 15 9 9 10
 भृशयान्त II 14 4 15 9 9
 भृशयिष्ति I 9 10 14 — II 6 8
 भृशय I 5 10 14 — II 3
 भृशय II 7
 भृशय I 17 4
 भृशय II 18 2
 (भृशय) I 11 1
 भृशय I 4 4 11 1 14 — II
 3
 भृशयिष्ति I 4 3 5 1 6 3 12
 16 18 17 3 — II 8 11
 भृशययन I 1 6 7 8 9 8
 17 6 21 1 27 1 28 1 — II
 1 2 2 3 1 5 9 1 17 13
 भृशयार I 14
 भृशयामुत् I 21 1
 भृशय I 2 11 1 14 16 18 3
 8 9 13 7 18 11 8
 4 15 9 4 6 10 8 12 1
 7 17 4 18 11 21 4
 23 8 21 1 26 17 27 1 —

- II, 3, 7, 9 8, 5, 6, 7, 8, 9 9, 2,
 3, 4, 5 16 4 17, 2 18 3 20, 6
 स्यात्कार J, 3, 2
 सिष्ट I, 3, 7 — II, 14, 4 15, 9
 17, 3
 सिष्टस्त् I, 3 7, 8 7, 18 24 4 —
 II, 8, 9 11, 3 14, 6 15, 10
 सिष्टरुदन्त II, 18, 7, 20, 9
 ह I, 8, 3 22, 14 25, 2 — II, 7,
 2 9 7
 हन् I, 11, 8 13 13 15 6 19, 7 —
 II, 3 7 (7, 2) 16, 8
 ह्य I, 12, 3
 ह्यम् I, 18, 5
 हरि II, 8 2
 ह्यञ्जायन II, 19, 6
 ह्यिस् I, 15, 5 — II, 13, 2 14, 4
 17, 2
 ह्य I, 3, 6 26, 13 — II, 8, 2
 14, 4
 ह्यामुद I, 29, 1
 ह्य I, 5, 8, 9, 11, 14 9 3 11, 11
 13, 1, 8 14 1 16 5 20, 1 21,
 3 23, 8 24, 3 — II, 4 18 14,
 3 18, 2
 ह्यिस्त् I, 12, 1, 4
 ह्यिष्ठास I, 12, 4.
 ह्यिष्ठासिह्यिष्ठासि I, 12 4
 ह्यिष्ठास I, 12, 4
 हा I, 22, 12
 हि I, 9, 4 10, 2 17, 4 24, 7. —
 II, 4, 10 18, 9
 हिमयन्त् I, 11, 5
 हिरण्य I, 27, 4
 हिरण्य I, 10, 6 22, 14 — II, 3, 2, 9
 हिरण्यपथ I, 17, 3
 हिरण्यप्रादु I, 15, 7
 हिरण्ययो I, 25, 1
 हिरण्यवर्चन I, 10 6 11, 3
 हिरण्यवर्ण I, 8, 4 10, 2 21, 7 —
 II, 18, 9
 हिम् I, 9, 10, 14 16, 3 17, 4 18,
 5 — II, 4, 2 6, 8
 हु I, 2 12, 13, 15, 17 3 4, 7, 9, 12,
 13 7, 18 9, 5 14, 3, 9 15, 5
 17, 4, 5 18, 5 19, 7 8 20 4,
 7 23, 4, 8, 11 24, 2 26, 5,
 9, 10, 11, 13, 14 27, 1, 10 —
 II, 1, 2 2, 2 3, 9 4, 9 5, 2
 6, 2 8, 6, 7, 8, 9, 10 10, 4, 7
 11, 2, 3, 4, 5 14, 4, 5, 6 15 2,
 7, 8, 9, 10, 13 16, 4, 5 17, 2, 3
 18, 3, 4 20 9
 हुत्तञ्छेषण I, 4, 9
 हुम् II, 4, 17
 हुकार II, 4, 17
 हु I, 7, 17 22 1 — II, 1
 हु I, 15, 3
 हुद I, 5, 11 15, 6 2-
 3, 2, 7, 8 15, 5
 हुदयदेश I, 5, 11, 21, 3
 हु I, 24, 6
 हुंवा I, 21, 1
 हुम I, 26 5
 हुमकल्प I, 26, 21
 हुमोयस् I, 12 14
 हु I, 6, 11, 25, 1.

